

OBRA COMPLETA

XAVIER CASP

P O E S I A I

Ricard Bellver

OBRA COMPLETA
XAVIER CASP
POESIA, I

OBRA COMPLETA

XAVIER CASP

POESIA, I

Edició, estudi introductori i notes de Ricard Bellveser

Volar...

La inquietud en calma

Jo sense tu

On vaig, Senyor?

Aires de cançó

Goig

Esparses

Braçat

Poema dramàticament esperançat

- © De «L'home, el seu temps i la seua obra»: Ricard Bellveser i Vicent Ll. Simó.
© De l'estudi introductori i de les notes: Ricard Bellveser.
© Dels textos: Hereus de Xavier Casp.
© De l'edició: Generalitat Valenciana.

Disseny i maquetació:

Emili Morales Pabón, Àrea de Publicacions.

Direcció General de Relacions

amb Les Corts i Secretariat del Consell.

Conselleria de Presidència.

Traduccions de:

«L'home, el seu temps i la seua obra»: Àngels Giménez Campos.

«Introducció i goig de l'obra poètica de Xavier Casp»: Albert del Toro.

Biblioteca Valenciana

Monestir de Sant Miquel dels Reis

Av. de la Constitució, 284

46019 València - Espanya

<<http://bv.gva.es>>

Imprés a Espanya

ISBN: 978-84-482-4827-7, 978-84-842-4725-6 (o.c.)

Dipòsit legal: V-5083-2007

Queda prohibida la reproducció total o parcial d'este llibre, com també la inclusió en un sistema informàtic, la seua transmissió en qualsevol forma o mitjà, tant electrònic, mecànic, per fotocòpia, registre o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

ÍNDIX

«L'home, el seu temps i la seua obra», RICARD BELLVESER i VICENT LL. SIMÓ .	17
«Introducció i goig de l'obra poètica de Xavier Casp», RICARD BELLVESER .	39
VOLAR... (1943)	259
Mineta	263
Cor a cor	264
Abisme	264
Romancet més trist que cap	265
Paisatge viu	266
Amor	266
T'he besat la mà	267
Pel vesprejar, a la nit	268
L'amor malmesa	270
Il·lògic, amor...?.	271
Enyorança	272
Tristor	273
Exemple	273
Conhort	274
Ansia	274
Pel dia meu	275
Corranda en ai! crescendo	277
Problema humà	277
Vas per aigua	278
Intenció	280
En vesprejar	281
Arena	283
Íntima	283
Tres temps d'una vida	285
Adàgio	286
Balada de la rodona	288
Vine; no t'esglaies	292
Quan dente el nen	293
Romancet a gust del fill	294
Romanç de la lluna en casa	295

ÍNDEX

Dignitat	297
Cabells.	297
Claroreta d'amor.	298
Mania.	300
LA INQUIETUD EN CALMA (1945)	303
LA MEMORIA, ENCARA	
Des que vas morir.	309
Aquell comiat imprevist	311
Epitafi sobre un vol d'ànima.	312
LA SUITE, ARA. SONATES	
<i>1.ª Sonata de l'Eucaristia</i>	
I. Andante del pa i el vi.	315
II. Rondó transsubstancial	316
III. Adagio del Cos i la Sang.	317
IV. Marxa de fe	318
<i>2.ª Sonata del goig diari</i>	
I. Minuet de la lluna	319
II. Allegro d'alba.	321
III. Rondó de sol	323
IV. Larghetto de vesprejar.	324
<i>3.ª Sonata del nu</i>	
I. Adàgio al nu d'home	325
II. Rondó al nu de dona.	326
III. Andante als dos nus	327
IV. Scherzo al nu de nadó.	328
<i>4.ª Sonata en profund</i>	
I. Adàgio en silenci.	330
II. Rondó en seny.	331
III. Scherzo en afany.	332
IV. Andante en esperança	334

ÍNDIX

<i>5.ª Sonata de la mort</i>	
I. Adàgio d'imprecació	335
II. Andante d'inferioritat	336
III. Scherzo quasi foll	338
IV. Marxa de promissió	340
<i>6.ª Sonata del xiprer</i>	
I. Andante acollidor	341
II. Rondó elegant	343
III. Adàgio voluptuós	344
IV. Marxa fúnebre	345
I L'AMOR, SEMPRE, ...	
Esperança a penes	349
D'adolescent primícia	351
Pels camins del teu camí	353
La llum amb l'ombra	354
Epitafi sobre una flor del camí	355
Epitafi sobre una flor llençada	355
Desencís	356
Epitafi sobre una fulla entre pàgines	357
Neguit?	358
Perseguir o esperar?	359
Senzillament i coral	360
La il·lusió	362
JO SENSE TU (1948)	363
LA CONFIDÈNCIA INSOSPITADA	
Jo sense tu	369
Fidelitat	371
Recordar?	373
Esperar!	375
DEL PRIMER BES	
<i>Tres sonets d'un sol bes</i>	
I. Devers els llavis	379

ÍNDIX

II. (Parèntesi)	380
III. Ja érem als llavis	381
<i>Dos rondós en sospir</i>	
I. Tu	382
II. Jo	383
I un adàgio en plor	384
Paisatge del retorn	385
DE TOTHORA	
Retorn?	391
No era el comiat	392
Besos a flor d'abril	393
Dubte	395
Metàfora	396
Pressentiment	398
L'oblit?	400
Enyorança	401
Baticor	402
TRÍPTIC DAVANT LA MAR	
La mar, tu i jo	405
La mar, jo i tu	406
La mar i tots dos	407
SONATA (AMB ECOS) EN BLAU VERGE	
I. Scherzo	
(La mar –o tu–)	411
(Eco. –I el cel)	412
II. Rondó	
(Alta vegada la mar –o tu–)	413
(Eco. –I el cel altre vegada)	414
III. Adàgio	
(Jo –sense eco–)	415
IV. Andante	
(I per fi la mar –o tu–)	417
(Eco. –I el cel per fi)	419

ÍNDIX

IMATGE I ADÉU	
Tu, dia constant en mi	423
El teu retrat	424
Vindrà el silenci	425
I quan vindrà el silenci	426
Lluita	428
ON VAIG, SENYOR? (1949; 1983) 429	
INTROIT SENSE TEMPS	
Getsemaní encara	435
PASSIÓ ENDINS / <i>PASSIO ADINS</i>	
Mans sobre el triclini / <i>Mans sobre els triclinis</i>	439
Paraula.	443
Pa. Carn? / <i>Pa... ¿carn?</i>	446
Vi. Sang? / <i>Vi... ¿sanc?</i>	448
Instigació a Malcus / <i>Instigacio a Malcus</i>	450
Recerca del gall / <i>Rebusca del gall</i>	452
Als peus de Judas / <i>Als peus de Judes</i>	455
Romancet del torrent Cedró	459
L'aigua sí, tu no.	460
Qui sap si la Verònica! / <i>¿Qui sap si la Veronica!</i>	462
Jesús és despullat / <i>Jesus es despullat</i>	463
Amb Gestas? / <i>¿Ab Gestas?</i>	465
Voldríeu, soldats? / <i>¿Voldrieu, soldats?</i>	470
Agonia davant del Crist consumat	472
Salm davant del Crist consumat	474
A la vora del sepulcre.	476
Quatre claus	481
Sospir.	482
INTERLUDI SUBMÍS / <i>INTERLUDI SUMIS</i>	
Ave... Maria	485

ÍNDIX

RACONET DE CADA DIA	
Diumenge 10 de Nisan / <i>Dumenge 10 de Nisan</i>	491
Dilluns 11 de Nisan	492
Dimarts 12 de Nisan	493
Dimecres 13 de Nisan	494
Dijous 14 de Nisan	495
Divendres 15 de Nisan	496
Dissabte 16 de Nisan	497
Diumenge 17 de Nisan / <i>Dumenge 17 de Nisan</i>	498
SUMMA / <i>SUMA</i>	
Crit de fe	501
AIRES DE CANÇÓ (1950)	505
<i>Ad limen</i>	509
1. Vullc uns aires	513
A L'AIRE DEL COR I DEL SENY	
2. Jo faria - del silenci de les flors	517
3. No cal arribar a res	518
4. Com el fum, cabellera	519
5. Si algun dia vols cantar	519
6. Abans, - amor	520
7. El conflicte de la rosa	521
8. Juguem a jugar	522
9. Mare, mira	523
10. No sé si resta res en mi	524
11. Veuràs - que allí és suau la mar	525
12. Per què em recompenses, arbre	526
13. Un dia - floria	527
14. Que bonica és la nit!	531
15. No t'adormes encara	532
16. A la vora voreta	533
17. Blancs, blancs i més blancs	534
18. A ciutat no es pot cantar	535

ÍNDIX

19. És cert que la flor amiga	536
20. Si vols dormir	537
21. La diferència entre el plor i el riure.	538
22. El sol quan et besa.	539
23. No cantem, que està tot fosc	539
24. Vestida de blanc	540
25. Era - tota una filera	541
A L'AIRE DE LA GLOSSA	
26. Canta, canta, bon company	545
27. Quan Matamon s'emborrasca	547
28. A la Vall de Gallinera	549
29. En la torre de Paterna	551
30. A la vora la mar me'n vaig.	553
31. Roda la mola.	555
32. Tens cara de llima verda	557
33. La lluna - la bruna	559
A L'AIRE DE L'OFRENA	
I. Lletania en flor	567
II. Corrandà alada	569
III. Goig d'eficàcia	571
IV. Nadala constant	573
V. Pregària penitent	575
GOIG (1953; 1987)	577
I. EL GOIG SOBTAT	
1. ¡Torxa encesa / <i>¡En flama la tea</i>	583
2. ¿La vida?	583
3. ¿I les mans?	583
4. La joia veritable / <i>El goig tan verdader</i>	584
5. ¡Obri't i ves-te'n, pensament.	584
6. Amar és amar l'així / <i>Amar es amar l'aixi</i>	584
7. Alba.	585
8. ¿Tu?	586

ÍNDIX

9. Perquè a força d'amar / <i>Perque a força d'amar</i>	586
10. Allà se'n van les gavines... / <i>Alla se'n van les gavines...</i>	586
11. Sí; tu eres / <i>Si; tu eres</i>	587
12. El dia no em fa cas.	587
13. Home: mira els hòmens / <i>Home: mira als bomens</i>	588
14. I així fou –pur– el verb / <i>I així fon –pur– el verb</i>	588
15. Perquè els braços, ¿acaben en les mans? <i>Perque els braços, ¿acaben en les mans?.</i>	588
16. Jo diria.	589
17. ¡Ímpetu! / <i>Ímpetu</i>	589
18. ¡Tot són veus...! / <i>¡Tot son veus!</i>	590
19. ¡Veü, més veü! / <i>¡Veü, mes veü!</i>	590
20. I cantar: ¡la veu del cor al món <i>I cantar: ¡la veu del cor al mon</i>	591
21. Un pas rere un altre pas / <i>Un pas cap a u altre pas</i>	591
22. ¡Qué és nostra, cor a cor, l'alta olimpíada! <i>¡Que es nostra, cor a cor, l'olimpiada!.</i>	591
23. A força d'amar-te	592
24. Cada assalt sense lluita	592
25. Jo era fosc d'esperança / <i>Yo era fosc d'esperança</i>	592
26. ¡Oh vida exacta.	593
27. Heus ací la paraula total / <i>Heus aci la paraula total.</i>	593
28. Desvetla't, serenor / <i>Desvela't, serenor</i>	594
29. Preguntí, lliure / <i>Preguntí, lliure</i>	594
30. ¡Tot, tot cap en mi!	594
II. EL GOIG ACARICIAT	
Vertigen / <i>Vertic</i>	597
Encara l'ànsia / <i>Encara l'ansia</i>	598
Més ànsia encara / <i>Mes ansia encara</i>	600
I ansiosa teoria	601
Esperant-te.	603
Tarda d'estiu / Migdia d'estiu.	605
Capvespre de tardor / <i>Vesprada d'autumne</i>	607
Nit d'hivern	609
Alba de primavera.	610

ÍNDIX

Contrapunt dels peus	611
Impromptu dels muscles.	612
Ritornello de les mans	613
Balada de les galtes.	614
Corranda dels cabells / <i>Cançoneta dels cabells</i>	615
Ja hi som / <i>Ya estem</i>	616
III. EL GOIG ACOSTUMAT	
¡Ets tant en mi! / <i>¡Est tanta en mi!</i>	619
<i>Sonata de les distàncies / Sonata de les distancies</i>	
I. Adàgio d'ella absent.	620
II. Moderato d'ella present.	621
III. Andantino d'ella inicial	623
IV. Rubato d'ella total	625
Foc net.	627
Goig d'alba	628
Victòria / <i>Victoria</i>	629
<i>Tríptic del somni / Triptic de l'ensomi</i>	
I. 1. ^a antífona al somni / <i>1.ª antifona a l'ensomi</i>	630
II. Càntic en somni / <i>Cantic en ensomi</i>	631
III. 2. ^a antífona al somni / <i>2.ª antifona a l'ensomi</i>	635
Lletania de la muller	636
ESPARSES (1953)	
Alegria	641
Simbolismes	642
I. Llaurador valencià	645
A la gaiata de Castelló. Romancet del femení.	647
Festa i festa	648
Violí	651
A l'endemà del ball	652
He plorat	653
Beniopa	654

ÍNDIX

Elegia a l'escarabat Bartolo, mort	655
Romanç de Manolo Cortés.	657
A Jaume Bru i Vidal.	659
Vicentica.	661
A Lluís Margarit Colominas	663
II. Passió de Nadal	667
Nadal a l'amistat.	668
Impetració	669
Sensació de Sant Francesc d'Assís	673
Íntima recera de Sant Jordi	674
Recordant un sant Josep entre nens	676
Sant Vicent Ferrer, predicador.	678
Sant Miquel	679
Èxtasi	680
Èxtasi en alel·luia	682
Variacions sobre un tema d'Isaïas	685
 BRAÇAT (1955)	 691
D'IMPRESSIONS	
Arbres	699
Sobtadament	700
Plor	701
Hauré de cloure els ulls	702
Alba de maig.	705
¿Quan, amor?	706
Després de l'embriaguesa	707
El teu muscle nu	709
Desig	710
Sonet de la baixa ciutat en la nit	711
Romanç de la por inútil	712
Romanç dels sentits dialogants.	714
Romanç de lluna en el dia	717
Maig, la lluna i jo	719
Flaire al·lodial	721

ÍNDIX

D'AFECTES

Elegia a Joan Alcover	727
En el xxiv aniversari de la mort de Miquel Costa i Llobera	731
Al poeta Guillem Colom	732
Exaltació	733
Al gran poeta Miquel Ferrà, mort	734
Al poeta Miquel Forteza	736
Amén	737
Mondèg amb Blai Bonet	738
A mossén Jacint Verdaguer	740
A Josep M. López Picó	741
Diàleg de la flaire i la veu	743
A Octavi Saltor	744
Al·leluia de l'amistat sincera	745
El dia amb goig	747
Suavitat cordial	751
Oh, Myra!	753
A la casa d'Alonso Quijano	755
Al·leluia dels llores	756
A Quevedo	758
Quasi un sonet al rostre de Teresa	761
Acampada	762
Llengua	763

POEMA DRAMÀTICAMENT ESPERANÇAT (1956)

I. Em cal dir-me; volent, sense voler	767
II. Sí, treballe, treballe	771
III. I ara pense: així com núvols baixos	776

RICARD BELLVESER
VICENT LL. SIMÓ SANTONJA

L'home, el seu temps i la seua obra

A mitjan del mes de setembre de 2004, vam rebre l'encàrrec de preparar l'edició de les obres completes de Xavier Casp¹ i des d'aquell moment fins el dia anterior al decés de l'escriptor, l'11 de novembre del mateix any, vam mantindre amb ell nombroses reunions conjuntes o per separat, que tenien com a propòsit recopilar l'ampli material publicat i inèdit, tant en poesia com en prosa, produït per este autor al llarg dels més de seixanta anys de creació. Una obra que es trobava de vegades dispersa i que de segur encara haurà de completar-se amb troballes noves, ja que, per desgràcia, només vam poder treballar amb l'auxili i la companyia de l'escriptor durant dos mesos en què, si bé disposàvem de la seua col·laboració intel·lectual, com que, per raons de salut, es trobava en circumstàncies de mobilitat reduïda —ell, que li agradava caminar tant!—, no va poder proporcionar-nos físicament tots els materials que hauria desitjat i que només ell sabia on es trobaven: guardats en carpetes en l'ordenat desorde de la seua riquíssima biblioteca, la majoria dels quals encara no s'han localitzat. Estes obres completes són, per tant, majoritàriament, el resultat de la nostra recerca, investigació i estudi.

A pesar d'això, en la tasca prolixa i difícil de recerca i troballa i posterior fixació dels textos, en alguns casos va ser essencial, com déiem, la

1. Prèviues converses i contactes a tres bandes (les primeres entre l'Honorable Conseller de Cultura, que l'era, primer Esteban González Pons, i després, Alejandro Font de Mora; el llavors director general del Llibre, Arxius i Biblioteques, Vicente Navarro de Luján, i Xavier Casp; altres entre Xavier Casp, Ricard Bellveser i Vicent Ll. Simó Santonja, i altres encara entre el director general del Llibre i nosaltres), el 21 de setembre de 2004, Xavier Casp va autoritzar per escrit la Generalitat Valenciana a procedir a l'edició de les seues obres completes i es va establir que «la recopilació, selecció i preparació de l'obra [es farà], baix la responsabilitat dels senyors Bellveser Icardo (poesia) i Simó Santonja (prosa), com ells lliurement decidixquen».

col·laboració del mateix Casp, com també la del seu fill Salvador i el seu amic Paco Ruiz.

Mentres reuníem els materials, «raonant com cal», vam fixar, sense discrepàncies, el pla de treball:

1. Ricard Bellveser s'encarregaria de l'edició de la poesia completa i Vicent Ll. Simó Santonja de les proses, respectant així el desig manifestat en este sentit per l'autor.

2. L'Obra Completa es prepararia amb criteris escrupolosos en el procediment, rigorosos en el mètode i meticulosos amb les diferents versions; i reuniríem tot el que fóra possible trobar en el termini de temps que ens vam marcar.

3. Renunciàvem a fer una edició filològica de les obres completes, empresa que haurà de ser abordada en els estudis i treballs posteriors que de segur vindran.

4. Tenint en compte les múltiples variacions que hi ha d'una edició a una altra, cosa que hauria fet molt pesat l'aparat crític, vam decidir publicar les obres completes «tal qual», sense entrar a valorar, ni jutjar, l'evolució lingüística, ortogràfica, gramatical o sintàctica de cada llibre en particular.

5. Els editors vam acordar donar-nos l'un a l'altre llibertat absoluta en l'elaboració de les notes, estudis, aparats crítics i comentaris generals, com també usar la llengua valenciana segons la normativa que cada un considerara més oportuna i ajustada a este cas. Bellveser faria l'escriptura de la present introducció i de l'aproximació biogràfica.

6. Redactar esta introducció conjuntament, ja que els dos ens considerem prou coneixedors de la vida i les obres de Xavier Casp.²

2. A pesar de les diferències: *a*) d'edat (Bellveser, n. 1948; Simó, n. 1932); *b*) de formació (Simó és advocat i notari, i Bellveser, filòleg) i *c*) de convivència (etapes de vida compartida), per part de Simó en la RACV, en la que Casp va ingressar en 1972 i Simó en 1973, en Lo Rat Penat (president i vicepresident, 1980) i en el Consell Valencià de Cultura (1990); per part de Bellveser, com a organitzador de l'homenatge a Casp de 1992 i companys en el Consell Valencià de Cultura des de 1995.

Aproximació a una biografia

Xavier Casp, als cinquanta-quatre anys, es va atrevir a poetitzar:

*Em diuen
Xavier Casp
i estic
i vull estar
i ser
Xavier Casp.*

*M'ho diuen
¿i és perquè sóc?
Estar
és la raó
de ser
si estic qui sóc.*

*No és
tot el qui està;
qui viu
del temps comptat,
no és,
només està.*

*Si estic
Xavier Casp,
jo vull
la veritat
de ser
Xavier Casp.³*

Són clars els ressons de «Jo sóc aquest, que.m diuen Ausiàs March», que se sumen a la tradició que conformen altres automencionats, com ara Virgili, Arnaut, Pere Vidals, Bernat de Ventadorn, Pere March, Gonzalo de Berceo, Arcipestre de Hita, Juan de Mena, Miguel de Cervantes, Miguel

3. De *Silenci* (València: Diputació Provincial, 1969).

de Unamuno, Federico García Lorca, Rafael Alberti, Dámaso Alonso, Vicente Gaos, Carlos Bousoño o Blas de Otero.

Però en este cas en particular, més important que l'«automenció» és la «definició», la voluntat de definir-se. Casp ho va fer amb rotunditat i en castellà:

No, mi llegada no fue feliz. Pero sí fue fecundo mi desasosiego, porque anduve de descubrimiento en descubrimiento, hasta sentirme inmerso en la humilde bendición de descubrir lo descubierto. Simplemente: para aportar algo, hay que tenerlo; para aportar un hombre a los hombres, hay que ser hombre; para ser hombre, hay que realizarse como tal; para realizarse como tal, se ha de comprender; para comprender, se ha de conocer. Ser yo, ésta es la cuestión. Simplemente esto: la armonía no será nunca una masa sonora, sino un acorde de sonidos; la humanidad no será nunca una masa humana, sino una convivencia de hombres.⁴

Huitanta-nou anys convivint amb les circumstàncies pròpies personals i socials del ser i estar com a home entre hòmens, fan canviar l'home o, si més no, el fan evolucionar, ja siga per adaptació o per contradicció.

En la prosa caspiana trobem de tant en tant apunts autobiogràfics. Destaca el seu propi «extracte» en *Flexions i reflexions*,⁵ que en la número 97, diu:⁶

El desconeiximent fa prendre postures que no deuriem de ser mai rotundes. Ho dic perquè se repetix, de forma afirmativa, que he canviat moltes vegades i en moltes coses i se me llança a la cara no com un defecte perfectament comprensible i salvable, sino com un pecat mortal.

Després de tantes flexions –impostes i voluntàries– i de les corresponents reflexions –sempre tan voluntàries com intimes–, la reflexió d'ara ha de ser necessàriament tan puntual i extensa com ve sent la

4. «Confesión con Ausiàs March». Discurs d'ingrés en el Centre de Cultura Valenciana. Llegit el 6 de juny de 1972.

5. Editada pòstumament. València: Del Sénia al Segura, 2005.

6. Respectem l'ortografia de l'original.

meua existència en el temps i en el lloc que m'ha pertocat viure. Aci va, lo mes extractat possible:

Una llarga preguerra, una guerra, una posguerra i una posterioritat que ha començat a on ha acabat (¡gracies a Deu!) la massa lineal posguerra. Tot seguidet i tant si vols com si no vols.

De l'octubre de 1915 a l'abril de 1931 i al juliol de 1936, el chiquet de casa benestat de poble que assistix a l'escola pública i a l'edat de 12 anys es traslladat en la familia a la capital valenciana i abans de complir els 13 anys entra a treballar a sou 48 hores semanals.

En abril de 1931 el rebombori de la precipitada proclamacio de la república que ompli l'aire de sorpresa popular. ¿Cóm comprendre allo als 16 anys de vida d'aprenent no sols en el treball sino en tot?

I en juliol de 1936 esclata la guerra i complits els 20 anys, aquell ya chicon ingressa en l'eixerцит de la dita zona republicana; guerreja per fronts d'Aragó i despres per Andalusia, on el pilla el final d'aquell desastre, tancat en el camp de concentració que els de la dita zona nacional tenien improvisat en el Torremolinos d'aquell temps.

Del 1939 al 1942, ingressat en l'eixerцит nacional per a complir el servici militar obligatori en artilleria de Vicálvaro (Madrid).

A la fi, en la necessitat del treball per a viure, i en la postura voluntariosa de les lliçons aprofitades de les experiències d'haver vixcuten les portes de la capacitat intel·ligent i espiritual ben obertes de bat a bat, conseguix entrar de secretari personal del president d'una importantissima empresa valenciana, en la que arribe a ser director comercial i membre del consell directiu... I la voluntaria jubilacio, als 62 anys...

¿Que he canviat? ¿Quí no en el menudet món tant canviant, en el que he vixcut convivint com a persona entre persones, mai com a indeterminat en la massa?

Com que en la número 3 del mateix llibre explica que reflexionar no és repetir la flexió, sinó «procurar entendre-la», podríem pensar que es tracta d'una flexió «defensiva». El Xavier Casp que se sent atacat, o titllat d'haver comés un «pecat mortal», resumix els seus circumstanciats hui-tanta-nou anys en quatre etapes de temporalitat diferent, on, sens dubte,

no un temps més reduït ha de ser menys transcendent per al seu continu «estar sent»:

Primera etapa. Una llarga preguerra que comprén vint-i-un anys (1915-1936): els dotze primers al seu Carlet natal i nou més a València, dels quals extracta dos impressions «fortes»: una de personal, el treball adolescent i juvenil, i una altra de social, la sorpresa popular de la proclamació de la República en 1931.

Segona etapa. Una guerra que comprén tres anys (1936-1939), en els quals per «zona» servix a l'exèrcit republicà, fora de València, a Aragó i Andalusia. Pot estranyar-se algú, llegint entre línies, que qualifique esta guerra d'«incivil i geogràfica»?⁷

Tercera etapa. Una postguerra «massa lineal», que comprén trenta-sis anys (1939-1975), en els quals van ser determinants dos esdeveniments. Els tres primers són de «repetició de curs»: que no havia fet els deures?, o és que no era Espanya la zona republicana per atzarosa geografia? Són els tres anys de servici militar obligatori, ja en l'exèrcit «nacional» i la resta de «treballar per a viure».

Quarta etapa. Una «posterioritat» que comprén vint-i-nou anys (1975-2004), sense la pressió del treball en el sentit salarial d'esta paraula, ja que es va jubilar el 1977, als seixanta-dos anys, i, per tant, encara «conviu», sempre home entre hòmens, fins a la seua mort.

Cal entendre la «flexió» i reflexionar, perquè només així es pot explicar que en este extracte mencione fets socials que justifiquen que no fóra mai «indeterminat en la massa». Cap menció de les seues passions (de gaudir/patir). Les claus bàsiques: la música, la literatura, la fe, la família, la pàtria valenciana, la seua llengua i la seua cultura, Déu; elements estos en què creia i que esperava.

Quant a estes quatre etapes en què Casp va resumir la seua pròpia biografia, i que són tan útils com qualsevol altra divisió, la informació biogràfica contrastable de què disposem és la següent:

7. *Memories d'un important sense importancia*. València: Del Sénia al Segura, 2003.

Primera etapa de 1915 a 1936⁸

Francesc Xavier Casp naix a Carlet el 1915 en una casa «benestant de poble». Els pares, Vicent Casp Pérez i Hermínia Vercher Lorente; els iaios, Vicent Casp Serena (d'on prové l'apel·latiu afectuós de *Sereneta* amb què es coneixia Xavier i que ell utilitza de vegades com a pseudònim) i Maria Pérez Balaguer, i Vicent Vercher Renart i Eulàlia Lorente Cabrera. Xavier va ser el sext fill (Vicent, Eulàlia, que va morir a l'any, Ricard, Oleguer, Salvador, Xavier i Hermínia). La casa, gran; i al costat d'esta, el molí d'arròs, d'oli, de mel, i una serradora i una ebenisteria mecànica.

Esta casa en què va nàixer es coneixia com «la casa de la música o la casa de l'alegria», perquè hi havia una gran sala on el pare, que dominava el violí, encoratjava les aficions dels fills cap a la música, amb dos condicions: que no es feren professionals i que no tocaren instruments de vent. Xavier va triar el piano.

Dos dels seus contes reflectixen la geografia urbana de Carlet, «Aquella nit en Carlet», i la seua afició pel piano, «Flames sofocades».⁹ En este Carlet, per al qual sempre va tindre un sentiment fidel, va acudir a l'escola on era mestre el pare del seu company Eduardo Primo Yúfera. Poc després de fer els dotze anys d'edat, en 1927, la família va haver de traslladar-se a València. Xavier ha de començar a treballar i ho fa com a aprenent d'una botiga de teixits.¹⁰ Recorda que el que més el ruboritzava era «espol-sar les cadires».

En esta botiga, pels voltants de 1931, coneix Bernat Bono i Barber, el mateix any en què es va fundar el Centre d'Actuació Valencianiste,¹¹ que

8. La biografia de referència és la que va elaborar Miquel Adlert en el pròleg a *D'amar-te amor* en 1961 (reedició en 1988), que el mateix Casp sempre va donar per bona i incertada.

9. De *Proses en carn*. València, 1952.

10. L'anomenada Casa Cogollos, que es trobava al costat del cinema Olimpia de València, al carrer de Sant Vicent. Al menys així es dedueix del conte «¿Retrobament? ¡No res!» inclòs en *Proses en carn*.

11. El CAV va voler ser una alternativa patriòtica davant les diferències existents entre els partits i les formacions polítiques valencianes. Amb la presidència de Joaquin Reig es va accentuar el seu caràcter nacionalista i de dretes; ara bé, en 1935, amb l'últim president, Francesc Bosch, el CAV es va vincular a l'Agrupació Valencianista d'Esquerra (GEV).

va nàixer amb el propòsit de ser un centre apolític, neutre i patriòtic que superara les diferències polítiques que dividien el moviment valencianista en grups separats i de vegades hostils. Casp no va formar part d'esta associació, encara que hi va estar a prop. No s'hi va integrar potser per la seua excessiva joventut (aleshores només tenia setze anys) o perquè va intuir que, en el fons, més que una actitud neutra, la del Centre era una actitud oscil·lant, com ho demostra el fet que el 1933 el president, Joaquín Reig, propugnara un «valencianisme total» que el va dretanitzar sensiblement. En 1934, presidit per Josep Castanyer Fons, va retornar al suposat apoliticisme, i en 1935, presidit per Francisco Bosch Morata, va adoptar una línia esquerrana que el va aproximar a l'Agrupació Valencianista Republicana i al Partit Valencianiste d'Esquerra.

En 1933, quan Xavier Casp tenia dèsset anys, camí dels díhuit, és quan per primera vegada s'afilia «políticament» a Acció Nacionalista Valenciana.¹² Esta data, certa, obliga a descartar la seua connexió amb la Derecha Regional Valenciana i amb l'Agrupació Valencianista de la Dreta, que havien sigut fundades en 1930. És evident que en 1933 Xavier podia haver-se inclinat per estes dos últimes ja existents, però va prescindir-ne per a entrar en l'Acció Nacionalista Valenciana, que tenia una concepció similar a la del Partit Nacionalista Basc, i el confessionisme catòlic i l'oficialitat de la llengua com a base fonamental del seu programa.¹³ D'esta manera, als dèsset anys Xavier Casp era elegit secretari general de l'Acció Nacionalista Valenciana.

L'activitat literària la comença, de moment, als díhuit anys (1933/1934), alhora que és secretari de la revista *El Vers Valencià* i del setmanari *Acció*, setmanari portaveu d'Acció Nacionalista Valenciana. Col·labora en el *Diario de Valencia*,¹⁴ dirigit aleshores per Esteve Victoria, qui en les seues

12. Creada en 1933 i d'inspiració catòlica i nacionalista. Es va fundar amb membres procedents de l'Agrupació Valencianista de la Dreta Valenciana, amb una ideologia similar a esta però amb un marcat accent nacionalista.

13. Es ací on coneix Miquel Adlert Noguerol (1911-1989), entusiasta i fogós estudiant de Dret que des d'aquell moment va ser el gran amic personal de Casp. Jutge de professió, va fundar amb Casp l'Editorial Torre.

14. El *Diario de Valencia*, en les seues diferents aparicions va tindre una vida convulsa. Va ser el primer periòdic de la ciutat de València, fundat el 6 de maig de 1835 per Josep de la

«Desimetes valencianes» comentava l'actualitat quotidiana. *El Vers Valencià* va ser una publicació literària fundada i dirigida per Josep Maria Bayarri,¹⁵ que va traure el primer número el 15 de juny de 1934, publicat totalment en valencià i que s'autodefinia com a «cristià, casolà, universal, i ben valencià», compromés amb una «una cultura lliure i valenciana».

El Vers Valencià va dur a terme una activitat important de difusió de les lletres valencianes: va donar a conèixer poetes clàssics i de la Renaixença; va donar versions líriques de poetes estrangers; va organitzar sessions literàries; va publicar un número extraordinari dedicat a Jaume I; va dur a bon port iniciatives com ara el monument a Cebrián Mezquita i l'homenatge a Teodoro Llorente; va organitzar en 1935 el I Congrés de la Poesia... El setmanari *Acció* va aparéixer en maig de 1934 i el seu últim número va eixir el 18 de juliol de 1936, exemplar que es va repartir ja iniciada la Guerra Civil Espanyola.

En agost de 1934 Xavier Casp guanya la Flor Natural dels Jocs Florals de Benimaclet. A la primerenca mort de dos dels germans, Oleguer, succeïda en 1930, i Salvador, en 1932, Adlert atribuïx la raó per la qual Casp va abandonar la música i es va concentrar en la poesia; explicació que el mateix poeta va donar per bona. Els dos germans van morir quan tenien dènou anys d'edat i tres anys després, en circumstàncies ben curioses, va morir el pare als cinquanta anys d'edat.

El piano havia començat a emmudir a partir de 1930, encara que no el va oblidar mai, ja que la inquietud musical se li va transformar en inquietud poètica. En el vocabulari d'esta, com en la seua prosa, és constant la terminologia musical directa o metafòrica.

Croix i Pascual Marín. En una segona etapa va ser imprés per José Orga i es va publicar entre el 20 de novembre de 1837 i el 26 de gener de 1838. *Las Provincias* el publicaria entre el 23 d'octubre i el 16 de desembre de 1869. Francisco Peris Mencheta el va refundar en 1875 i va cessar en 1901. Casp va col·laborar amb el *Diario de Valencia* que en 1911 va fundar Manuel Simó y Marín, com a òrgan del Partido Jaimista de la Región Valenciana. El seu director en aquells temps era Luis Lucía, que el va convertir en l'òrgan natural del partit fins el 1936.

15. Qui un any abans, en 1932, havia publicat l'agosarat llibre *El perill català*.

Pel que fa a les seues posicions en relació amb el nacionalisme idiomàtic, cal adduir una dada simptomàtica. Acció Nacionalista Valenciana no es va interessar a fer-se present a Catalunya o entrar en contacte amb grups catalans, al contrari del que va passar amb el nacionalisme català, que sí que va vindre a València i hi va establir amb els seus creadors llaços intensos. Ací van estar Pompeu Fabra, Josep Maria Casacuberta i Ramon Aramon i Serra (ja secretari de l'Institut d'Estudis Catalans). En estos moments estaven d'actualitat les denominades Normes de Castelló, i les diferents opinions de Lluís Fullana, Carles Salvador i Josep Maria Bayarri, entre altres. Per això, no és estrany que Xavier Casp explicara en molts dels seus articles periodístics, com es pot observar en el lloc oportú, la realitat d'estes normes: firmades en 1932, quan Casp complia dèsset anys, qui l'any següent ja havia començat una activitat literària de certa importància. Anys després Casp contaria, no sense certa ironia, com va comprar el *Diccionari català-valencià-balear*, que va pagar en rebuts mensuals de quatre pessetes, i com un viatjant va vindre des de Barcelona per a saber qui era i a què es dedicava aquell jove que així l'havia adquirit.¹⁶

Segona etapa. De 1936 a 1939

És un període de tres anys, que Xavier Casp qualifica d'«encallador»,¹⁷ sense massa explicacions de paisatge (Aragó, Andalusia, camp de concentració de Torremolinos), ni d'utilització «intel·lectual» d'este temps de guerra, qualificada per ell d'«incivil i geogràfica». Només es va dedicar a pensar, flexionar i reflexionar?, o també va escriure estos pensaments? Sabem que el 25 d'abril de 1939, quan es trobava a Torremolinos, va escriure un poema patriòtic que amagava plegat en el folre de la cintura dels pantalons. Adlert contava que alguna vegada li va llegir temes solts escrits en este període. No ens hem d'estranyar que el seu primer títol, *Volar*, manifeste un estat d'ansietat.

16. En *Paraules i papers*. València: RACV, 1995

17. *Memories d'un important sense importància*. Ibídem, nota 6.

Tercera etapa. De 1939 a 1975

La postguerra «massa lineal» comença per a Xavier Casp en maig de 1939, quan retorna a València i reprén els contactes amb Adlert i uns altres companys de la desapareguda Acció Nacionalista Valenciana, el local de la qual al carrer de Cavallers havia sigut apropiat i ocupat pel «Sindicat del Fem». El mateix grup, perseguit pel seu catolicisme, és ara dissolt pel govern del general Franco per temor del seu «nacionalisme valencià», encara que se'n salvaren els membres «gràcies a l'olor de cera». Transcendental caldo de cultiu perquè Casp agreujara la seua «malaltia patriòtica valenciana»,¹⁸ Van ser anys de vida i reunions clandestines.

El 29 de juny de 1939 s'incorpora al servici militar obligatori en Artilleria a Vicálvaro (Madrid), sense perdre el contacte amb el grup, ja que aprofitava els «permisos» per a tornar a casa.

Durant eixos tres anys, dos esdeveniments que Casp va qualificar d'«íntims» van marcar per sempre la seua vida d'home entre hòmens. El primer li ve de la «música». Qui li haguera dit que el seu piano modificaria i assentaria la seua vida familiar! Se'l requerix perquè toque el piano a la Sala de Armes i l'orgue de l'església. El capellà li proposa formar un cor femení, al qual acudix una jove, afectuosament apel·lada l'«alemanya» (ho era per part de mare), coneixedora de solfeig, cant i piano, anomenada Roser Montero Fischer, que seria la pedra angular de la «casa familiar» del poeta per sempre, ja que només els va separar la mort.

L'altre li ve per la via literària. A Madrid es relaciona amb el món de les lletres i les tertúlies literàries del café Gijón. Allí coneix, entre altres molts, Vicente Aleixandre i Dámaso Alonso; comença la crítica literària en les revistes *Ínsula* i *Poesía Española*, i rep ofertes de treball importants –que rebutja–, com ara ser corrector de guions de Cifesa o subdirector del diari *Ya*. El fet de no acceptar-les suposa entendre la seua reflexió valenciana, perquè entén que el seu compromís amb la seua llengua, la seua cultura i la seua pàtria valencianes es troben a València. La seua obra poètica i en

18. *Gran sonata de la pàtria*. València: Del Cénia al Segura, 1981.

prosa explica esta decisió. Regressa a València el 19 de maig de 1942, des d'on continua un prometatge per correspondència amb Roser. Li diu que «si no deprems [el valencià] vindràs a Valencia i ningú et comprendrà». Roser va aprendre valencià. Es van casar a Vicálvaro, a Madrid, el 7 d'octubre de 1946, el «dia nacional de casa Casp», ja que és el natalici de Roser i de Xavier, el sant de Roser i l'aniversari de boda. La nova vida que el circumstanciava li era doblement problemàtica: un treball estable i un somni per realitzar: el del seu valencianisme.

El primer el resol amb certa facilitat: el seu amic i company en l'exèrcit Rodolfo Bacharach li oferix treball en l'empresa familiar (una important jutera que va arribar a donar ocupació a més de tres mil treballadors) com a secretari particular i, després, com a director comercial i conseller. En l'empresa es jubila voluntàriament, com ja hem comentat, als seixanta-dos anys (1977).

El segon, tenint en compte la condició d'estes obres completes, requereix una anàlisi més detinguda, perquè els tres aspectes, home-temps-obra, són siamesos inseparables, per la qual cosa no és possible contar-los separatament.

Tancat el local d'Acció Nacionalista Valenciana, les reunions es van fer clandestines. Per a estes van utilitzar al principi la casa del president, Josep Vila Cabanes, i, quan Casp se'n va anar a Madrid, la d'Adlert, on van continuar. Van fixar els dimarts. En desembre de 1941, passejant pel Retiro, Adlert i Casp es reiteren en la il·lusió de publicar en llengua valenciana una revista i de reforçar l'Editorial Torre, inactiva des de 1939.

No obstant això, és ací on es gesta el corpus central de la seua obra i de la seua personalitat, que té el centre en la dècada que va de 1942 (quan torna de Madrid) a 1952 (any de publicació de *Goig*).

De tornada a València, es va vincular al grup que s'havia organitzat a l'entorn del catedràtic de literatura de la nostra Universitat Francisco Sánchez Castañer, on participaven habitualment personatges com ara Lluís Guarner (València, 1902), Vicente Gaos (València, 1919), Ángel Lacalle (Soria 1901), Veres d'Ocón, Carlos Bousoño (Boal, 1923), Josep Maria

López-Picó (Barcelona, 1886) i Rafael Ferreres (València, 1914), entre altres. Per a este grup, Casp va llegir per primera vegada en públic poemes de *l'Inquietud en calma* i fins i tot va fer una *Antología de la literatura catalana moderna*.¹⁹

Les tertúlies es denominaven «Los nocturnos del Mediterráneo» i eren reunions en què s'evocava l'Acadèmia dels Nocturns. Els assistents adoptaven els mateixos noms poètics que els seus antecessors valencians del segle XVII. El president era el rector de Sevilla que es feia anomenar *Silencio*; el vicepresident, el degà de la Facultat de Filosofia i Lletres, *Cautela*; el consiliari (Juan B. Bertrán), *Miedo*; el secretari (Emilio Mezquita), *Descuido*, i a ells els seguia la resta dels nocturns, com són Dámaso Alonso, *Niebla*; López Estrada, *Tristeza*; Mateu i Llopis, *Estudio*; Xavier Casp, *Sombra*; Emilio Alarcos, *Tiento*; Alonso Zamora, *Sincero*; Ángel Vallbuena *Consejo*; Josefina Salvador, *Estrella*; Francisco Yndurain, *Oscuridad*; Vicente Gaos, *Cuidado*; López Chavarri, *Espía*; Teodoro Llorente, *Tranquilidad*; Lluís Guarner, *Recelo*; José Manuel Blecua, *Fiel*; Alejandro Gaos, *Peligro*; Maria Angeles Escrivà, *Soledad*; Rafael Lapesa, *Resplandor*; Ramón Menéndez Pidal, *Maestro*, etc.

Casp es va mantindre en el grup d'escriptors en valencià i el seu discurs de presa de possessió va ser precisament sobre «El poeta en lengua valenciana».²⁰ És una dècada decisiva, no sols perquè publica els seus primers i rotunds llibres, no sols perquè es dóna a conèixer en els principals punts de decisió intel·lectual del moment, en els quals es rebut amb admiració, sinó per la seua labor editorial.

En 1943 publica el seu poemari *Volar...* i funda i crea els quaderns *Esclat*. L'any següent, Adlert i ell recreen l'Editorial Torre, en la qual donen accés als jòvens –alguns, pocs, no tant jòvens– poetes del moment. Els més grans eren Salvador Verdeguer (1894), que tenia 49 anys; Emili Beüt (1902), que tenia 41 anys, i Enric Valor (1911), que en tenia 32. Juntament amb ell publiquen per primera vegada els jòvens Joan Valls (1917),

19. El 10 de gener i el 28 de març de 1946, respectivament.

20. Ricardo Bellveser. *Xavier Casp: el gozo del silencio*. Palau de la Música. València, 1992.

Bru i Vidal (1922), Joan Fuster (1922), Vicent Andrés Estellés (1924), Maria Beneyto (1925) i Josep Iborra (1929), entre molts més.

En 1948 Casp edita *Jo sense tu*, un llibre profund que desvela un poeta ja amb veu madura i pròpia. L'any següent, el 1949, dona a la impremta *On vaig, Senyor?*, poemari compromés, de tema religiós i to social.

El primer llibre, *Volar...*, es titula així per a desorientar la censura, la intransigència de la qual els obliga a extravagants subterfugis de dissimulació, i es tria la paraula *volar*, que s'escriu igual en castellà que en valencià (amb això s'evitaven els altres títols proposats, que eren *Nuessa* o *Voladissa*). S'hi inclou un pròleg en castellà, però en un full a banda i volander que, passada la censura, se suprimix de l'edició. Subterfugis com editar estampetes de les principals devocions valencianes, on apareixia dibuixada la Torre de Paterna, i que eren repartides pels temples valencians, com ara dedicar a «Miguel» i corregir manualment tots els exemplars per «Miquel». La poesia es «feia passar» però la prosa no, i no hi havia altre remei que vorejar la llei i patir el seu pes «lineal», utilitzant l'elegant terminologia caspiana.

D'esta manera, i sense autorització administrativa, apareix el 1948 la revista *Esclat*, de la qual només es publiquen tres números. I la prosa en llengua valenciana en la col·lecció «L'Espiga» de l'Editorial Torre, projectada en 1944, no aconseguix editar-se fins el 1949 amb *Raimet de pastor*, de Josep Sanç Moya. El treball editorial de Torre, atesos els seus escassos mitjans, va ser ingent (entre 1949 i 1966, és a dir, en dèsset anys, publica seixanta-dos títols, quatre títols a l'any). Tenia la seua ortografia pròpia: l'ortografia de Torre.

En aquell catàleg de Torre van publicar Joan Fuster, Enric Valor, Santiago Bru Vidal, Rafael Villar, Joan Valls Jordà, Vicent Andrés Estellés, Alfons Verdeguer, Josep Iborra, Salvador Verdeguer, Pedro de València, Soler i Estruch, Alfons Cucó, Bernat Garcia Aparici, Emili Rodríguez-Bernabeu, Francesc Navarro, Francesc de P. Burguera, Francesc Codonyer, Maria Beneyto, Emili Beüt, Vicent Casp Vercher, Ernest Martínez Ferrando, Andreu Monsó Nogués, F. Mateu i Llopis, Manuel Sanchis Guarner, Joan Garcia Rigal, Miquel Adlert Noguerol, Xavier Casp...

L'índex onomàstic format per molts dels contertulians «dels dimarts d'Adlert» demostra l'esperit obert que modificaria amb el temps algunes «afinitats nacionalistes».²¹

Es vincula a la sèrie de publicacions *Mediterráneo, Guión de Literatura* i ho fa amb la intensitat que el seu prestigi aconsella. Apareix en els números 9-11 (monogràfics dedicats a la poesia valenciana) amb poemes seus al costat d'uns altres de Bernat Artola, Manuel Beltran, Miquel Forteza, Jaime García Estragués, Lluís Guarner, López Picó i R. Suriñach. En el número triple 13-15 hi ha un altre poema seu, com també en el 21-22 amb Costa, M. Dolç i Joan Pons. En l'exemplar corresponent als números 17-20 participa, juntament amb cinquanta poetes més de tot Espanya, en una «corona poètica cervantina», i el 24 de desembre de 1948 apareix en *Las Provincias* com a firmant, al costat de les principals autoritats culturals de l'època, d'una petició d'homenatge al doctor Sánchez Castañer.²²

També en esta dècada arriben els premis: entre 1947 i 1952 participa en uns quants jocs florals en llengua catalana i obté la Viola d'Or a Sants (1947), Flor Natural a Perpinyà (1950, *Tríptic del somni*), Englantina d'Or a Nova York (1951, *Gran sonata de la pàtria*), premi de narrativa Concepció Rabell a Tolosa (1952, *Proses en carn*). Tenen molta substància anecdòtica les dificultats d'anar a Perpinyà i tornar-ne, acompanyat de Roser, on coneix Pau Casals, i el posterior homenatge de quaranta-un intel·lectuals que va publicar Torre, o que de la *Gran sonata de la pàtria* va obtindre i va rebre la «joia», però no la dotació, i que, llevat de referències concretes, no es va publicar fins el 1981, i que *Proses en carn* va ser publicada per

21. El desconcert que produïx la figura de Casp entre el 19 de maig de 1942 i l'11 de novembre de 2004 té els seus ingredients «d'agror i dolçor», que van de l'extrem de «fer olor de cera», després de la guerra civil», al de «roig». Esta acusació li va portar problemes seriosos, ja que després dels seus viatges a Perpinyà i altres ciutats fora d'Espanya amb motiu dels seus premis literaris, la policia franquista va començar a fer un seguiment de les seues activitats i fins i tot el va visitar en diverses ocasions per a conèixer els detalls dels seus desplaçaments. O després, de «valencianista-secessionista», en una duríssima campanya contra la seua persona i la seua obra impulsada per sectors del catalanisme radical. No entrem ací en estos aspectes.

22. Vegeu Ricardo Bellveser, nota 20.

Torre el 1952, reimpressa en «redacció definitiva», per decisió l'autor, en 1988,²³ quan va afegir el conte «Ele seguix soltera». aparegut en 1958.

Què va moure Xavier Casp a presentar-se a jocs florals en llengua catalana? Quan va editar en 1981 la *Gran sonata de la pàtria*,²⁴ el mateix Casp va voler explicar les seues raons en «De l'autor per als lectors»:²⁵

Foren varies, i ben distintes, les raons que m'impulsaren a això. Només citaré les que crec mes significatives:

1.ª Era l'única forma activa i possible —i perillosa— de manifestar en aquells temps la meua protesta per la prohibició d'un acte literari tradicional, pel sol motiu d'expressar-se en una llengua que, encara que espanyola, no es l'espanyola. Se me podrà dir que també en València i en Barcelona, i en atres llocs, es feen Jocs Florals. Es cert, pero es feen totalment condicionats per les circumstàncies polítiques.

2.ª La meua creència, compartida én Miquèl Adlèrt Noguèròl, de la possibilitat d'arribar a una llengua lliterària que, escrita, nos servira als rossellonesos, als catalans, als mallorquins i als valencians. Sobre lo equivocàt, per fals, de tal creència, ya ho hem explicàt repetidament, tant Adlert com yo, de paraula i per escrit. No cal insistir ara [vore *En defensa de la llengua valenciana*, pàgs. 9-32]. Al cap i a la fi, al fugir de tal creència no hem fet mes que repetir l'actitut dels classics valencians —sobre tots, Jaume Roig— quan fugiren del literari provençal per a escriure la llengua del seu poble, que era la valenciana del seu temps.

I 3.ª Era l'única manera de medir la meua força poètica i literària, perque en València estavem massa a soles els poquissims que, per aquells anys, defeniem, fora com fora, la cultura valenciana. Es cert que tambe l'hauria poguda medir presentant-me als concursos en castella. Pero això hauria significàt una claudicació, perqué el castellà era el que se nos imponia com a unic.»

Els contactes entre Adlert i Casp amb autors catalans i mallorquins van ser freqüents en estos anys, i es van intensificar després de les Normes de

23. *Recull de contes valencians*. Barcelona: Ed. Albertí, 1958.

24. *Gran sonata de la pàtria*. València: Del Cenia al Segura, 1981.

25. Respectem l'ortografia original.

Castelló, normes que no van ser unànimement acceptades. Les posicions són conegudes, ja que un sector va pensar-se, de bona fe, que era possible una llengua escrita que en l'ús literari servira per a «tots», de manera que cada una de les parts hauria de prendre formes de les altres dos, coneixedores que només es tractava d'una fita literària que, encara que no coincidiria amb la realitat viva, podria servir com a «front comú», no d'una llengua única (la pretesa «unitat» era una altra cosa). La ruptura es va produir després d'un viatge a Barcelona, quan ja Moll, una vegada mort Alcover, havia pres la direcció del DCVB i havia rectificat el primer volum. Adlert va advertir a Xavier Casp que allí no es parlava de llengua, sinó que s'anava més lluny, i que a més els catalans, com havia denunciat Sanchis Guarner, no corresponien a les formes mallorquines i valencianes.

En este debat Sanchis Guarner va editar en Torre la seua primera gramàtica i Xavier Casp, a més de participar en els jocs florals citats, havia publicat *Volar...* (1943) i *La inquietud en calma* (1945), i va continuar publicant *On vaig, Senyor?* (1949; reedició en 1983), *Proses en carn* (1952; reedició 1988), *Esparses* (1953), *Goig* (1953; reedició en 1987), *Braçat* (1955), *Poema dramàticament esperançat* (1956), *Home* (1957), *Jo cap de casa* (1962), *D'amar-te amor* (1963; reedició en 1988), *Silenci* (1969, Premi de Literatura Diputació de València; reedició en 1985).

En prosa publica *El sempre valencià en l'ara de Pedro de Valencia* (1963). La col·laboració en premsa (al principi en castellà) a què ens remetem, comença en 1940, i a este període que analitzem corresponen els temes més dispars, ja fóra sobre el Pare Jofré, ja sobre Sant Donís o temes sobre la cultura i la llengua valencianes.

No hem d'oblidar la seua col·laboració literària en Aula Mediterrànea (quan el professor Sánchez Castañer aconseguix la càtedra de Literatura Espanyola a València) i en Aula Ausias March (quan el catedràtic Miquel Dolç arriba a la nostra Universitat).

També hem de recordar la seua presidència durant deu anys en la Coral Polifònica Valentina i la seua animació i orientació en les tertúlies de l'Ateneu (Sala Blava o Sala Groga).

Quarta etapa. La posterioritat

L'any 1972 marca en Xavier Casp una inflexió decisiva: el 6 de juny ingressa en el Centre de Cultura Valenciana, hui Real Acadèmia de Cultura Valenciana,²⁶ i pren possessió amb una lliçó magistral que titula «Confesión con Ausiàs March», en la qual explica per què ho fa en llengua castellana.²⁷ A partir d'este moment, les seues activitats s'«encavalquen» en més d'una ocasió. Estes són constants i decisives, i les seues conseqüències agredolces.

Publica *Idees en memòria de Nicolau Primitiu* (1973), *Jo també tinc set* (1976), *Gran sonata de la pàtria* (1981), *Schumann el piano i yo* (1977), *50 anys del 7 d'Octubre* (2000), *Soc qui soc* (2001), *Memories d'un important sense importància* (2003)... I reedita la majoria de les obres anteriors per a adaptar-ne l'ortografia a les Normes del Puig, amb el propòsit de valencianitzar-la totalment. Estes reedicions van ser considerades per l'autor com a «edició definitiva». Ho va explicar en *Gran sonata de la pàtria*:

El text que ara publique es el que done per definitiu, després de fetes rectificacions respecte a dos aspectes només: la més justa significació en l'expressió poètica i la valencianisació del llenguatge. Est ultim punt es per a no deixar dubte que la *Gran Sonata de la Pàtria* queda escrita en llengua valenciana, única manera d'afirmar que eixa Pàtria de la que parle, encara que qualsevòl patriota de qualsevòl lloc por fer-la seua, per a mi es la Pàtria Valenciana, que es la meua.

Escriu *Flexions i reflexions* (edició pòstuma, 2005) i continua amb els seus articles periodístics, dels quals redacta quasi dos centenars i mig, on aborda els seus temes constants: Déu, la família, la pàtria, la llengua i la cultura valencianes.

26. El president de la Diputació de València, Juan Martínez Aloy, va decidir impulsar la creació del Centre de Cultura Valenciana, que es va fundar el 15 de gener de 1915. L'Ajuntament de la ciutat, en 1917, va cedir els locals per a les seues activitats al Saló del Consolat de Mar de la Llotja. En 1991, el Rei Joan Carles I li va concedir el seu títol, per la qual cosa va passar a denominar-se Real Acadèmia de Cultura Valenciana.

27. Casp indica que ho fa «a plena consciència» ja que es vol dirigir als lectors i assistents que no coneixen Ausiàs March ni la seua llengua, els qui no han tingut ocasió de llegir un dels poetes més grans de tots els temps, perquè desconeixen la bella llengua en què escriu.

És nomenat president de la Secció de Llengua i Literatura de la RACV, que en 1979 publica la seua *Ortografia* (coneguda com les Normes del Puig) i en 1981, la *Documentació formal*. En la Real Acadèmia de Cultura Valenciana, és secretari i president, i col·labora en la redacció del primer diccionari.

En 1977 és nomenat assessor literari de Promoció de Cultura Valenciana (Del Senia al Segura); i en 1978 dirigix la revista *Murta*, fins el 1983. En 1994 rep el I Premi Nacional de Literatura en Llengua Valenciana.

Entre 1980 i 1982 és president de Lo Rat Penat, després president d'honor. Obté la Flor Natural en dos ocasions: 1983 i 1989. En 1990 és designat membre del Consell Valencià de Cultura, del qual arriba a ser vicepresident en 1991; membre del Consell de Cultura de la Ciutat de València, i en 2001, acadèmic de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.²⁸

Desplega també una certa activitat política, ja que admet figurar en les llistes electorals del partit Unió Valenciana, i és elegit diputat en les Corts Valencianes del 1987 al 1991, si bé hi du a terme una escassa labor.

És nomenat fill predilecte de Carlet; fill adoptiu de València i rep la Medalla d'Or al mèrit en el treball i la Distinció de la Generalitat Valenciana al Mèrit Cultural. En una entrevista periodística va dir: «Vivo para vivir. Y ¿cómo? Camino de la vida. ¿Y la vida cuál es? ¿Cuándo está terminada? ¿Pero es posible que termine aún, sin más ni más? A partir de ahí puedes ir pensando...»

Va morir, mentre dormia, en sa casa del carrer del Comte d'Altea de València, a les onze del matí de l'11 de novembre de 2004. Es va mantindre lúcida fins l'últim instant, i amb ell va morir un model irrepetible de compromís amb el valencianisme cultural. Els familiars van rebutjar una capella ardent de caràcter oficial i el van vetlar en el seu propi domicili fins l'endemà, en què es va oficiar el funeral de *corpore in sepulto* en l'Església de l'Àngel Custodi. Entre el públic: el president de la Generalitat, Francesc Camps, i primeres autoritats; cap de la Universitat de València.

28. Ens remetem a la correspondència d'estes obres completes, en el primer volum dedicat a la prosa, per a detallar les actituds i les dimissions de Xavier Casp.

RICARD BELLVESER

Introducció i goig de l'obra
poètica de Xavier Casp

*Tot comença a ésser com és
revelant-se com serà.*

*Deixa'm sentir-te com som
des del goig de com serem!*

X.C.

I

El poeta i la seua vida

CASP va publicar el seu primer llibre, *Volar...*, el 1943, pocs mesos després de tornar de Madrid, on havia passat, a Vicálvaro, dos anys de servici militar obligatori que, en el seu cas, en va durar cinc: tres en un bàndol i, una vegada acabada la guerra, dos en l'altre. Per tant, el llibre va aparèixer com si emergira entre tradicions literàries distintes en dues llengües diferents. Va viure a Madrid en l'època daurada del Caf  Gijón, i en eixa ciutat va conèixer escriptors amb els quals compartí tertúlies i amistat, entre ells Vicente Aleixandre (1898-1984), Dámaso Alonso (1898-1990), José García Nieto (1914-2001) o José Hierro (1922-2002).¹

La literatura espanyola en llengua castellana girava al voltant de l'anomenat Grup del 36, i es desenrotllava a impuls de tres influents revistes. La primera és *Escorial*, fundada el 1940, dirigida per Dionisio Ridruejo (1912-1975), publicació que va esdevenir portaveu d'un grup de poetes falangistes format per Ridruejo mateix, Luis Felipe Vivanco (1907-1975) i Leopoldo Panero (1909-1962), entre altres, en la qual també col·laborà Luis Rosales (1910-1992), que feien una poesia de tall classicista² molt pr xima a la que practicaran els col·laboradors de *Garcilaso. Juventud Creadora*, la segona

1. «-Era la  poca dorada del Gijón...

-Fue un gran momento, en la posguerra un poco avanzada; todos los grupos y grupitos del Caf  me recibían bien porque al escribir en valenciano no les podía hacer la competencia. Me hice amigo de todos.»

(Veg. CATALÁN, Miguel. *Conversaciones valencianas*. València: Consell Valencià de Cultura, 1995, p. 166).

2. D'acord amb determinades terminologies, ha sigut denominada *poesia arrelada*.

revista en qüestió, que es publicà entre 1943 i 1946, dirigida per José García Nieto, i que reuní poetes de formes clàssiques i d'intens sentiment religiós amb una ordenada visió del món.³

Els membres de la revista *Espadaña*, la tercera revista d'influència, fundada per Antonio G. de Lama, Eugenio de Nora (1923) i Victoriano Crémmer (1907), que va editar el primer número el 1944 i continuà fins al 1951, representaven una poesia més compromesa, obrerista de vegades i nerudiana quasi sempre, poesia del rampell, de l'angoixa i de la desesperança.⁴

De totes maneres, les obres que van elevar el nivell creatiu d'estos anys foren *Cántico espiritual* (1942), del comunista Blas de Otero (1916-1979), amb la qual inicià una poesia religiosa, existencial i expressionista; *Hijos de la ira* (1944), de Dámaso Alonso (1898-1990), model de poesia desarrelada de base existencialista, i *Sombra del paraíso* (1944), de Vicente Aleixandre. L'existencialisme espanyol va estar representat per José Luis Hidalgo (1919-1947) i la seua obra *Raíz* (1943), i el vessant social estricte per les obres de José Hierro i de Gabriel Celaya (1911-1991).

La poesia religiosa, molt unida a la inspiració existencialista, va tenir en este moment un notable auge, afavorit per les celebracions del centenari de San Juan de la Cruz, com s'observa en *Arcángel de mi noche* (1944), del valencià Vicente Gaos (1919-1980), i en *Hombre de Dios* (1945), de José María Valverde (1926).⁵

3. Xavier Casp va concedir una entrevista a Elena González per a la seua secció «Diálogo con poetas», que fou publicada el diumenge 28 de juny de 1980 en el diari *Levante* de València. Molt extensa, ocupa gairebé la meitat de la pàgina 37 i tota la 38 d'un «Especial Domingo». L'entrevistadora diu: «como poeta universal que se siente, Casp se relaciona con el resto de los poetas españoles, de tal forma que llega a incluirse en el llamado Grupo Cántico de Córdoba, que llega hasta los años cincuenta; una inclusión que centra su relación tan sólo en los aspectos temáticos». En este punt cedix la paraula al poeta, a qui fa dir:

«—Los conozco mucho a ellos, como al Grupo Garcilaso de Madrid, de Pepe García Nieto, y todos éstos que fueron y siguen siendo amigos míos.»

4. També coneguda com a *poesia desarrelada*.

5. Sobre les seues influències, diu Casp: «Como mella importante puedo citar a San Juan de la Cruz, con el que descubrí que se puede ser a la vez sencillo y profundo; creo que es el mejor místico que hay en el mundo». Declaracions de Xavier Casp a *Levante*, 29 de juny de 1980.

La literatura valenciana en valencià passava per un moment enrevessat. Els autors es debatien entre el retorn a Teodor Llorente (1836-1911), és a dir, al sentimentalisme, al paisatgisme i al purisme local (la qual cosa implicava deixar ben enrere les tímides aproximacions a les avantguardes amb què en els anys vint havien flirtat alguns d'ells amb minsos resultats –el més interessant va ser *Plàstic* (1923), de Carles Salvador (1893-1955)– com, per exemple, Enric Navarro-Borràs (1891-1943), Maximilià Thous Llorens (1900-1957)⁶ i el mateix Salvador), i l'acceptació com a fet evident que estaven emergint estètiques intel·lectualistes, potsimbolistes i socials que els desbordaven.

Quan Casp va començar a publicar, en 1943, Carles Salvador⁷ ja tenia impresos cinc llibres: el ja citat *Plàstic* (1923), *Llibret eucarístic* (1928), *Vermell en to major* (1929), *Rosa dels vents* (1930) i *El bes als llavis* (1934). Aquell mateix any va editar *Nadal, flor cordial* (1943), seguit d'*Elegia* (1944), *Cant i encant de Benassal* (1945), *Nupcial* (1947) i *Poema de la Verge dels Desemparats* (1948), una sèrie de poesies patriòtiques, amoroses, paisatgístiques i de circumstàncies. En aquells moments Carles Salvador propugnava el retorn a la tradició renaixentista; posteriorment, després dels seus enfrontaments amb Casp, reclamaria directament el retorn a Llorente, als orígens del renaixement valencià i l'oblit de qualsevol tipus d'avantguarda per construir, ben al contrari, una poesia que estiguera en contacte amb el que el poble estima i entén, que cante «els temes que no envelleixen mai, els temes eterns: amor, la casa, la família, l'horta, la pàtria... Tan cars a Llorente».

6. Fill de l'autor de la lletra de l'himne regional o de l'Exposició, Maximilià Thous Orts (1875-1947).

7. Carles Salvador (València 1893-1955). Mestre nacional i poeta adscrit a la Generació de 1930. Va començar fent poesia d'avantguarda i acabà en el classicisme marquià. Destaquen entre els seus llibres, en poesia: *Plàstic* (1923), *El fang i l'esperit* (Premi València de Literatura del 1951) o *Nadal, flor cordial* (1943). Va ser director de número del Centre de Cultura Valenciana. Compromès amb l'ensenyament del valencià, va ser un actiu propagador del fabrisme a València. El 1951 va crear els Cursos de Llengua i Literatura Valenciana en Lo Rat Penat. En matèria filològica va publicar *Parlem bé* (1930) i *Gramàtica valenciana* (1951).

El paisatgisme sentimental és una singularitat autòctona. El 1956 Joan Fuster va assenyalar, amb encert, que des de Teodor Llorente «fins als poetes que avui el continuen en este aspecte, l'horta i les altres terres valencianes han estat vistes, no exactament com un *paisatge* sinó com un *patri-moni*. I per tant, amb un entndriment alhora possessori i reverencial. Per això, el *paisatgisme* poètic havia d'ésser *sentimental*, entre els valencians. I no imperiosament en el sentit de “paisatge estat d'ànim” sinó, a vegades, en un pla més modest, com a “paisatge món casolà”.⁸

Esta generació es va vore històricament condicionada per la guerra, la postguerra i els seus efectes, la qual cosa –segons l'opinió de Lluís Alpera– els portà quasi d'una forma obligada a fer una poesia simbolista, intimista i hermètica, molt allunyada de la realitat. En estos paràmetres és on cal entendre jocs conceptuals molt comuns a tots ells, com són una certa preocupació religiosa i un tractament del tema amorós quasi exclusivament des del vessant conceptual, actituds «que donen pas a reflexions existencialistes –on es barregen el món absurd, el dolor i la mort– i també invocacions explícites a Déu, com a possibilitat per a superar el buit existencial».⁹

Casp, el 1948, amb motiu de la mort de Pasqual Asins (1896-1948),¹⁰ s'entristia perquè amb ell desapareixia una generació sencera. En molt pocs anys havien faltat Josep Monmeneu, Enric Navarro Tomás, Miquel Duran de Valencia i ara Asins, «tots ells pertanyien a una època massa tocant a la nostra, en l'ordre del temps, i prou allunyada en l'evidència de les impetuositats i de les lleis poètiques i patriòtiques». No obstant això, era un grup al qual els joves poetes valencians havien d'estar agraïts, i ho explicava de manera que en ressaltava les virtuts i aprofitava esta cortesia

8. FUSTER, Joan. *Antologia de la poesia valenciana*. Barcelona: Selecta, 1956, p. 59.

9. ALPERA, Lluís. «La generació del 50 al PV», en *Obra poètica*, de Carmelina Sánchez Cutillas. València: Consell Valencià de Cultura. Col·lecció «Els Quatre Vents», 1997. És ben curiós que en el seu text Alpera no cita ni una sola vegada Casp.

10. Pasqual Asins Lerma (València, 1896-Benimaçlet, 1948). Poeta, mestre nacional, president de *La Nostra Parla*, col·laborador amb Carles Salvador i Navarro-Borràs, entre altres, de la *Taula de Lletres Valencianes*. La major part de la seua poesia es va publicar en edició pòstuma, amb el títol *Poesies*.

per posar en evidència els defectes dels qui no havien sabut evolucionar –en al·lusió al grup de Carles Salvador– i es mantenien en eixes actituds:

Gràcies a llurs dubtes, a llurs equivocacions, a llurs encerts i, molt per sobretot, a llur sacrifici conscient i ben inspirat sempre, malgrat les vacil·lacions i derivacions humaníssimes; gràcies a ells, ens han estat possibles a nosaltres les afirmacions, les «glorioses intransigències» i, recolzant-nos-hi, actuar sense corruixes amb una fe encara minoritària, és cert, però potser per açò mateix més exigent home endins, per a què els aires alenen, personalitat a personalitat, la veritable positura.¹¹

La Renaixença valenciana, com tot el romanticisme peninsular, havia propiciat una poesia articulada al voltant de *Fides*, *Pàtria*, *Amor*, conceptes que van continuar actius (encara que amb notables variants) en la poesia en castellà i adquiriren amb ella una nova personalitat. Per a Víctor García de la Concha, la poesia espanyola (en castellà) de postguerra es va polaritzar al voltant de tres nuclis –amor, religiositat i imperi– que són tècnicament coincidents.¹² La preeminència de l'aspecte religiós l'explicava prenent una argumentació d'Emilio Alarcos:¹³ «La vuelta a Dios, sincera o no –que de todo habría– era un portillo de escape por donde podrían salir vivencias del poeta inexplicables sin la envoltura religiosa. Dios –creído o creado por el poeta– es el interlocutor a quien se dirigen poetas y poemas [...] y al Señor –si inventado no importa– se dirigen pidiendo refugio». Bell exemple d'això és *Retablo sacro del nacimiento del Señor*, de Luis Rosales.

També a València, i en Casp, s'hi va donar un tipus de postsimbolisme que d'una manera desastrada però real arplegà el que s'havia gestat en els ambients literaris barcelonins. S'ha remarcat reiteradament la influència en Casp –i no sols en ell– de Josep Maria de Sagarra (1894-1961) i de

11. CASP, Xavier. «Pasqual Asins ha mort». *Esclat*, maig-juny 1948, València.

12. GARCÍA DE LA CONCHA, Víctor. *La poesía española de 1935 a 1975. I. De la preguerra a los años oscuros, 1935-1944*. Ed. Càtedra. Dóna com a exemple d'estos nuclis *Primer libro de amor*, de Dionisio Ridruejo, i *Tiempo de dolor*, de L.F. Vivanco, editats el 1939 i el 1940, respectivament, línia a què s'afegix en 1941 José García Nieto amb *Víspera hacia ti*.

13. ALARCOS, Emilio. *La poesía de Blas de Otero*. Universitat d'Oviedo, 1955. Discurs inaugural de l'any acadèmic 1955-1956.

Josep Maria López-Picó (1886-1959), molt especialment les actituds religioses d'este últim, i també de Carles Riba (1893-1959) o de Soldevila. Lluís B. Messeguer fa descansar en el neopopulisme i en les posicions conservadores un feble fil de cohesió interna de la nostra poesia durant la primera postguerra.¹⁴

La tradició de la poesia valenciana, tant la que procedia d'abans de la Guerra Civil com la posterior, que és la que representa la generació anterior, no servix a Casp. Com a poeta s'ha d'enfrontar a una nova situació: «Casp segueix la tònica de tants d'altres poetes valencians: gira els ulls vers el Principat i avança cap a la creació d'unes eines lingüístiques escaients. Novament, un poeta valencià s'ha d'“inventar” la llengua».¹⁵

Aquells poetes que pareixien haver-se sentit atrets per les avantguardes i entre estes, d'una manera més sensible, per l'obra de Salvat-Papasseit (1894-1924)¹⁶ i pel seu futurisme, ara pretenien tornar a Llorente («Tornar a Llorente. Tornar al sentiment. Tornar al cor.»).¹⁷ «A mi entender –va escriure Joan Fuster el 1949– no hay tal retorno a Llorente aunque esta sea una fórmula eficaz y bastante expresiva para calificar tal tendencia [...]; más que a Llorente veo tras los poetas referidos a Josep M. de Sagarra y su poesía fácil y exterior», la qual cosa no s'aplicava a Xavier Casp, a qui considerava un poeta molt superior, un poeta intel·lectualista, «de una densidad lírica admirable y su varia lección de bellezas, de ejercitadas caricias

14. MESSEGUER, Lluís B. «Bernat Artola: símbols i paraules», en *Antologia poètica*, de Bernat Artola Tomàs. València: Consell Valencià de Cultura. Col·lecció «Els Quatre Vents», 1992.

15. FABREGAT, Amadeu. *Carn fresca*. València: Ed. L'Estel, 1974.

16. Joan Salvat-Papasseit. Poeta nascut i mort a Barcelona, autor també de proses polítiques, manifestos i una obra intel·lectual de juvenil rebel·lia. Malgrat la seua curta vida, interrompuda als 30 anys per la tuberculosi, la seua obra, molt influïda per les avantguardes europees, fou i és molt influent en les lletres catalanes. *Poemes en ondes bertzianes* (1919), *La gesta dels estels* (1922), *El poema de la rosa als llavis* (1923) i *Contra el poetas amb minúscula*, són alguns dels seus llibres més destacats.

17. Carles Salvador va rebutjar el seu passat avantguardista, se'n distancià i, fins i tot, posà en dubte l'autèntic valor d'aquella experiència: «No todo lo que entonces se escribió puede pasar a la posteridad, naturalmente, como no todo lo que se escribe ahora según las fórmulas del simbolismo o del intimismo son piezas antológicas», va dir –l'última afirmació en referència directa a Casp i al seu grup– en *Las Provincias*, 30 d'octubre de 1948, p. 8.

verbales».¹⁸ Certament, entre 1936 i 1946 «la majoria dels poetes valencians no publiquen cap obra», i quan alguns ho fan –com Carles Salvador– és per mirar enrere.

Els escriptors valencianistes eren pocs i pertanyien a tres generacions distintes que es van vore obligades a conuiuïre a la força, sense succeir-se com hauria sigut lògic en un món i una societat normals, en una societat cultural que no haguera perdut un quinquenni de les seues vides per les latrines d'una guerra civil. Grups menuts i, al mateix temps, enfrontats entre si a causa de la interrupció per la força de la natural substitució generacional, de manera que els *pares*, els *avis* i els *fills* literaris van haver de competir entre ells per l'exigu espai del reconeixement local.

Estes tensions van estar acompanyades d'episodis desagradables, friccions, xocs, pulles i desqualificacions, que feren efecte en la fràgil debilitat del valencianisme cultural de la postguerra. Es van formar tres grups: un al voltant de la figura de Carles Salvador¹⁹ i del seu amic Almela i Vives; un altre, el més vigorós i jove, sorgí gràcies a l'impuls de Miquel Adlert i Xavier Casp, i, ocasionalment, Almela formà un tercer grupuscle que, com els anteriors, portà les seues diferències als periòdics, a les revistes i a les reunions d'escriptors.

El cas d'Almela i Vives²⁰ va ser diferent, perquè tant Casp com Adlert mantingueren amb ell una mala relació personal, que esdevingué més i més aspra, i que tingué un dels seus pitjors moments amb motiu de la decisió del Premi València de Literatura de l'any 1950, que convocava i concedia la Institució Alfons el Magnànim, i que guanyà Almela després de ser desqualificat el llibre *Braçat*, presentat per Xavier Casp. El jurat va rebre la denúncia que alguns poemes d'este llibre havien sigut publicats anteriorment i que, per tant, no complia la condició d'inèdit que exigien

18. FUSTER, Joan. «Poesía valenciana actual». *Verbo*, núm. 14, gener i febrer de 1949.

19. Tot i que Salvador també va participar en algunes ocasions en les sessions del grup Torre.

20. Francesc Almela i Vives (1903-1967). Historiador, divulgador cultural valencianista i poeta. Va ser director de l'últim període de *Taula de Lletres Valencianes* i de *Nostra Novela*, i dirigí la revista *Valencia Atracción* fins al 1967, any en què va morir.

les bases. Això va provocar una irada protesta per part de Miquel Adlert, qui, molt enfadat, envià a la revista *Destino* de Barcelona un dur article de queixa i denúncia.

Carles Salvador (i alguns dels qui ara s'agrupaven al seu voltant) ja al seu dia no s'havia acabat de creure les avantguardes, probablement perquè no les va entendre del tot; per això, les seues aproximacions van tenir molt de *posa*, d'actitud intel·lectual o mental sense passe de consideració als seus llibres, tal com mostra el fet que no tingueren continuïtat. Tant Salvador com Navarro van ser durant tota la seua vida entusiastes admiradors de Llorente: «el *Llibret de versos* (1885) de Teodor Llorente fou el llibre de capçalera»²¹ de Salvador. Enfront d'ells, i de vegades amb ells, Almela i Vives anava a la seua, mentre el grup Torre creixia amb propòsits de renovació intel·lectual, en sintonia amb els corrents més moderns de la poesia.

Eren grups amb interessos oposats i propòsits diferents. Així, tot estava disposat perquè esclatara, la qual cosa, pel que fa a Salvador, va ocórrer el 1948; a partir d'aquell moment els debats es personificaren en Casp i Salvador, a qui Casp cedí la iniciativa.

Al mateix temps, l'enfrontament amb Almela i Vives va continuar creixent fins a adquirir aspectes grotescos que es traslladaren als periòdics de València i de fora de la ciutat: «el pobre Casp l'estan fotent d'una manera iniqua (encara que algun adlatere seu no estiga tampoc exempt de culpa en aquesta batalla infame)».²²

L'única versió de certa solvència que tenim d'estes baralles literàries ens arriba de la mà de Joan Fuster, a qui Vicenç Riera va demanar, per carta, que li explicara què s'estava esdevenint a València, ja que li havien arribat rumors d'estes gresques; i Fuster ho féu en una llarga i meticulosa epístola que encapçalà amb l'advertiment que ell no podia ser imparcial

21. SIMBOR ROIG, Vicent. «Introducció», en *Antologia poètica*, de Carles Salvador. València: Consell Valencià de Cultura. Col·lecció «Els Quatre Vents», 1993.

22. Carta de Joan Fuster a Vicenç Riera Llorca. *Epistolari*. Edició a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas. Barcelona: Curial, 1993, p. 123.

perquè al final «jo n'he estat una víctima». Li va contar que després de la guerra espanyola, passats els primers mesos «de temor i indecisió», el valencianisme cultural començà a reagrupar-se en tertúlies i capelles poètiques. A la tertúlia que organitzava Miquel Adlert a sa casa hi assistien els germans Casp (Xavier i Vicent), Carles Salvador «i un cert llepaciris anomenat Sanmartín». El primer fruit va ser l'edició de la revista *Pensat i Fet*, que «mangonejaven» Casp i Adlert. Amb els beneficis que van obtenir-ne, Carles Salvador, Casp, Sanmartín i Adlert feren un viatge a Barcelona, durant el qual s'enemistaren Salvador i Adlert. Segons Fuster, Adlert «és un xicot magnífic en molts aspectes però d'un caràcter difícilment suportable» pel seu tarannà inflexible, i Salvador «tampoc és bo ni dolent, sinó un mestre d'escola no menys històric que l'altre».

Fuster assistia a les tertúlies de Casp i a les de Salvador, qui n'havia impulsat una «formada per senyors majors de cinquanta anys» molt desinteressats per tot, en contrast amb la d'Adlert, en la qual «almenys em trobava amb gent jove i amb inquietuds afins a les meues». Les relacions entre Salvador, Adlert i Casp van anar enverinant-se. Del costat de Salvador s'hi van posar els seus companys de generació, principalment Almela, «i l'inefable Sanmartín». És en este moment que es produïx un episodi interessant, potser clau per a comprendre l'actitud que a partir d'eixe moment adoptà Salvador. Les diferències s'havien traduït en *floretes* que es llançaven els uns als altres. Per a Salvador, tota poesia que no es vinculara amb la poesia tradicional valenciana i amb Llorente, era fosca, arrogant i incomprendible; però arran d'un article de Miquel Dolç en *Destino*,²³ allò que «en un principi era una discrepància personal [...] va esdevenir una discrepància d'actituds estètiques i polítiques».

Opinava Dolç en el citat article que l'aparició de Xavier Casp representava la contradicció que era un poeta més llegit i apreciat a Mallorca i al Principat que a la seua pròpia terra, perquè València és «el país de los equívocos y de los contrastes, su alma fallera, enloquecida por la propa-

23. DOLÇ, Miquel. «Xavier Casp y Valencia». *Destino* núm. 603, 28 de febrer de 1949, p. 14.

ganda, implica un radical perill, la falsedat de los colors, de las luces, de la alegría, del arte. “Qué bella sería una Valencia sin fallas!”, confesábame un amigo». Per a Miquel Dolç, amb Casp emergia una autèntica jove València de la qual ell era el mentor. La poesia de Casp, deia, tenia la missió de dignificar la sensibilitat poètica valenciana. Esta nova veu era la que faltava «a un pueblo demasiado acostumbrado a la pompa fácil, a la abundancia, a la gracia y al humor, demasiado confiado en ser, ante los demás pueblos, un pueblo de artistas».

La reacció de Salvador va ser encastellar-se encara més en el seu «retorn a Llorente» i endurir les censurens envers «els qui creuen que la literatura és correcció gramatical i acabà acusant-nos, els joves, d'estar castellanitzats perquè estàvem influïts per la *poesía decadente* de la literatura espanyola més recent. Naturalment això era ridícul; però dient-ho Salvador, molt més encara». A partir d'eixe moment, els altercats entre els grups van pujar de to:

El grup Salvador, amb l'afany d'admetre tothom, s'ha vist enriquit amb la col·laboració d'individus tan il·lustres com el Roda Soriano, concejal, i González Martí, diputat provincial, instal·lant-se al Rat Penat per últim. Amb l'ajut d'aquests dos *escriptors* aconseguiren fer-li la vida impossible a Casp en la institució Alfons el Magnànim, primer, d'on hagué de dimitir, i ara, quan anava Casp a intervenir en uns Amigos de la Poesía, a fi de convertir-ho en Amics de la Poesia, l'han denunciat per roig i separatista ja que va anar als jocs de Perpinyà, etc. El governador ha posat el veto a Casp i la policia li ha fet un parell de visites...²⁴

No hi havia únicament la gelosia de Salvador, sinó també d'altres lletraferits i, fins i tot, de personatges tan distingits com ara Ernest Martínez Ferrando,²⁵ qui no ocultava l'antipatia, mai explicada, que sentia pel grup

24. FUSTER, Joan, i RIERA LLORCA, Vicenç. *Epistolari*. Barcelona: Curial, 1993. Carta del 4 de març de 1951, de Fuster a Riera, p. 127 i s.

25. Jesús Ernest Martínez Ferrando (1891-1965). Va ser arxiver i bibliotecari a Barcelona i Girona. El 1920 va ingressar en l'Arxiu de la Corona de Aragó, institució que dirigí entre 1940 i 1961. Va realitzar una àmplia obra com a historiador, traductor i prosista. Va col·laborar en la redacció d'*Història dels catalans*.

Torre i, d'una manera singular, per Casp i Adlert: «Em fa l'efecte que tots dos s'han creat una atmosfera irreal a llur entorn i que cada vegada toquen menys de peus a terra»,²⁶ va confessar a Fuster en una carta datada al febrer de 1953; dos anys després, al juny de 1955, va tornar, insistent, sobre esta impressió que tenia segons la qual el tracte que es donava al talent literari de Casp estava sobrevalorat: «l'elevació del globus Casp la trobe excessiva i contraproductent. Montaigne diu que “per molt alt que l'home vulgui elevar, el seu tron sempre seurà sobre el cul”».²⁷

Cal tenir en compte que la Generació de 1930 no va deixar deixebles perquè el grup que hi va seguir, que treballà en l'entorn d'Acció Cultural Valenciana, donà assagistes o prosistes, però no poetes: Felipe Mateu i Llopis (1901-1998), Manuel Sanchis Guarner (1911-1981), Francesc Carreres (1916-1989), Juan Beneyto (1907-1994), Emili Gómez Nadal (1907-1994) o Antonio Igual Úbeda (1907-1983), estaven més interessats per l'erudició que per la lírica, actitud que sols va trencar Xavier Casp amb la seua obra poètica i amb la seua relativa soledat en irrompre en un panorama líric local tan limitat.

Els cronistes valencians ens donen una imatge del paupèrrim ambient cultural dels quaranta: «¿Y qué hacía un escritor, en los años cuarenta, si quería meterse en un mundo tan difícil siempre, y más en épocas de carencias y necesidades?», explica el periodista Brines Lorente. «José Luis León Roca me habla de Almela Vives [sic], Pedro Caba, Duran i Tortajada, Hernández Casajuana, Morante Borrás, Rafael Ferreres, Juan Lacomba, María Mulet [...] fueron los que más sonaban en la época; pero al principio de los cuarenta se hizo poco».²⁸ León Roca li recordava que hi havia algunes tertúlies literàries, com la de Plácido Cervera a la gran via de Germanies, de València, la d'El Gato Negro, que va arribar a crear el seu propi premi literari, la del bar Tarín, etc.

26. Ernest Martínez Ferrando, en carta a Joan Fuster datada a Barcelona l'1 de febrer de 1953. Vegeu la correspondència d'este últim, volum III, preparat per Vicent Alonso. València: Universitat de València-Editorial 3 i 4, 1999.

27. Veg. *op. cit.*, p. 249.

28. BRINES LORENTE, Rafael. *La Valencia de los 40*. Ajuntament de València, 1999, p. 200.

Tot i això, el panorama era àrid, i més encara si tenim en compte que es vivien hores enormement complicades. *Volar...*, de Casp, es va publicar el mateix any en què tornà el més nodrit contingent de soldats voluntaris que se n'havien anat a Rússia amb la Divisió Azul per defensar «els valors tradicionals d'occident, davant del comunisme soviètic», persuadits per les permanents allocucions, per alguna arenga «patriòtica, viril i cristiana» emesa des de les ràdios, des dels periòdics o des de la sala d'un cine. Este era el clima al carrer, on es comprava amb cartilles de racionament, i al mateix temps les presons continuaven plenes: «de muchos hogares valencianos, en los tres años anteriores, habían desaparecido el padre, el hermano, el hijo. Habían sido ejecutados, fusilados o asesinados. [...] Muchos valencianos sufrieron, como antes los otros, las consecuencias de la guerra civil. La plaza de toros, como primer lugar de internamiento, y después, San Miguel de los Reyes, “La Modelo”, Monteolivete, hasta las Torres de Quarte fueron albergue hacinado de los presos políticos».²⁹

El periodista Vicent Ventura (1924-1998) va recordar a Fernanda Zabala que ja en la dècada dels cinquanta, a València, «El catalanismo incluso era algo elegante. El conflicto de la lengua es posterior. Pero, eso sí, en aquellas fechas los poetas se agrupaban según sus características. Estaba el grupo de Casp; otro más popular representado por Ricart San Martín,³⁰ el promovido por Lo Rat Penat y algunos que iban a su aire como Almela i Vives».

Tal vez la ausencia de crispaciones lingüísticas y la plena convicción de que imperaba –salvo excepciones dignas de reconocimiento– una miseria cultural casi absoluta, propiciase ese clima de diálogo y solidaridad entre los intelectuales valencianos de la época.³¹

Artur Ahuir i Alicia Palazón arrepleguen un ofici del govern del general Franco de 16 de març de 1939 en el qual s'indicava que «los idiomas regio-

29. *Ibíd* nota anterior, p. 32.

30. *Sic* per Ricard Sanmartín.

31. ZABALA, Fernanda. *La Valencia de los años 50*. Ajuntament de València, 1998, p. 74.

nales no deben prohibirse cuando sirvan propiamente a un mayor ambiente o a una particular esfera de divulgación de los principios del Movimiento y de la obra del gobierno». ³² Com a resultat d'esta filosofia, el sector més progressista en va quedar exclòs. Lo Rat Penat va organitzar un homenatge al general Aranda, ³³ el militar que estigué al capdavant de les tropes que prengueren la ciutat de València, i el nomenaren soci d'honor de la institució. Van participar en l'homenatge socis com ara Josep Monmeneu i Josep Calatayud, que havien sigut membres de l'Agrupació Valenciana de la Dreta, i el primer havia arribat a regidor de València el 1931; també hi participaren Asins, Morante i Ortín i molts altres poetes, tots ells amb poemes en valencià, amb la qual cosa es va iniciar «un matrimoni molt ben avingut, entre Lo Rat Penat i les autoritats del franquisme. [...] La seua activitat va quedar relegada als elements mes inofensius i decoratius de la nostra personalitat». ³⁴

En efecte, no va ser necessari –com després vorem– prohibir el valencià ni sotmetre'l a una repressió especial; n'hi hagué prou d'acréixer el vessant de l'anomenat «regionalisme ben entés», tasca per a la qual no van faltar, ans al contrari, voluntaris. Federico García Sanchiz (1886-1964), Salvador Ferrandis Luna (1888-1954) o Teodor Llorente Falcó (1879-1949), durant els mesos finals de la Guerra Civil espanyola, van fer una contundent campanya radiofònica en valencià perquè la ciutadania desertara de la República, i en acabar la Guerra Civil començaren a publicar llibres en valencià amb el suport i l'impuls de les autoritats del franquisme. Com que no n'hi havia prou amb el foment de determinats aspectes culturals, també es van dur a terme iniciatives editorials i homenatges d'envergadura, a

32. AHUIR, Artur, i PALAZÓN, Alicia. *Historia de la literatura valenciana*. Volum II, segles XVII-XX. Enciclopedia Tematica Valenciana. València: L'Oronella, 2002, p. 275.

33. Antonio Aranda Mata (Madrid, 1888-1979). Cap de la guarnició a Oviedo, es va adherir a la sublevació el 1936, participà en la repressió d'Astúries i encapçalà les tropes que prengueren València el 1939. Una vegada acabada la guerra, va donar suport a Joan de Borbó i defensà la causa monàrquica. Per esta raó, Franco el desterrà i el passà a la reserva mitjançant un curiós ban. El rei Joan Carles I el va rehabilitar.

34. BALLESTER, Josep. *Temps de quarantena (1939-1959)*. València: Eliseu Climent, ed. «Quaders 3 i 4», 1992.

condició que estigueren units al passat regnicola. I com més elogiosos del passat històric, millor.

«Decir que hoy no interesan los versos valencianos no es cierto, ya que desde 1939 hasta hoy han aparecido 14 libros de poesía valenciana. [...] La poesía en nuestra lengua vernácula interesa, tiene un público [reduit, perquè les edicions no passaven de 500 exemplars], pero es cierto que las ediciones particulares de libros de poesía en lengua castellana tampoco no pasan de este número.»³⁵

Salvador fa referència al fet que en un termini breu de temps es van publicar:

Mals consellers són els cels, d'E. Mallent;
Festívoles, de Bernat Artola;
Els sonets de la llar, de Duran i Tortajada;
Volar..., de Xavier Casp;
Nadal, flor cordial, de Carles Salvador;
Les cançons de l'horta, de Duran i Tortajada;
Glòria vicentina, de diversos autors;
A l'ombra del campanar, de Bernat Artola;
Cant i encant de Benassal, de Carles Salvador;
Poema de Valencia, de Duran i Tortajada;
La inquietud en calma, de Xavier Casp;
Pomell de rimes, de Duran i Tortajada;
Englantina d'or, de Duran i Tortajada;
Poble, cançoner satíric, de Bernat Artola.

El fet que la victòria de Franco i la implantació d'un règim de model feixista no implicaren l'incident de la *secessió lingüística* en l'àmbit valencià desconcerta Josep Ballester, qui ha estudiat amb detall este període.³⁶ La veritat és que el Movimiento Nacional –i fins i tot molts intel·lectuals

35. SALVADOR, Carles. *Papers de premsa*. Introducció i edició de Vicent Simbor. València: Institució Alfons el Magnànim. Biblioteca d'Autors Valencians, 2000, pp. 253-254.

36. Vegeu Josep Ballester, *ibídem* nota 34.

franquistes– va fomentar i impulsar esta unitat; prova suficient d'això és la llista de noms que componien el comitè patrocinador del *Diccionari català-valencià-balear*,³⁷ o les constants arengues en este sentit. Els intents de diferenciar el català del valencià, fins i tot en els vessants sintàctic i ortogràfic, van arribar de l'interior del valencianisme cultural, com és el cas ben palmari de Josep Maria Bayarri, de Giménez Fayos, de Nicolau Primitiu i, fins i tot, d'Almela i Vives, cadascun pel seu costat.

Els decrets aplicats contra els bascs i catalans no tingueren aplicació en València o no la tingueren en el mateix grau. Tampoc fea massa falta; València i alguns dels seus intel·lectuals exaltaren des d'un principi les aportacions de la nostra història a l'unitat espanyola i deixaren clara i escrita la gran missió que València havia de complir en l'estructuració del nou regim; d'esta forma la tolerància va ser cada dia major en el valencianisme ben entès.³⁸

A este ambient cal afegir-hi que Europa estava en guerra, un conflicte que s'havia encetat amb la invasió de Polònia per les tropes del III Reich i que ja s'havia mundialitzat. Afectava directament Polònia, el Regne Unit, França, Dinamarca, Noruega, Països Baixos, Bèlgica, Iugoslàvia, Grècia, la Unió Soviètica, els Estats Units, Xina i diversos països hispanoamericans, a més, és clar, de les potències de l'eix –Alemanya, Itàlia i Japó– i dels seus països satèl·lit.

Mentrestant, a València, Casp hi publicava la seua obra i Torre iniciava la seua labor editorial. Durant l'estiu de 1944 es van produir els desembarcaments de Normandia i Provença i l'alliberament de París i Bèlgica.

37. La comissió patrocinadora del *Diccionari* estava formada per Nicolau Primitiu, com a president, i Emilio Beüt, Francisco Cerdà Reig, Enrique Durán i Tortajada, Manuel González Martí, Salvador Carreres, Joan Fuster, Julián Sanvalero, Vicent Sorribes, Arturo Zabala, Francisco Soriano, Agustín Alamán, Martín Domínguez Barberá, Leopoldo Martínez Vidal, Maximià Thous Llorens, Ignasi Villalonga, Domingo Fletcher, Carles Salvador, Francisco Alcaide Vilar, Salvador Ferrandis Luna, Josep Giner, José Ombuena Antiñolo, Adolf Pizcueta i Joaquín Reig, els quals tenien la tasca de donar suport a l'exhibició amb xarrades, articles de premsa, conferències, intervencions en ràdio i en periòdics, etc.

38. AHUIR, Artur, i PALAZÓN, Alicia. *Supra*. València, 2002, p. 276. Respectem l'ortografia original del llibre.

L'exèrcit roig va ocupar Varsòvia al gener de 1945, i tot seguit Budapest, Viena i Dresden, i arribà a Berlín el 2 de maig. La Wehrmacht va capitular sense condicions entre el 7 i el 8 de maig. Pel que fa al Pacífic, la flota japonesa va ser destruïda a l'octubre de 1944 i Japó capitulà a l'agost i es rendí el 2 de setembre de 1945, després dels bombardejos d'Hiroshima i Nagasaki. En esta guerra van morir vora quaranta milions de persones.

Encara estava Espanya soterrant els seus morts, atordida per la seua pròpia guerra, i el franquisme havia iniciat les duríssimes repressions política i militar i les depuracions de tot tipus, que va començar la Segona Guerra Mundial, que durà sis anys. És imprescindible tenir present esta atmosfera asfixiant, amb l'elevació al primer pla dels valors castrenses, els falsament virils,³⁹ i l'anormalitat de la vida social i política, per a comprendre amb precisió la transcendència de l'aventura que van iniciar Xavier Casp i Miquel Adlert en fundar l'editorial Torre, a l'empara de la qual aparegué un bon nombre d'escriptors. Algun d'estos autors ja havien editat llibres abans de la guerra, encara que la majoria va començar la seua carrera aquí, de manera que convisqueren durant un temps dos grups: l'un format per autors llorentinians, que es mantenien en posicions neopopulistes, com ara Joaquín Sendra, Maria Mulet, Ricard Sanmartín, Carles Salvador, Martín Domínguez o Josep Mascarell; l'altre, format pels autors més joves, que sintonitzaven amb la poesia europea que els era contemporània, com ara Xavier Casp, Joan Fuster, Enric Valor, Josep Sanç Moia, Joan Valls, Vicent Andrés Estellés o Maria Beneyto, és a dir tots aquells que protagonitzaren, a la seua manera i amb les seues diferències, la renovació de la poesia valenciana d'aleshores.

¿Com va poder nàixer esta editorial, exclusivament en valencià, amb les seues col·leccions, amb la revista *Esclat*, amb les tertúlies dels dimarts, amb les lectures poètiques de *Murta*, amb les excursions culturals i els

39. Una idea de com esta atmosfera afectava a tothom queda palesa amb ocasió de l'aparició de *Jo sense tu*, de Casp. Manuel Sanchis Guarner va publicar un comentari en què assenyala aspectes com ara que l'amor que s'expressa en este llibre «es un amor sano y auténtico, es decir viril, sin las complacencias morbosas en que se han deleitado, entre otros, tantos poetas franceses». *Baleares*, 15 de juny de 1948, p. 6.

concursos, sense haver de superar especials obstacles del govern franquista, en uns moments tan difícils, amb la maquinària de la repressió política en estat d'alerta, quan encara estaven actius judicis sumaríssims i empresonaments per delacions o per simples sospites? Més endavant mire de descriure l'ambient cultural *valencianista*, però no cal minimitzar la importància de la *protecció* que, en un primer moment, va poder conferir al projecte el fet que Casp procedira de les organitzacions cristianes d'Acció Valencianista –encara que, malgrat això, haguera de superar contrarietats com ara que el grup de Carles Salvador el denunciara en el Govern Civil per «roig i separatista»–; ni tampoc la *protecció* atorgada pel fet que una part del valencianisme literari, Lo Rat Penat inclòs, sintonitzara amb el franquisme; també la presència de Miquel Adlert,⁴⁰ advocat i jutge, que havia sigut membre d'Acció Valencianista i de l'Agrupació Valencianista Escolar, col·laborador de la seua revista, *Acció*, i persona a qui el nou règim respectava molt, com demostra que qui posteriorment va ser president de la Diputació i alcalde de València, en aquells moments cap territorial de la Falange Española y de las JONS a València, Adolfo Rincón de Arellano,⁴¹ li oferí la direcció de les JONS, oferta que, tot i arriscant-se molt, rebutjà absolutament,⁴² o que mesos després entrara en el grup Joan Fus-

40. Miquel Adlert Noguero (Paterna, 1911-València, 1988). Advocat, jutge, escriptor i editor, és un personatge clau, principalment com a impulsor, a partir de mitjans dels anys setanta del segle XX, d'un nou sistema lingüístic que abandona els models fabrians per intentar acostar l'escriptura a la parla del valencià. El 1944 va fundar, junt a Casp, l'editorial Torre, però pràcticament no publicà obra pròpia, excepte dos llibres de narrativa: *El salze a la sendera* i *La pau*, tots dos de l'any 1953. A partir del 1977, i fins al 1987, va publicar 17 llibres, entre els quals destaquen *En defensa de la llengua valenciana* (1977) i *Retorn a la fidelitat valenciana*.

41. Adolfo Rincón de Arellano (Madrid, 1910-València, 2006). Metge, cardiòleg, membre fundador, el 1933, de Falange Española (FE) a València. El 1939 va ser nomenat cap provincial de FET y de las JONS. Va ser president de la Diputació Provincial de València des del 1943 fins al 1949, procurador en Corts i alcalde de la capital del 1958 al 1969. Va impulsar l'ampliació del palau de la Generalitat amb la construcció del segon cos de l'edifici; del Pla Sud, que desviava el riu Túria, i de nombroses obres de millora de la ciutat. Després d'abandonar l'alcaldia, es va dedicar de forma exclusiva a la medicina.

42. Juan Beneyto «junto a Rincón de Arellano y a Vicente Rodríguez fueron fundadores de las JONS en Valencia; lo sé porque a uno de los que se lo ofrecían fue a Adlert. Rincón de

ter,⁴³ a qui, en els anys 1940 i 1941, quan tenia 18 anys, la Sección de Organizaciones Juveniles de la Falange va nomenar assessor de cultura i formació nacionalsindicalista de les joventuts de Falange i cap del Departament de Premsa, Propaganda i Publicacions del SEU de Sueca, càrrecs que li donaven autoritat, filiació al Movimiento que renovà fins a la fi dels anys 60. Les altres figures de l'entorn de Torre eren el pare Bertran (S.J.), figura igualment protectora, i Josep Vila i Rafael Villar.⁴⁴ Així doncs, *l'olor a sagristia* de Casp, en primer lloc; en segon, el respecte que en el nou règim despertava Adlert; seguidament, el lloc privilegiat de Fuster en la Falange i en el Movimiento Nacional⁴⁵ –i fins i tot com a secretari de la Joventut de Lo Rat Penat des del novembre de 1943, any del primer llibre de Casp–, i, finalment, la resta de les *bones companyies*, podien despistar, sens dubte, la mirada dels censors i de l'autoritat governativa.

Hi ha un altre aspecte que cal tenir-hi en compte: així com sí que hi va haver catalanisme i Generalitat catalana a l'exterior, no hi hagué valencianisme polític en l'exili. El fragilíssim valencianisme («El valencianisme, des-

Arellano, cuando acabó la guerra, lo primero que hizo fue buscar a Adlert y le dijeron "Miguel, vente porque te necesitamos", y le dijo: "Yo no me visto de vencedor"; y no se vistió nunca de vencedor». Vegeu *Converses amb Xavier Casp*, en este mateix volum.

43. Joan Fuster (Sueca, 1922-1992). Assagista, crític literari i poeta, nascut a Sueca (València). Es va llicenciar en Dret el 1947. Autor d'una obra variada, de la qual destaca per la seua transcendència l'assaig polític *Nosaltres els valencians* (1962). Els seus primers llibres van ser de poesia. El 1955, amb *Descrèdit de la realitat*, va començar una sòlida carrera assagística que desenrotllà en una àmplia reflexió globalitzadora de caràcter teòric sobre els països catalans, que el féu mereixedor del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 1975.

44. Ens n'oferix un llistat la col·lecció «L'Espiga», que era la col·lecció de poesia en què van publicar, correlativament, Josep Sanç Moia, Joan Fuster, Enric Valor, Jaume Bru, Emili Beüt, Rafael Villar, Vicent Casp, Joan Garcia Rigal, Maria Beneyto, Joan Valls Jordà, J. Ernest Martínez Ferrando, Vicent Andrés Estellés, etc.

45. «Falange Española Tradicionalista y de las JONS. Organizaciones juveniles. Departamento de cultura y N.S. Valencia del Cid» va nomenar el 20 de juny de 1940 «al camarada JUAN FUSTER ORTELLS, Asesor de Cultura y Formación Nacional-Sindicalista de la Delegación Local de Sueca». El Sindicato Español Universitario de FET y de las JONS el va nomenar cap del Departament de Premsa, Propaganda i Publicacions del SEU de Sueca. «Y para que sea obedecido y respetado en el desempeño del antedicho cargo, firmo el presente en Sueca», el 20 de març de 1941.

prés de la guerra, eren, més que mai, quatre gats»⁴⁶ es va lliurar al franquisme o se silencià i tardà a tornar a aparéixer. Quasi no té presència fins a la publicació, el 1960, d'*El País Valenciano*, de Joan Fuster. El principal valencianisme existent va ser el valencianisme literari que girà entorn de l'editorial Torre, fundada per joves autors que pretenien distanciar-se estèticament i culturalment dels seus predecessors, tots ells relativament coneguts abans de la guerra i que volien tornar estèticament a aquell punt previ al conflicte.

Esta és la llavor dels enfrontaments entre Carles Salvador i Xavier Casp. Certament, el primer, dins del valencianisme literari, significava el passat i la seua nostàlgia, enfront de Casp, que era la veu dels sectors més joves i de major projecció, la qual cosa impedia qualsevol actuació comuna i aprofundia en la divisió del dèbil valencianisme de postguerra.

Els grups literaris valencians d'aquells moments no estaven preparats per a l'arribada de Casp, i mentre els sectors més progressistes –i principalment els més joves– s'hi van anar acostant amb la il·lusionada sospita que alguna cosa nova, de gran valor, acabava d'obrir les seues portes, els sectors formats sobretot pels qui es reclamaven hereus de la Renaixença huitcentista, de les seues virtuts i dels seus molts defectes, agrupats en Lo Rat Penat, encapçalats ara per Carles Salvador, reaccionaren contra la novetat d'una manera enfurismada i s'inicià un enfrontament dels dos bàndols literaris en una inútil baralla, tan inútil com gairebé totes les baralles culturals a la valenciana.

El detonant va ser un article de Carles Salvador sobre la poesia moderna. Salvador, veient com creixia el cenacle de Casp i el nombre de joves escriptors del seu entorn, va escriure i publicà un article a l'octubre de 1948 que fou, per als bons entenedors, un atac frontal o una declaració de guerra literària.

L'afer mereix un poc d'atenció. Carles Salvador, de molts mesos ençà, no perdia ocasió en les seues col·laboracions periodístiques per a censurar

46. FURIÓ, Antoni. *Àlbum Fuster*. Selecció de les imatges i del text realitzada per Edicions Alfons el Magnànim, València, 1994.

la poesia dels joves poetes, que ell considerava fosca, simbolista, massa ornamental, mancada de sinceritat, cerebral i freda. A l'abril de l'any anterior, i en un article sobre Llorente, va aprofitar per dir que aquells poetes que tenien més cervell que cor, es veien obligats a resoldre les seues inspiracions «en cerebralismos que, si son cálidos al producirse, quedan a flor de piel del lector y resultan brillantes imágenes, originalismos verbales, flores sin emoción sentimental translaticia».⁴⁷

A l'octubre de 1948, aprofitant un parlament sobre la poesia de Maximilià Thous Llorens, va ironitzar sobre la mateixa qüestió, encara que l'obús el llançà el 9 d'Octubre, dia nacional dels valencians, en un article⁴⁸ sobre *Llàntia viva*, un llibre de Bernat Artola publicat l'any anterior, i *La llum tremolosa*, d'Almela i Vives, editat recentment, en què deia que «de un libro a otro no se ha publicado en Valencia en verso valenciano, nada que valga la pena», tot fent el buit a *Jo sense tu*, de Xavier Casp, editat a la fi del mes de maig, i sobre el qual es feien admirades referències i fins i tot grans elogis.

Segons Salvador, en *Llàntia viva*, Bernat Artola utilitzava «auténticas imágenes poéticas, no aquellas pseudo imágenes que usan los malos poetas cerebralistas, simbolistas e intimistas y que a veces suenan bien pero que están vacías de contenido poético». Poc després assenyalava com esta poesia, esta bona poesia d'Artola, estava «muy lejos del impresionismo poético. Estamos y de lleno en la introspección. Estamos muy lejos de la musiquita verbal –sin ningún contenido– de aquellos constructores de versos que si en sus poemas dijese algo, bien que se entendería», i tornava a censurar la foscor dels nous poetes, perquè «la introspección necesita tanto de la claridad que el poeta que la practique y no la alcance será además de oscuro, poeta mediocre»; finalment deia que estos dos llibres estan plens d'autèntica poesia «porque no va disfrazada con dicciones de oropel, con papelitos oscuros de verbena intelectualista».

47. SALVADOR, Carles. «Letras valencianas. Poesías valencianas de Llorente». *Las Provincias*, 26 de abril de 1947.

48. *Ídem*. «De “llàntia viva” a “la llum tremolosa”». *Las Provincias*, 9 d'octubre de 1948, p. 8.

La metxa estava encesa, i la pólvora, seca. A més, hem de preguntar-nos quina era l'alternativa de Carles Salvador a la poesia caspiana –i a la dels poetes de l'anomenat Grup Torre–, que estava unànimement ben considerada dins i fora de València, i que fins i tot per a alguns implicava el retorn de l'esperança a les lletres valencianes. Perquè ens fem una idea exacta de tot això, Salvador, que procedia d'una avantguarda a què ja havia renunciat manifestament («Thous Llorens y quien esto escribe, fue un adalid de aquella escuela poética que ya pasó y que llamamos vanguardismo»),⁴⁹ d'una posició política republicana i d'un pancatalanisme feroç,⁵⁰ va evolucionar estèticament cap a posicions d'un neopopulisme llorentinià amanerat, la qual cosa feia molt difícil, sinó impossible, la trobada dels dos grups o tendències majoritaris que hi havia en la cultura valenciana d'eixos anys.

En la dècada anterior esta actuació comu s'havia conseguit des de l'eficàç protagonisme d'Adlert i Casp al front del grup «Torre» i l'editorial del mateix nom; pero la forta rivalitat entre est ultim i Carles Salvador havia trencat –ya a partir de 1945 o 46– qualsevol possibilitat d'una empresa global i el valencianisme lliterari –practicament l'unic concebible– havia quedat escindit en dos llinies d'actuació que pronte porten a generar inclus estils estetics distints en el que estava vigent també la discrepancia generacional.⁵¹

Els poetes de Lo Rat Penat, institució que Franco no va tancar i que des del comunicat de Burgos continuà les seues activitats amb total normalitat, amb Salvador al capdavant d'este grup, «cercaren també en la idealització d'una pàtria rural o de grandeses pretèrites». Salvador va propugnar –ho

49. SALVADOR, Carles. *Las Provincias*, 30 d'octubre de 1948, p. 8.

50. Havia declarat a *La Revista*, el 1933: «valencià de la ciutat de València, declaro que sóc català. Història, llengua, cultura i voluntat es concerten per a declarar la meua no catalanofília, sinó la meua absoluta catalanitat. Voldria, doncs, un Estat Català que compregués totes les terres de llengua catalana i el meu País Valencià autònom dins l'Estat Català». Per als seus articles periodístics, vegeu *Carles Salvador. Papers de premsa*. València: Institució Alfons el Magnànim, 2000.

51. FERRER DIEZ, Luis. «Anys difícils (1935-1955)», en *Historia de Lo Rat Penat*. València, 2000, p. 249.

hem reiterat, com ell mateix també repetí— «tornar a Llorente», i per a això tingué la col·laboració de poetes com ara Enric Duran i Tortajada, cultivador d'eixe neollorientinisme de caràcter reaccionari.

¿Es que han envejecido los temas llorentinos? No. Precisamente el poeta contemporáneo que más ha publicado en estos últimos años y por tanto quien más lectores ha tenido, es Enrique Durán i Tortajada, el cual ha afirmado su personalidad cantando los temas que no envejecen nunca, los temas eternos: Amor, la casa, la familia, la Huerta, la Patria... tan caros a Llorente. [Enric Duran] Nos muestra el camino a seguir. Volver a Llorente. Volver al sentimiento. Volver al corazón.⁵²

Mentre això s'esqueia, l'altre sector literari, el que es reunia al voltant de Xavier Casp, «adoptava actituds estètiques molt més fecundes i exigents».⁵³ El 1945 Salvador va publicar *Cant i encant de Benassal*; l'any següent, una *plquette* titulada *Nupcial*, i el 1948, quan redactà l'article contra el grup de Casp, acabava d'editar en *Lletres Valencianes* (que pretenia ser una alternativa a l'editorial Torre)⁵⁴ l'obra *Poema de la Verge del Desemparats*. En data tan tardana com l'any 1954, en la mateixa col·lecció de *Lletres Valencianes*, va editar *Cistell de fruites*, en què cada poema estava dedicat a una fruita de l'horta, amb un to que queda palés en els exemples següents:

52. SALVADOR, Carles. *Supra. Las Provincias*, 26 d'abril de 1948.

53. SANCHIS GUARNER, Manuel. *Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions*. Sèrie «La Unitat» núm. 2, València: Col·lecció «3 i 4»; Barcelona: Edicions 62, 1968.

54. «En 1949 R. Sanmartin, que havia creat l'any anterior l'editorial Lletres Valencianes en Carles Salvador i la “generació vella”, que s'havia tornat populista i llorentiniana, iniciaren el seu acostament cap a la societat Lo Rat Penat, mentre que els joves que donaren lloc a la generació de posguerra, es vinculaven progressivament a antics integrants de “Accio Nacionalista Valenciana” que assistia a les velades del grup “Torre”. Adoptaven una línia estètica dinàmica i innovadora, al mateix temps que s'estretaven les seues relacions en els cercles lliteraris de l'àmbit català i balear, sense que el mecenatge cultural de la Diputació de València o els intents editorials que s'estaven portant a terme en estos moments —Alfons el Magnànim i Sicània—, especialment foren suficients per a calmar ànims i conjuar iniciatives». Vegeu Luis Ferrer Díez. *Supra «Anys difícils»*. València, 2000.

*Fraura: color
de galta encesa
el jorn que Amor
fêu sa promesa.*

[...]

*Cirera:
color de llavi
d'amor mentidera.*

[...]

*NISPROS
Grogor sensual,
or del Paradís;
goig primaveral,
somrís.*

[...]

*Pruna,
bocí de lluna
color de mel;
sobre la taula
ets oportuna
fruita fidel.⁵⁵*

[Etc.]

Davant de l'atac de Carles Salvador i de la sospita que este no estava a soles, sinó que l'acompanyaven els poetes que procedien de l'ahir estètic valencià, el grup Torre va tancar files i es proposà celebrar un sopar homenatge a Casp amb la intenció tant de desagreujar-lo i desagreujar-se ells mateixos, com de comprovar les forces que tenien. Després de donar voltes a la qüestió, es va rebutjar la idea del sopar, perquè l'ocasió invitava a fer un acte en què pogueren participar escriptors i poetes de Barcelona i de Mallorca, i no sols de València. A Miquel Adlert se li va ocórrer preparar una *plaquette* en homenatge a Xavier Casp, que aparegué tres mesos

55. SALVADOR, Carles. «Cistell de fruites». *Lletres Valencianes*. València, 1954, 40 pàgines.

després, al febrer de 1949, i en què participaren mig centenar de poetes de Barcelona, una dotzena de poetes mallorquins i quaranta escriptors valencians.⁵⁶

En aquells moments el ratpenatisme resultava, no cal ni dir-ho, «ranci, folclòric, descolorit i poc atraient per a certs sectors de la joventut», mentre que l'editorial Torre garantia una plataforma on publicar llibres en valencià amb criteri, ja que no hi cabia tot, sinó que el bon olfacte dels seus impulsors, Casp i Adlert, féu que els llibres publicats en esta col·lecció presentaren una qualitat i una maduresa notòries («Tants i tants originals buscats, repassats i publicats ja suponen el lector les moltes hores de conversacions ab els autors i de treball que se me n'anaren»),⁵⁷ qüestió que, per descomptat, no passà per alt a Sanchis Guarner: «La col·lecció L'Espiga està batent un rècord de presentar autors nous i tots de qualitat. En la petita història del valencianisme no s'havia fet mai res de tanta exigència i responsabilitat».⁵⁸

Però al mateix temps es va prestar un servici descomunal als propòsits unificadors de la llengua, perquè «l'apassionada indisciplina que antany presentaven els escriptors valencians ha estat substituïda –al menys en el camp idiomàtic– per un deler de norma i un afany d'aprenentatge»⁵⁹ que posaren límit als diferents propòsits de propugnar ortografies diferents de les normes fabrianes, tal com passà amb les propostes de Josep Maria Bayarri i altres sectors d'un valencianisme que es cregueren capaços d'autonormativitzar-se amb èxit.

Per a frenar eixos intents van resultar decisives les publicacions, el 1949, de *Gramàtica valenciana*, de Sanchis Guarner,⁶⁰ i tan sols dos anys

56. Vegeu la segona part d'este treball, titulada *El poeta i la seua obra*, on detallem l'homenatge.

57. CASP, Xavier. «Manuel Sanchis Guarner parla de mi». *L'Esclat*. València, 1979, p. 6.

58. Vegeu *Joan Fuster: Correspondència. Manuel Sanchis Guarner i Germà Colom* (volum IV), preparat per Antoni Ferrando. València: Universitat de València-Editorial 3 i 4, 2000.

59. SANCHIS GUARNER, Manuel. *La llengua dels valencians*. Sèrie «La Unitat» núm. 7. Col·lecció «3 i 4». València: Editorial L'Estel, 1972, p. 193.

60. Manuel Sanchis Guarner (València, 1911-1981). Filòleg, historiador i lingüista. Posseïdor d'una vasta formació humanística, va ser autor de llibres com ara *La llengua dels valencians*,

després, el 1951, de la gramàtica de Carles Salvador, que tingueren diverses edicions en els anys posteriors, i junt amb els cursos de Llengua Valenciana de Lo Rat Penat, s'encarregaren d'aturar les iniciatives dirigides a vulgaritzar un mètode perquè fóra utilitzat per tots i resultara útil per a la docència i l'ensenyament de la llengua. Encara caldrà esperar molts anys perquè quallen si més no unes normes –les del Puig– alternatives a les fabrianes.

Són anys extremadament difícils per a tot. Hem de recordar que la guerra espanyola va acabar just quan començava la mundial, que acabà el 1945 amb un efecte desolador de destrucció, racionaments, bombardejos, dolor i mort:

Cuando yo llegué a la poesía –va escriure Casp– hacía ya muchos años que se había pronunciado la tan incitante como espectacular sentencia de «el arte por el arte», y muchos años también que un cataclismo la había obscurecido con barro de polvo y sangre europeos que olía a pólvora de reivindicaciones nacionalistas y de rencores clasistas. [...] Pero todo esto, cuando yo llegué, había pasado a engrosar la fortuna de experiencias y teorías estéticas en la que se desenvolvían, todavía libres y privilegiados, los poetas ya maduros.⁶¹

Efectivament, el Casp adolescent havia començat a compondre els seus primers versos, però va ser després de la guerra i del silenci consegüent, quan començà a editar-los. *Volar...* es va publicar a penes un any després de tornar del servici militar realitzat a Vicálvaro, poemari en què reuní textos molt influïts per Josep Maria Bayarri (1886-1971) i per López-Picó.

(1933), *Gramàtica valenciana* (1950), *Els pobles valencians parlen els uns dels altres* o *Aproximació a la història de la llengua catalana* (1980). Va col·laborar en el *Diccionari català-valencià-balear* i en *Història del País Valencià*. El 1974 va ser guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

61. CASP, Xavier. *Confesión con Ausiàs March*. Discurs llegit el 6 de juny de 1972, p. 13. Utilitze l'edició facsímil en commemoració del VI Dia del Llibre Valencià (15 de juny de 1997). Quan parla de l'*arte por el arte*, es referix, sobretot, al *postisme*, de moda en aquells anys. *Post* significa *després*, per tant es presentaven com a *despresistes*. Este moviment es va iniciar el 1945 amb un manifest publicat en el diari *Abc* per Eduardo Chicharro i Carlos Edmundo de Ory, al qual s'afegiren el poeta Àngel Crespo i unes altres persones. La intenció dels *postistes* era recuperar la proposta de l'art per l'art de les avantguardes franceses.

Com a poeta va créixer fins a convertir-se en el cap de la nova poesia valenciana de postguerra. Fuster reconeix que Casp va tenir un enorme pes en eixa poesia, encara que, de vegades, i molt *a posteriori*, té el dubte que creara escola. Li accepta almenys un vertader deixeble: Rafael Villar. Sanchis Guarner discutix això: «una bona part dels joves escriptors valencians actuals foren deixebles personals de Xavier Casp i formats intel·lectualment a la seua biblioteca particular», idea que va reiterar en nombroses ocasions i que confirmen uns altres intel·lectuals del moment.

L'assumpte és important, perquè si bé en certa manera Casp va tenir menys imitadors dels que s'esperaven, atesa la força de la seua personalitat i l'efecte enlluernador de la seua obra primerenca en l'atordida València de postguerra, no és menys cert que això respon a un esquema general, ja que ningú en aquells moments creà una escola influent i solvent. Els escriptors en valencià van aparéixer i desaparéixer, constituïren grups generacionals i els dissolgueren, i únicament Vicent Andrés Estellés⁶² aconseguí, ja a la fi dels anys setanta, ser reconegut com un dels autors més influents del panorama valencià, encara que només durant un breu període de temps.

Cal remarcar que la influència de Fuster també va ser molt escassa en el món de la poesia, tant aleshores com posteriorment, potser perquè deixà molt prompte de publicar versos, potser perquè la seua poesia no passà de ser correcta, o potser perquè estigué silenciada pel pes i per la personalitat de la seua prosa i de la seua obra de pensament d'interpretació històrica, social i política. En qualsevol cas, durant estos primers anys, i fins a la publicació de *Silenci* (1969), Casp és el poeta més influent que

62. Vicent Andrés Estellés (Burjassot, 1924-València, 1993). Poeta. Va estudiar en l'Escola Oficial de Periodisme. Des del 1949 va treballar en el diari *Las Provincias*, de València, del qual fou redactor-cap. Poeta prolífic, renovador de la poesia valenciana contemporània, s'hi va iniciar amb *Ciutat a cau d'orella* (1953) i *La nit* (1956); ja en els anys setanta aparegueren *Lletres de canvi* (1970), *Primera audició* (1971), *L'inventari clement* (1971) o *La clau que obri tots els panys* (1971). Amb el Premi Diputació de València del 1958 va començar el reconeixement d'una obra que se centra principalment en la mort i el sexe. Va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1978), la Creu de Sant Jordi (1982) i el Premi d'Honor de les Lletres Valencianes (1990).

té València, tant dins com fora del nostre territori, valoració acreditada pels molts premis que va rebre, pel tractament que la crítica fa dels seus llibres i per l'admiració que estes desperten.

Durant la postguerra, el catalanisme a València («incluso era algo elegante», va afirmar Vicent Ventura) estava ben vist i va ser fomentat des de determinats àmbits del règim franquista. Al Parterre de la ciutat de València, tots els diumenges hi havia ball de sardanes a l'ombra de l'immens ficus de l'entrada, al peu del monument a Jaume I; allí s'ensenyava esta dansa, s'invitava els presents a afegir-s'hi, i tots participaven en un matí de confraternitat. Una altra mostra d'això era la Casa de Catalunya, amb seu al carrer de la Pau, que era un lloc de bon to on es feien balls els diumenges amb assistència de militars professionals o d'alferes provisionals –arribaren a compartir la seu ocasionalment–, o de debutants, dit en termes socials.

Mentrestant, Xavier Casp, des de la seua pròpia casa, anava construint el nou valencianisme cultural, alternatiu al del franquisme –amb el qual no va col·laborar–, solvent i d'alt nivell. Sa casa era el lloc on es reunien i es protegien els intel·lectuals més destacats, i des d'on es teixia la xarxa de relacions que posaria València en el mapa cultural:

Sanchis [Guarner], i també Francesc de B. Moll, conegueren a Joan Fuster en ma casa, el dia 26 de novembre de 1947 (era quan jo vivia en el carrer de Cuenca, número 33). En la vesprada d'eixe dia, Fuster va llegir en públic (en ma casa) per primera vegada poemes seus en valencià; el públic fon els amics de confiança (era indispensable la confiança, perque en aquell temps tota prudència era poca) que havien citat Miquel Adlert Noguerol i jo.⁶³

Va haver-hi també una certa activitat científica i lingüística perquè en estos anys, la Diputació de València publicà la *Revista Valenciana de Filologia*, convocà els premis València i mantingué les seues col·leccions de literatura de creació en valencià, català i mallorquí.

63. CASP, Xavier. *Supra. L'Esclat*, 1979.

La Institució Alfons el Magnànim, dependent de la Diputació de València, va mantenir una col·lecció de poesia, «Murta», en què es publicaren els primers premis València, que després formaren la seua pròpia sèrie.⁶⁴ Es van premiar o publicar, o totes dues coses:

- 1949. *On vaig, Senyor?*, de Xavier Casp;
- 1950. *Tríptic de la fidelitat*, de Josep Maria López Picó;
La columna i les roses, de Francesc Almela i Vives;
- 1952. *Les llunyanies suggestives*, d'Ernest Martínez Ferrando;
El fang i l'esperit, de Carles Salvador;
- 1954. *Escrit per al silenci*, de Joan Fuster;
- 1957. *Far d'esperança*, de Salvador Roda Soriano;
La clau que obri tots els panys, de Vicent Andrés Estellés;
Les quatre estacions, de Josep Palacios;
- 1959. *Retrobament*, de Jaume Bru i Vidal;
- 1960. *Altíssim Regne*, de Matilde Llàrdia;
- 1961. *Versos a Sara*, de Joan Valls;
- 1962. *Història d'unes bores*, de Rafael Villar;
- 1963. *A tres carrers*, d'Anfós Ramon i Garcia;
- 1964. *Temps sense llàgrimes*, de Lluís Alpera, amb pròleg de Miquel Dolç;
- 1965. *La pluja*, d'Emilio Rodríguez Bernabeu;
- 1969. *Silenci*, de Xavier Casp.

A més a més, entre altres poemaris, es va editar *Vacances pagades*, de Pere Quart, Premi Ausiàs March de l'Ajuntament de Gandia. He exclòs de la llista, per raons òbvies, els premis i títols corresponents a obres en castellà, com, per exemple, llibres de José Albi, José María Pérez Martín, Vicente García del Real, Ernesto Veres d'Ocón, etc.

64. El catàleg de la col·lecció «Murta» de poesia indicava que esta publicava «textos de poesía y prosa contemporánea en castellano, valenciano, catalán y mallorquín». *Catàleg de publicacions de la Diputació de València*, 1975, p. 57.

La Institució Alfons el Magnànim, el 1951, va començar a editar *Revista Valenciana de Filologia*, que dirigia Arturo Zabala, i que donà cabuda, entre altres moltíssims treballs, al de Martin de Riquer sobre «Strams i Midons», de Jordi de Sant Jordi; al de Josep Maria de Casacuberta sobre «Constantí Llobart, admirador i traductor de Jacint Verdaguer»; al de Dámaso Alonso sobre «Tirant lo Blanch, novela moderna», o al de Veres d'Ocón sobre «Huellas de la asimilación solar en los arabismos del catalán-valenciano».

En les revistes de 1952 van aparéixer estudis de Badia Margarit sobre «L'atlas lingüístic de Catalunya», o de Domingo Fletcher sobre «Algunas consideraciones sobre los valencianos pre-romanos».

El 1953 es van publicar textos de Sanchis Guarner relatiu a «El léxico marinero mediterráneo»; de Rosalía Guilleumas sobre «La biblioteca de Joan Bonllavi, membre de l'escola lul·liana de València al segle XVI», o de Joan Amades sobre «Llegendari català de Sant Vicenç Ferrer». Així va continuar mentre durà. Ens hem limitat a ressenyar alguns títols dels anys clau de la publicació durant el primer franquisme.

En este grup⁶⁵ es detecta una consciència clara per aconseguir un nivell culte, en especial pel que fa a l'ús literari de la llengua, de manera que es va aconseguir disposar d'un elevat nombre d'escriptors amb domini del valencià. Enric Ferrer posa com a exemple els cursos de Lo Rat Penat, l'exposició del *Diccionari català-valencià-balear*, el fet que el 1956 Ferrer i Pastor⁶⁶ publicara el *Diccionari de la rima*, amb un pròleg de Josep Giner, etc. Fins i tot caldria afegir a esta llista d'esdeveniments que Nicolau Primitiu arribara a proposar que el territori format per Catalunya, València i les Balears s'anomenara *Bacàvia*, i la seua llengua, el *bacavés*.

65. Junt a Casp i Adlert estaven, entre altres, Manuel Sanchis Guarner, Carles Salvador, Enric Valor, Josep Giner i Francesc Ferrer i Pastor.

66. Francesc Ferrer i Pastor (la Font d'En Carròs, 1918-València, 2000). Lexicògraf, impressor i pedagog, és l'autor del *Diccionari general del valencià* i d'un popularíssim *Vocabulari valencià-castellà* (1960), del qual s'arribaren a vendre més de 250.000 exemplars. El 1948 va entrar com a professor de Lo Rat Penat i fou col·laborador de Carles Salvador. El 1956 publicà el *Diccionari de la rima*. El 1994 va rebre el Premi de les Lletres Valencianes.

La part pintoresca o excepcional d'algunes d'estes iniciatives no ens oculta que a València la qüestió lingüística a penes importava a les autoritats franquistes; ans al contrari: alguns càrrecs ho veien com un tipus de folklore local que calia afavorir depenent dels casos. Per esta raó les institucions públiques com l'Ajuntament les propiciava, i la Diputació subventionava cursos, probablement perquè no hi veien cap tipus de perill. També això explica que en data tan primerenca com l'any 1943, Casp i Adlert fundaren l'editorial Torre, que durant vint-i-tres anys va connectar les produccions editorials de Catalunya, València i Balears.

Els ideòlegs del franquisme, però –escriu Josep Lluís Sirera–, demostraran la seua intel·ligència en distingir clarament entre el que era la llengua (no atacaren la unitat del català i del valencià) i la situació socio-cultural del Principat i el País Valencià: el que a Catalunya es prohibia podria permetre's al nostre país, atés que la seua repercussió social era molt més minsa.⁶⁷

En els cinc anys següents al final de la Guerra Civil, sense massa esforç, es poden comptabilitzar una quinzena de commemoracions valencianistes de certa importància o rellevància. Per exemple, el 1939 es va celebrar el set-cents aniversari de la conquesta de València per Jaume I, ocasió per a la qual fins i tot es compongué una marxa amb lletra en valencià que acabava amb visques a la senyera, amb el vistiplau de les autoritats militars, les de la Falange i les del Govern central:

*Que vixca la nostra Senyera,
qu'es el cor dels valencians!*

Es va celebrar el cinqué centenari de la mort de Lluís Vives, esdeveniment que reuní a València vint-i-cinc acadèmics i que tingué intervencions tan destacades com les d'Eugeni d'Ors, Juan Zaragüeta i Manuel Machado; es van editar *Spill o Llibre dels dones* (1939); *El llibre del repartiment de*

67. SIRERA, Josep Lluís. *Història de la literatura valenciana*. València: Edicions Alfons el Magnànim, IVEI, Generalitat Valenciana, 1995.

València (1939); *Els cants d'amor*, d'Ausiàs March (1948); la *Consueta del Misteri d'Elx* (1941); *Les trobes en labor de la Verge Maria* (1945), etc.⁶⁸ En els jocs florals (que es van restaurar immediatament, en el mateix any 1940), els poemes es presentaven en valencià i els mantenidors, segons el cas, també hi intervenien en esta llengua; així estan els versos i els discursos de Martí Domínguez Barberá, Josep Calatayud, Almela i Vives, Joaquim Buxó, Josep Maria Bayarri, Francesc Caballero Muñoz, Pasqual Asins, Climent Cerdà, etc. La prohibició de l'ús del valencià, cas d'existir referida expressament a esta llengua, no va ser respectada, ja que fins i tot els llibrets de les falles es feren en valencià, alguns d'ells amb una explicació en castellà, atés que «la fiesta fallera es esencialmente tan valenciana, que no se le pueden restar ninguno de sus elementos primordiales, y uno de ellos es la lengua».⁶⁹

Encara que els assumptes i temes de les falles passaven per la censura –com qualsevol paper, periòdic, fullet o imprès–, esta mirava sovint cap a un altre costat. Ballester, que estudia en estos anys amb especial atenció l'establiment per part de la policia franquista d'estratègies de repressió i de persecució *nacional* valenciana, quan repassa el període des d'esta perspectiva, no troba explicació a l'ús freqüent del valencià en festes i en llibres o premis, i per això diu: «Per tant potser per una certa tolerància vigilada o perquè, de vegades, a la censura se'ls podia clavar algun gol, la realitat és que hem pogut trobar algunes crítiques i burles que segurament en un altre àmbit hagués estat impossible».⁷⁰ ¿Tolerància un any després de la guerra i en plena repressió política? ¿«Clavar algun gol» a la policia política o a la censura de l'any 40?

L'explicació és molt més senzilla: el sentiment *nacionalista*, en el sentit actual de la paraula, era inexistent a València («érem, més que mai, quatre gats»); per contra, el fervor franquista i espanyol creixia d'una manera des-

68. BALLESTER, Josep. *El feixisme i la cultura catalana al País Valencià a la postguerra: a propòsit d'un procés de folclorització i d'eliminació*. L'he utilitzat directament de <www.uoc.edu/humfil/1939/ballester2.html>.

69. *Las Provincias*, 3 de febrer de 1940.

70. *Ibidem* nota 34, p. 22.

mesurada, i a estes passions s'hi va sumar el fet que la ciutadania estava farta de la guerra i de les seues bandositats, dels morts, dels enfrontaments, dels *passejos*, dels judicis sumaríssims, anteriors i posteriors, del desordre públic, de les esglésies incendiades, dels afusellaments militars republicans i franquistes, de les presons i dels bombardejos.⁷¹ Per això es va rebre les tropes guanyadores com qui rep els salvadors, i la població estigué disposada a cedir una bona dosi de llibertat individual per la recuperació de l'ordre públic, social, econòmic, cultural i personal.

Però la realitat és que es va desprendre de molt més que d'una substancial part de llibertats, perquè la conquesta de València (una de les últimes places que es resistiren a les tropes de Franco), zona republicana lleial i seu del Govern, que hi romania lleial quan gairebé tot Espanya havia caigut, fou seguida d'afusellaments, d'una extraordinària violència i de humiliacions inenarrables realitzades a través d'una poderosíssima enginyeria del terror basada en un estat també del terror que prohibí qualsevol tipus de crítiques, de tota mena, fins i tot «cuando éstas fuesen verdad», sota la possibilitat de severíssimes sancions i càstigs desmesurats. Es requeria el certificat de *probado españolismo* per a poder exercir qualsevol treball. Franco, que va practicar un groller anticatalanisme, no el traslladà a València perquè en este territori no hi veié el mateix perill. A Catalunya, el certificat d'espanyolisme hi anava acompanyat de l'afegit «sin sombra de catalanismo», la qual cosa no tenia validesa per als valencians.

A més, el *nacionalisme* valencianista, molt dèbil durant la República, va desaparèixer amb la guerra. Els escriptors valencianistes, com ara Carles Salvador, Almela i Vives, Bono i Barber, Morante Borràs i pràcticament tota la resta, es van convertir al franquisme o es tancaren en l'erudició o en la poesia llorentiniana. Per la seua part, Sanchis Guarner va poder fer

71. César Alcalá ha documentat que el Govern del Front Popular, sols en dos anys i mig, entre juliol de 1936 i gener de 1939, va donar mort o assassinà a les txèques, per mitjà de les més horribles tortures o dels procediments de les *saques* o dels *passejos*, 6.118 valencians, la llista dels quals oferix en el seu llibre. (Veg. ALCALÁ, CÉSAR. *Cbecas en Valencia*. Barcelona: Styria de Ediciones y Publicaciones, SL, 2006.) En eixe moment començava l'interminable i desprietat procés de repressió franquista.

la seua obra amb l'acceptació de les instàncies oficials, a l'empar de les quals en publicà una part; a més, estava en els jurats literaris i en els òrgans oficials de decisió més importants, i el valencià s'utilitzà –encara que poc i mal, però s'utilitzà– fins i tot en els periòdics de la Falange i del Movimiento. Joan Fuster va guanyar algun premi convocat per ells, com ara el de poemes a la Mare de Déu dels Desemparats del diari *Levante*. «Lo que a Catalunya es prohibia podria permetre's al nostre país», hem llegit a Sirera.

L'Ajuntament de València i la Diputació d'esta província van patrocinar, el 1951, la col·locació d'una làpida sepulcral a la catedral amb què s'assenyalava el lloc del soterrament del poeta Ausiàs March,⁷² i lo que és més important: impulsaren els primers cursos d'ensenyament de valencià, impartits per un equip encapçalat per Carles Salvador, qui, des del curs acadèmic 1935-1936, ofería cursets orals de valencià al Centre de Cultura Valenciana. Lo Rat Penat, presidit per Manuel González Martí, va decidir reiniciar-los a partir del 1949 amb dos cursos orals i un per correspondència que tingueren un gran èxit, impartits per un solvent grup de professors que s'hi posaren al capdavant (Carles Salvador, que ingressà en Lo Rat Penat al desembre de 1948; Valor i Vives, Sanchis i Zabala, Gil i Genís, Queralt, Martí i Miñana, Roselló, etc.) i que reberen una matrícula tan elevada (bona part procedents de Madrid i Barcelona), que es considerà aconsellable obrir delegacions en eixes ciutats. «A partir de 1950 el éxito fue extraordinario. En 1951 hubo necesidad, agotados los textos parciales, de publicar la *Gramàtica valenciana* de Carles Salvador, de la que se hacía una segunda edición en 1952.»⁷³

72. A Germà Colom, en la seua primera visita a València, li va cridar l'atenció este oblit que ara es reparava: «El viajero que por primera vez cruza el dintel de una de las más vetustas puertas de su Catedral, no se fijará, a buen seguro, en una pequeña cruz incisa en el frío mármol del pavimento, sin inscripción alguna. Es la tumba del gran cantor valenciano, uno de los primeros poetas de su tiempo y gran conocedor de Petrarca [...] el caballero Ausiàs March. [...] Al abrigo de esa tumba fría y aparentemente anónima digna de mejor mausoleo que el árido pavimento, reposa el primer cantor [...]». COLOM, Germà. *La Almudaina*, 16 d'abril de 1959.

73. Diversos autors. *Lo Rat Penat*. València: Consell Valencià de Cultura, 1996.

Eixe mateix any, al mes de desembre, totes dues institucions, presidides per Baltasar Rull i Francisco Cerdá, van organitzar una magna exposició per presentar a la Sala de Cristall de l'Ajuntament de València, el *Diccionari català-valencià-balear, inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana*, que s'estava mostrant per distintes capitals i reforçava el sentiment d'unitat lingüística, acte al qual assistiren les primeres autoritats valencianes.⁷⁴ Este diccionari va ser iniciat per mossén Alcover i continuat per Francesc de B. Moll, qui tingué la col·laboració durant molts anys de Manuel Sanchis Guarner. Era capità general de la III Regió Militar Gustavo Urrutia; governador de la plaça, Joaquín Ríos Capapé, i rector de la Universitat, José Corts Grau, que havia substituït el recentment traspasat Fernando Rodríguez Fornos. La Comissió Patrocinadora del *Diccionari*, creada el 1950, estava formada per escriptors i intel·lectuals, bona part d'ells addictes o molt addictes al Règim, si no falangistes.⁷⁵

Vicent Andrés Estellés va contar en primera persona la seua experiència en esta sessió. El director de *Las Provincias*, Martín Domínguez, li va proposar fer un reportatge sobre l'exposició, i Andrés Estellés anà a l'Ajuntament amb la *consigna* de parlar amb Francesc de B. Moll i amb Sanchis Guarner. Al poc de temps d'estar allí «es va acostar a mi un home que d'entrada em va resultar fortament antipàtic, insolent, etc. Abreujant: el que ara és el meu gran amic Enric Valor, d'una pinta més aviat agitanada aleshores, més prim que ara, bru, amb mocador al coll, el qual em va dir alguna intemperància en correcte català que jo havia *llegit* però no escoltat».⁷⁶ La sensació que en va traure el poeta, després d'observar el tràfec de les persones que preparaven aquell esdeveniment, era que entre els qui s'agrupaven al voltant d'aquella exposició hi havia vells republicans d'a-

74. Pel Nadal de l'any 1950, Xavier Casp va publicar a Mallorca el poema «Llengua», datat al mes de novembre, dedicat a l'obra del *Diccionari català-valencià-balear*, poema que aparegué com a cloenda del seu llibre *Braçat*.

75. Amb noms com els de González Martí, Julián Sanvalero, Ignacio Villalonga, José Ombuena, etc.

76. ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent. «Un gran amic», en *Homenatge a Sanchis Guarner*. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1985.

magat. Va ser en aquell lloc i en aquell moment que Estellés va conèixer Sanchis Guarner, «una noche que arribó a Valencia con Moll y con los trastos de aquella exposición itinerante del *Diccionario*». ⁷⁷

La situació –en este assumpte en concret, i sols en este– era tan poc conflictiva que la revista de la Junta Central Fallera de València, *Llibre Faller*, corresponent al 1949, indicava en text editorial que més enllà dels vincles que totes les ciutats espanyoles tenen entre si, «Valencia y Barcelona están unidas fuertemente por la múltiple cosanguineidad del mismo mar, la misma luz, la misma lengua, la misma historia y la misma sangre»; l'alcalde Baltasar Rull, per la seua part –cal pensar el que significava en aquells moments un alcalde, persona de la total confiança del Movimiento i de la Falange, nomenat per aquell per designi del Govern central, generalment aconsellat pel governador civil–, el 1953 va indicar: «Una gran part de la nostra pàtria va ésser cristianitzada en català, adaptant-se a les variants d'unes terres de menor latitud, més suaus i més fèrtils; i amb la mateixa llengua l'expansió espanyola arribà a dominar la Mediterrània i a produir gestes tan extraordinàries com la dels almogàvers». ⁷⁸

Quan Vicent Simbor parla d'estos anys, se li escapa l'adjectiu i afirma que Casp i Adlert eren llavors «furiosos catalanistes», ⁷⁹ expressió que no s'ajusta a la realitat d'aleshores ni a la d'ara, perquè, com hem vist, les autoritats falleres, l'alcalde de la ciutat, el president de la Diputació provincial, etc. lloaven la llengua i el *Diccionari català-valencià-balear, inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana*, la qual cosa inclou el governador Ríos Capapé, qui va assistir a esta i a unes altres exposicions semblants. L'expressió *furiosos catalanistes* sols es pot entendre com una adjectivació exagerada o desmesurada i, per descomptat, com un anacronisme.

77. ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent. «Manuel Sanchis Guarner». *La vida valenciana en el año 1974. Almanaque de Las Provincias*. València: Federico Doménech, 1974.

78. Del pròleg a MOSCARDÓ, F. *Breu compendi de la història de València*. L'utilitza Enric Ferrer en *Literatura i societat*, p. 83.

79. SIMBOR, Vicent. *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*. Diputació Provincial de València, 1983, p. 64.

Vet ací una anècdota molt significativa. En ocasió del vint-i-cinc aniversari de la mort de Costa i Llobera, l'octubre de 1947, Xavier Casp, Miquel Adlert i Manuel Sanchis Guaner se'n van anar a Mallorca formant part d'una delegació valenciana. A l'autocar que els va traslladar a Formentor, Casp i Sanchis hi van conversar sobre la llengua, tertúlia que va tenir G.F.M. com a testimoni i que la contà en la premsa local:⁸⁰ «X. Casp, como poeta que es, cree que el idioma lo hacen los poetas cuando al tomarlo de la fuente viva del pueblo la sancionan convirtiéndolo en poesía. Sanchis Guarner se manifestó con un respeto dogmático e inquebrantable por la gramática y sus normas por su función rectora». Estes afirmacions responen a les posicions que al llarg de les seues vides van mantenir tots dos, però allò més destacat està en el fet que l'article té en la segona meitat una entrevista amb Casp en què bromeja sobre la diferència entre valencià i català. El diàleg va ser reproduït així:

«—Proyectos.

—Ahora, desde aquí marcho a Barcelona para dar una lectura de mis dos libros en prensa: *Aires de cançó* y *Jo sense tu*.

—¿En catalán, naturalmente?

—Claro, en valenciano.

—¡Ah!»

Però fins i tot entesa així l'expressió *furiosos catalanistes* —d'una manera anacrònica, vull dir—, donant-hi el sentit actual de la paraula, ni Casp ni Adlert van ser partidaris que per mitjà de la unitat de la llengua —que no es discutia— es poguera arribar a una unitat política, cultural i social superior, d'obediència estrictament catalana. I encara més: quan esta politització es va començar a produir, tots dos se'n desmarcaren, primerament, i se situaren en posicions oposades, segonament, fins a l'enfrontament total i obert dels últims anys.

Per aquelles dates Joan Fuster va trencar amb el grup Torre. El 1951 va començar a comprendre que la seua visió del valencianisme anava més

80. G.F.M. «Díganos Ud. algo... Xavier Casp, el catalán y el valenciano». *Baleares, Diario de la Mañana*, 29 d'octubre de 1947, p. 6.

enllà de la d'un valencianisme estrictament literari i decidí separar-se'n. Antoni Furió,⁸¹ no sabem si en un exercici de memoràbia personal o com a transcripció de la correspondència de Fuster, ho conta de la manera següent:

Fuster havia autoritzat Almela i Vives, un històric del valencianisme pròxim a Lo Rat Penat, a publicar en la revista que dirigia, *Glorieta*, extractes d'*Ales o mans*. Quan Casp se n'assabentà, obligà Fuster a denegar el permís. Fuster complirà l'ordre, però es donarà de baixa del grup immediatament: «A partir d'aquest moment deixo de figurar com a *militant* en la literatura valenciana. Dit en altres paraules: d'ara en avant no pense tenir relacions *literàries* en i amb aquest àmbit insuportable. He fet un balanç dels últims anys, i veig que hi ha al meu favor un esplèndid saldo de molèsties, disgusts i violències interiors, que fins ara he intentat dissimular tant bé com he pogut... Ja està bé; ja m'he cansat...».⁸²

L'explicació –les fonts de la qual no se citen, encara que es tracta d'una transcripció a la seua manera d'una carta de l'epistolari– resulta teatral o, si es preferix, merament retòrica, però no n'hi ha una altra, i deixa clar un aspecte que podria ser sospitable: que Fuster va trencar amb el grup Torre perquè ja no estava a gust amb eixa companyia. Es va vincular a la revista *Claustro*, que es declarava «portavoz universitario falangista». Per aquelles dates portaven endavant la revista el periodista Vicent Ventura, José Antonio García Richart i Josep Iborra, els quals van proposar a Fuster que hi col·laborara; este va acceptar, però durà poc, perquè Ventura va ser apartat dels seus càrrecs en el Frente de Juventudes de Falange Española per la seua heterodòxia pròxima a Ridruejo. Fuster, que estava col·laborant amb el diari *Levante*, el qual encara es proclamava «órgano de la FET y de las JONS», va concursar en una «Corona poética en loor de Nuestra Señora de

81. Antoni Furió és historiador i professor, president de l'Associació d'Editorials Universitàries Espanyoles i director de la revista *L'Espill* i de l'edició de l'obra completa de Joan Fuster, tema en què és un especialista.

82. Antoni Furió, *supra* nota 46, p. 76.

los Desamparados», convocada pel mateix diari, amb un poema escrit en valencià, i guanyà el guardó, que consistia en un premi de 500 pessetes (3 euros) i la publicació del poema. Amb això va iniciar una carrera poètica i literària distanciada dels seus anteriors companys, ara decididament canalitzada cap a un valencianisme polític de nou encuny, que va ser assumit finalment pels partits d'esquerra, i del qual es convertí en l'indiscutible cap teòric. Una clara mostra de la intensitat d'eixos processos són les paraules que el 1962 va escriure Josep Pla, amb molt d'humor, en referir-se als valencians tan comprensibles d'aquells anys, i que indicaven que Joan Fuster havia sigut «successivament espanyolista, regionalista *bien entendido*, regionalista valencià, nacionalista valencià, catalanista». Uns altres escriptors valencians d'abans i de després de la guerra van fer este camí a l'inrevés.

Els dubtes sobre la irrefutabilitat de l'axioma d'*unitat* de la llengua van començar a percebre's d'una manera més clara cap al 1960. Va haver-hi un fet significatiu: la manera com el suplement «Valencia», «suplemento dedicado a sus hombres, a su historia y a su tierra» que publicava el diari *Levante*, arplegà un article del secretari perpetu de la Real Academia Española de la Lengua, Julio Casares, publicat en l'*Abc*, amb el títol «La Academia española trabaja».⁸³ Francisco Almela i Vives se'n va fer ressò i titulà el seu «El valenciano oficialmente no es dialecto».⁸⁴

No está exento de alcance político –va escriure– la rectificación que se ha hecho en las definiciones del CATALÁN, VALENCIANO, MALLORQUÍN Y BALEAR con el fin de ajustarlas a las exigencias de la lingüística moderna, dando de paso espontánea satisfacción a los naturales de sus respectivas regiones. Del valenciano, por ejemplo, se decía DIALECTO DE LOS VALENCIANOS. Ahora se le reconoce la categoría de lengua y se añade que es la hablada EN LA MAYOR PARTE DEL

83. CASARES, Julio. «La Academia española trabaja». *Abc*, 9 de desembre de 1959.

84. ALMELA I VIVES, Francisco. «El valenciano oficialmente no es dialecto», Suplement «Valencia» núm. 258. *Levante*, 10 de juny de 1960.

ANTIGUO REYNO DE VALENCIA; y la nueva definición de catalán pondrá término a las consultas que recibo un día sí y otro no para que diga si es lengua o dialecto. Hela aquí: LENGUA ROMANCE VERNÁCULA QUE SE HABLA EN CATALUÑA Y EN OTROS DOMINIOS DE LA ANTIGUA CORONA DE ARAGÓN.⁸⁵

Esta notícia va ser comentada a Alacant per Ginés d'Alberola⁸⁶ i per molts altres. Per exemple, Antonio Igual Úbeda va assegurar: «Nosaltres fa molt de temps que opinaven el mateix que ara diu el senyor Casares, però feia falta, a no dubtar-ho, que tal afirmació vingués de fora; i no ningú ens podrà discutir el dret a proclamar-la. [...] La qüestió dels idiomes peninsulars –no dialectes, per favor– és molt vidriosa, a causa de personalismes i suspicàcies», i aconsellava que s'ensenyara el valencià a les escoles i que els xiquets aprengueren les primeres lletres en valencià, afirmació feta des de la premsa franquista i des del bell mig del franquisme.

Quina és la raó d'este goig, amb el qual s'arplega una notícia aparentment tan lleugera com que l'Academia Española reconeguera la singularitat de la llengua valenciana? És evident que tant Almela i Vives com Igual Úbeda i altres lletraferits representaven un sentiment existent i creixent a València, de tal entitat sentimental i social que va disparar les alarmes en el catalanisme –català i valencià–, el qual va iniciar les gestions perquè la Real Academia no beneïra amb la seua autoritat esta divisió. El canvi de definició s'havia fet «con el fin de ajustarlas a las exigencias de la lingüística moderna», i Igual Úbeda va declarar que «nosaltres fa molt de temps que opinaven el mateix». Així, per tant, existia d'antany esta exigència.

És d'estos anys, però, la pintoresca broma d'Adlert de crear una *comunitat catalànica* que compreguera els territoris de València, Mallorca i Catalunya. La idea la va exposar en una carta que van firmar, entre altres, Alfonso Verdaguer, Xavier Casp, Miquel Adlert, Jaume Bru i Vidal, Alfons

85. Les definicions es van publicar en el butlletí de la RAE, en el número corresponent al setembre-desembre de 1959, i passaren a la següent edició del *Diccionario*.

86. Veg. suplement «Valencia» núm. 265, corresponent al 5 d'agost de 1960.

Cucó, Rafael Villar i Beatriu Civera. «La primera paraula indica el tipus d'unió que existia i és el que acceptem, i la segona afirma la unitat de la llengua i cultura, alhora que es dóna un gentilici comú i nou per a tots».⁸⁷

Però el text clau que va fixar la inflexió en la qüestió valenciana fou *Nosaltres els valencians*, editat l'any 1962, i en el qual Joan Fuster formulà d'una manera ordenada les principals tesis del pancatalanisme valencià, que conduïren a la proposta d'una nova ordenació territorial entorn d'una entitat que serien els països catalans, amb capitalitat a Catalunya; a la caiguda en desús dels gentilicis historicistes o geogràfics referits a Regne de València o a Regió Valenciana per ser substituïts per País Valencià, mentre que es mantenien per a Barcelona i Catalunya els de comtat i principat; a la unitat de la llengua valenciana i catalana com a peça clau en la recuperació nacional; a la revisió de la història del poble valencià per ser llegida des de noves òptiques, principalment pel que fa a les qüestions de la repoblació territorial valenciana després de la conquesta del rei Jaume I, des d'una perspectiva social i lingüística, la qual cosa implicava l'assumpció de la senyera de les quatre barres –o senyera quadribarrada–; a la supressió de l'himne regional del mestre Serrano, etc. És a dir, s'hi va reunir i exposar tot allò que constitueix les bases del pensament fusterià –molt influït llavors per la metodologia marxista–, que propugnava un valencianisme essencialista, basat en factors lingüístics, culturals i ètnics.

Contra este arsenal ideològic s'hi va enfrontar un valencianisme (en paraules d'Antonio Ariño) «emotiu o temperamental», o un valencianisme pregó i arrelat a la història, valencianisme que s'apropià progressivament de tot allò que l'esquerra abandonà, en especial manifestacions tan sensibles com les festes i tradicions, els sentiments i, sobretot, el carrer, que és on començà a brollar un moviment anticatalanista, germen de l'anomenat *blaverisme*,⁸⁸ que no es manifestà d'una manera més o menys organitzada socialment i políticament fins a l'any 1977.

87. «Comunitat Catalànica». *Serra d'Or* núm. 6, juny de 1961.

88. Els termes *blaver* i *blaverisme* es van utilitzar, en un principi, en sentit despectiu. Es va denominar així els qui defenien la incorporació a la senyera de la franja blava que sosté la

Una prova ben palpable d'esta nova sensibilitat que estava conformant-se, la va donar el catedràtic Diego Sevilla Andrés, qui publicà en el periòdic *Levante* un article titulat «Burguesía y separatismo»⁸⁹ en què alertava –després de llegir «ciertos panfletitos escritos en catalán»⁹⁰ de les intencions del catalanisme i molt especialment d'allò que segons la seua opinió s'amagava darrere del projecte dels països catalans. Rebutjava el catedràtic que catalans i catalanistes estigueren mancats de llibertat en aquells moments: «Yo no recuerdo [que] hayan recibido tanta facilidad en Valencia y su prensa los defensores de la catalanización de nuestro reino, o de la restauración si se quiere, del espíritu catalán, que en nuestros días. Repásense los periódicos y en paz»; però això no volia dir que hagueren d'abaijar el cap «quienes no comulgamos con ruedas de molino».

Culpava de la situació a «la plutocracia barcelonina», la qual «ha puesto desde hace luengos años sus ojos en Valencia», raó per la qual a València no hi havia quallat «el ansia autonómica», ja que entre els valencians, els uns havien sigut servils al catalanisme, i els altres «no han sabido llevar las aguas a su molino. La consecuencia es el deplorable estado en que vivimos, sin una conciencia regional».

Per a Diego Sevilla Andrés, l'aire de catalanització arranca de l'aplicació d'un nacionalisme passat de moda: «O se basa en el prejuicio racial de la descendencia de los conquistadores, o en el lingüístico. Uno y otro, no lo olvidemos, han dado a luz y apoyado todos los imperialismos que conocemos», i afegia «Valencia, pero, requiere un tratamiento algo más

corona reial, de manera que personalitzaven les barres d'Aragó d'acord amb la tradició històrica del Regne de València. Així es va visualitzar l'enfrontament entre els *pancatalanistes* –o abreujadament *panques*–, que defensaven per a València la senyera de Catalunya, en considerar que la senyera coronada amb franja blava era només de la ciutat de València, i els *blavers*, que defensaven que la llengua valenciana era diferent del català, la senyera coronada i l'himne regional del mestre Serrano. Essencialment s'enfrontaven dos models i conceptes de València i el valencià, i darrere d'això dues ideologies.

89. *Levante*, 22 de desembre de 1962.

90. Fa referència a *Nosaltres els valencians*, de Joan Fuster, la primera edició del qual apareix en Llibres a l'Abast, de maig de 1962, i d'*El País Valencià*. Barcelona: Editorial Destino. Guías de España, 1962.

delicado que el de los nuevos nazis –así claramente– que hablan de países catalanes recordando la raza y la lengua».

Quan parlen de països catalans no ho fan per «la nostalgia de una Valencia mejor, sino [por] el deseo de perpetuar una dominación». Matisava les paraules de Joan Fuster quan escrivia: «la burguesía valenciana ha cosechado, como valenciana, fracaso tras fracaso; como burguesía, no», i per absència d'una consciència dirigent, Castelló i Alacant s'allunyaven cada vegada més de València, cosa que convenia al catalanisme, l'objectiu del qual és absorbir l'economia valenciana, la qual «podría servir de complemento a otra predominantemente industrial, pero sólo de complemento, no giraría nunca con independencia de aquella».

L'article va provocar una irada protesta per part de Joan Fuster,⁹¹ qui confessà que no li interessava gens ni mica el que deia el senyor Diego Sevilla, però que no acceptava que este catedràtic s'atribuïra la voluntat de «quebrar las tranquilas aguas del conformismo ambiental», perquè Fuster reclamà per a ell esta actitud: «en eso le he precedido con mucho y no sin ciertos resultados desagradables». En esta disputa sobre quin dels dos era més incorformista, Fuster va acusar Sevilla que «es el conformismo indígena el que habla por su pluma», i si els articles del senyor Diego els llegira «un forastero distante llegaría a la conclusión de que en Valencia los “catalanizantes”, “catalanistas”, “valencianistas” o como se les quiera llamar, son los amos del cotarro; que ejercen “discriminaciones”, “lavando los cerebros”, “excomuniones” y otras diabluras semejantes con las gentes de la acera de enfrente. Qué cosas. [...] He tomado vela en este entierro únicamente para puntualizar un vicio de origen: la deplorable perspectiva en que se coloca Diego Sevilla».

Al mes següent, al febrer de 1963, va aparéixer en el suplement «València» un article sense firma, encara que «no es anónimo, sino editorial», com s'aclarí la setmana següent, titulat «Un libro sobre “El País Valencià”, de Joan Fuster».⁹² L'editorialista detectava que Fuster cada vegada escrivia

91. *Levante*. Suplement «Valencia». «Mi vela en este entierro», 5 de gener de 1963.

92. *Levante*. Suplement «Valencia» núm. 340, 2 de febrer de 1963. *El País Valenciano*, ibídem.

menys poesia i més prosa, a banda d'estar gradualment més influït per Josep Pla. Li retreïa que haguera escrit un llibre en què no es donava cap tipus de bibliografia i que, sent el volum una suposada «invitación al viaje», tractara València com ho feia.

L'article relatava a tota pàgina alguna de les que ell denomina «opiniones irracionadas» que s'abocaven en el llibre: «semejante tono negativo, despreciativo o displicente podrá –repetimos– atraer a ciertos lectores, pero no creemos que sea el más adecuado para una obra con la finalidad –¡teórica!– de *El País Valenciano*». I continua:

Consecuentemente con su prejuicio, el autor llama catalán a la que Sanchis Guarner denomina «La llengua dels valencians» y aquello una y otra vez, con malsana insistencia. [...] No obstante contiene una importante proporción de equivocaciones, inexactitudes, etc., que si sobre cualquier obra sería lamentable, lo son mucho más en una guía.

A l'articulista l'incomodava que el valencià fóra denominat *català*, la qual cosa vol dir que en aquells moments ja s'havia produït la divisió, i per esta raó considerava un *prejudici* mantenir la catalanitat del valencià. La *unitat*, donada per bona en la primera postguerra, ja no era acceptada per molts sectors.

La nova Llei de Premsa i Impremta, de Fraga, va ser de l'any 1966, encara que la redacció d'este text s'inicià el 1962, i no fou remesa a les Corts franquistes fins al 1965. Però és clar que el franquisme començava a pensar en la necessitat de fer gestos *aperturistes*, seguint el llenguatge de l'època, per maquillar la dictadura davant d'una Europa en expansió i de l'arribada del turisme.

El 1962, quan va començar esta polèmica, Sanchis Guarner publicà una antologia poètica que es convertí en la primera antologia formal de la postguerra, on feia inventari dels poetes de la nova sensibilitat, amb el comú denominador que eren poetes universitaris de formació i realistes d'estètica.⁹³ Va ser un inventari escassament discriminador dels joves que

93. SANCHIS GUARNER, Manuel. *Poetes universitaris valencians*. València: L'Estel, 1962.

en eixos moments escrivien a València. L'ambient era el de la *cançó*, seguidor del model francès, en què el valencianisme va anar reflectint la seua politització resultat d'un procés de *conscienciació nacional* i inclougué un llistat d'escriptors la immensa majoria dels quals, novament, no continuà endavant en les tasques poètiques. Eren Lluís Alpera, Lluís Aracil, Emili Boïls, Alfons Cucó, Joan A. Lacomba, Joan Riera, Emili Rodríguez Bernabeu, Antoni Seva i Isabel-Clara Simó. Anys després, Amadeu Fabregat va escriure que esta Generació del 62 «és una altra generació literària interrompuda. Doblement interrompuda, per tal com no aconsegueix solidificar-se internament com a generació».⁹⁴ Este grup va fer *realisme literari* a la valenciana, escola poètica que Fabregat s'encarregà de soterrar poc després amb la seua antologia *Carn fresca*.

Eixe mateix any de 1963, Xavier Casp, qui acabava de publicar dos llibres decisius, *Jo, cap de casa*, de 1962, i *D'amar-te, amor*, de 1963, junt amb Miquel Adlert i d'altres poetes i escriptors en valencià, va començar a desmarcar-se de les actituds pancatalanistes de Joan Fuster. Es van distanciar de les posicions *ideològiques* de l'escriptor de Sueca, del seu pensament polític, com ja havien fet, per cert, altres escriptors, tot i que encara no de la seua actitud ortogràfica o lingüística.⁹⁵

Des del punt de vista social, el 1969, any en què Casp va guanyar el Premi València de Literatura amb el poemari *Silenci*, hi hagué un gran moviment polític i reivindicatiu al carrer, principalment en les universitats i als seus campus, que s'alçaren en exigència d'obertura política i en defensa de les llibertats democràtiques. Al mes de gener es van recruar les protestes i l'almirall Carrero Blanco, llavors president del Govern, convocà el general Franco –amb l'oposició dels ministres tecnòcrates, considerats *aperturistes*– perquè declarara l'estat d'emergència, la qual cosa implicà suprimir algunes de les tímides llibertats existents. Durant tres

94. FABREGAT, Amadeu. *Ibidem* nota 15.

95. Un cas ben palmari és el d'Almela i Vives, qui va considerar que en este llibre hi havia «páginas un tanto improvisadas o precipitadas», i que censurava «la falta de respeto con el que el autor habla de cosas respetables y el desparpajo con que emite las opiniones más irrazonadas». *Levante*, suplement «Valencia», 2 de febrer de 1968.

mesos el país va anar novament cap enrere: s'hi restaurà la censura prèvia i es prohibí expressament l'exaltació de qüestions tan concretes com ara el castrisme, el *chevarisme*, el marxisme o el separatisme.⁹⁶

Amb este rerefons, Manuel Sanchis Guarner, el 1968, va intentar ordenar la història de la literatura valenciana, de la Renaixença de la llengua i literatura valencianes, pel discutible mètode de l'establiment de generacions, a la vista que, tal com assenyala Turner, «cada època tracta de formar la seua concepció pròpia del passat i escriu de bell nou la història», i ho va fer amb un ambició llibre en què reconeixia l'existència de set generacions des del món neoclàssic fins al moment de publicació del text.⁹⁷

Respecte al període que ens interessa aquí, va establir dues generacions: d'una banda, la simbolista (1927-1952), subdividida en avantguardistes⁹⁸ i intimistes;⁹⁹ de l'altra, la generació que hi seguix, neorealista, de la qual formen part els *angoixats*¹⁰⁰ i els *protestataris*,¹⁰¹ classificació tan generosa en nombre d'antologats com imprecisa, la principal virtut de la qual és ser un inventari.

El 1971 el poeta Vicent Andrés Estellés va vore com es començava a reconèixer la seua obra fins a convertir-la en la més representativa i

96. BORDERÍA, Enrique. *La prensa durante el franquismo*. València: Fundación Universitaria CEU San Pablo, 2000.

97. SANCHIS GUARNER, Manuel. *Renaixença al País Valencià* (estudi per generacions). Sèrie «La Unitat» núm. 2. València: Col·lecció «3 i 4»; Barcelona: Edicions, 62, 1968.

98. Enric Navarro-Borràs (1891-1943), Carles Salvador (1893-1955), Maximiliano Thous Llorens (1900-1957), Juan Lacomba (1900-1964), Salvador Roda (1900-1975), Lluís Guarner (1902-1986), Francesc Almela i Vives (1903-1967), Enric Soler i Godes (1903-1993), Bernat Artola (1904-1959), Prudenci Alcón (1904), Angelí Castanyer (1905), Vicent Casp i Verger (1906-1992), Martí Domínguez (1908-1984) i Josep Mascarell (1909-1977).

99. Xavier Casp (1915-2004), Matilde Llòria (1912), Joan Valls Jordà (1917-1989) i Miquel Peris Segarra (1917).

100. Joan Fuster (1922-1992), Jaume Bru (1922-2000), Vicent Andrés Estellés (1924-1993), Anfon Ramon Garcia (1924), Maria Beneyto (1925), Carmelina Sánchez Cutillas (1927) i Francesc de P. Burguera (1928).

101. Francesc Codonyer (1936), Emili Boils (1936), Lluís Alpera (1938), Josep Palacios (1938), Raimon (1940), Emili Rodríguez Bernabeu (1940), Adrià Espí (1940), Alfons Cucó (1941-2001), Lluís Aracil (1941), Antoni Seva (1942), Josep Pitarch (1942), Isabel-Clara Simó (1943) i Marià Alberó (1959).

influent de la poesia valenciana. Estellés havia passat de ser un dels molts poetes que publicaven en Torre, a presentar-se com el més important de tots els que hi estaven. Es produïx respecte a Casp un moment d'inflexió substitutiva.

Estellés havia publicat *Ciutat a cau d'orella* (1953), *La nit* (1956) i, nou anys després, *L'amant de tota la vida* (1965), este últim en l'editorial Torre, que dirigia Casp, i l'any següent *L'inventari clement* (1966). Però és a partir del 1971 que va passar a ocupar un lloc destacat entre els poetes valencians, a banda i per damunt dels altres grups, generacions, cenacles i antologats a què no fou aliena la seua fecunditat poètica. El 1971 Estellés va publicar quatre llibres: *Llibre de meravelles*, *Primera audició*, *L'ofici de demà* i *La clau que obri tots els panys*, llista a què cal afegir *Lletres de canvi*, del 1970.

Però la divisió entre els poetes i els escriptors en valencià era una escletxa que va anar creixent d'una manera considerable. A la fi de 1972, Sanchis Guarner va detectar com s'havia obert novament el problema i reapareixia enfortida una actitud de *valencianització lingüística* (durant algun temps en suspens) que fomentava la separació del valencià i del català, enteses totes dues com a llengües diferenciables. No es tractava de fets aïllats o singularitzables, perquè:

escriptors valencians importants (com Almela i Vives i Igual Úbeda) que els anys trenta, entre tanta desorientació col·lectiva, es distingien pel seu catalanisme constructiu, propugnen ara l'escissió cultural de València respecte al Principat i les Illes. D'altres (com Adlert i Xavier Casp), que en els difícils anys quaranta defensaren amb eficàcia i glòria el purisme gramatical amb un manifest propòsit unificatiu, ara accentuen els trets regionals diferencials i afluïxen els seus vincles amb els intel·lectuals de delà el Sènia.¹⁰²

En aquells moments, pel que fa a Casp i Adlert, en qüestions polítiques la seua actitud va estar més a prop de cert felibrisme a la valenciana; en el

102. SANCHIS GUARNER, Manuel. *La llengua dels valencians...*, p. 201.

cultural, els havia mogut un desig unitari de la llengua que respectara cadascuna de les regions o de les àrees i que permetera una projecció conjunta, tot això des d'un apoliticisme a lo Mistral. Amadeu Fabregat,¹⁰³ en *Carn fresca*, va recordar com, continuant la tònica de tants altres poetes valencians, havia hagut de tornar els ulls envers el Principat: «novament un poeta valencià s'ha d'*inventar* la llengua». Casp es va sentir més a gust cartejant-se amb escriptors mallorquins o barcelonins, reunint-se amb ells, allí o a València, sent partícip d'una amistat còmplice,¹⁰⁴ que no immers en una aventura nacionalista pancatalanista amb la qual no podia identificar-se i en la qual no participà.

Tot indica que Xavier Casp es va aproximar als escriptors de Balears i Catalunya per un desig d'escapar del localisme jocfloralista o del neopopulisme a què, en cas contrari, es veia condemnat. També per competir en nivells de qualitat de major envergadura i per integrar-se en un àmbit lingüístic major, a la qual cosa no és alié el fet que llavors havia acceptat la confusa idea, que posteriorment farà fortuna, que els valencians parlen

103. Amadeu Fabregat (Torreblanca, 1949). Escriptor i periodista. Va ser un dels referents culturals dels anys setanta. Va dirigir la secció de literatura de la revista *Gorg* i les revistes *Valencia Semanal* i *La Marina*, així com el centre territorial de TVE. També va col·laborar amb nombroses publicacions valencianes i catalanes. Autor de l'antologia *Carn fresca* i de la novel·la *Assaig d'aproximació a falles folles fetes foc*, va publicar diversos llibres d'entrevistes i d'actualitat. Va ser nomenat director general de RTVV, ens que ell mateix fundà; fou membre del Consell Valencià de Cultura i a hores d'ara es dedica a la producció audiovisual.

104. «[Miquel Adlert y yo] nos encontramos con una lengua que hay que salvar, y por tanto teníamos que limpiarla un poco de las cosas que se le han ido añadiendo innecesariamente; nuestra idea, un tanto utópica, era el crear una lengua literaria que sirviera para todos los que estuviéramos más hermanados dentro de estas lenguas mediterráneas, y lo que intentamos era ver si los catalanes, los mallorquines y nosotros podíamos obtener algo que nos sirviera para todos, pero a base de conglomerar, sin que hubiera un poderío por parte de ninguno; pero como los catalanes eran los más fuertes en esos momentos, porque tenían una *renaixença* más activa, lo que hicimos era traer a lo nuestro todo lo catalán que conocíamos y todo lo mallorquín, y el resultado era una catalano-valenciana, o lo que decía mi amigo, un *cataval*, algo así como el *espanglis*. Cuando nos damos cuenta de que esto nos está alejando de la propia verdad, porque nuestros modales, nuestras maneras, no eran al mismo tiempo adquiridas por los demás viene ya una especie de superioridad que no admitimos y es cuando empezamos a descargarnos de todo aquello que realmente no es nuestro. [...] Lo que ocurrió fue que nos dimos cuenta que lo que nosotros escribíamos estaba muy lejos de lo que el pueblo hablaba.» Declaracions de Xavier Casp al diari *Levante*, 29 de juny de 1980.

molt malament la seua llengua per haver pres esta una deriva negativa, hipòtesi complicada de mantenir en termes filològics. Si a això hi afegim la creença, tan viva en el primer terç del segle, que la poesia és una construcció verbal artificiosa, és senzill de comprendre que el jove Casp utilitze una estructura i un vocabulari *culte* i *superior*, d'acord amb l'art que pretenia aconseguir, perquè novament els escriptors valencians «havien d'*inventar-se* la seua llengua».

A la fi dels anys 60, i molt especialment al començament dels 70, ja s'observava el perfil dels dos grups emergents: per una part, el d'escriptors que reivindicaven la llengua valenciana com a llengua diferenciada del català, en el qual es trobaven Casp, Adlert, Almela i Vives, Igual Úbeda, etc.; per l'altra, el pancatalanista, que interpretava que només existia una llengua, la catalana, i que la resta eren dialectes o formulacions estrofolàries, raó per la qual condemnava severament qualsevol tipus de desviació d'allò que propugnaven com a norma única.

El valencianisme cultural va entrar en la seua *i grega* (la que acabarà en el *yo*), es trencà en dos braços i a partir d'eixa disjuntiva, fet eixe pas, es començà a sentir el rum-rum de la conveniència d'establir una ortografia diferenciada entre valencià i català, una vella temptativa amb diverses experiències però que fins aleshores no havia aconseguit quallar. El propòsit era acabar amb la idea que el valencià havia d'acceptar la condició de *dialecte* i, consegüentment, renunciar a la seua pròpia denominació mantinguda en àmbits cultes i literaris des de feia segles, i fins i tot a les seues peculiaritats de parla.

Temps després Casp desvetllarà la seua opinió en estes matèries:

Tenim també que és una tàctica més antiga que la fam, l'inventar un problema i pegar-li voltes i més voltes per a distraure l'atenció mentre va fent-se camí per atres costats. [...] Fa molts anys, prou abans de la nostra guerra, uns catalans espavilats que buscaven moltes coses més, s'agafaren a la tàctica de distraure forces i inventaren el problema de si la llengua valenciana no és valenciana, sinó una degradació dialectal de la catalana. I dic que inventaren el problema, perquè no hi havia un

sol valencià que s'ho haguera ni preguntat: la llengua valenciana, de sempre, és la valenciana.¹⁰⁵

El valencianisme cultural i una part del polític es va dirigir cap a la cançó, fins al punt que Jesús Hugueta,¹⁰⁶ en la seua antologia poètica *Els darrers*,¹⁰⁷ anota que en els anys seixanta hi havia «més de 300 cantants compromesos que canten en valencià». Per a Hugueta, els anys 60 havien sigut els més interessants en matèria cultural «en l'àmbit peninsular, des de 1936». El valencià va emergir del seu sopor; havia aparegut Casp i ara ho feien Estellés, Fuster i Raimon, i la poesia passà també a la cançó, encara que cantants que al començament del 1970 «no donaven abast als compromisos», en dos anys s'havien quedat «sense fer recitals, o amb una quantitat d'actuacions ridícules en comparació de les que feien abans».

La poesia continuava sent el gènere més cultivat, i les antologies el procediment habitual per a fer memòria i complir la funció d'avanç per acumulació que tenien encomanades estes recopilacions. Amb este propòsit va aparéixer *Els darrers* (1972), un intent d'antologar els poetes emergents en el canvi de dècada. El llibre va ser ordenat per generacions, seguint la moda impulsada per Sanchis Guarner amb la seua obra *La Renaixença al País Valencià*, i reuní els autors «naixcuts ja avançats els anys 40 o ja als 50» i que encara no havien rebut *consagració oficial*, els poetes que havien aparegut després de la publicació, el 1962, de la denominada Generació dels Poetes Universitaris, i els posteriors, d'acord amb criteris no sempre indicats amb la claredat desitjable.

Hugueta, amb la seua selecció, plena de dubtes (i fins i tot d'algun desencert), va aconseguir una foto fixa de la València de 1971, encara que la

105. CASP, Xavier. «De lo nostre. Perdoneu-me un incís». *Levante*, 17 de setembre de 1976.

106. Jesús Hugueta (Onda, 1944). Escriptor. Col·laborador de nombroses revistes literàries en valencià i en català, va obtenir el Premi Ausiàs March de poesia el 1972, i el Rafael Comenge d'assaig. Destacat animador cultural, seleccionat en distintes antologies poètiques, va ser director general de Normalització Lingüística de la Generalitat Valenciana, diputat autonòmic durant diverses legislatures i membre i secretari general del Consell Valencià de Cultura.

107. HUGUETA, Jesús. *Els darrers. Generació del 70*. Castelló de la Plana: L'Eixam. Editorial F. Sanchis Cardona, 1972.

majoria d'estos autors, quasi tots, abandonaren la pràctica de la poesia pocs anys després. Els triats van ser Antoni Ródenas (1937), Josep Lluís Fos (1942), Empar Nogales (1944), Jesús Huguet (1944), Enric Bono (1945), Doménec Canet (1945), Vicent-Ramon Fausto Manzano (1945), Josep Lluís Millo Vallés (1945), Ricard Avellan (1948), Josep Lozano (1948), Vicent Franch (1949), Vicent H. Esteve (1950) i Bernat Vanaclocha (1951). La presentació del llibre la realitzà a Carlet Xavier Casp, amb qui l'autor mantingué sempre una estreta amistat. D'esta manera va *apadrinar* la publicació del text i els seleccionats.

Dos anys després, Amadeu Fabregat va publicar l'antologia poètica més influent del període, *Carn fresca*,¹⁰⁸ amb què pretengué –i aconseguí– soterrar el fràgil moviment realista valencià que s'havia inventariat en l'antologia de poetes universitaris i en els fallits primers passos de Lluís Alpera. Fabregat va detectar que eren molts els qui feien poesia a València; per això, la selecció resultava més difícil que en les antologies precedents. Va determinar, amb gran ambigüitat i seguint criteris de difícil comprensió que ni ell mateix complí en la seua selecció, l'existència de dos grups: l'un format pels qui havien nascut cap al 1945, per tant una generació posteriorment intermèdia a la universitària del 62, formada per Josep Lluís Fos, Doménec Canet, Jesús Huguet i Josep Lozano, la majoria dels quals es declararen influïts en la seua poètica per Vicent Andrés Estellés i per Raimon; l'altre, amb només tres anys de diferència en els criteris de naixement, que és el que responia al subtítol del llibre *Poesia valenciana jove*, i a *Inici d'una nova poesia al País Valencià*, format pels escriptors nascuts després del 1948, i que eren Josep Piera (1947), Rafael Ventura Melià (1948), Vicent Franch (1949), Josep Lluís Bonet (1951), Joan Navarro (1951) i Salvador Jàfer (1954). En general estan ben triats i almenys la meitat d'ells van continuar publicant poesia. El llibre va constituir un fita, principalment per l'encert en la selecció, atesos els grans errors de punteria de les anteriors, cosa atribuïble, per descomptat, a les circumstàncies del moment, però també perquè Fabregat reuní per primera vegada un grup

108. Ibídem nota 15.

de joves que eren autors que no tenien res a vore amb la guerra ni directament amb la postguerra espanyola, poetes i escriptors connectats amb la modernitat, l'estructuralisme, els corrents anglosaxons del còmic, el *pop*, el *jazz*, el cine; a més a més, estenia acta del canvi de llengua literària (del castellà al valencià) de diversos autors, com era el cas de Marcos Granell (Marc), José Piera (Josep), Eduardo Verger (Eduard), Pedro Besó (Pere Bessó), Gaspar Jaén, etc.

La vida valenciana i espanyola d'estos anys era molt convulsa. En aquell any es van celebrar les primeres eleccions de la moderna democràcia. Al desembre de 1977 el dirigent d'UCD Emilio Attard va realitzar les primeres declaracions antipancatalanistes d'un polític valencià, amb les quals es constata que la ruptura de la societat valenciana en dos blocs començava a ser irremeiable.

Des d'una perspectiva espanyola, el 24 de gener, un grup parafeixista va perpetrar un assassinat múltiple a Madrid, conegut com *la matança dels* [cinc] *advocats* [laboralistes de CCOO] *d'*[el carrer d'] *Atocha*, i el 9 d'abril es legalitzà el Partit Comunista d'Espanya.

Són moments de desconcert per a nombroses entitats culturals valencianes com, per posar un cas ben clar, la societat Lo Rat Penat. Encerta Simbor quan assegura que Lo Rat Penat «que des de la seua fundació l'any 1978 [*sic*]¹⁰⁹ havia estat en poder del sector conservador de la Renaixença, no gaudia de cap prestigi entre els valencianistes, àdhuc el fet que resultàs l'única entitat, diguem-ne per a entendre'ns, *nacionalista* de l'Estat Espanyol que fou respectada per Franco, pot donar una idea de la manca de perillositat que entranyava»,¹¹⁰ la qual cosa és certa, amb l'afegit que després de la Guerra Civil, en esta entitat Carles Salvador i el grup de poetes ratpenatistes significaven la supervivència del neopopulisme llorentinà, mentre els joves Casp i Adlert representaven la renovació i la modernitat, l'ús d'una llengua elegant i actual, sense especials deutes amb el passat.

109. Es tracta, òbviament, d'una errada. Lo Rat Penat es va fundar el 31 de juliol de 1878.

110. *Ibídem* nota 107, p. 63.

Tot i això, potser serà un greu error desacreditar d'una manera global Lo Rat Penat amb arguments d'ideologia tot menystenint la labor que va portar a terme en aspectes tan crucials com l'ensenyament del valencià i l'organització de cursos que durant anys significaren la defensa, difusió i manteniment de la llengua en un món castellanitzat.

Anys més tard, ja en la dècada dels huitanta, per un camí rocambolesc, Casp va presidir finalment la Societat d'Amadors de les Glòries, en contra del parer d'Adlert, qui –va assegurar ell mateix– mai havia sigut d'esta entitat i per a qui Lo Rat Penat «degué desapareixer en 1907, fent mutis pel foro o per qualsevol lateràl perquè [...] Lo Rat Penat ha segut sempre enemic del valencianisme polític i ha impedit que este prosperara»,¹¹¹ i fer-ne Casp president era «posar a un almirant a manar una llanxa guardacostes». En efecte, Lo Rat Penat, des de la fundació, va esquivar qualsevol compromís polític i fins i tot nacionalista. Així, en la seua història va haver de passar per situacions com l'*estradata* de 1915¹¹² i d'altres semblants que la portaren gairebé a la desaparició. Casp va acceptar la presidència de l'esmentada societat amb la intenció que la institució assumira les noves posicions i actituds lingüístiques seues i d'Adlert, les defensara, les ensenyara en els cursos de valencià i les divulgara com a pròpies. Casp va ser president de la institució des del 1980 fins al 1982, any en què hi renuncià per presentar-se candidat al Senat pel partit polític Unió Valenciana.

Com ja s'ha indicat, a la fi dels anys seixanta, el valencianisme polític, cada vegada més pro catalanista, va començar a recompondre's i a adquirir força i presència als carrers, sobretot en els ambients universitaris. El franquisme es va adonar clarament que això suposava una nova amenaça per a la seua supervivència com a règim polític. A més, en una part de la

111. ADLERT, Miquel. *Murta*. València, febrer de 1980.

112. Es va invitar el diputat malagueny José Estrada a ser mantenidor dels Jocs Florals. Quan va començar a parlar en castellà, membres de Joventut Valencianista organitzaren un renou als pisos superiors del teatre amb xiulits i crits de protesta que impediren que continuara l'acte; mentre l'alcalde de la ciutat feia sonar de mal humor la campaneta, membres del jurat posats dempeus començaren a donar visques a Espanya i a València, i hagué d'intervenir-hi la guàrdia. Alguns dels qui protestaven van ser detinguts; entre ells hi havia Eduard Martínez Ferrando, Miquel Duran i Tortajada, Marià Ferrandis Agulló i altres.

societat va tenir èxit la idea que el valencianisme polític, o seria d'esquerreres o no seria, de manera que el règim de Franco es proposà deixar ben clar que ja no veia amb gens de simpatia el valencianisme pancatalanista (la qual cosa incloïa la unitat entre el valencià i el català), i menys encara el nou pensament nacionalista de tarannà independentista. A més, es va generalitzar la idea que democràcia i autonomia eren, per reacció al centralisme franquista, quasi la mateixa cosa; per això ningú no qüestionava eixa equació, llevat dels addictes al règim. El centre de la qüestió es va traslladar al fet que la minoria nacionalista (pancatalanista), molt activa, tot i que electoralment mai va arribar al 10%, s'imposà amb la seua laboriositat i constància reivindicativa a la resta del pensament polític de la transició gràcies, per un costat, a la peresa i al desconcert de la majoria social per a idear uns altres models, i, per un altre, perquè el nacionalisme es convertí en una *ideologia refugi*, ja que el centralisme s'identificà amb el franquisme que majoritàriament es rebutjava i es volia superar. Les tesis nacionalistes, amb els seus corol·laris d'autonomia política, econòmica i administrativa, es van apoderar d'una important part de l'opinió pública.

El valencianisme no pancatalanista, per la seua banda, va observar els passos que s'havien donat des dels sectors nacionalistes catalanistes a partir de la publicació de *Nosaltres els valencians*, però no trobava el seu lloc dins de la societat valenciana perquè havia d'allunyar-se del franquisme; tampoc disposava, però, de referents fora d'ell, perquè fins al moment s'havia conformat de ser valencianisme cultural, raó per la qual les primeres organitzacions que aparegueren encara buscaven la protecció d'alguna entitat cultural. Bona mostra d'això és que fins al 1977 no naix el Grup d'Acció Valencianista,¹¹³ germen d'Unió Valenciana,¹¹⁴ que ja és concebut

113. Grup d'Acció Valencianista (GAV). Es va fundar el 1977 per difondre la llengua valenciana com a idioma independent, la personalitat valenciana, la unitat territorial, la històrica denominació de Regne de València i la senyera tricolor. El primer president va ser l'escultor Rafael Orellano. Va firmar el 1981 les Normes Ortogràfiques del Puig.

114. Partit fundat el 1980. El seu primer president va ser l'exalcalde de València Miguel Ramón Izquierdo, encara que el vertader impulsor del partit va ser Vicente González Lizondo. El 1982 es va presentar a les eleccions integrada en la Coalició Popular i hi obtingué dos escons de diputat nacional; al juny de 1986, un diputat, i novament dos el 1989. Unió

com a partit polític, i amb el qual Xavier Casp va col·laborar, fins i tot en termes polítics.

El valencianisme d'arrel catalanista va fer el primer pas amb l'aparició de publicacions i editorials, iniciatives que suposaven tímids però fermes avanços. I en este decorat va tenir lloc el *cas Gorg*, una revista impulsada pel nebot de Nicolau Primitiu, l'advocat i gestor Juan Senent Ayala, que publicà el primer número al juny de 1969 i fou clausurada el 1971.¹¹⁵

«En la dècada dels seixanta, quan la crisi ideològica del franquisme tan sols estava iniciada, el valencianisme havia deixat de ser un simple neguit d'intel·lectuals i començava a projectar-se en la societat amb una inesperada vigoria», contava el 1976 Sanchis Guarner en el seu pròleg al llibre de Senent Ayala. En esta dècada van proliferar les editorials valencianes; tancaen Sicània i Torre; aparegueren L'Estel, Concret, 3 i 4... Però feia falta una revista literària on els joves escriptors pogueren comunicar-se, i amb este ànim va nàixer *Gorg*, gràcies a la tenacitat de Senent Ayala, el qual, «no va ser aleshores recolzat ni pels patricis –reservats davant l'aventura editorial–, ni pels *gauchistes* –desinteressats pel que no fos la revolució–, ni pels *tutti quanti* del valencianisme –escèptics davant una tasca que semblava quimèrica».

No obstant això, van ser molts –especialment els *lletraferits gauchistes*– els qui el van ajudar en el projecte, encara que aquí se n'oblide. Per donar-ne casos concrets, al capdavant de la secció de teatre va estar el dramaturg Rodolf Sirera, o en la de literatura, Amadeu Fabregat, i així successivament. Hi van col·laborar representants dels sectors joves de la *contestació* al franquisme amb articles, breus assajos i fins i tot peces de creació.¹¹⁶

Valenciana va aconseguir grup parlamentari en les Corts Valencianes, institució que presidí González Lizondo. Després de la seua mort, Unió Valenciana, sense líder, va perdre el suport popular.

115. Tot este cas està arreplegat en SENENT ANAYA, Juan J. *En defensa del regionalismo (proceso a la revista «Gorg»)*. València: Editorial Gorg, 1976.

116. El procés a esta publicació té molt d'exemplar, perquè les raons per a una mesura tan severa les va trobar l'Administració franquista en les reivindicacions de defensar la singularitat valenciana, tant geogràfica com històrica, econòmica i cultural, amb frases com «quien renuncia a su lengua, renuncia a su patria y el que reniega de su patria es como si reniega

El tancament governamental va ser constantment recorregut i arribà fins al Tribunal Suprem, que era llavors el màxim òrgan en este àmbit, sempre amb sentències adverses a Senent i favorables al tancament. «*Gorg* no fou, doncs, prohibida per causes jurídiques, sinó per raons polítiques.»

Amb la politització del valencianisme, el franquisme sociològic va buscar el seu nou lloc, que ja no consistia a tolerar o fins i tot a mirar amb simpatia la germanor entre catalans i valencians. Amb el cas de la revista *Gorg* es podia visualitzar que els temps havien canviat.

Va ser precisament en els últims anys del franquisme, amb este règim polític en descomposició, del qual fins i tot els seus més lleials seguidors fugien en desbandada, i durant la transició política espanyola, entesa en sentit ampli, que es produí el canvi d'actitud de Casp i Adlert sobre la qüestió nacional i la qüestió lingüística que s'havia començat a forjar en els anys seixanta.

El canvi de Casp es va consolidar en la mesura que aparegué a València un nacionalisme d'esquerres que s'enfrontà al valencianisme cultural de Casp i Adlert, el model del qual era urgent revisar perquè els nous temps reclamaven noves formes. El primer tenia una major càrrega política, de manera que tots dos projectes –el polític i el cultural–, que haurien d'haver sigut democràticament complementaris, no es van reconèixer sinó com a adversaris, i en repel·lir-se, un sector es desvià cap a la ultradialec-talització i l'altre cap a l'integrisme d'arrel barceloní, amb la conseqüència d'una divisió progressiva dels esforços.¹¹⁷

de su madre», reclamacions de «volem missa en valencià», invitacions a posar als parabrisa dels cotxes targetes en reclamació de l'ús del valencià, el rebuig de la castellanització, la necessitat d'estendre l'ensenyament del valencià a tots els nivells (en particular als xiquets), la unió cultural de tots els pobles catalans, l'impuls d'una economia valencianitzada, la reivindicació democràtica universitària del català, que passaren a València els programes en català que s'estaven emetent en circuit tancat només per a Catalunya i Balears, que es pogueren registrar els fills amb noms en valencià, que la guia de telèfons fóra també en esta llengua, i així successivament, totes reclamacions nacionalistes procatalanistes.

117. «En l'època de Franco catalanistes i valencianistes teniem un mateix enemic. Es facil ajuntar-se contra un enemic comú i quan desapareix cada u torna a on estava. Els catalans pensaven que Adlert i Casp pensaven com ells perquè tots anavem contra Franco. I no se'nyor. [...] Quan Adlert i jo trencarem definitivament, fon quan nos desvelaren que tota aque-

Casp i Adlert van refusar el sistema ortogràfic que havien seguit en escriure la seua obra, per adherir-se a un nou concepte basat en l'aproximació de la llengua parlada i la llengua escrita, corrent que anomenaren *la fidelitat valenciana*, i que ja havien intentat autors de la Renaixença. Esta era una empresa que s'inscrivía en una tradició d'esforços per aconseguir una ortografia singular per al valencià. Adlert va ser, amb molt –tal com mostra la seua obra de creació en prosa i, sobretot, la seua obra de pensament–, el responsable de teoritzar este canvi, d'organitzar-lo i raonar-lo, de donar a eixe procés un suport tècnic. Adlert va estar darrere de les noves normes, donant-hi impuls; mantingué l'esquelet intel·lectual d'este valencianisme i situà Xavier Casp al front de l'empresa. Això era tan sabut en aquells moments, que en els ambients valencianistes es deia, de broma, que Adlert era «el compromís de Casp».

La pugna per crear un sistema gramatical i ortogràfic distint tenia una llarga tradició a Catalunya i a València, amb nombrosos gestos i propostes tant en el segle XIX com en el XX. Cal recordar que al començament del segle XX es van iniciar a estendre's per Catalunya els sistemes aplicats al català, disposats per Pompeu Fabra,¹¹⁸ que s'imposaren d'una manera quasi total quan, en l'any 1913, l'Institut d'Estudis Catalans els universalitzà. Fabra, en la seua proposta normativa, va desatendre, en general, la majoria de les variants de la llengua, la qual cosa provocà una forta reacció perquè molts consideraren estes normes *antitradicionals*. Tots els qui s'hi van mostrar contraris fundaren el 1915 l'Acadèmia de la Llengua Cata-

lla germanor desenvocaba en els Països Catalans. Eixa mentira ya era massa grossa. Practicament havia desaparegut el franquisme i no teniem ya perquè seguir estant massa junts.». Declaracions de Xavier Casp a Felip Bens, publicades en *Lletraferit*, núm. 45-46. Conté una entrevista exclusiva de catorze pàgines. València, 5 de juny de 2001.

118. Pompeu Fabra (Barcelona, 1868-Prada, 1948). Gramàtic i lexicògraf, va fixar les normes del català modern. Va estudiar la carrera d'enginyer industrial; impartí classes de química en l'Escola d'Arts i Oficis de Bilbao. Amb motiu de la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, va ser cridat per Prat de la Riba a Barcelona per incorporar-lo. El 1913 va promulgar les *Normes ortogràfiques*, que serviren per a la formació del *Diccionari ortogràfic* en l'any 1917. Gràcies al seu prestigi científic, el 1932 va ser nomenat, directament, catedràtic de la Universitat de Barcelona, sense necessitat de passar per les oposicions a càtedra. El 1934 va ser empresonat i el 1939, exiliat. Va viure a París, Montpeller i Prada.

lana, de la qual nomenaren acadèmic per València el pare Fullana.¹¹⁹ Esta acadèmia va editar les seues regles ortogràfiques, enfrontades a les normes de l'Institut.

En estes circumstàncies, Fullana va publicar eixe mateix any la *Gramàtica de la llengua valenciana*, que tenia com a diferència l'impuls de l'ús de dialectalismes valencians i l'aportació de solucions diferents de les de Fabra per a les mateixes qüestions. Esta decisió va produir també divisions internes a València, en considerar-se que estaven basades, no en estudis rigorosos, sinó en les conclusions adoptades per majoria de vots dels assistents a les assemblees de Lo Rat Penat,¹²⁰ i els treballs de les quals es traduïren en un *Compendi de gramàtica valenciana* (1922) i el seu corresponent *Vocabulari ortogràfic valencià*. Les *conclusions prefabricades* eren, clar està, tan artificials com les de Fabra. Els recels valencians en esta matèria venien de lluny.

Els autors d'intents diferenciadors van ser nombrosos (per exemple, Josep Nebot, Josep Maria Bayarri...),¹²¹ però no aconseguiren fer quallar les seues propostes. Tot i això, queda clar que va haver-hi la intuïció (o la sospita) que el fabrisme no encaixava adequadament amb el valencià, i que feia falta un sistema que reproduïra amb fidelitat lingüística i rigor filològic la parla valenciana; i en esta tradició és on van entrar Casp i Adlert amb la intenció d'aportar solucions concretes a eixos problemes concrets, i ho feren en un complicat moment de la història d'Espanya.

119. Lluís Fullana Mira (Benimarfull, 1871-1948). Sacerdot i filòleg, autor d'unes *Normes ortogràfiques* (1915) per al valencià. El 1918 va ocupar la càtedra de llengua valenciana de la Universitat de València. El 1928 va ingressar en la Reial Acadèmia Espanyola de la Llengua i ocupà la cadira de la llengua valenciana, i el 1932 firmà, amb reserves, les *Normes de Castelló*. Va ser autor d'una extensa obra filològica.

120. SANCHIS GUARNER, Manuel. *La llengua dels valencians*. València: Col·lecció «3 i 4», abril de 1972.

121. Josep Maria Bayarri (València, 1886-1971). Escriptor i escultor de l'Escola de Belles Arts. Va fundar la Biblioteca de Poetes Valencians Contemporanis (1915) i les revistes *El Vers Valencià* (1934) i *Ribalta* (1935). Va escriure més de seixanta llibres de versos i altres llibres, com, per exemple, *El perill català* (1931), i un peculiar sistema ortogràfic per al valencià.

A València, el 1974 les polèmiques polítiques, i principalment les nacionalistes, s'hi van traslladar a tots els espais, fins i tot a llocs tan ambigus com el III Concurs de Teatre en Valencià, adreçat a les falles, convocat el 31 de maig per la falla de la Corretgeria amb el suport de la Diputació i d'altres organismes, i que acabà en escàndol.¹²²

El 6 de setembre, l'Ajuntament de València, presidit per Miguel Ramón Izquierdo, va acordar que s'ensenyara llengua valenciana a les escoles municipals d'EGB (Ensenyament General Bàsic). El 27 juny de 1974 es va crear la Comissió Proestatut d'Autonomia, els membres de la qual es reuniren a la Casa d'Exercicis Espirituals de la Puríssima, d'Alaquàs, on foren detinguts per la policia politicosocial.

Per pressió del sentiment nacionalista que creixia a Espanya, el 1975 es va publicar el decret regulador de les llengües no oficials, que originà una situació en què la legislació quedava desfasada. «Lo cierto es que la legislación fundamental española no mantiene ninguna prohibición general negadora ni discriminatoria de las lenguas minoritarias, tanto con referencia al uso privado como al público y oficial»;¹²³ l'única cosa que hi havia eren disposicions d'àmbit jurídic inferior en un intricat embolic difícil de desfer. La mort del general Franco, al mes de novembre, ho va canviar tot.

El moment cultural valencià era bo. Amadeu Fabregat considerava que a València s'hi estava vivint una «segunda *renaixença* –mucho más fértil y prometedora que la primera.¹²⁴ Hasta el diario *Las Provincias* comenzó a publicar este año un “curs de llengua valenciana per a infants”».

122. El 5 de juny es va crear un consell assessor i consultiu del qual formaven part professors, filòlegs i historiadors, per evitar el «procés d'empobriment en el llenguatge diari», i es formaren comissions de suport a l'organitzadora. La JCF va començar a sospitar-ne i decidí no aprovar «la convocatoria que se ha hecho y como se ha hecho», la qual cosa provocà una campanya contra ella en què s'assajà el procediment de la petició d'adhesions. Es van adherir a la comissió organitzadora del certamen la falla de la Corretgeria, la Federació Regional de Bandes de Música, deu jugadors de futbol (Claramunt, Forment, Planelles, Calpe, Vidagany, Lico, Balaguer, Amadeo, Mut i Cota) i finalment altres falles.

123. NIÑOLES, Rafael. «Las lenguas nacionales y el decreto». *Las Provincias*, 5 de desembre de 1975.

124. FABREGAT, Amadeu. «El momento cultural valenciano». *Las Provincias*, 17 de gener de 1975.

L'enfortiment del pancatalanisme valencià va propiciar, per reacció, el naixement d'un valencianisme anticatalanista que se situà en les antípodes de l'anterior i que procedia en bona part del valencianisme cultural. Miquel Adlert ja denunciava allò que des de la seua òptica era un procés de catalanització de la societat valenciana, en una actitud que seguia a la que prèviament havia mantingut Josep Maria Bayarri amb llibres com *El perill català*. Adlert va començar amb un article publicat el 24 de setembre de 1975 en el diari *Jornada*, i posteriorment, el 1977, amb l'edició d'*En defensa de la llengua valenciana* (1977), que tenia un capítol amb l'eloqüent títol de «Caic en l'engany de la catalanisació i me n'ixc». Parlava de la necessitat de disposar d'unes normes ortogràfiques i gramaticals que foren pròpies del valencià i que tingueren com a propòsit *descatalanitzar-lo*, «van dirigides als que volen escriure valencianisada la llengua en qué escriuen, valcat o cataval».¹²⁵

Clau va ser la polèmica pública que en les pàgines del diari *Las Provincias* mantingueren el seu director, José Ombuena, i el filòleg Manuel Sanchis Guarner sobre la filiació del valencià, i que tant contribuï al fet que afloraren els distints punts de vista. Va començar com un debat culte, però s'enterbolí progressivament fins al punt que sobre tots dos polemistes s'escrigueren els més agres insults. Sanchis Guarner, sota el títol «Sobre el parlar romànic valencià d'abans de Jaume I», va publicar quatre articles que foren replicats per José Ombuena, als quals seguiren una «Contestación a don José Ombuena» del professor Sanchis i una altra «Respuesta al profesor Sanchis Guarner», de José Ombuena. Estos articles van donar peu al desplegament d'una campanya que portà diversos grups de professors a adherir-se –sense cap raonament– a les posicions de Sanchis Guarner.¹²⁶

125. *Valcat* o *cataval* són abreviatures eufemístiques de *valencià-català* o *català-valencià*.

126. Per desautoritzar l'argumentació del director de *Las Provincias* es va recórrer al sistema de les adhesions i recollida de firmes, i així foren enviades, des de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, 78 firmes com a adhesió corporativa al professor Sanchis Guarner; 832 firmes de professors de la Facultat de Filosofia i Lletres; 99 firmes des d'Albalat de la Ribera; un escrit del Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres, etc. Estos escrits, que mantenien quasi tots el mateix caràcter i idèntic format, de vegades van utilitzar un to

Lo que ocurre –va escriure Ombuena en la seua defensa– es que alguien ha osado contradecir al señor Sanchis Guarner, ¿no? Si eso es todo, tranquilícense los señores profesores, pues ello es uso normal en el mundo civilizado donde los profesores no ejercen ningún tipo de mandarinato. Si las objeciones opuestas al señor Sanchis Guarner son tan despreciables como quieren dar a entender ¿a qué vienen tantos aspavientos [*pel que fa als retrets rebuts sobre els seus arguments*] [...] lamento que los señores profesores hayan desperdiciado tan excelente ocasión para añadir ellos uno nuevo, uno tan sólo, puesto que la cuestión no es de solidaridades sino de razones. [...] Oponer a las razonadas objeciones [...] la solidaridad del clan o el espíritu de cuerpo, es algo que les confiere una imagen demasiado retrógrada y anticientífica para que yo la tenga por real.¹²⁷

La polèmica va augmentar com una bola de neu, amb suports i atacs per al professor Sanchis i per al senyor Ombuena, fins a arribar al manifest «Nosaltres, ciutadans del País Valencià...», firmat per 35.000 persones, que desvelava el fons de la qüestió. Segons este escrit, i d'acord amb l'opinió que s'hi mostrava, el debat Ombuena-Sanchis Guarner era, aparentment, sobre la parla dels mossàrabs valencians, però en realitat formava part d'una conspiració i d'una campanya

per aïllar els valencians tant lingüísticament com culturalment, del principat de Catalunya i les illes Balears, amb els quals formen històricament una mateixa comunitat cultural, [*raó per la qual*] tenen com a finalitat impedir el desenvolupament de la nostra cultura i evitar que la nostra llengua siga l'instrument normal de comunicació social al País Valencià. [...] que com valencians parlem una mateixa llengua, la llengua catalana, junt amb la resta del Països Catalans als que ens considerem units en una mateixa cultura.

molt irrespectuós i apassionat davant del qual el director de *Las Provincias* es defensà sense perdre les bones maneres.

127. OMBUENA, José. «Sanchis Guarner y el habla de los mozárabes valencianos». *Las Provincias*, abril de 1975.

Tot seguit va haver-hi un informe firmat per acadèmics de número de les acadèmies espanyoles de la Llengua i de la Història, en què es pronunciaren en el sentit que «el valenciano es una variedad dialectal del catalán». La petició de firmar este document va ser formulada per sis professors de la Universitat de València,¹²⁸ raó per la qual s'hi adheriren Dámaso Alonso, Jesús Pabón, Alonso Zamora Vicente, Fernando Lázaro Carreter, Emilio Alarcos Llorach, Vicente Aleixandre i Rafael Lapesa; posteriorment s'hi van afegir el cardenal Tarancón, Camilo José Cela, Laín Entralgo, Salvador de Madariaga, José Antonio Maravall, Pedro Saínez Rodríguez, Luis Rosales i Miguel Delibes.¹²⁹

A la vista de com anava intensificant-se la denominada *batalla de València*, Manuel Broseta manifestava que el valencià sensat:

está ya harto de tanta exagerada polémica divisoria entre Reyno-Región o País; entre si azul o sin azul; entre si es catalán o valenciano; y entre si el himno o la cultura. Lo que necesitamos es claridad y clarificación [*li que ningú se senta exclòs del procés autonòmic...*]. [...] Lo que es excesivo es que una derecha *instalada* ataque de *catalanista* a la izquierda y que ésta tache a toda la derecha de *bunker-barraqueta*.

128. Vicente-Arche Domingo, Roselló Verger, Solas Ferrando, Cucó Giner, Blasco Estellés i Soler Marco.

129. Mentrestant, a València s'hi continuaven pronunciant en favor i en contra. En suport de les posicions d'Ombuena va eixir, entre altres, en el diari *Levante*, el degà del Col·legi de Notaris de València, Vicent Ll. Simó Santonja, amb una sèrie de quatre articles que començaren l'11 de març de 1975, i que després editaria un llibre sobre la qüestió (*¿Valenciano o catalán?*, València, 1975); Xavier Casp amb uns articles que arpleguem en estes *Obres completes*, en el segon volum en prosa. En suport de l'un i de l'altre es van publicar articles que perderen les maneres, la qual cosa ajudà a enverinar l'ambient, cosa molt curiosa, ja que ni José Ombuena ni Manuel Sanchis Guarner deixaren de mostrar-se durant tot el debat molt respectuosos amb les opinions alienes i molt elegants en les seues exposicions. Com a exemple de la crispació pot servir un article de Gonçal Castelló, qui, en to irat, sense aportar cap argument científic, féu afirmacions com que «el senyor Ombuena, com a cap de colla dels estols d'analfabets i ignorants creadors de les noves teories filològiques d'una llengua especial, s'ha cobert d'un ridícul espantós què a més a més ha arrossegat al diari *Las Provincias* a la grotesca postura de...». Per l'altre costat, es va arribar al disbarat, en una manifestació al carrer, de col·locar el cap d'un porc a l'extrem d'un pal, en referència a Sanchis Guarner. Este clima va desembocar en un augment de la violència social i en greus atemptats contra *Las Provincias*, contra Xavier Casp, contra Sanchis Guarner i contra Joan Fuster

Eso, además de falso, es miopía [*perquè a València hi havia de tot: gent d'esquerres valencianista i gent de dretes catalanista*].

Segons l'opinió de Broseta, l'esquerra dedicava «la casi totalidad de sus energías, mientras crece el paro» a dir que els valencians són catalans, i la dreta deia que tots els qui defensaven la denominació *País Valencià* defensaven els *països catalans*. Ambdues coses eren, per a ell, falses.¹³⁰

El Centre de Cultura Valenciana va iniciar, el 1979, l'empresa de redactar unes normes ortogràfiques específiques per al valencià que el diferenciaren del català, en considerar ambdues llengües diferents, tasca que va culminar el 7 de març de 1981, quan es presentaren i aprovaren en el Puig.

En *Converses amb Xavier Casp*, incloses en esta edició de les obres completes, secció de poesia, l'autor conta (sessió del 10 d'agost de 2004) que quan es van redactar estes normes hi havia partidaris de canvis més radicals i menys radicals:

Jo vaig fer dos propostes que em van tirar a terra ràpidament, i les vaig fer molt de principi. Una era manar a fer punyetes la *b*, cosa que els italians van fer i no ha passat res, tots s'han quedat tan tranquils i quan en valencià no té cap motiu per a mantindre, per a què? [...] I l'atra era que de les *tg*, *tj*, ¡res d'això, això fora tot! I això sí que m'ho van acceptar, el *tg*, *tj* és un embolic que no hi ha perquè.

–*Com entres en la idea de crear una gramàtica nova per al valencià?*

–Jo t'ho diré. Ens van encarregar a Carola Reig i a mi posar en marxa la secció que des de Fullana estava paralitzada de Llengua i Literatura, i jo la vaig agafar molt a gust. Però, clar, quan el primer dia parlàrem, Carola mateix em va dir: «Escolta, anem a dedicar-nos al valencià perquè en castellà, què anem a dir si té per tots llocs acadèmies, institucions, etc. Anem a dedicar-nos al valencià, ¿què et pareix?». Puix sí perquè no hi ha cosa més solitària quant a atenció que la llengua

130. BROSETA, Manuel. «La autonomía del País Valenciano», en «La vida valenciana en el año 1977». *Almanaque de Las Provincias*, pp. 279-292.

valenciana. *Entonces* creàrem una secció per a estudiar el valencià sense cap influència de ningú, i ab la influència de tots; vull dir sense la influència de pensar en català contínuament, perquè, clar, açò es pareix molt al català, però també s'assembla molt al castellà. Després d'entrada estudiarem el valencià, però lo primer que ens vam donar compte és que es necessitava obligatòriament una ortografia perquè, sinó, es desfigurava ja en principi el que era la llengua valenciana, perquè no la podíem escriure ab una ortografia pròpia, jo sempre he cregut que...

–*Sobre quin any seria això?*

–Al poc d'ingressar jo, quan encara era Centre de Cultura Valenciana, abans de ser acadèmic. Comencem a pensar, ella i jo, en gent que ens poguera ajudar en este sentit. Vam posar en principi a uns quants, després ens marxem, alguns van quedar. Van continuar, allí va estar entrant gent i eixint, i, clar, alguns puix no encaixaven i atres sí anaren encaixant. *Entonces*, quan van destacar tres persones sobre els atres amb ganes de treballar, que van ser Toni Fontelles, Laura García i Chimo Lanuza... Estos tres, llavors, ens vam adonar que eren els que tenien ganes i estaven preparats ja, prou preparats, i sobretot jo em vaig dedicar que no es dispersaren. Vam fer l'ortografia, perquè ens plantejaren que convenia fer l'ortografia immediatament abans que la gramàtica i que tot, i *entonces* la publicarem de seguida, en quant estiga preparada la publiquem. I això els va fer gràcia, no sols a ells sinó a tots els de la secció, i a l'extrem que la vaig publicar jo, no cobràvem ningú i ningú teníem un cèntim, i confiàvem que ens vindria diners de la seua venda. La vaig pagar jo segur que trauria el poc que em va costar, ab tal d'eixir una ortografia valenciana de l'acadèmia que ja va començar a cridar-se Acadèmia –això és a banda, ja t'ho contaré un dia. En l'acadèmia... el cacau que estan fent ara no es pot comentar. Però la vaig publicar jo. Efectivament, va entrar diners suficients i vaig publicar la segona edició semblant i la documentació formal sobre esta ortografia, i clar, com això va ser bé, i l'ortografia va tindre una acollida excepcional perquè s'adaptava bé, jo els vaig dir a estos tres sense avançar més: «Per què no feu una gramàtica elemental?». I els va agradar la idea i van fer una gramàtica elemental i se la vaig publicar jo. I *entonces*: «Feu-me una de grau mitjà». I me la van fer. I *entonces* els

vaig dir: «Ara ja fareu una gramàtica, ja esteu a punt per a fer-la i teniu material». I van fer una gramàtica que porta pròleg meu. Per això, allò que es deia dels tres mosqueters. És veritat que ho deien els altres que creien que jo no estava ab estos igual que ab els altres, però ab els altres era un poc d'entrar i eixir, i estos són els que van fer la gramàtica, però no sé fins a quin punt el Rat Penat i tot eixe grup no els agradava que altres persones sense més ni més foren ficant açò. *Entonces* van fer una reunió en el Puig per a entregar-nos a l'Acadèmia unes mil firmes de gent documentada, des de gent titulada davant de notari, i allí ens les van entregar, per això es cridaven les Normes del Puig. Jo els vaig dir: «No feu això perquè pareix que van contra les Normes de Castelló». Estes són les normes de l'Acadèmia, ni del Puig ni de ningú.¹³¹

Per donar suport a les propostes d'Adlert i Casp sobre una ortografia valenciana, al juny de 1978 es va crear la revista mensual *Murta*, que és on es començà a experimentar el procés ortogràfic de *valencianització*.

El pancatalanisme, en una errònia interpretació del món fusterià, es va desinteressar de les festes i tradicions (se'n parlava com d'actituds tardo-franquistes o *folkloriques*, tot donant a este últim terme un sentit desdeñós).¹³² Es van menysprear especialment les falles en la injustificada creença que era una festa franquista o infestada de franquistes, i des d'una perspectiva aristocratitzant es desmarcaren dels sectors socialment pitjor escolaritzats, en la permanent reclamació que es parlava d'assumptes *científics* que pertanyien exclusivament a les elits culturals i universitàries i en els quals sols havia d'entrar determinats sectors culturals que resultaren, és clar, de pensament únic.

Una altra de les tàctiques del pancatalanisme va ser intentar desacreditar els punts de vista contraris a les seues tesis, burlant els criteris dels altres considerant-los «folklorics», «sentimentals» o «emocionals», sentiments que

131. CASP, Xavier. *Converses amb Xavier Casp*. En este mateix volum.

132. Fins i tot hui es manté una actitud semblant, perquè es continuen abandonant o menyspreant els llibrets de falla, així com una part important de la literatura satírica, còmica i festiva, incloent-hi els *miracles*, que han quedat quasi exclusivament en mans de l'Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana.

havien de rendir-se davant d'una ciència uniformitzant. El pancatalanisme de llavors, principalment el d'arrel fusteriana, va guanyar per este camí la universitat, els instituts dependents d'esta, la Generalitat de Catalunya i una part important del poder polític; però perdé el carrer, i és per ací per on començà a circular el món *blaver*, que descobrí la força de la democràcia,¹³³ i en este món, la revista *Murta*, que es podia trobar als casals fallers, entre la gent en els actes culturals tradicionals i en les festes dels pobles.

El director d'esta revista va ser el periodista Carlos Sentí, encara que era un director sense funcions. Es feia així perquè la Llei de Premsa i Impremta exigia explícitament que el director de qualsevol publicació fóra periodista inscrit en el Registre Oficial de Periodistes.¹³⁴ Per esta raó es diferenciava director periodista de director literari o de qualsevol altre tipus de gestió de direcció.

En *Murta*, el director literari era Xavier Casp. La redacció —que va augmentar progressivament— la formaven Casp, Adlert, Juan Alfonso Gil Albors, Josep Climent, Vicent Lluís Simó Santonja, Xavier Mari, Anfós Ramon, Josep Boronat, etc. Així, es va conformar alhora un grup nombrós d'escriptors valencianistes i començà a observar-se l'aparició de distintes generacions i de distints grups apadrinats pels veterans: Pere Delmonte (1928-2004), Josep Lluís Garcia Ferrada (1935), Vicent Ll. Simó Santonja (1932), Just Llorca (1937), Vicent Ramón Calatayud (1942) i Aureli López (1943). Al seu torn, s'hi van sumar les noves generacions, formades per joves com ara Carles Recio, Emili Ridocci, Miquel Lerma, Laura Garcia o Chimo Lanuza. La revista va crear els seus propis premis literaris.

El primer número de *Murta* es va popularitzar arran de la distribució de l'exemplar entre els assistents a un multitudinari acte d'afirmació valencianista organitzat el 12 de juny de 1978, a la plaça de bous de València,

133. Especialment important per a la seua actitud, i motivador de la seua entrada en política, va ser el descobriment que el nacionalisme que en aquells moments representaven la UDPV o el PSPV (abans de la fusió amb el PSOE), a penes arribava al 4% dels vots de les eleccions autonòmiques; és a dir, el suport democràtic real era d'uns setanta mil valencians.

134. Per esta raó, per exemple, la *Cartelera Turia* la dirigia el periodista del diari *Levante* Salvador Chanzá, que es limitava a *prestar* el seu carnet.

que serví per a calibrar les forces del valencianisme cultural i polític i reafirmar que s'estava guanyant el carrer, ja que el president del Consell del País Valencià, Josep Lluís Albiñana, refusà assistir-hi en sospitar que es trobaria en terreny molt hostil.

La política i la vida social valenciana es va enverinar fins a fer-se insuportable. Es van multiplicar els actes violents des de tots els fronts en una insana espiral que per fortuna i gràcies al contagi del «esperit de la transició» no va arribar a punts irreversibles perquè la majoria de la societat va quedar fora d'estes conductes.

La política valenciana es va complicar més: dimití el president Albiñana, encara que fou reelegit al juny. Al setembre el partit socialista va expulsar l'alcalde de València, el socialista Fernando Martínez Castellanos, qui abandonà l'alcaldia. El 5 d'octubre de 1979 va prendre possessió com a alcalde de València Ricard Pérez Casado.¹³⁵ Quatre dies després es va celebrar la processó cívica del Nou d'Octubre entre grans tensions i agressions de grups radicals dretans a les autoritats democràtiques; fins i tot es cremà la bandera quadribarrada del Consell, que estava penjada al balcó de l'ajuntament.

En 1978 grups radicals no identificats van enviar un artefacte, que no va esclatar, a casa del doctor Sanchis Guarner, i després, el 11 de setembre de 1981 van fer explotar un altre a casa de Joan Fuster, sense que, inclús hui, s'haja aconseguit conèixer de ciència certa els autors, si bé els periòdics parlaven del GAV, encara que en els tribunals no es va substanciar esta atribució. Per la seua banda, el MDT va col·locar una bomba en el despatx del professor Pedro J. de la Peña, en la Facultat de Filologia, la qual va produir danys diversos, una altra en la seu de la Diputació de València i una altra més en el despatx de l'advocat Gómez-Rovira, així com desenes disperses en distints llocs oficials.¹³⁶

135. En aquell any València va tenir tres alcaldes: Ramón Izquierdo, Martínez Castellano i Pérez Casado.

136. El terrorisme de Terra Lliure va ser molt actiu a València. Les seues accions en l'any 1981 van ser, entre altres: el 9 de setembre, la detonació d'explosius contra els governs civils

El 14 de gener de 1980 va ser triat president del Consell Preautonòmic Enrique Monsonís. Mentres, la *batalla de València* va continuar creixent en intensitat i en agressivitat. En la manifestació en exigència d'autonomia, els assistents, amb primeres autoritats al capdavant, van començar a cridar «ETA, ven y mátalos», en referència als càrrecs de la UCD i a membres d'organitzacions del centre polític i de dretes. Al pas per diverses entitats bancàries, i en especial per les instal·lacions del diari *Las Provincias*, llavors portaveu de les posicions anticatalanistes, es van llançar caragols, femelles, ferros i boles contra la façana i els vidres, la qual cosa produí diferents danys. La tensió va continuar creixent fins que l'11 de setembre de 1981, coincidint amb la Diada de Catalunya, es col·locà un artefacte explosiu casolà a la casa de Joan Fuster, a Sueca, que causà danys materials.¹³⁷

Això no és tot, perquè van augmentar les accions d'amenaques i de coaccions que es traduïren en campanyes de pintades pels carrers i a les façanes d'edificis, tàpies o murs, apuntant contra polítics centristes i de la

de València i Alacant; el 9 d'octubre del mateix any, accions contra el palau de Justícia de València. L'11 de novembre de 1983 van col·locar bombes contra els jutjats centrals de València i el 15 de novembre del mateix any, contra dues oficines d'Hydroelèctrica Espanyola (HE). El 1984 es van registrar quatre accions al mes de maig: el dia 9, contra les oficines de l'INEM; el 13, un explosiu amb metralla contra la delegació d'HE a Sueca; el 20 de maig, la voladura del despatx del professor Pedro J. de la Peña a la Facultat de Filologia de la Universitat de València, i el 30, un explosiu contra dependències de la Diputació. També al mes de juny de 1984: el dia 25, accions contra la delegació del Ministeri d'Obres Públiques (MOPU), i el 27, explosius contra les oficines de l'INEM. Al juliol de 1984, dues més: el dia 16, explosius contra HE i l'INEM a Torrent, i el 20 va morir Josep Antoni Villaescusa quan manipulava un artefacte explosiu. El 1985 va haver-hi la col·locació d'un explosiu al despatx de l'advocat Gómez-Rovira. El 1987, en concret el 26 d'abril, es va fer una acció contra una unitat mòbil de RTVE; el 10 de juny es destruï una excavadora a Benidorm; el 13 de juny, un artefacte explosiu contra una delegació d'Hisenda de València; el 6 d'octubre, un artefacte explosiu contra les oficines de Telefónica (CTNE); el 24 de novembre, destrucció amb explosius d'oficines del MOPU; el 22 de desembre, un artefacte contra una excavadora a Castalla. El 1988, l'1 de març, un artefacte contra la delegació d'Hisenda de Castelló; el 20 de maig, un artefacte contra un transformador elèctric a Benicàssim; el 25 de maig, un explosiu contra una central elèctrica de Benidorm, i el 25 de novembre, una explosió contra la delegació d'Hisenda a Vinaròs.

137. La premsa i les primeres investigacions van vincular un sector del GAV amb este atemptat.

dreta, així com contra el diari *Las Provincias*, la seua directora i alguns dels seus col·laboradors, als quals s'acusava directament de feixistes i d'assassins per les seues posicions lingüístiques i culturals. Amenaces i atemptats que van augmentar poc després amb el naixement dels *maulets*, molt actius en este tipus d'accions.¹³⁸

Del costat del sector *blaver* també van créixer els atemptats, en forma d'agressions contra llibreries, en especial 3 i 4, seus de partits democràtics d'esquerres, telefonades amenaçadores i boicot a actes culturals amb xiulets, crits i pancartes. En estos moments els dos *bandols* actuaven organitzadament, els temps en que els comportaments dels grups *blaveros* i en general de la dreta representaven un *valencianisme temperamental* o un *valencianisme visceral* ja havien passat, i es feia notar una planificació de les seues actuacions, una estratègia d'ample abast i tècniques terroristes o de lluita de carrer.

Amb un govern centrista en la Presidència del Consell Preautonòmic, els valencianistes *blavers* van conèixer els seus primers èxits: a l'octubre de 1979, Lo Rat Penat assumí les tesis lingüístiques de la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana; al març de 1981, la UCD, llavors en el govern, va donar suport a les Normes del Puig; una valencianista *blavera*, Amparo Cabanes, va ser nomenada consellera d'Educació del quart govern preautonòmic, presidit per Enriquer Monsonís,¹³⁹ la qual homologà els títols de mestres de valencià del GAV i de Lo Rat Penat (llavors presidit per Xavier Casp) amb els atorgats per l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la

138. Els *maulets* van nàixer formalment el 1988 com les Joventuts del PSAN (Partit Socialista d'Alliberament Nacional). Amb les crisis d'este partit, l'any següent es van convertir en la branca juvenil de la coalició Catalunya Lliure. Van ser i són una organització juvenil que s'autodefinix com a independentista i revolucionària i que lluita per la independència dels països catalans. Forma part del Moviment Català d'Alliberament Nacional. Alguns periòdics van vincular, sense proves, els maulets i Terra Lliure amb ETA i amb l'assassinat del professor Manuel Broseta Pont.

139. Va prendre possessió el 15 de desembre de 1981 i es dissolgué l'11 d'agost de 1982. Estava format per Felipe Guardiola com a vicepresident i conseller d'Interior; Cebrià Ciscar, conseller de Cultura; Segundo Bru, d'Economia; Salvador López Sanz, de Sanitat; José Luis Sorribes, adjunt a Presidència; Jorge Navarro, d'Hisenda; Luis Verdú, d'Obres Públiques; Àngel Luna, de Treball, i Gómez Chirivella, de Transport.

Universitat.¹⁴⁰ El 15 juliol de 1982, l'Estatut d'Autonomia es va publicar amb eixes normes, i en l'articulat s'arplegava la bandera tricolor com a senyera i ensenya de la comunitat autònoma; la llengua valenciana era reconeguda en tant que això, i se suprimia la denominació *País Valencià*, que tan sols aparegué en el preàmbul de la Llei. Anys després, la Junta Central Fallera adoptaria formalment les Normes del Puig com a normes pròpies per als monuments.

Una peça clau en el desenrotllament d'este conflicte va ser la percepció que tingueren els moviments anticatalanistes del fet que el pancatalanisme havia abandonat a la seua sort les fires, les festes populars i les manifestacions folklòriques (incloses les falles). Aquells moviments van decidir acostar-s'hi a elles i van aconseguir posar del seu costat la majoria de les comissions falleres, tal com mostra que el VI Congrés Faller, organitzat al mes de juny de 1980, acordà expressar el seu suport a la denominació *llengua valenciana*, a la senyera tricolor i a l'himne regional del mestre Serrano. De les més de quatre-centes falles representades, no n'hi hagué cap vot en contra, i sols tres abstencions. Davant d'este èxit, es va aprofitar que el Parlament espanyol estava discutint l'Estatut d'Autonomia valenciana per exigir que s'hi incloguera la denominació *Regne de València*, a banda de l'adopció dels símbols ja citats, i per a això, per primera vegada en la història, sota el lema «Trenquem la tradició perquè es respecte la tradició», les falles del 1982 no es cremaren a la seua hora, sinó que la crema es retardà més de dues hores. Molt poques es van atrevir a desmarcar-se'n.¹⁴¹

La *batalla de València* va consumir totes les forces. Per esta raó, en este període a penes hi ha creació, quasi tot és literatura de combat. Van nàixer el GAV, ERV, València 2000; es va publicar *Pancatalanisme entre valencianos*, de Vicente Ramos, i *¿Valenciano o catalán?*, de Vicent Lluís

140. En les eleccions autonòmiques del 1982 el PSPV-PSOE va obtenir la majoria absoluta i suprimí esta homologació. Per contra, va homologar les titulacions de llicenciat en Llengua Valenciana i Catalana.

141. Entre estes, la famosa falla *King Kong*.

Simó Santonja,¹⁴² mentre continuava creixent el nombre de valencianistes (entesos en el sentit d'anticatalanistes), com fou el cas de Bayarri, Rafael Villar, Vicent Casp, Jaume Bru i Vidal, Sanç Moia, Xavier Casp, Miquel Adlert, Almela i Vives, José Ombuena, etc. Molts d'estos noms tenien un gran pes cultural i social.

Lo Rat Penat també va girar en esta direcció. El canvi de rumb va començar, de forma moderada, amb l'arribada a la presidència d'Emili Beüt,¹⁴³ defensor sense extremismes de la personalitat valenciana. La seua presidència va coincidir amb el centenari de l'entitat (1978) i l'arribada de mantenidors dels Jocs Florals com Julián Sanvalero, Simó Santonja, Primo Yúfera o Casp.

Després del centenari, va esclatar el conflicte en una Assemblea General en què es proposà l'adopció de les Normes del Puig, proposta que fou aprovada i que provocà que Beüt dimitira en desacord amb la decisió. Es va canviar el sistema ortogràfic i Xavier Casp fou triat president amb l'encàrrec de governar la transició durant dos anys, amb fortíssimes campanyes contra la normativa. Va dimitir el 1982 per presentar-se a les eleccions pel partit Unió Valenciana. Li van seguir en el càrrec Joan Gil Barberá i José María Boluda, entre altres.

La desaparició de la Unió del Centre Democràtic, que havia donat recer a estes corrents anticatalanistes, va determinar la fi de l'onada favorable –que mai passà d'un modest suport– per a créixer i desenrotllar-se. «De les normes en litigi una [les normes de l'IEC] es trobà en totes les vies d'expansió mentres l'atra [les Normes del Puig] quedava completament arraconada. Ni Lo Rat Penat, ni la RACV, ni el GAV, ni València 2000 estaven pre-

142. SIMÓ SANTONJA, Vicent L. *¿Valenciano o catalán?* València, 1975.

143. Emili Beüt Berenguer (València, 1902-1993). Mestre en els estudis de la geografia valenciana, va ser cofundador del Centre Excursionista de València, membre de les Joventuts Ratpenatistes des del 1922, i fundador de la Secció de Cultura del Centre d'Actuació Valencianista i de l'Associació Protectora de l'Ensenyament Valencià. Va arribar a ser vicepresident de l'Associació de Cronistes Oficials del Regne. Defensor de les Normes de Castelló, de la seua obra destaca *Geografia del País Valencià, Camins d'argent, Els paisatges i pobles valencians i Castillos valencianos*.

parades per a montar les estructures d'una resistència cultural d'aquelles dimensions. [...] Les Normes de la RACV pareixen ofegar-se.¹⁴⁴

El que van indicar Ahuir i Palazón era evident: no es va saber crear una infraestructura cultural o editorial solvent. Excepte Del Cenia al Segura, les altres editorials van desaparèixer immediatament sense deixar al darrere una línia consistent.

En els anys 80 Casp va començar a reeditar els seus llibres¹⁴⁵ amb les noves normes: *Gran sonata de la pàtria*, el 1981; *On vaig, Senyor?*, el 1983; *Silenci*, el 1985; *Goig*, el 1987, o *D'amar-te, amor*, el 1988. El cantautor Toni Artis, en la tradició dels cantants i dels cantants poetes, va fer un disc en què musicà poemes de Casp, encara que no fou esta la primera ni l'única vegada que s'havia fet. La consulta del *Repertori dramàtic/musical* revela que Xavier Casp tenia registrades en la Societat General d'Autors huitanta cançons amb ell com a autor del poema o de la lletra, xifra que cal rebaixar a aproximadament seixanta, perquè alguns d'estos poemes foren registrats diverses vegades amb diferent número de declaració, o traduïts al castellà. Una part d'ells pertanyien a *Aires de cançó*.¹⁴⁶

144. AHUIR, Artur, i PALAZÓN, Alicia. *Historia de la literatura valenciana*. Volum II, segles XVII-XIX. Enciclopedia Tematica Valenciana. València: L'Oronella, 2002.

145. Sobretot en l'editorial Del Cenia al Segura.

146. Els poemes registrats a nom de Francisco Javier Casp Vercher son: «A l'aire del cor i del seny», «A la del silenci», «A la vora voreta del camí», «A vora la mar», «Abans amor», «Aires de cançó», «Besos a flor d'abril», «Blava rosa», «Cançó innocent de blanca», «Cantata valenciana», «Definitivament», «Deixa'm estar amb tu», «Déjame estar contigo», «Diriàs», «Diríase», «Em negaré», «Goig», «Himno de la enfermeria», «I després ve la nit», «Jo faria», «Jo no vull pujar més alt», «Jo sabia», «Juguem a jugar», «Labrador valenciano», «Las casas de nuestros pueblos», «Les cases dels nostres pobles», «Llaurador valencià», «Lletania en flor», «Maror», «Me negaré», «Medea», «Nació», «Ni m'importa», «No cal arribar a res», «No es preciso llegar a nada», «No me importa», «No saps», «Nou cançons per a la intimitat», «Nueve canciones para la intimidad», «Paisaje viu», «Paisaje vivo», «Palausianes», «Palausianes núm. 2», «Recordant un Sant Josep», «Roda la mola», «Roda roda», «Romàntica», «Scherzino», «Sé llorar y sé reír», «Se plorar i se riure», «Si algun dia vols cantar», «Si quiero hacerme a la mar», «Si vull fer-me a la mar», «Ti ro ram», «Va naixer», «Vestida de blanc», «Veu mes veu», «Voràs que allí es suau la mar», «Vinatea», «Voz más voz», «Y después viene la noche», «Yo no quiero subir más alto» i «Yo sabía». Posteriorment va reunir diverses d'estes cançons en *A l'aire del cor i del seny*. València: Ed. Piles, 1994. Edició commemorativa del centenari del compositor Manuel Palau (1893-1967), patrocinada per la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles.

Però les Normes del Puig van quedar fora de l'oficialitat que a estones havia tingut amb la UCD, i la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana quedà com a únic punt de resistència, encara que, com reconegué Xavier Casp, eren, en el camp de l'editorial, d'ús molt reduït i encara haurien de suportar la pressió de la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua l'any 2002.

Tot i això, el valencianisme ortogràfic i cultural va unir tres generacions diferents d'escriptors: la primera, que corresponia a la Generació del 60, estava formada per Pere Delmonte (1928-2004), Josep Lluís Garcia Ferrada (1935), Vicent Lluís Simó Santonja (1932), Just Llorca (1937), Vicent Ramon Calatayud (1942), Aureli López (1943) i Sony Grau (1945); tot seguit, hi havia un grup intermedi, o Generació del 80, de la qual formen part Enric Calvo (València, 1949), Chimo Lanuza (Altea, 1957), Miquel Castellano (Benimaclet, 1960), Emili Ridocci (València, 1958), Felipe Bens (València, 1969), Artur Ahuir (València, 1965), Alicia Palazón (València, 1965), Voro Lopez (València, 1963), Federic Feases (València, 1967-1989), Antoni Atienza (València, 1960) i Josep Francesc Puchalt (Catarroja, 1959); i, finalment, l'última generació, formada, entre altres, per Davit Benavent (Xàbia, 1977), Andreu Tintorer (Oliva, 1976), Josep Cubells (Alfagar, 1968), Quelo Romero (València, 1969), Paco Tarazona (Sedaví, 1971) i Josep Vicent Miralles (Xàbia, 1979).

En l'àmbit del pancatalanisme, hi van aparéixer altres antologies que anaven fixant l'estat de la qüestió cap a la fi del segle. Va destacar, per la seua amplitud i també pel seu –diguem-ho així– fanatisme integrista, *Camp de mines*,¹⁴⁷ que partí del repàs dels treballs anteriors. Així, va constatar que l'anomenada *generació realista* era més que discreta, amb noms com Josep Ll. Fos, Doménech Canet, Jesús Huguet i Josep Lozano, que abandonaren ben aviat la poesia, de manera que «les expectatives que despertaren com a generació es diluïren a la fi dels setanta, amb el silenci –en alguns casos sembla que definitiu– d'una gran part dels seus components».

147. *Camp de mines. Poesia catalana del País Valencià, 1980-1990*. Edició i pròleg a càrrec de Francesc Calafat. València: Edicions de la Guerra. Vicent Berenguer, editor, 1991.

Esta antologia va seleccionar, com a promoció última, Teresa Pascual (1952), Anna Montero (Logronyo, 1954), Vicent Berenguer (Banyeres, 1955), Enric Sòria (Oliva, 1958), Xulio Ricardo Trigo (Betanzos, 1959), Ramón Guillén (Catarroja, 1959), Josep Ballester (1961), Lluís Roda (1961), Manuel Garcia (1962) i Isidre Martínez i Marzo (València, 1964).

La *batalla de València* va dividir la societat valenciana en tres grans blocs:

1. Els nacionalistes pancatalanistes (*panques*), lingüísticament *integristes*.
2. Els nacionalistes valencianistes (*blavers*), lingüísticament *secessionistes*.
3. Un conjunt social que reclamava una solució a estos enfrontaments i una solució pactada fora de la lluita partidista.

Després de la mort del general Franco, el govern de la Universitat de València es va situar en posicions nacionalistes radicals i abraçà el fusterianisme com a doctrina de culte. Un altre sector es va agrupar per oferir una alternativa a este pensament; per a això, va tornar a la tradició de buscar un sistema per diferenciar el valencià del català.

Cadascuna d'estes opcions es va polititzar, de manera que el valencianisme cultural passà a dividir-se en valencianisme i catalanisme. L'integrisme filològic es va agrupar amb sectors de la universitat i amb Acció Cultural¹⁴⁸ (d'obediència a Òmnium Cultural);¹⁴⁹ el *secessionisme*, per la

148. Acció Cultural del País Valencià. Entitat nascuda a València el 1978 per vetlar per la llengua, la cultura i la identitat nacional catalana. Entre les seues activitats més destacades està la creació del Tirant de Rock, la xarxa de repetidors de TV3 a la Comunitat Valenciana, les manifestacions del 25 d'Abril, el Correllengua o els casals Jaume I. Disposa d'oficines a València, Alacant, Castelló i Barcelona. També disposa dels centres Carles Salvador per a l'ensenyament i la difusió del català.

149. Òmnium Cultural va nàixer a Catalunya l'11 de juliol de 1961 com una societat civil amb l'objectiu de protegir, promoure i normalitzar la llengua i la cultura catalanes i lluitar per la identitat nacional de Catalunya. Té 21 delegacions territorials i 7 grups locals repartits per tota Catalunya. A través de la Federació Ramon Llull, coordina les seues accions en el marc del que denominen els *països catalans* amb Acció Cultural del País Valencià i l'Obra Cultural Balear.

seua banda, s'agrupà amb l'autonormativització de la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana¹⁵⁰ i Lo Rat Penat.

Este era el clima social quan Xavier Casp va encapçalar la tasca de passar a les noves normes ortogràfiques, propugnades per la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana, o Normes del Puig, la seua obra literària,¹⁵¹ normes que han patit diverses variacions amb el temps i que, potser, no han tingut l'impacte social que s'esperava, ni han gaudit d'oficialitat institucional. Després de governar la Generalitat Valenciana el partit socialista, de vegades amb suports comunistes, va arribar la dreta al Govern, amb suports de nacionalistes valencianistes i anticatalanistes, però en cap cas es donà per bona la normativa del Puig, la qual cosa, afegit al fet que no entrà en la docència reglada obligatòria ni superior, no possibilità que foren tan conegudes com els seus impulsors havien previst.

Casp era conscient d'això, i per esta raó va afirmar que el 99% dels valencianistes «defenen les Normes del Puig pero no les saben escriure, ni les escriuen, ni les lligen». Felip Bens li va preguntar per què no s'havien generalitzat socialment estes normes:

Nosotros hem fet coses, pero no som missioners. Es demanar massa. Estic fart de sentir «es que veste lo que deu fer es aço o lo atre». Escolte ¿i veste que fa? No fa falta que tants me diguen lo que dec fer. Faç lo que puc. Hi ha alguns que s'estan guanyant la vida en catala. Yo no

150. Reial Acadèmia de Cultura Valenciana. El 15 de gener de 1915, el president de la Diputació de València, José Martínez Aloy, va fundar el Centre de Cultura Valenciana, que funcionà amb gran solvència, dedicat a l'estudi dels temes i de la història valencians, fins a la Guerra Civil. Després del conflicte es va reestructurar i es crearen noves seccions, entre elles la de Cronistes del Regne, Protectors de Cruïlles i Ermites del Regne, Geografia del Regne, Filologia Valenciana, etc. El 1978 va passar a denominar-se Acadèmia de Cultura Valenciana i així s'integrà en l'Institut d'Espanya. El 1991 el rei Joan Carles I li va concedir el títol de *reial*.

151. De manera que en l'obra de Casp ens trobem amb llibres escrits d'acord amb dos criteris ortogràfics, i molts poemes en tenen fins a tres, raó per la qual en estos casos l'habitual *aparell crític* que assenyalava els canvis patits pel text amb el pas del temps o entre manuscrits o entre edicions, el reforçava amb l'edició íntegra dels poemes en les seues variants normatives, per entendre que és una opció més pràctica i solvent. A més, alguns poemes, en canviar-los de normativa ortogràfica, van ser escrits novament.

m'he guanyat mai la vida en català, ni en valencià. Yo he procurat no tindre que viure mai del valencianisme ¿es que soc un heroe? No seyyor. Per a mi hi havia coses que no se podien tocar, que eren sagrades: no he volgut mai viure de les lletres. Si yo vivia de lo que escrivia, acabaria escrivint lo que me pagaren i no lo que yo vullguera.¹⁵²

El valencianisme cultural, malgrat este pessimisme, es va tornar a organitzar, i per a això fou clau l'aparició de l'Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana,¹⁵³ que sorgí en oposició a l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana,¹⁵⁴ la qual funcionava, amb major o menor eficàcia, des del 1977. La seua aparició va comportar l'enervació dels esforços d'un centenar d'autors que tenien en comú el fet d'utilitzar per als seus treballs les Normes Ortogràfiques del Puig, i permeté la creació de plataformes concretes com el Recital Poètic de Primavera, els resultats de les quals es publicaren en forma de llibre –i que es convertiren en inventaris d'escriptors– i en alguna antologia temàtica, com la que López i Ahuir realitzaren sobre *Poesia patriòtica*,¹⁵⁵ en què, intercalats amb els més de cinquanta autors afins a la defensa de la llengua valenciana que havien publicat el poema seleccionat després de 1939, inclogueren autors com Vicent Andrés Estellés, Joan Valls, Soler i Godes, Martí Domínguez i Paco Muñoz, entre altres, que eren poetes de simpaties pancatalanistes. Esta antologia va tenir la personalitat afegida de ser una selecció temàtica, la qual cosa permeté esquivar

152. *Lletraferit*, núm. 45-46. Veg. nota 50.

153. Nascuda al si de Lo Rat Penat en els anys 90, a iniciativa de Miquel Castellano i Vicent Ramon Calatayud, agrupa els escriptors en *llengua valenciana* amb el propòsit de «dignificar i estimular la producció en la nostra llengua pròpia per naturalea». Els estatuts es van aprovar el 5 de desembre de 1991. La seua actual nòmina de socis supera el centenar, que han publicat altres tants llibres. Organitza recitals poètics, tertúlies, tallers de prosa i el Premi Nacional de Lliteratura en Llengua Valenciana.

154. L'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC) es va fundar el 1977, amb presència a «els territoris dels Països Catalans», amb el propòsit de defensar els interessos professionals dels escriptors en llengua catalana i de promoure la literatura catalana, per a la qual cosa realitza nombroses activitats com ara conferències, jornades, col·loquis, congressos... Des del 1999, la Junta Directiva està presidida per l'escriptor valencià Jaume Pérez Muntaner. Actualment l'AELC té més de 900 socis.

155. LÓPEZ, Voro, i AHUIR, Artur. *Poesia patriòtica valenciana. Antologia 1808-1996*. València: L'Oronella, 1996.

el compromés criteri generacional i substituir-lo per l'establiment d'una tradició de poesia patriòtica que, en tant que això, no s'havia interromput en els últims quasi dos segles.¹⁵⁶

A pesar del pas del temps i els canvis socials, Xavier Casp sempre va estar en el punt de mira dels sectors radicals. Grups del GAV li van atacar físicament amb llançament d'objectes, monedes i ous, per haver participat en els debats que van conduir al dictamen sobre qüestions lingüístiques formulat pel Consell Valencià de Cultura i que va donar peu a la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, però és que els sectors pancatalanistes tampoc li van donar cap alleugeriment, va ser perseguit i atacat violentament en nombroses ocasions, li van fer pintades ofensives en la façana de sa casa, va rebre telefonades amenaçadores i en més d'una ocasió van passar de les paraules als fets¹⁵⁷ i no sols a València, on s'ha volgut, erròniament, circumscriure el territori d'esta *batalla*, sinó que inclús en llocs geogràficament tan allunyats de la capital, com a Elx, es van produir successos d'este tipus. En un acte cultural de presentació del *Diccionari valencià-castellà* de la RACV, en el que Xavier Casp i Voro López havien de pronunciar unes conferències, un grup va començar a boicotejar-ho amb sorolls, burles, i crits, «al no aconseguir-ho perque es portà a terme complet, els conferenciants, als que havia portat Pedro Astillero en el seu cotxe, trobaren al tornar al vehícul les finestres destrossades, la lluneta

156. L'antologia va seleccionar poemes de [mantenim l'ortografia original del llibre] Xavier Casp, Enric Duran i Tortajada, Francesc Cristóbal i Doñate, Jesús Morante Borrás, Maria Beneyto, Josep Mª Bayarri, Martí Domínguez i Barberà, Josep Peris Celda, Elies Borràs i Castelló, Jaume Bru i Vidal, Francesc Puig-Espert, Josep Mascarell, Ramon Andres Cabrelles, Leopoldo Penyarroja Centelles, Josep Cervera i Grifol, Josep Mª Soler i Janer, Elies Borrás Castelló, Anfon Ramon, Ricart Sanmarti, Joan Valls Jorda, Enric Soler i Godes, Rosa Armihana, Vicent Torrent, José Fernández Salvador, Manuel Zarzo Lozano, Rafael Villar, Rafael Orellano Iñigo, Lluís el Sifoner, Carles Barranco, Emili Ridocci, Francesc Claramunt Vázquez, Pep Marcos, Francesc Lopez Diago, Alfons Vila Moreno, Jorge López Sellés, Miquel Lerma, Salvador Barberà, Donis Martín Albizúa, Pere Delmonte, Chimo Lanuza i Ortuño, Josep Melià i Castelló, Paco Muñoz, Pedro J. Ortiz Fenollosa, Joan Salvador López i Verdejo, Josep Ferran Gil, Artur Ahuir, Vicent Savall, Josep Ferran Gil i Navarro, Joan Costa. Miquel Castellano i Arolas, Alicia Palazon, Carles Recio, Josep C. Rubio i Just Llorca.

157. Garcia, Alfons. «Dos encapuchados destrozan las lunas del coche de Xavier Casp». *Levante-EMV*, p. 20, 21 d'octubre de 1995.

davantera trencada en una pedra i colps i ratlles en la chapa sent complicat el retorn a València, on arribaren de matinada, puix degueren tancar els forats en cartó i el vent els impedia circular».¹⁵⁸

Casp va ser un focus d'esperança en la vida cultural valenciana, un fulgor engegador que es va iniciar el 1943, data d'edició de *Volar...*, i la resplendor del qual es prolongà fins al 1969, any en què guanyà el Premi València de Literatura amb el seu bell llibre *Silenci*. Després d'això va entrar en un període de set anys en què no publicà res llevat del llibret d'òpera *Vinatea* (1975). L'any següent va donar a la impremta *Jo també tinc set* (1976), on ja hi ha canvis ortogràfics notables, anunciats a les primeres pàgines, però hagueren de passar altres cinc anys, és a dir dotze des de *Silenci*, perquè publicara *Gran sonata de la pàtria*, que no és un llibre de l'any 1981, encara que porte este peu d'impremta, sinó que fou amb el que guanyà l'Englantina d'Or dels Jocs Florals en llengua catalana de Nova York de l'any 1951, encara que ara reescrit amb l'ortografia de les Normes del Puig. Consegüentment, cal considerar el moment més brillant de la seua producció el que va des de *Volar...* fins a *Silenci*.¹⁵⁹

Les altres obres, excepte *Schumann, el piano i jo* –que afegix poc al que ja va dir el poeta–, són llibres d'acumulació, com *50 anys dels 7 d'octubre*, que reüní poemes escrits any rere any, i durant mig segle, recopilacions de cançons per ser musicades, etc.

És cert que quan es va produir la transició democràtica, part dels joves poetes no havien llegit Casp, i és així per la minsa tirada de les edicions,

158. COVES, Maria Jesús. *Xavier Casp, retalls de la vida*. València: Del Sénia al Segura, 2007, pàg. 151.

159. En la seua antologia *Carn fresca*, Amadeu Fabregat reconeixia que Casp va ser un autèntic fulgor en el camp de la poesia, encara que fóra un fulgor «més aviat breu», que durà del 1943 (data d'edició de *Volar...*) fins al 1953 (data d'edició d'*Esparses*), moment en què «es clou, pràcticament, la seua obra». Accepta que *Poema dramàticament esperançat* (1956) és un intent seriós per renovar la seua lírica, i *Jo, cap de casa*, un esforç per connectar amb el realisme poètic. Tampoc s'atreix a negar el valor líric de lliuraments posteriors. No obstant això, en els moments d'edició de la seua antologia (any 1974), «ja no hi compta al panorama poètic actual».

per la lògica dels canvis i per la mudança dels gustos, i per un factor ben comú en la història de la literatura: els oblits generacionals que han afectat alguns dels més il·lustres autors en totes les llengües, moments i països. En el cas de Casp, no són aliens a esta situació els canvis ortogràfics i el sectarisme que estos van despertar en alguns ambients del pancatalanisme més integrista que ha gaudit d'oficialitat política i de suport incondicional en la Universitat de València.

Casp es va acostar a la política en presentar-se com a candidat al Senat, escó que no aconseguí, i fou triat diputat autonòmic en les Corts Valencianes pel partit Unió Valenciana en la legislatura 1987-1991. Després va tornar a l'activitat cultural, i excepte les reedicions de les seues obres, no publicà molta obra nova. No obstant això, sí que va rebre el reconeixement oficial, ja que al gener de 1989 fou triat membre del Consell Valencià de Cultura, el màxim òrgan assessor de la Generalitat Valenciana en matèria cultural, del qual arribà a ser vicepresident. Va dimitir al juny de 2001 per incorporar-se a la nova Acadèmia Valenciana de la Llengua com a membre fundador. Va prendre possessió el 23 de juliol d'eixe mateix any i dimití el 10 de setembre de 2002 per raons de salut, que realment amagaven diferències insalvables amb la línia que estava prenent este organisme contrari a les Normes del Puig, i hereu de les de Castelló.¹⁶⁰

Casp, distingit amb el Premi de les Lletres Valencianes que atorga la Generalitat, va ser el poeta que amb major intensitat i força renovà les lletres valencianes de postguerra, un poeta que obrí nous camins en la lírica valenciana, atrapada, com estava, en el llorentinisme, i que fou un excepcional animador de la vida cultural valenciana que, sense ell, hauria emmudit durant molts anys, o simplement hauria repetit els seus ja estèrils tòpics.

160. «En veritat –va escriure en la carta de renúncia adreçada a la presidenta, Ascensió Figueres– vullc que consideres que el valencià que t'escric es el que respon a les meues conviccions, fermes perque no les prenc mai a lo llauger, pero que no son mai dogmatiques, per lo que a tota hora he estat i estic predispost i disposat a raonar, perque siga a on siga, si es tracta de la llengua valenciana per a millorar-la, enriquir-la i enfortir-la, yo aportare el meu amor actiu durant mes de setanta anys d'usar-la parlant i escrivint.»

II

El poeta i la seua obra

EN la postguerra espanyola va ser Xavier Casp qui, amb la seua actitud cívica i la seua obra, obrí nous i desconeguts camins per a les lletres valencianes, a les quals vinculà, en el vessant tècnic, a les lletres balears i a les catalanes, sense aïllar-les del que s'estava fent a la resta d'Espanya. Casp va ser el mentor de les joves promocions, i com va assenyalar Miquel Dolç, gràcies al seu impuls el panorama literari valencià patí una transformació sense precedents, perquè a València «nunca se había desarrollado tanta voluntad de ser correcto, noble y actual. Simplemente: tanta voluntad de ser. Xavier Casp está en la misma raíz de la pre-ocupación colectiva».¹⁶¹

El seu primer llibre ja va ser rebut per la crítica com la gran renovació de la literatura valenciana, el final del llorentinisme i l'inici d'un nou període; i per catalans i mallorquins, com l'acabament de l'aïllament produït per diferències entre escriptors, per la Guerra Civil i la mundial, i per la inexistència d'un escriptor valencià que en els seus poemes tractara qüestions universals i superara així els discursos de patriotisme tòpic, els cants a sants i a les *marededéus*, el fervor agrícola amb el camp, l'horta i els seus fruits com a monodia, o l'elogi regionalista regnícola que s'oferien gairebé com a temes únics amb tractament igualment únic.

L'expansió dels exèrcits del III Reich comandats per Adolf Hitler entre els anys 1940 i 1945, va crear una mena d'ideologia dominant basada en l'imperi, la fe religiosa, el socialisme nacionalista de model germànic i la

161. Dolç, Miquel. «Bajo el signo de la renovación. Poesía y vida en Xavier Casp». *La Vanguardia Española*, 9 de juny de 1966, p. 61.

violència política, la qual cosa arraconà les cultures minoritàries europees. A València, Lo Rat Penat hi va tornar a les seues activitats uns pocs mesos després d'acabada la Guerra Civil espanyola, i es mantigué com un reducte on era possible escriure en valencià i, fins i tot, aprendre'l sense majors riscos.

Però com resumix Sanchis Guarner, els poetes de Lo Rat Penat van optar per situar-se al bell mig dels tòpics llorentinians, en la idealització d'una pàtria rural i en l'elogi de pretèrites grandeses,

en oberta i sorollosa oposició a Lo Rat Penat, un altre sector literari aplegat en un cenacle, el de Xavier Casp (1915), adoptava actituds estètiques molt més fecundes i exigents. Casp conrea una poesia molt desrealitzada, bastant llibresca i rotundament urbana, sovint preciosista, amb un doll de metàfores d'imatges evocades, ensems enlluernant castell de focs d'artifici i corpredora simfonia musical, que embolcallen una manifesta ambició intel·lectualista.¹⁶²

De com va ser acollida l'obra de Casp en els ambients mallorquins i catalans en donen una idea algunes ressenyes periodístiques en els seus llibres. *Volar...*,¹⁶³ el primer d'ells, va ser rebut en els reduïts però influents àmbits poètics en català o en mallorquí, com un esdeveniment literari de primera magnitud. Miquel Dolç,¹⁶⁴ en el periòdic *La Almudaina*, de Palma de Mallorca,¹⁶⁵ es va mostrar entusiasmat perquè li pareixia que en este lli-

162. SANCHIS GUARNER, Manuel. *Renaixença al País Valencià. Estudis per generacions*. Sèrie «La Unitat», núm. 2, València: «Col·lecció 3 i 4»; Edicions 62, Barcelona, 1968.

163. *Volar...* València, 1943.

164. Miquel Dolç (Santa Maria del Camí, 1912-Madrid, 1994). Va cursar estudis eclesiàstics a Mallorca i Itàlia. Es va doctorar en Filologia Clàssica en la Universitat de Barcelona. Va ser catedràtic de les universitats de Sevilla, València i Autònoma de Madrid, de la qual va ser degà. Està considerat com el primer autor mallorquí que va publicar un llibre de poesies en català després del 1939, *El somni encetat* (1943). Col·laborador de revistes especialitzades i de diaris, va rebre premis i distincions, entre ells el Nacional de Traducció del Ministeri de Cultura i la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. En la seua faceta d'investigador, va escriure nombrosos assajos sobre autors clàssics, i traduí Virgili, Marcial, Persi, Tàcit, Tertul·lià, Ovidi i Camões.

165. Dolç, Miquel. «Nueva voz levantina». *La Almudaina*, Palma de Mallorca, 2 de gener de 1944, p. 2. L'article està datat, al costat de la firma, a «Huesca, diciembre 1943».

bre: «todo es natural, fresco, espontáneo», i en relació amb el seu jove autor, este oferia «los más variados matices de su inspiración». Va reconèixer que en Casp «una finísima línea musical gobierna siempre su expresión, sugiriéndole en cada ocasión el acento indeliberadamente cabal, indispensable», raons per què aplaudí amb èmfasi l'edició: «Abramos con alborozo los brazos a su presencia en nuestra poesía mediterránea».

Este mateix article donava, disperses pel seu interior, les claus per a tant d'entusiasme. Dolç, qui acabava d'editar *El somni encetat* (1943), poemari que alguns havien considerat el primer en català després de la Guerra Civil, se sorprenia en trobar companyia:

Faltábanos esta voz de la fraterna Valencia. En su conjunto, la poesía del Levante, brote y fruto del resurgimiento lingüístico catalán, producíanos una sensación de agobio, de desorden e irregularidad. Tierra de simetrías campestres, de discretísima sensibilidad artística, parecía perder el sentido de la medida al brindarnos su poesía en la lengua de Ausiàs March.

I després d'elogiar la lírica menorquina, es preguntava Dolç:

¿Lograremos ahora con la lírica de Casp una aproximación literaria, franca y fecunda [*entre les dues*]?

Cinc anys després no va faltar qui considerara estos auguris complits. Amb ocasió d'un enfrontament entre sectors literaris (el que representava Casp i el grup Torre, i l'encapçalat per Carles Salvador i pels autors de Lo Rat Penat), l'editorial Torre li va fer un homenatge¹⁶⁶ a què se sumà des de Barcelona més de mig centenar de poetes¹⁶⁷ i des de Mallorca una dot-

166. *Homenatge a Xavier Casp*. València: Editorial Torre, 1949.

167. Frederic Alfonso-Orfila, Ramon Aragon i Serra, Josep Aylagas, Joan Barat, Miquel Batllori (S.J.), Joan Bta. Bertran (S.J.), C. Bertran Oriola, Jaime Bofia i Ferro, Pere Bohigas, J.M. Boix Selva, Carme Canals, Oswald Cardona, J.M. Casas Homs, Delfí Dalmau, Joan Estelrich, Concepció Farran, J. Figueras, Eduard Fontseré, Rosa Galceran, F. Gassó, Lluís Gassó, J. Gimeno-Navarro, Felip Graugés, Joan M. Guasch, Josep Iglésies, Eusebi Isern Dalmau, Doménech Juncadella, Josep Lleonart, Joan Llongueres, Miquel Llor, Pere Lloret, J.M. López-Picó, Marià Manent, Roser Matheu, Guillem Nitjans Llampallas, L. Nieto, Bartomeu Olsina,

zena.¹⁶⁸ Hi van participar directament amb poemes o proses una quarantena d'escriptors, poetes i intel·lectuals de València¹⁶⁹ i de les ciutats citades més amunt, la qual cosa significà que fóra reconegut definitivament com un dels escriptors valencians més influents i innovadors.

L'*Homenatge*, de grandària huitena, amb onze i mig per quinze centímetres, tenia trenta-huit pàgines. Estava il·luminat amb una vinyeta original de Francesc Navarro Navarro «acolorida a mà per l'autor»; tenia un dibuix de Vicent Sanz Castellanos i dos gravats d'Antoni Moltó Verdú que encapçalaven les seccions de Catalunya i Mallorca. De l'homenatge se'n va fer «un tiratge únic de cinquanta exemplars, en paper de fill verjurat, numerats, nominats i signats per l'homenatjat; no per a la venda, sinó destinats, del número 1 al número 43, als qui fan aquest homenatge i segons el lloc amb què figuren aquests, en ordre alfabètic, al colofó; i del número 44 al número 50, reservats al homenatjat».

Els comptes, però, no ixen, llevat que sols tingueren dret a un exemplar els firmants dels textos del llibret que són, en efecte, quaranta-tres, la qual cosa n'excloïa els seus fidels amics de València, Catalunya i Mallorca que s'hi adheriren.

Es tractava d'escenificar l'admiració que l'obra caspiana havia desperatat. Per què? El text mateix desvela algunes intencions. Per exemple, en l'«Oferiment», Miquel Adlert reconeixia a Casp que la seua poesia:

Joan Oller Rabassa, J. Parunella, Ricard Permanyer, J. Puig i Cadafalch, Miquel Querol, Carles Riba, Ramon Roca Puig (pvre.), Tomàs Roig i Llop, Antoni Rosich Catalan, Francesc Rossetti, J.M. Rovira Artigas, Pilar Rufí, Ramon Sal, Octavi Saltor, Miquel Saperas, Salvador Torrell Eulàlia i Josefina Tura.

168. Miquel Arbona, Guillén Colom, Bartomeu Forteza, Miquel Forteza, Miquel Gayà, P.R. Guinard Bauçà, Francesc de B. Moll, Llorenç Moià, Gilabert de la Portella, Joan Muntaner, Antoni Pons, Joan Pons i Joan Ramis d'Ayreflor.

169. Miquel Adlert Noguerol, Vicent Añón Marco, Josep Bauset Ciscar, Emili Beüt Berenguer, Francesc Bort Puig, Jaime Bru Vidal, Josep M. de Casacuberta, Hermínia Casp Verger, d'Arbona, Ricard Casp Verger, Vicent Casp Verger, Vicent Cortell Puig, Miquel Dolç, Editorial Torre, *Esclat*, Francesc Esteve Genovés, Joan Fuster Ortells, Joan García Rigal, Josep Giner Marco, Nicolau Primitiu Gomez Serrano, Rafael Llorens Romaní, Lluís Margarit Colominas, Francesc de B. Moll, Antoni Moltó Verdú, Isidor Montero Luna i Robert Moròder Molina.

ha col·locat la nostra terra valenciana al més alt nivell, tu has estat sempre el patriota fidel i l'amic sincer de quants a tu s'han acostat; si la teua ploma, rotundament valenciana dins la unitat de la nostra llengua, ha obert totes les portes a les lletres valencianes, tu has estat l'home bo que no ha esbiaixat molèsties ni sacrificis per ajudar i aconsellar la joventut que et seguix perquè ha vist en tu el camí recte; si els teus versos sempre han estat al servei de la més pura bellesa, tu has estat el valencià íntegre, alié a tota còmoda renunciació traïdora.

Adlert apunta encertadament i desvela dues intencions clares: per un costat, celebra que amb Casp la poesia valenciana s'incorpore a la més moderna poesia que s'està fent, amb la particularitat del seu caràcter purament valencià; per l'altre, que s'haja convertit en far i camí per als més joves.

Francesc Bort insistix en esta línia de pensament. Per a ell els versos de Casp són els d'un «patriota i poeta» que amb el llibre *Jo sense tu* havia mostrat la «plena maduresa i el gran domini de l'idioma». Bort celebra l'opulència del pensament del poeta i destaca d'ell la seua condició de ser el creador «d'aquesta nova modalitat en la nostra llengua, en la qual nous i positius valors el seguixen».

Francesc de B. Moll¹⁷⁰ hi coincidix en este punt. València havia tingut sort amb l'arribada de Xavier Casp «i sobre tot, és sorprenent de veure que al voltant d'En Casp van sorgint poetes encara més joves que ell i que li són equiparables en qualitat», raó per la qual és hora que els pacífics insulars «comencem a pensar que ens convindria tenir a Mallorca un Casp».

Manuel Sanchis Guarner celebrava «la teua lírica ensems contemporània i clàssica, europea i valencianíssima», que acaba amb la dèbil inquietud literària i patriòtica «d'una regió voluble i susceptible», encara que el que li

170. Francesc de Borja Moll (Ciutadella de Menorca, 1903-Palma, 1991). Fundador de l'editorial Moll i de l'Obra Cultural Balear. Filòleg, editor, escriptor, professor i activista cultural, va ser home d'una inhabitual capacitat de treball. Va ser l'autor de l'ambiciós *Diccionari català-valencià-balear*, obra de referència iniciada per mossén Antoni M. Alcover i redactada per ell. Va ser també autor de gramàtiques singulars com la *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears* o la *Gramàtica històrica catalana*.

semblava igualment important és el fet que «al teu voltant i sota la teua capitania, ha esclatat un bell estol de poetes joves».

Tots estaven d'acord a afirmar que havia aparegut un gran poeta i que al seu voltant estaven forjant-se noves generacions d'escriptors. «València tindrà que agrair a Xavier Casp l'haver iniciat la renaixença de la seua poesia i dignitat literària», escrivia Joan Garcia Rigal, mentre que Josep Giner i Marco considerava que Casp «assenyala el camí de la normalització lingüística literària a València» i la projectava a l'àmbit europeu.

Joan Fuster, igual de rotund, va vore en l'arribada de Casp un no sé què messiànic:

*Tu ets dels qui han vingut entre nosaltres
a dir-nos el retorn de l'esperança*

Set anys després, en la seua *Antologia de la poesia valenciana*,¹⁷¹ va considerar que la poesia de Xavier Casp «sobretot introduïa al País Valencià un afany de depuració estètica –una mica en el sentit de Valéry–, la qual contrastava amb les tendències anteriors per la seua renúncia expressa a llibertats i motius que poguessen induir a la facilitat». Efectivament, la seua posició va tenir seguidors, «no falta qui, últimament –va reconèixer Fuster–, s'haja acostat a l'estètica intel·lectualista de Xavier Casp», encara que la seua influència directa, potser per concordances cronològiques, només es poguera reconèixer en l'obra de Rafael Villar; per contra, en els altres (Jaime Bru, Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés, Maria Beneyto o Francesc de P. Burguera), si n'hi havia, era considerablement més dèbil.

Casp va correspondre a cada un d'ells amb un poema de «regraciament», datat el 2 de febrer de 1949 i personalitzat de pròpia mà:

171. *Antologia de la poesia valenciana*. Tria i pròleg de Joan Fuster. Barcelona: Editorial Selecta, 1956.

REGRACIAMENT ALS AMICS QUE
M'HAN FET L'EMOCIONAT HOMENATGE

*Melodia sense tacte
de tantes mans massa pròdigues;
primavera del silenci,
generosa veu de roses!*

*Voldria deixar-me el goig
en un bes a cada mà,
amb llavis del cor encés
per un sol inesperat!*

*D'on el vi sucros d'estímul
per tornar la copa en gràcies?
Accepteu-me el pit amb braços
oberts en estima d'ales*

Salvador Ferrandis Luna va considerar que Casp representava «la modernidad sentimental y la gracia alada», la qual cosa li convertia, probablement, en un dels poetes valencians més sorprenents i variats, «no es un lírico ni un descriptivo, pero su espíritu juega con la Naturaleza [...] con facilidad graciosa», i es mostrà admirat per la soltesa amb què utilitzava les distintes formes mètriques.¹⁷²

De totes maneres, va ser Xavier Casp qui millor entengué l'esforç integrador que, iniciat per un sector de la Renaixença, havia de completar la poesia valenciana de llavors. La qüestió era la següent: o la poesia valenciana seguia amb el matís *regional*, centrada en temes exclusivament valencians, la qual cosa portava implícit un inevitable provincianisme dels assumptes, o s'intentava situar l'escriptor valencià «en el terreny *normal* de l'escriptor», cosa que implicava, segons la seua opinió, una major aspiració professional. Esta actitud *integradora* la va representar Casp, qui, a més, entre 1943 i 1953 adoptà una posició polèmica en encapçalar:

172. FERRANDIS LUNA, S[alvador]. *Las Provincias*, 30 d'agost de 1949, p. 8.

un canvi d'orientació renovadora en el marc local. La renovació no era d'ordre estètic, naturalment, però sí d'ordre tàctic, enfront de problemes culturals i lingüístics privatis de la regió, i en aquest punt la seva activitat va ser particularment fèrtil. Casp anima els quaderns *Esclat* (1948) i el 1949 llança i dirigeix la col·lecció «L'Espiga», de llibres breus, on aniran apareixent les primícies dels poetes més joves. La capitania de Casp és, per uns anys, indiscutible.¹⁷³

Els poetes més joves –afegix– li deuen, doncs, tant les seues lliçons de solvència literària, com la impagable ajuda de la publicació de les seues obres en esta nova editorial, discreta però eficaç, així com l'esforç exemplar en defensa de la llengua. Quan este grup es va col·locar al front de Lo Rat Penat, proposà com a eix central del seu projecte l'ensenyament del valencià, i afavorí que qui donara forma a la iniciativa fóra Carles Salvador, en eixos moments alineat amb les tesis fabristes, «Casp i Adlert, sense entrar en cap objectiu polític, centraren la seua activitat en la creació d'uns instruments culturals moderns».¹⁷⁴

Enric Ferrer –amb manifesta equanimitat– lamenta en el seu llibre que l'obra de Casp haja sigut més agredida que no llegida: «ha estat objecte de múltiples ditirambes, més o menys interessats, i alhora injustament poc llegida i estudiada», situació que atribueix al caràcter conservador de la seua ideologia, la qual cosa «ha amerat la seua poesia, suficientment interessant per ella mateixa com per a justificar-ne l'estudi i la cordial lectura», ja que «és un dels poetes –amb Joan Valls i Vicent Andrés Estellés– de més volada que ha produït la nostra literatura recent». La veritat és que en este camp s'utilitzaven dos criteris diferents, perquè s'ha acceptat per la pràctica unanimitat dels qui han estudiat este període, que Casp, Valls i Fuster representaven el *sostre* de la poesia valenciana dels anys quaranta («i, de fet, dels cinquanta si hi sumem Vicent Andrés Estellés»), i que de tots ells és Casp «el primer que va aconseguir obrir circuits literaris per a les nostres

173. FERRER, Enric. *Literatura i societat. País Valencià. Segle xx*. València: Eliseu Climent, editor, sèrie «La Unitat», núm. 60, 1981, p. 78.

174. *Ibíd* nota anterior, p. 94.

lletres (l'editorial Torre, que arribarà a publicar una seixantena de títols de tots el gèneres, i la revista *Esclat*, de vida molt més efímera)». De la seua producció més intensa, cinc d'eixos llibres van ser publicats entre 1943 i 1950: *Volar...* (1943), *La inquietud en calma* (1945), *Jo sense tu* (1948), *On vaig, Senyor?* (1949) i *Aires de cançó* (1950). Tal com s'ha dit: «Ja des de la primera de les seues obres resta prou a les clares quines són les seues constants poètiques».

Com indiquen Carbó i Simbor:

Desenvolupà una lírica –amorosa i religiosa, val a dir catòlica– al voltant de l'home –no oblidem que aquest és el títol d'un dels seus poemaris–, des de dues vessants: d'una banda la interior, amb un predomini absolut de motius com l'amor conjugal, la dona i la família, el silenci, la fe i la religiositat, sempre tractats des d'un angle catòlic; i de l'altra banda l'exterior –només en dos poemaris–, en què l'home apareix immers en un món col·lectiu i en una xarxa de relacions socials com el treball, l'amistat, les relacions familiars, la justícia, que molt de tant en tant apunten conflictivitat i angoixa.¹⁷⁵

Volar... va ser un llibre format per una suma de poemes, és a dir, que no estigué concebut unitàriament. El seu origen determina esta forma: «Me lo dieron hecho –va confessar a Miguel Catalán. Un buen día Adlert me dijo: “ya es hora de que publiques un libro de poesías”. Yo le respondí: “no tengo nada recogido”; él me replicó: “yo tengo de sobra”, y añadió: “escoge entre todo esto, que es tuyo”, enseñándome una brazada de cuartillas».¹⁷⁶

Este llibre i el següent, *La inquietud en calma*, es van titular de manera que poguera llegir-se tant en castellà com en valencià, perquè si no era així, la censura hauria hagut de passar-la a Madrid i tal vegada no hauria

175. SIMBOR, Vicent. *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1890-1939)*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. Biblioteca Sanchis Guarner, 1988.

176. CATALÁN, Miguel. *Conversaciones valencianas*. València: Consell Valencià de Cultura, 1995, p. 168.

sigut autoritzat.¹⁷⁷ *Volar...* portava com a primera pàgina un full solt amb un text en castellà; era un full solt perquè una vegada passada la censura poguera ser llevat i llançat. En este full es donen notícies com que el poeta:

comienza ya a los quince años su producción poética y a los 18 consigue la Flor Natural en los *Jocs Florals* de Benimacllet de 1934. Sigue su poesía un proceso continuo y acelerado de perfección, que está patente en las diversas revistas en las que ha publicado versos. Antes de cumplir los 30 años, su producción poética es muy considerable en cantidad. En *Volar...* se incluyen composiciones de distintas épocas, siendo algunas de las más notables anteriores a 1936, pues su condensación poética se produce siendo muy joven.¹⁷⁸

Per tant, se'ns advertix que hi ha poemes seus per diverses revistes i que té molta obra inèdita, part d'ella procedent d'abans del 1936 i que ja està sotmetent a un procés de depuració.¹⁷⁹

Per a Sanchis Guarner, este llibre va representar «molt més que una renovació de l'esperança»,¹⁸⁰ perquè significava un nou to, un nou llenguatge, nous temps per a la lírica valenciana, fins a eixe moment enredada en el llorentinisme, encara que era un esforç a què Casp mateix, en més d'una ocasió, va voler llevar l'eufòria quasi èpica amb què Joan Fuster rebé els seus primers llibres.¹⁸¹ *Volar...* va ser igualment saludat per alguns intel·lectuals i escriptors catalans i mallorquins, com és el cas, ja vist, de Miquel Dolç.

177. «Había que enviar a Madrid el título y la primera página. Así que escribíamos títulos que pudieran tanto leerse en valenciano como en castellano –ahí está el origen de mis dos primeros títulos: *Volar...* e *Inquietud en calma*– para despistar al censor.» *Ibid* nota anterior, p. 165.

178. CASP, Xavier. *Volar...*

179. «De aquellos versos en los Juegos Florales de Benimacllet no me acuerdo ni quiero acordarme, porque una vez cayeron en mis manos, y ¡Virgen Santa!... no es que me avergüence, porque los principios no deben avergonzar jamás...». Declaracions de Xavier Casp a *Levante*, 29 de juny de 1980.

180. Parafrasea un vers que Joan Fuster va dedicar a Casp: «Tu ets dels qui han vingut entre nosaltres / a dir-nos el retorn de l'esperança».

181. «Tenga en cuenta que, por una parte, no ha de considerarse una gran hazaña la elevación del nivel de tiro en la poesía valenciana, porque el ambiente cultural en nuestra tierra a

Germà Colom va considerar que en este primer llibre, *Volar...*, el poeta «se remonta en una ascensión sin desmayo, con voluntad incoercible de vuelo lírico». És un breu opuscle de quaranta pàgines en què Casp es bolca completament, que «contiene algunos romances alados con brisas y perfumes de huerta valenciana, con un ácido sabor de letrilla gongorina». ¹⁸²

Este llibre emparenta la poesia valenciana de principis dels quaranta, de colp, amb algunes de les principals tradicions literàries del moment (mentrestant, per exemple, Carles Salvador, eixe mateix any acabava de publicar *Nadal, flor cordial*, i reclamava la tornada al sentimentalisme llorentinià), incloent-hi les avantguardes. Dos exemples molt clars de dos poemes extremadament breus:

ÀNSIA

*Vol de pètals
com ales de flor.*

*Si el sol s'esfullés
en un vol!* ¹⁸³

EXEMPLE

*I la mort ens capfica
amb por d'ombres eternes?*

*(-la nit ens justifica-
comenten les lluernes)*

mi llegada era bastante provinciano; cuando algunos jóvenes poetas, de mi generación y posteriores, vieron que se podía realizar poesía de intención en valenciano, se apresuraron a seguir el ejemplo.» *Supra*, p. 168.

182. L'exemple que dona és: «La lluna li diu al nen: / -el dia que tu ja dentes / seré llesca de meló / només per a que em rosegues; / així sentiré si és dolç / el càstig de les estrelles».

COLOM, G. *La Almudaina*, 16 d'abril de 1950.

183. Per a Casp, els ocells són la continuïtat alada de les flors, de manera que la música és la continuació sonora de la paraula, idea que apareix aquí.

Algunes avantguardes, per mitjà dels seus manifestos, van establir els criteris canònics per seguir-les: què s'havia de dir; com; de què es podia escriure; de quina forma, etc. El primer terç del segle xx està farcit de manifestos, però més enllà dels seguidors d'estes consignes literàries, tothom va quedar influït per les seues aportacions. La poesia, per exemple, no és igual abans que després del surrealisme, la qual cosa inclou també com a afectats els no surrealistes, o els dadaistes, o els futuristes. Germán Gullón, en este assumpte, és molt feble:

para identificar, en principio, a un poema como vanguardista, el rasgo más indicativo es la rotura de la arquitectura gramatical o de la lógica interna del poema, o de ambas a la vez, causadas por un desajuste rítmico, su entrecortamiento, y la pérdida del lirismo tonal. Las frecuencias poéticas del léxico sufren también gran transtorno y las innovaciones verbales y nuevas conjunciones semánticas requieren del lector un desusado esfuerzo para desentrañar las chocantes connotaciones y denotaciones de la innovadora palabra poética.¹⁸⁴

També va haver-hi *peròs*. Carles Cardo¹⁸⁵ va publicar a Torí (Itàlia) un comentari crític que volia frenar tanta eufòria:¹⁸⁶ «Casp es un poeta difícil. Se diria que juega con una luz fría, incorpórea, a menudo demasiado abstracta, a través de la cual busca el secreto estremecimiento de la poesía pura». L'article va ser immediatament traduït al castellà i donat a conèixer qui sap exactament amb quina intenció, perquè arreplega observacions negatives sobre els dos primers llibres de Casp. El crític va remarcar els bons moments del poeta:

184. GULLÓN, Germán. *Poesía de la vanguardia española*. Madrid: Taurus, 1981.

185. Carles Cardo (Valls, 1884-Barcelona, 1958). Canonge, autor de proses literàries mitjançant les quals va voler unir cristianisme amb catalanisme i justícia social. Un significatiu conjunt dels seus articles publicats en la revista *La Paraula Cristiana* va ser editat sota els títols *La nit transparent*, *L'evangeli d'avui* i *La moral de la derrota*.

186. CARDO, Carles. «Xavier Casp, poeta valenciano». *Quaderni Ibero-Americani*, núm. 3, trimestre febrer-març-abril. Torí, 1947. Joan Fuster el va traduir per als quaderns literaris *Verbo*, Alacant, febrer de 1948, pp. 14 i 15.

en los restantes, y esto es defecto general –rarísimo don es la poesía– sentimos el jadeo del poeta en su búsqueda de la expresión pura y absoluta. [...] Sin embargo, resulta interesante seguirle en su jadeo fatigoso y descubrir su sistema. [...] La poesía de Casp se podría, en suma, definir como una música fría, hecha con el estridor de las cosas –mientras ideas y sensaciones son estrenuamente vecinadas– o, también, como una pintura de luz fría enemiga de la emoción a causa de la continua rebusca; del estremecimiento casi eléctrico que origina el contacto inhabitual. El aspecto musical hace gala de una lengua fresca, rica y plástica, llena de resonancias clásicas: en lo pictórico, una imaginación muy ardida, a veces demasiado, aunque también muchas se diluye en lo abstracto. Es una poesía verde que, madurando en el futuro, podrá quizá realizar la última etapa de la poesía catalana reciente.

En *Volar...*, i sobretot en l'obra posterior de Casp d'este període, hi ha elements avantguardistes evidents; això sí, només detalls solts, influències (especialment futuristes), paisatgisme urbà, motoritzacions i lo frenètic que després vorem i surrealistes, amb alteracions semàntiques que fan perdre el sentit original de les paraules perquè en sorgisca un altre de diferent de la seua desconcertant combinació i de l'ús d'una robusta paleta de colors. Però sobretot en este llibre, i en el següent, està la llavor dels posteriors. Cal tenir present que *Volar...* està format per una trentena de poemes que caben en trenta-huit pàgines, cortesies incloses, en què es reitera la presència del goig (*Goig*), de Déu (*On vaig, Senyor?*), del jo (*Jo sense tu*), del silenci (*Silenci*), de la religió (fins a extrems com ara «Per a lluitar duc el consell / del bes diari de la missa») i de la música (l'eloqüent poema «Adàgio» està dedicat a Beethoven). Res a vore, per tant, amb la poesia valenciana que li precedia, ni amb els pocs treballs que s'estaven fent a València o a Catalunya, llocs cap a on mirarà en estos moments. Casp representa una altra cosa, un to distint, la poesia assumida amb responsabilitat, una lírica intel·lectualitzada i manifestament musical.

Amb quatre llibres publicats, Casp era l'iniciador i el referent d'una nova etapa en la poesia valenciana: «Con el recientemente editado *Jo sense*

tu (1948), son cuatro los libros dados por Casp a las prensas. *Volar...* nos lo mostró en 1943 como poeta indudable, y *La inquietud en calma*, de 1945, era, en algunos de sus poemas, su plenitud, el aseguramiento de su singularidad». ¹⁸⁷

Fuster el considera un poeta intel·lectualista, encara que potser dir això «sea decir poco para caracterizar a Casp». Es considera a si mateix com un «lector devoto» d'estos versos, una persona que:

al adentrarse en *Jo sense tu* se encuentra de nuevo con el Casp de *La inquietud en calma*. La misma voz tensa y llena, pero ahora hecha eco de su propia intimidad. [...] Verdaderamente, el libro, de apretada unidad, es casi un único poema [...] no puedo dejar de señalar: una densidad lírica admirable, y su rara lección de bellezas, de ejercitadas caricias verbales. El milagro entero de un trozo de amor, metido en la hondura sutil de unos cuantos versos ejemplares.

En el primer llibre, déiem, ja es tanquen nombrosos elements constitutius de l'obra posterior; fins i tot referents lèxics com *goig*, *silenci*, tenen aire de cançons i d'*On vaig, Senyor?* (1949). Són detectables elements post-simbolistes que s'arreguen en poemaris com *La inquietud en calma* (1945), llibre en què Lluís Messeguer ha cregut vore tonalitats pròximes a la poesia de Bernat Artola. Però indistintament a això, el que resulta clar és que Casp és conscient que està fent el primer llibre en el sentit unitari del terme, no una reunió de poemes solts, sinó amb intenció global.

Este llibre s'edita en el nové aniversari de la mort de son pare, raó que explica una evident presència d'este a l'inici del text. El poemari està concebut en tant que això; les seues parts, els seus poemes, les seues harmonies internes, tot està calculat. No es tracta d'una col·lecció de poemes, sinó d'un tot amb intenció global que es remata amb un final de poesia amorosa que potser podrà paréixer a algun lector un poc forçat perquè eixe no siga el seu lloc.

187. FUSTER, Joan. «Poesía valenciana actual». *Verbo*, número 14. Alacant, gener i febrer de 1949.

Des d'un punt de vista temàtic, és com una antologia d'aquells assumptes que atrauen la seua atenció, i un descobriment del llenguatge, perquè alguns d'eixos poemes pareixen escrits a colp de diccionari (*ajeu-los, avalotes, fredolic, eixerit, rònec, agombola, aixeca...*) i s'apunten tons que després ens arribaran en *Jo, cap de casa* (per exemple, «Claroreta d'amor»), o l'elogi del silenci, que reapareixerà tant en *Jo, cap de casa* com en *Silenci*. Hi ha romanços lorquians («el negre no es veu...»), romanços en octosíl·labs, sonets, poemes d'art menor i l'eloqüent dedicatòria «A Beethoven».

Déiem que comença amb un homenatge a son pare, mort nou anys abans, i després es lliura a la reiteració del *goig*. Les sonates inicials són majoritàriament de tema religiós, de manera que estes «Sonates de l'Eucaristia» són un preludi d'*On vaig...*, i el *goig diari* preludia *Goig*, tal com s'esdevé també amb «Un», «En profund», «De la mort», «Del xiprer»... Però amb referències musicals, amb les quals sintonitza amb l'estètica predominant a Espanya en eixos moments en què quasi tots els poetes importants fan literatura religiosa, sincera o fingida, dirigida a un déu real o inventat, però que està en l'actitud general, i és Casp qui la trasllada a la poesia valenciana tot separant-se dels poemes a la Mare de Déu, a les festes o als sants, amb l'afegit de l'apartat musical com a part expressament substantiva del poema.

A Miquel Batllori, la lectura d'este llibre el posa en la pista de diverses qüestions, dues de caràcter capital: per un costat, la importància de la presència de Xavier Casp en les lletres valencianes, que amb la seua aparició es rejuenixen i modernitzen, al mateix temps que arrelen amb la nostra millor tradició, perquè «no le une con Ausias March solamente la comunidad de patria y de lengua», sinó que també «la misma preocupación por lo interior, las mismas predilecciones pretrarquescas por el *trobar chus* de los últimos provenzales, la misma profundidad en lo divino y en lo humano, y en ambos también esa aristocracia de la forma y del lenguaje».¹⁸⁸

188. BATLLORI, Miquel. (S.J.). «Ofrenda lírica de Valencia». *La Almudaina*. Palma de Mallorca, 1945.

Després del record al pare, apareix una sonata, la «Sonata de l'Eucaristia», dividida en *andante*, rondó, adàgio i marxa, i una altra «Sonata del goig diari», formada per un minuet, *allegro*, rondó i *larghetto*, a la qual segueixen les sonates «Del nu», «En profund», «De la mort» i «Del xiprer», més una part final del llibre formada per poesia amorosa: «L'amor sempre». És interessant observar que hi ha set poemes dedicats: a Joan Bta. Bertran (S.J.) (el pare Bertran), Josep M. de Casacuberta, Miquel Dolç, Manuel Sanchis Guarner, Miquel Batllori (S.J.), Miquel Adlert i Josep Sanç.

Efectivament, el llibre té un propòsit beethovenià, raó per la qual està organitzat com unes partitures, en temps musicals, però també «por la gravedad serena y alguna vez enlutada de las expresiones y siempre la dignidad de la frase»,¹⁸⁹ més una tristesa produïda per la reiteració dels estats d'ànim, to ombrívol que contrasta amb alegres tonades populars: «Casp se ha adherido casi biológicamente al dialecto materno, lo ha cultamente trabado y mimado y para él reclama con sus verbos, no un separatismo regionalista cutre, sino una atención y oreo universales».¹⁹⁰

El preciosisme tècnic musical del llibre també va ser destacat al seu moment per Sanchis Guarner. En un comentari publicat a Palma de Mallorca va assenyalar com ningú, fins on ell sabia, havia portat este preciosisme on ho havia fet Casp en este llibre, amb unes sonates que eren una creació admirable «imitando a base de sutiles combinaciones de metros, el ritmo de los *scherzos*, *andantes*, adagios, rondós, marchas, etc. y produciendo el contrapunto mediante iteraciones de versos y combinaciones de las mismas rimas».¹⁹¹

En *Jo sense tu* (1948) reprén aires clàssics, i es pregunta com seria la seua vida sense ella, sense Ell i sense els altres, perquè en Casp, *tu* hi té el sentit de *vosaltres* i dels referents amorosos de l'amor de parella i de l'amor diví. Llibre dividit en sis parts, la primera són quatre poemes sem-

189. VARELA, José Luis. «Dos libros de Xavier Casp». *Cuadernos de Literatura*. Madrid: Consell Superior d'Investigacions Científiques, 1947.

190. *Supra* José Luis Valera.

191. SANCHIS GUARNER, M[anu]el. «Versos valencianos en las prensas mallorquinas. Un nuevo libro de Xavier Casp». *Baleares*. Palma de Mallorca, 15 de juny de 1948, p. 6.

blants; la segona, «Del primer bes», la formen tres sonets i dos rondós, tipus de poema que havia inventat en *La inquietud...*, un dels quals es titula «Jo».

Novament hi ha sonates, com, per exemple, la «Sonata (amb ecos) en blau verge», dividida en *scherzo*, rondó, adàgio i *andante*. A més, continua el repertori lèxic que ja és familiar en Casp, format per paraules com *goig*, *silenci* (la usa una dotzena de vegades), *braçat*, *set* (mitja dotzena de vegades) i el germen dels llibres *Jo*, *cap de casa* i *On vaig, Senyor?* L'última part està dedicada d'una manera detectable al silenci. Resulta singular l'ús de colors molt lluminosos (blaus, verds, ors, liles, bronzes, roses, grisos, blancs, daurats...), sols, vents, flors, vols, cels... I l'ús, també, d'un idioma molt culte, de vegades impenetrable, tal com s'esqueia amb el poemari anterior.

Nicolau Primitiu va estudiar la musicalitat del llibre i, en especial, dels rondós caspians, el seu polimorfisme i la forma nominal externa, expressada en versos de sis més cinc, i elogià les seues sorprenents perfeccions tècniques: «domina la forma i perxò fa del vers ço que mils li plau i li cal, cercant nous camins per on endegar son estre».¹⁹²

Sanchis Guarner, però, en referir-se a este llibre, va tornar sobre la ja coneguda apel·lació a la complexitat dels versos caspians, però per a qüestionar-la, perquè segons la seua opinió el que succeïa és que «su estètica no es sensual ni sentimental, sino cerebral», raó per la qual no compartia la idea, tan reiterada en parlar de Casp, que es tractava d'un poeta fosc, perquè esta foscor «es sólo superficial y fácilmente superada además por el lector, con el deleite inefable y musical de las ideas y sensaciones de sus versos».

És un llibre de poesia amorosa que ens parla d'un amor sa i autèntic, «es decir, viril, sin las complacencias morbosas en que se han deleitado, entre otros, tantos poetas franceses, pero también sin los prejuicios éticos

192. P[RIMITIU], N[icolau]. «(Xavier).- Jo sense tu. Valencia, 1948». *Bibliografia III*. Separata de trenta exemplars d'*Anales del Centro de Cultura Valenciana*. Tom IX, p. 134 i s. València, 1948.

que tanto han mixtificado, y aún limitan, la poesía amorosa en otras latitudes». ¹⁹³

Poesia amorosa, cal insistir, però en cap cas romàntica, sinó que com va saber vore amb enorme subtileza Germà Colom, el poeta ens revela «el secreto angustioso de una amorosa confidencia» per la qual la imatge s'ambina, s'abstrau, s'aproxima a la poesia de Verlaine, a un arbitrarisme impressionista fins que tots dos tons es donen la mà «a través de unos sonetos en eco y de unas baladas simbolistas». ¹⁹⁴

Els crítics més avesats van coincidir a assenyalar que *Jo sense tu* era un llibre que superava en lirisme els anteriors i marcava un nou camí; encara més: assenyalaren la contradicció existent entre Casp i l'estètica general valenciana, perquè el mirament i la depuració caspians l'espentaven a ser, a València, una *vox clamantis in deserto*. Per això, la seua obra estava condemnada a tenir més admiradors i descobridors a Mallorca o a Catalunya que entre els seus conciutadans. ¹⁹⁵ En veritat, des de Teodor Llorente «no había colocado ningún otro poeta el nombre de Valencia a un nivel espiritual tan alto»; en conseqüència, la poesia de Casp havia de complir la missió «en el acto de fe de los suyos» de dignificar la sensibilitat poètica valenciana «privándola del desorden, de la irregularidad temática y de la anarquía prosódica» que fins ara l'havien caracteritzada, els seus clàssics renaixentistes inclosos.

Amb este llibre es va tancar un cicle poètic en Casp i es convulsà la poesia valenciana, perquè Casp «es el *capdavanter* de una nueva generación de poetas valencianos jovencísimos que marca el triunfo esplendoroso de la lírica valenciana en el mismo alto plano que cualquier otra poesía de nuestra España». ¹⁹⁶ Amb Casp, la poesia valenciana va perdre el tipisme i el costumisme pobletans, el sabor de la terra; es distancià de la poesia impressionista que li precedia i es dirigí cap a la captació de pensaments elevats.

193. SANCHIS GUARNER, M.[anuel]. Íbid nota 191.

194. COLOM, Germà. *Supra La Almudaina*, 16 d'abril de 1950.

195. DOLÇ, Miquel. «Xavier Casp y Valencia». *Destino*, núm. 603, 26 de febrer de 1949, p. 14.

196. *Supra* RENART, G. (pseudònim de Josep Giner Marco). «Poetas valencianos de hoy». *Las Provincias*, 3 d'abril de 1948.

Probablement el llibre més rotund d'aquells anys és *On vaig, Senyor?* (1949, segona edició el 1983), amb il·lustracions de Martínez Penella, llibre de tema religiós, que emparenta la poesia valenciana amb el que s'està fent a la resta d'Espanya. Blas de Otero –poeta compromés amb el comunisme polític– acabava de publicar el seu *Cántico espiritual* (1942), amb el qual va iniciar una poesia religiosa, existencial i expressionista; a continuació apareix *Hijos de la ira* (1944), de Dámaso Alonso (1898-1990), model de poesia desarrelada d'origen existencialista, i *Sombra del paraíso* (1944), de Vicente Aleixandre. Com està generalment admés, l'existencialisme espanyol va fer les primeres passes amb José Luis Hidalgo (1919-1947).

La poesia religiosoexistencialista va experimentar un notable auge a causa de les celebracions del centenari de San Juan de la Cruz, i és aquí on encaixen, per posar un altre exemple ben eloqüent, *Arcángel de mi noche*, del valencià Vicente Gaos (1919-1980), publicat el 1944; *Hombre de Dios* (1945), de José María Valverde (1926), i molts altres, perquè es desenrotllà una poesia que llavors s'anomenà *tremendista*, és a dir amb un elevat sentit de la religiositat, que invocava constantment Déu (encara que amb desesperança) i s'endinsava en els misteris del patiment humà. Precisament, la primera oposició a la política i l'estètica franquistes es va donar des del *tremendisme*.

Així va nàixer un estil directe que a la resta d'Espanya era practicat per poetes tan valuosos com ara José Luis Hidalgo, Gabriel Celaya, Leopoldo de Luis, Blas de Otero o Carlos Bousoño, un corrent poètic preocupat amb el tema de l'home angoixat i el seu diàleg amb Déu.

La poesia existencial va esdevenir metafísica amb José Luis Hidalgo, i amb més profunditat amb Vicente Gaos; també en la poesia de Carlos Bousoño (1923) i de José María Valverde, amb els quals es va convertir en poesia d'arrel cristiana.

La temática religiosa ha servido a los poetas españoles de postguerra para explayar y *transferir* actitudes ideológicas de vario pelaje. Desde el anarquismo confusionario de León Felipe al *retablo sacro* de Rosales,

sin olvidar la mínima convicción del Manuel Machado de *Horario*. En Garcilaso encontramos ya muestras de lo que podría llamarse *tremendismo religioso*. En el año 1942, un artículo de Sánchez Mazas, publicado en la revista, exhortaba al cultivo de la poesía religiosa: ese mismo año se celebra el centenario de Juan de la Cruz. En el número 23 de *Garcilaso* aparece el poema de Bousoño «Dios sobre España»; en el 46 en *Espadaña* publica Blas de Otero su tan conflictivo soneto «Me hace daño, Señor». [...] El tema de Dios es tan omnipresente en la postguerra literaria española que llega a tentar a un poeta arreligioso como Aleixandre, que, sin embargo, lo soslaya con prudencia y tacto en el poema «No basta», de *Sombra del paraíso*, y así habla de Dámaso Alonso, Blas de Otero, Alfonso Canales, «con todo, muchos de los mejores libros de la poesía española de postguerra deben su razón de ser a la temática religiosa: *los muertos* de Hidalgo, buena parte de la obra de Vicente Gaos [...]». En ningún momento ha de entenderse que el dios de la poesía española de postguerra encaja dentro de la ortodoxia religiosa al uso.¹⁹⁷

Distingix, en la poesia de tema religiós, tres graus: la poesia sacra, la poesia arrelada en la fe i la poesia de conflicte religiós.¹⁹⁸ Tal com succeeix amb Gaos, Xavier Casp escriu una poesia religiosa profundament sentida que, en cap cas, posa en dubte l'ortodòxia religiosa.¹⁹⁹ L'obra *On vaig, Senyor?* se situa de ple, per assumpte, per data de publicació (1949), per to i per oportunitat, dins d'esta corrent, perquè en la poesia valenciana en valencià, Casp és dels pocs, sinó l'únic, que en eixos moments està ben informat sobre el que es fa a Espanya. Simultàniament, per citar un altre exemple clar, Carles Salvador està donant a la impremta poesia religiosa d'acord amb el patró huitcentista amb què retardava l'evolució de la nostra poesia i la traslladava als models renaixentistes del segle XIX.

197. CARNERO, Guillermo. *El grupo Cántico de Córdoba*. Madrid: Editora Nacional, 1976.

198. *Ídem*. «La poética de la poesía social en la posguerra», en *Leviatán*, núm. 13, segona època. Tardor de 1983. Veg. també: «Precedentes de la poesía social de la posguerra española en la anteguerra y guerra civil», en *Boletín de la Fundación Juan March*, juliol-agost de 1983.

199. Després del canvi ortogràfic de Casp i de les seues batalles contra la unitat de la llengua, determinada crítica ha oblidat este fet de la història de la literatura espanyola, per resumir, amb esperit insultant, que l'obra de Casp està plena de *beateries*.

Este és un tema capital per a entendre la poesia caspiana, fins a l'extrem que són molts els qui, descuidadament, han donat a tota la producció del poeta de Carlet este to religiós, tot i que només es troba en este llibre i després, fragmentàriament, en algun altre, però en cap cas comprén la totalitat de la seua producció.

Podem deduir el seu punt de vista a partir de tres articles correlatius, publicats en l'*Almanaque de Las Provincias* per als anys 1947, 1948 i 1949, sobre tres poetes religiosos. Quan parla del pare Bertran²⁰⁰ afirma: «Per açò aquesta poesia és perfectament actual, però cal entendre bé: no actual perquè siga general i normal de l'època present, sinó perquè extreta d'aquesta, sap correspondre sentiment a sentiment al sentir de les generacions presents», de manera que estava fent un espai per a la seua pròpia obra. Però continua:

El pare Bertran ha triomfat de la poesia perquè, superior a ella aquesta és per a ell el goig del problema i no el problema del goig. Ací està el poeta que, mentre li era abrupta l'ascensió, callava apagant les llàgrimes (oli sobrer de les llànties de les idees) amb l'alé decidit, i amanyagant les interjeccions sobtoses amb la pregària fornida.

insistix, i un poc més endavant, afegix en l'article que al pare Bertran «li ha abellit abocar-se altra vegada el vi turmentat en l'Antic Testament, i ha aconseguit que este vi secular prenguera gust del fang nou».

Resulta molt curiós el fet que en la primera pàgina d'este article, datat a València el 1946, ja aparega el vocabulari bàsic de Casp, aquelles paraules que es passejaren pel títol dels seus llibres. En la línia tres apareix *volar*; en la quatre, *Schumann*, en la set *On?*, en la deu *silenci*, i així, successivament, *inquietud*, *calma*, etc. També hi apareix un bloc de teoria literària, perquè quan parla de les coincidències i de les influències de Bertran, confessa que no n'ha parlat a posta, ja que tots tenim les portes obertes a totes dues, «aquesta, de bat a bat devers l'admiració; aquella, ajustada

200. CASP, Xavier. «El pare Joan Bta. Bertran, S.J., poeta nou de la fe». *Almanaque de Las Provincias* per al 1947, pp. 426-433.

devers la humanitat indefugible. El viure és una paraula que cadascú pronuncia amb la veu personal. I heus ací l'orquestra mundial dins del concert universal. La categoria no es fer-se oir, sinó esdevindre solista, o siga: passar de personal a personalitat. I d'entre les veus aquestes, està la tonalitat de seda la de vellut, la de flama, la de cendra [...]».

L'any següent va destinar la seua col·laboració a un altre Bertran, Manuel Bertran, i tampoc perdé l'ocasió de fixar la seua pròpia estètica.²⁰¹ Va parlar de Bertran com d'un poeta sense conflictes, ja que, encara que era un poeta religiós, no ho era des del dubte, sinó des de l'afirmació: «Caldria, però, recordar a Bertran i Oriola que les arrels són a terra i que la terra és aquesta carn que va senyorejar el Paradís i que, desnobada d'ell, ens el fa cercar esperançada pels vint segles de Redempció», per la qual cosa el jove Casp es permeté donar-li consells sobre com tractar esta obra: «Caldria que aquest poeta recolzés més l'amor a Déu sobre el pit de l'home i que repensés que és ingenu imaginar que l'home pot arribar a ésser l'ànima». Una vegada portada l'aigua de la teoria al seu molí estètic, Casp mostra lleus símptomes de penediment i fa una dèbil marxa enrere: «No cal filar prim aquestes tres paraules de l'extraordinari poeta, però sí que cal pensar que entre el bucòlic Crist que juga i el tràtic Crist africà cap tota una espiral interessantíssima que Manuel Bertran i Oriola podria descriure entre Mossén Jacint Verdaguer i J.M. López-Picó, com ara a França, mestressa d'aquests afers, hom la descriu entre Francis Jammes i Paul Claudel».

Un any més, el següent, Casp va dedicar el seu article a la poesia religiosa amb el decidit propòsit de fixar-ne l'interés.²⁰² Va dir, amb més intenció de teoritzar sobre el gènere que d'entrar en detalls sobre la poesia de Melendres, que «el tarannà poètic des de temps ençà, és de dins enfora fent que el problema personalíssim, introspectiu, esdevinga paraula i millor quan més ingràvida, a fi d'eixamplar-lo com una respiració alleujadora; l'esgrimida teoria de l'evasió lírica, no és rònegament una teoria». Per

201. CASP, Xavier. «Manuel Bertran i Oriola, poeta del Nadal feliç». *Almanaque de Las Provincias* per al 1948.

202. *Idem*. «Miquel Melendres. Poeta de l'íntima immensitat». *Almanaque de Las Provincias* per al 1949.

tant, l'ús d'este tipus de poesia no vol dir recrear-se en un ensomni del passat «sino sentir-lo viu sobre el present», i arriba per este camí a una conclusió, diguem-ho així, ideològica: «La Pau, com la Bellesa, és la tranquil·litat de l'ordre».

El poeta ha de triar entre els molts sentiments i emocions que la religió li oferix, fins a determinar quins són els que constitueixen el seu món, sense que això porte implícit un rebuig o desdeny envers els altres:

El poeta es troba en la tria, però la tria, és clar, cal fer-la dels sentiments ja nats, i nats, també és clar, amb forma. Si una mare es posés a triar d'entre els fills, no cap dubte que els triaria tots, cadascun per una cosa i tots –oh felicitat!– per ésser fills. S'ha repetit fins al tòpic que el poeta és un pare dels seus escrits; tal tòpic seria una veritat si es pogués ésser pare i mare alhora; de no ésser així, el poeta és una mare. [...]

Casp va destinar este llibre, *On vaig Senyor?*, a sa mare. El va començar amb la il·lusió de dedicar-li'l, i encara tingué l'oportunitat de llegir-li algunes de les poesies que el componen, però «Déu ha volgut que l'acabe, amb el dolor d'haver de dedicar-lo al goig de la teua memòria». És un llibre emocionant, de robusta factura, de molt d'ofici i profundament sentit, amb ecos mironians que no es volen amagar. Casp va insistir en el fet que la seua poesia no era religiosa, sinó que ell era religiós, la qual cosa és ben distinta, «ya no creo ni en la poesía ni en la novela religiosa, sino en que el autor lo sea», declarà al diari *Levante*,²⁰³ amb la qual cosa pretenia situar-se lluny del fingiment i més lluny, també, de la beateria, «no vamos a entender que yo sea un poeta religioso, el que es religioso soy yo, no mi poesía, que no está en esa línea».

Miquel Dolç²⁰⁴ va entendre que amb este llibre sobre la passió Casp se situava en un dels moments més elevats i sentits del seu procés líric, perquè havia aconseguit recrear eixes sensacions, en màxim estat de sinceritat poètica: «Casp no habrá escrito un solo verso de ninguno de los veinti-

203. *Levante*. 29 de juny de 1980, p. 37

204. DOLÇ, Miquel. «On vaig, Senyor?». *Panorama de Artes y Letras. Destino*, núm. 684. Barcelona, 16 de setembre de 1950.

nueve poemas de este libro pensando en la galería de escenas por donde tenía forzosamente que discurrir. De ahí que su inspiración no denote un desmayo, una vacilación».

Va aprofitar per a tornar a fixar –i ampliar– el cercle d'amics, perquè hi ha vint poemes dedicats a vint d'ells: López-Picó, Octavi Saltor, Manuel Bertran, Francesc de B. Moll, Giovanni M. Bertini, Roberto Radicati, Francesc Navarro, Joan Fuster, Francesc Bort, Miquel Forteza, Rafael Villar, Lluís Margarit, Santiago Bru i Vidal, Arturo Zabala, Miquel Melendres, Guillel Colom i als seus germans Ricard, Vicent i Hermínia. Amb això determina més detalladament els qui compten, al seu parer, en la literatura valenciana de postguerra.

El llibre és un bon exercici mètric i musical, amb encerts que el converteixen en un volum molt caspià.

Amb *Aires de cançó* (1950) es tanca el primer període de la seua obra i se n'obri un de nou, que va des del 1953, data de la publicació de *Goig*, fins al 1957, quan s'edita *Home*, trams a què aquell llibre fa de pont.

Hi ha en *Aires de cançó* aspectes de gran interès. Per començar, el pròleg d'Octavi Saltor, que oferix idees clares sobre la poesia caspiana. Troba en *Volar...* un «pampallugueig d'imaginació i d'emoció»; destaca de *La inquietud en calma* la «serena draperia» que cobrix este esclat líric; de *Jo sense tu* «l'erotisme elegíac [que] trasbalsa el marc de l'idil·li», i d'*Aires de cançó* els cinc càntics monserratins finals «concebuts i resolts amb una veritable tècnica tonal, d'autèntic músic-poeta, és a dir, de líric»; admira el pulcre lèxic cenyit de modernitat que utilitza Casp, el seu subjectivisme expressiu, les elegants audàcies acrobàtiques d'infinít, la idea, el to, el ritme, la glossa, la transcripció mateix de la cançó, que en cap cas són recursos, sinó una superació lliure i individualíssima, perquè de la cançó el poeta en pren això: l'aire.

Xavier Casp, en aquest llibre, ens dóna una nova lliçó de recerca i de creació poètica; una lliçó de síntesi, de claredat, de nervi, d'artifici, de sensibilitat, d'afirmació, de música, molt mediterrània. Una lliçó penetrant de simplicitat vencedora, damunt la civilitzada complicació interior.

És un llibre personal i original, que manté el repertori lèxic ja conegut (*silenci, nit, goig*, etc.) i la seua coneguda paleta de colors, amb el rosa, el mel, el blau, el blanc, el verd, el tarongeta... No obstant això, no ha de passar per alt la intenció última del llibre, perquè l'ús de cançons o de cançonetes és un dels recursos més utilitzats pels poetes cultes de postguerra: Miquel Duran, Lluís Guarnier, etc. La cançoneta és el gènere preferit per antonomàsia per la poesia d'origen burgès, ja que s'hi trobava el plaer d'allò popular –que tant admiraven els llorentinians. És, sobretot, un acostament a les fonts originals, però en este cas, «esta poesía popular resulta tan buena y tan bien hecha que revaloriza el ya sospechoso sentido de la poesía popular o chabacana».²⁰⁵ Com ja hem vist, Casp va registrar en la Societat General d'Autors un total de huitanta poemes com a lletres de cançons, dels quals aproximadament seixanta eren diferents, i la resta repeticions amb diferent número de declaració.

La seua recuperació ara (tal com s'escaurà en els anys finals dels setanta a Espanya amb l'anomenada música *folk*, que com nous Grimm buscaven tonades i lletres en les músiques que es cantaven pels pobles d'Espanya), té el propòsit d'alleugerir l'excés d'intel·lectualització de la poesia que s'estava practicant i acostar-se als sectors populars. En el cas valencià, els principals compositors valencians (Matilde Salvador, López Chávarri, Palau, etc.) prestaran a este fi el seu talent.

Ara, les dedicatòries estan acompanyades per explicacions. El llibre està adreçat a la seua neboda Maria Hermínia Arbona Casp, «a la qual als dos anys de vida ja li abelleix cantar. València, 1946». Hi seguixen dedicatòries de poemes concrets: «A Matilde Asencio Salvador, nada amb dos cognoms de l'avant-guarda musical nostra»; «Per a cantar al primer fill del poeta Enric Soler Godes aquest nannà fluix de son, escrit a compàs de cadira baixa»; «A Pepa Alicia Garcia Atienza, amb la il·lusió de creure que així l'adorm la seua mare»; «Al poeta mallorquí Llorenç Moyà»; «A Manolo Sanchis Cabanilles, perquè la cante amb el goig infantil –únic goig total–

205. RENART, G. «Poetas valencianos de hoy. Xavier Casp». *Las Provincias*, 3 de juny de 1948.

de no entendre-la, aquesta cançó innocent de Blanca-Fe» i «A Miquel A. Dolç i Rincon, amb un desig de joc amb ell».

És molt suggeridora la part final, anterior als cànctics monserratins, en què Casp agafa lletres populars i construeix a partir d'estes les seues cançons a la manera de com es formaven les moaixakhes i fins i tot algunes *qasidas*, encara que sense cap canvi de llengua; hi ha, això sí, un pas de la literatura popular a una literatura culta en to menor. Casp mantindrà l'exercici de les cançons durant tota la seua vida. Va fer lletres per a molts compositors, tant de música clàssica com de música popular o d'altres models estètics. Una consulta al repertori dramàtic musical, en la Societat General d'Autors d'Espanya, va donar com a resultat l'existència de quaranta cançons registrades a nom de Francisco Javier Casp Verger, a les quals caldrà afegir-ne moltes altres no registrades i, és clar, les òperes.

Certament es troba a gust en la pràctica d'este delicat art, perquè Casp sap trobar un to seré i elegant, que el singularitza dins d'este gènere amb tantes servituds, «he aquí su mérito excepcional. Sería ocioso buscar paralelos o interferencias en su línea lírica; las mismas canciones transcritas, los mismos tonos invocados, forman sólo el *spunto* de su arte exquisito, escrupuloso: palabras sin abismos, contornos de la alegría, imposible aliento de la lírica».²⁰⁶

En el preàmbul, Octavi Saltor reconeix dues parts: la primera, «A l'aire del cor i del seny», amb poemes més cultes; la segona, «A l'aire de la glossa», més popular; però en tots dos casos, el predomini és de l'emoció. Esta és altra de les virtuts de Casp com a poeta: no permet que la complexitat del poema el distraiga del que és principal, i és d'esta manera que aconseguix «estas canciones, pequeños prodigios de claridad, reticencia, sugestión, sensibilidad y delicadeza».

En resum, *Aires de cançó* és un joc líric «sólo aparentemente ingenuo», perquè es tracta de «pequeñas joyas de claridad, sutileza, higiene mental y disciplina lírica» ben notables, la qual cosa ens mostra un Casp molt segur

206. DOLÇ, Miquel. «Las canciones de Xavier Casp.» *La Almudaina*, 23 de novembre de 1950, p. 4.

en qualsevol dels tons que tria, des de la inquietud religiosa fins a la crònica de la vida o l'ésser humà.²⁰⁷

L'article més aclaridor de tot este període és, potser, un molt extens (més de vint mil caràcters), publicat a Mèxic per Joan Fuster,²⁰⁸ que comença situant Xavier Casp en el context valencià i l'equació Casp-València:

com han estat polèmicament plantejades en els últims temps. Esguardar la seua personalitat prescindint de l'eficàcia diguem-ne revolucionària que ha tingut per a les lletres valencianes, fóra privar-nos d'un primer accés a la comprensió, a l'enteniment total. [...] El que Casp revoluciona, el que fa girar fins a retornar-ho al punt original i necessari, és la intenció, la consciència moral de l'escriptor valencià: el recordament de la responsabilitat estètica en funció d'una exigència patriòtica.

Reconeixia que, a banda del valor literari intrínsec de l'obra de Casp, hi ha un valor històric perquè València, al contrari que Mallorca o Barcelona, mancava d'una escola valenciana anterior a la seua obra, provocat pel fet que València vivia en el *je m'en foutisme*. Feia seu el punt de vista de Miquel Dolç, segons el qual Xavier Casp representava «una rigorosa contradicció amb la seua terra», contradicció que tenia aspectes positius perquè podria ser una renda capaç d'efectuar la transformació cultural prèvia. Per a això, el va situar generacionalment, aïllant-lo en el grup barceloní de Bartra, Dolç, Rosselló-Pòrcel, Janés, Teixidor, Espriu, Selva, Vinyoli..., «el seu aïllament generacional procedeix també del fracàs de la seua generació com a tal».

En Xavier Casp la renovació és al mateix temps creació, tenint en compte que la guerra havia deixat a València poques coses susceptibles d'ésser renovades. Mentre que alguns poetes romanen callats –*Llàntia viva*, de Bernat Artola, és de 1947, i *La llum tremolosa*, d'Almela i Vives, del 1948–, mentre que uns altres continuen fent llorenti-

207. Dolç, Miquel. *La Vanguardia Española*, 9 de juny de 1966, p. 61.

208. FUSTER, Joan. «Valors nous als països de llengua catalana. Xavier Casp». *La Nostra Revista*. Mèxic. Juny-juliol, 1950, p. 298 i s.

nisme, mentre que Carles Salvador, el capdavanter de l'avantguardisme a València, proclama un *retorn a Llorente*, les primeres obres de Xavier Casp aporten a les lletres valencianes una embranzida d'inquietuds i l'entroncament amb problemes literaris i humans fins aleshores una mica negligits.

Es referix a la influència de Josep M. López-Picó; però del López-Picó de les saboroses concepcions teològiques amb fort rerefons ideològic, la qual cosa el convertix en l'únic poeta de la seua edat «que pot usar amb estricta propietat el nom de poeta catòlic».

La segona part de l'article està dedicat específicament a l'obra literària de Casp, i per l'interés del que s'hi diu, per la dificultat objectiva de manejar este article i esta publicació, hem considerat que allò més adequat era reproduir-la aquí, encara que siga un poc extensa:

LA OBRA DE XAVIER CASP

El primer llibre publicat de Xavier Casp és *Volar...* (València, 1943). Prescindint dels poemes d'adolescència, el poeta hi selecciona, de la total obra inèdita, un conjunt matisat. *Volar...*, com tots els primers llibres, reflecteix alhora les fonts literàries, inicials, de l'autor i totes les potencialitats que varen créixer i concretar-se en les obres posteriors. Hi veiem, de fet, el tema religiós, la joguina acançonada, l'amor sentida consirosament: el triple Casp que fins ara coneixem. I més encara: hi veiem endegada ja en el mateix origen la fluència estilística, sobreposada a les vacil·lacions sabent el que vol i volent el que sap. Casp és dels poetes que troben insuficients els *mots de la tribu*. Dels qui, en llur esforç per dir l'inefable, s'aventuren a la recerca d'una exactitud expressiva per mitjà de violentes equivalències. Quan ha descobert en ell mateix o en el món el nom autèntic, la *realitat última* –millor dit la seua realitat última, puix que cada poeta en té una–, es troba amb un instrument expressiu que no pot usar sense defraudar les pròpies ambicions. El poeta, per tant, es veu obligat a recrear l'idioma, a crear-se un idioma, a establir-se les condicions d'aconseguir-lo. Un idioma seu, que s'adiga amb el seu afany de donar-se'ns: que oferesca una solució viable al sentiment de l'intransferible que és la poesia dins el

poeta. No cal esbrinar ara si açò –fenomen universal– es deu a una fatiga, a un exhaustiment del llenguatge literari, o si correspon a una complicació de la sensibilitat de l'escriptor. En ambdós casos s'explicaria, com afirma Eliot en el seu assaig sobre els *metaphysical poets*, pel grau de varietat i de complexitat de la civilització en què vivim. Tota la poesia moderna que davalla de Mallarmé, de Baudelaire més amunt, potser de Poe al final, està basada en aquest problema –enfront de la que prové de Blake, de Rimbaud, de Lautréamont, per a la qual la imatge, car de la imatge parlem, no suposa un esforç per insatisfacció, mediat, sinó una expansió, una necessitat gairebé fisiològica d'abocar, intacte, el *desorde sagrat de l'esperit*: una secreció estupenda i incontrolada. En l'obra de Xavier Casp el lector pot anar seguint el procés d'aquella lluita. La tendència a l'exactitud d'expressió servint-se del camí indirecte, de la voluntat calculada. L'estesa gràcia de les troballes justifica, en última instància, l'arduïtat que en la lectura trobaran els desavesats. *La inquietud en calma* (València, 1948) i *On vaig, Senyor?* (València, 1949), són els llibres que succeeixen *Volar...* als quals, a més, hem d'afegir *Goig*, del qual només s'ha fet públic el poema «Tríptic del somni», guanyador de la Flor Natural als Jocs Florals de la Llengua Catalana del 1950. (Com a curiositat anotaré que els títols, *Volar...* i *La inquietud en calma* són una mica forçats, perquè la censura espanyola condiona l'autorització d'aquestes obres a dur-ne uns que no semblassen catalans, uns rètols amfibis castellans-catalans.) Entre les particularitats a remarcar en Xavier Casp figuren uns interessants exercicis estròfics, les «Sonates», que es proposen la transposició de formes musicals al camp de la poètica, a base de combinacions mètriques i jocs de rimes. Els rondós, per exemple, consten d'unes quantes estrofes de quatre versos, la part dels quals que segueix la cesura és repetida, idèntica, en cada estrofa: rara flor d'enginy que solament a força de perícia pot salvar-se de l'artificiositat. Tot plegat palesa la profunda devoció que el poeta valencià sent per la música, devoció nascuda i mantinguda en un ambient familiar propici i en el conreu que durant alguns anys en féu ell mateix. Al progressiu acurament formal que es desplega de *Volar...* a *Goig* s'ajusta també una condensació, una major finesa interior en els temes, que culminen conjuntament en *On vaig, Senyor?* i *Goig*. Són, sens dubte, dos dels llibres més suggestius que

haurà donat la Renaixença al País Valencià. Dels múltiples aspectes que aquesta producció presenta al comentari, en triaré només un, ara. Vull ocupar-me, per arrodonir aquests apunts, de Xavier Casp en la seua situació de poeta catòlic.

XAVIER CASP, POETA CATÒLIC

La inquietud en calma, en les «Sonates» de la seua part central, defineix Xavier Casp com un subtil poeta religiós. I no tant pels temes –dels quals únicament la «Sonata de l'Eucaristia» ho és–, com per la subterrània tensió transcendent que els anima.

En les altres obres, àdhuc en les aparentment més allunyades d'intenció religiosa, com ara *Jo sense tu*, la presència humana del poeta ve il·luminada sempre des d'aquest angle. Cal indicar, a més, que, en el fons, tota la literatura catòlica moderna –exceptuats els escassos poetes místics que puguen trobar-s'hi– volta entorn de l'home criatura, entorn, o dins, d'una antropologia estremida: aneu als versos de Paul Claudel o a les novel·les de Graham Greene amb la paraula –la idea– *pecador* com a clau, i se us revelen de ple. Potser per voltar-hi d'una manera tan exclusiva, el cosmos novel·lístic d'un François Mauriac resulta irremissiblement turmentat. No oblidem, però, que en una explicació catòlica *pecador* no té pas una accepció pessimista, perquè en fi de compentes la Redempció endinsa les seues arrels en la natura humana caiguda inicialment i recaiguda en cada home. *O felix culpa!* –canta la Litúrgia. La «Sonata del nu» de Xavier Casp pren, des d'aquest punt de mira, un sentit més dens. Casp diu a l'home:

El teu nu s'assaona per a vencer l'edat;

i el nu de la dona és una pregunta encesa; i l'acte sexual, matrimonial més ben dit, apareix:

fermentant entre el misteri i el delit;

i el fruit, el nadó, és

*gràcia inadjectiva
de la veu evangèlica*

que ve al desencís

*per tal que el cel ens entre
al clos de la recança.*

Desencís que, com el sencer desfici de la carn, es realitza *sota el jou del pecat*. Igualment es carrega de significació el vers final de «Jo sense tu», el llarg poema de l'amor enyorada, que altrament semblaria desplaçat en el cim de tanta fervor carnal:

Que palpe misèries pel vol de la fe.

Heus ací, doncs, la vivència d'empecatament sobre la qual, per paradoxa, s'aixeca la dignitat de l'home, segons el catolicisme, en fer-lo protagonista d'una aventura sobrenatural i terreny obert a la Gràcia. En Casp es completa amb la consciència de combregar en un destí comú a tots els homes, *On vaig Senyor?* (*sensacions de la Passió*) desenvolupa àmpliament aquesta segona cara de la concepció catòlica. El poeta, en *On vaig, Senyor?*, parla per boca d'un contemporani del Crist, un qui en rep l'espectacle directe, dominat per les angúnies del descobriment: encara que, si bé es mira, tot cristià és d'alguna manera un contemporani de Crist i se'l descobreix. Aquest home –l'home– se sent solidari en el pecat i en la participació de la Sang redemptora. Quant al pecat, Casp va més enllà del clàssic «tots pecàrem en Adam», per afirmar: «tots pecàrem també en Judes». Per això pregunta al Mal Apòstol:

*¿Qui t'ha dit que el besasses
per tu i per mi?*

I afegeix:

*Vull mastegar el Pa
i no escopir;
vull que me'l salve el glop
del Vi.*

Açò és: assumeix la responsabilitat –la d'Adam, la de Judes, la dels pecats seus de cada dia– i veu en l'Eucaristia senyal i mitjà del rescat. Perquè hi ha en aquest Crist de Casp allò que no trobem en el Crist d'Unamuno ni en el Crist de Pierre Emmanuel: allò que el fa específic-

cament catòlic, com el de Claudel, la virtualitat sacramental. És en el pa que Ell dóna als cristians

una humana aptitud de fondre els anys,

I la seua Resurrecció, simbolitzada en l'alba del Diumenge de Nisan

*...té un desgranament d'espigues
que il·limita el pa viu en mans d'Apòstols.*

(El blat i el raïm, en llur significació eucarística, són uns dels leimotius constants dels poemes de Casp.) Al costat d'aquest apropament substancial al Crist, d'aquesta incorporació real, hi ha, encara, Maria, *Mare de Déu e Filla*, que deia el clàssic, en la qual el poeta,

captaire nu que ve a la Vostra falda,

present convergir tota la tradició valenciana, popular i literària. Maria, Mitjancera, Corredemptora i Emparadora, és posada com a clau de volta de l'univers dogmàtic i de la vida nova de l'home empecatat.

*Que amb Vós l'afany s'esclata en pau
i el dubte es fa serenitat.*

diu Casp en la «Pregària penitent», de la sèrie monserratina d'*Aires de cançó*. I tot això indicat –indicat a penes–, situa el nostre poeta en el bell estol de fidels, un dels sectors més preats de la poesia catalana contemporània, que encapçala Verdaguer i arreplega noms tan poderosos com Costa i Llobera, Riber –ai las! Riber– i López-Picó. Junyit a un sistema vibrant de pensament, Xavier Casp hi ajusta la seua poesia: lluny de la lírica devota –i ja enteneu què vull dir–, però nodrint-se en una vena emotiva senzilla i tendra: un catolicisme despullat, ferm, una religiositat pregona.

El següent grup de llibres és el format per *Goig i Esparses* (tots dos del 1953), *Braçat* (1955) i *Poema dramàticament esperançat* (1956), fase que conclou amb *Home* (1957), que és el llibre-pont cap a una tercera època d'obres.

De *Goig* (1953, segona edició el 1987), en va dir el premi nobel Vicente Aleixandre que era «un cántico sumo, coronación de la mujer, luz de su corazón y en él alcanza usted, para mi gusto, algunas de sus mejores iluminaciones. Es ud. un poeta vario y este verdadero himno amoroso consagra en su punto más alto toda una vertiente de su alma, que aquí se manifiesta con plenitud».²⁰⁹

El llibre està dedicat «A la meua muller, goig meu», i té il·lustracions de Pedro de Valencia i un retrat pintat per Balbino Giner. La primera part està composta per poemes molt breus, molt pensats, molt ben mesurats, intensos, d'art menor. En la segona part, els poemes s'estiren, es convertixen en silves o en estrofes de tall clàssic, i el que eren poemes amorosos es transformen en dissipacions sobre les relacions entre el *tu* i el *jo*; el *jo* entés com un *nosaltres* –sempre és així en Casp– i el *tu* com un *vosaltres*.

Els poemes es mesclen en la tercera part: els molt breus amb els més extensos de tota esta sèrie. El tema es manté sostingut amb la mateixa tensió; el lèxic és el ja conegut, més d'una dotzena de *jo*, de *silenci* o de *set*; els colors són ara el blau, el rosa, el lila, el verd i el blanc, i també hi ha recursos als procediments musicals, com la «Sonata de les distàncies», dividida en adàgio, *moderato*, *andantino* i *rubato*. Cap a la fi, alguna lletania. La llengua és elegant, de vocabulari ampli i precís. Un llibre, per descomptat, madur, d'un poeta amb ofici i amb experiència. De nou res a vore amb els seus predecessors i molt poc amb la majoria dels seus contemporanis.

Amb ocasió de la publicació d'este llibre, Estellés va subratllar que l'obra de Casp era la de «un auténtico valor lírico de la presente hora española», i reforçà esta opinió aclarint que per a ell dir Xavier Casp era el mateix que dir el rigor, «Xavier Casp o la autenticidad; escoged lo que queráis», perquè donava sempre el poema exacte «donde es más lo que se dice que lo que se habla» i davant d'este rigor, l'«auténtico delirio musical, reuniendo, sonoramente, en una serie sencillamente deslumbradora de

209. La carta sencera està reproduïda en la segona edició. València: Del Cenia al Segura, 1987.

combinaciones métricas, tan atrevidas como perfectas», feia una crida perquè es duguera a terme un estudi de l'estilística d'este poeta i demanava per al treball Sanchis Guarner. Concloïa amb l'afirmació que *Goig* «es un libro espléndido: un momento sumamente significativo en el sistema ortográfico de las letras españolas».²¹⁰

Esparses (1953) és un llibre amb dues parts. La primera té aires costumistes, també festius i d'amistat, «Llaurador valencià», «A la gaiata de Castelló», «A l'endemà del ball», o a persones concretes amb dedicatòries igualment concretes. No es pot oblidar que este és un procediment que utilitza Casp des del seu primer llibre com un termòmetre d'amistat. Hem vist créixer el nombre d'invitats en les seues dedicatòries i hem observat la seua relació. En esta obra introduïx noves variants a la manera d'explicacions, com, per exemple, «A l'amic Joan Garcia Rigal, creador de tal "personatge" en el seu llibre *Bartolo*»; «A Jaume Bru i Vidal en casar-se amb Maria dels Àngels Ripollés Benlloch»; «A Lluís Margarit Colominas, bon amic, amb veritable companyia en el seu dolor d'haver perdut la seua muller, Esperança»; «A Miquel Adlert Noguerol en el dia del seu Sant», etc.

La segona part del llibre és de poesia religiosa, pel Nadal o per Sant Francesc d'Assís, Sant Jordi, Sant Josep, Sant Vicent Ferrer, Sant Miquel i diversos èxtasis. Tal com indica el seu títol, és un llibre de tràmit i de trànsit, del qual destaca, sobre totes les altres coses, el virtuosisme tècnic, la comoditat del poeta que maneja amb soltesa i mestria el vers, el seu so, la seua musicalitat...

Braçat (1955) està publicat a Mallorca, i el títol ja és prou eloqüent: un *braçat* és 'la quantitat de llenya, de pals, d'herbes, etc. que podem agafar i portar d'una vegada amb els braços'. Per això Casp va fer l'aclariment següent:

En aturar-se un instant en la vida –la vida es generosa i, encara que ella no s'atura, ens permet aturar-nos-hi–, hom s'adona, de sobte, que en la collita dels afanys, els vencills de les garbes fetes no han abastat

210. ESTELLÉS, Vicent Andrés. «Xavier Casp o el rigor». *Las Provincias*, 7 de juny de 1953, p. 9.

tota la sega. Cal, doncs, espigolar. És aquesta una tasca humil. Ara jo, humilment, n'he fet aquest braçat.

Cal entendre, per tant, que estos poemes s'havien quedat en el camí dels llibres anteriors, i per això els va oferir a braçades. No hem de creure que es tracta d'una reunió d'exercicis rebutjats; ans al contrari, són poemes molt interessants: la sensació que ens deixen és la de ser un dels millors llibres de Casp fins a eixe moment, tant per l'adequació tècnica com per la precisió i pel to. El llibre està organitzat en dues sèries, una d'«impressions» i una altra d'«afectes», i com és habitual, les dedicatòries són frescos menuts de la vida afectiva de Casp d'aquells anys.

El llibre està dedicat a Josep Sanç Moia, «delitós prosista, mestre de tantes virtuts humanes, d'entre les quals només puc correspondre-li a una: l'amistat», i la resta dels poemes, novament a poetes i escriptors. Però en este cas les dedicatòries es convertixen en el motiu mateix del poema, fins al punt que esdevenen títol i passen a anomenar-se: «Elegia a Joan Alcover», «En el xxiv aniversari de la mort de Miquel Costa i Llobera», «Al poeta Guillem Colom», «Al gran poeta Miquel Ferrà, mort», «Al poeta Miquel Forteza», «Monòleg amb Blai Bonet», «A Mossén Jacint Verdaguer», «A Octavi Saltor», «A la casa d'Alonso Quijano», «A Quevedo»; «Quasi un sonet al rostre de Teresa», «Oh, Myra», i, fins i tot, «Al·leluia de l'amistat sincera». Però també hi ha dedicatòries en el sentit tradicional, és a dir, poemes que tenen el seu propi títol i que es destinen a persones en concret, com: «Al poeta Miquel Ferrà, en la mort del seu germà Bartomeu», «A Miquel Dolç i M. Eugènia Rincón, a l'instant de les noces, des del cor de l'amistat», «A Josep Maria Lopez Picó, qui arriba als 60 anys, perfecte de fecunditat poètica», «A Octavi Saltor des de València, en el dia del seu homenatge celebrat a casa de Josep Iglésies», «Miquel: enguany també una goteta de la mar», «A Francesc Matheu», «A Consol Rodríguez-Fornos de Zabala», «A Quevedo», «A Myra, ànima d'«El pont de Waterloo» incorporada insuperablement al cinema per Vivien Leigh», o «A Miguel de Cervantes, en el iv centenari del seu naixement».

El llibre es tanca amb un emocionant poema titulat «Llengua»:

*Llengua! Meua i d'aquell que amb mi diu nostra!
¿Quina mà va a la mà més viva d'ala
que aquesta que ens duu al pols el mateix ritme?
Llengua: fidelitat entre home i pàtria!*

Del *Poema dramàticament esperançat* (1956) se'n van fer tres-cents exemplars, per tant va ser un llibre de tirada curta; a més, es dona la particularitat que bona part d'ella anà a parar a casa d'amics catalans i mallorquins. Pròpiament no és un llibre, sinó un fullet de vint-i-dues pàgines, més citat que llegit, més conegut que consultat.

És una llarga meditació inexhaurible, també una confessió a mitja veu, un pensament que discorre lliure perquè naix de la llibertat i es va construir en l'acte mateix de la seua creació:

Visc pensant-me, desfent-me en jo, vivint-me...

S'adreça al seu cor i a tots aquells que hi habiten, i ho fa sense condicions ni inconvenients. És un magnífic poema en tres parts: la primera és una poesia d'alé, de pensament sobre el fet de viure i de pensar; la segona part té temptacions socials, la visió desmitificadora del treball, perquè entén este com a esclavitud i renúncia del nostre temps, essencialment quan el treball que desenrotllem no té res a vore amb la nostra vocació (en esta segona part trobem molts dels ingredients que constituïran el centre de *Jo, cap de casa*, que es publicara sis anys després); la tercera part d'este poema és de to metafísic, amb un major desig de transcendència.

Home (1957), com abans havia ocorregut amb *Aires de cançó*, és un llibre-pont cap al tercer grup de les seues obres, aquell que arriba fins al llibre de l'òpera *Vinatea* (1975), i l'inici d'un bloc de llibres en què combina lirisme poètic amb variacions ortogràfiques i una actitud més –diguem-ho així– polititzada, o amb una actitud de major compromís amb els seus ideals socials.

És un llibre d'ostentació, que l'autor va dedicar als seus fills Caterina, Xavier i Salvador. D'ostentació, perquè és de sonets, escrits amb un llenguatge molt elegant que, de vegades, ens deixa la impressió que Casp es va prendre el llibre com un repte i com un exercici, sense que això impedisca observar la bellesa i la perfecció formals de molts d'ells. El propòsit experimental ja està present en la divisió del poemari: s'inicia amb un pròleg de tres sonets; hi segueix «I. L'home extens», «II. L'home intens», «III. L'home immens», i es tanca amb un epíleg de dos sonets:

*Ja sé que açò és un vici petulant
de qui pensa que ser no és molt ni prou
perquè a dies fa sol i a dies plou
i allò que avui és un crit demà és un cant.*

Temàticament, recorre tots els assumptes de la seua poesia, de cap a cap, en el moment que estem. Este cabal de què parlem desemboca fins i tot en poesia religiosa, i el lèxic es comprimit i s'especialitza en *jo, set, goig, inquietud, silenci* i allò que després de deu llibres coneixem perquè com a lectors ens hi hem familiaritzat.

Jo, cap de casa (1962) està dedicat «a tots aquells que, ara, en este temps, són pares. I a tots el que si no ho són, no és per manca de voluntat». És un llibre capital en la bibliografia caspiana, perquè desenrotlla alguns dels aspectes més decisius del seu pensament social, cívica i, fins i tot, religiosa. És el més ideològic i més revelador de la seua manera de pensar. Voluntàriament o involuntàriament, qüestió difícil de determinar, es converteix en una crònica de la València d'estos anys, una València de treball entre setmana i de missa els diumenges, de nuclearització familiar, en la qual la vida gira entorn del *cap de casa*, un ser clau que assumeix la responsabilitat vertical en la construcció de la família, però també amb la vida i amb la pàtria.

El llibre vol ser una oració amb la qual dona gràcies pel prodigiós miracle del dia a dia, de les coses menudes, d'aquelles situacions de les quals, de tan quotidianes, se'ns escapa la bellesa que atresora, raó per què

utilitza un to confidencial més enllà del líric. El poeta (*jo*) fa que el món pivote sobre ell, i que des d'ell s'ordene. I se sorprén perquè de sobte es reconeix home, casat, pare, centre d'un univers familiar i diari, un ésser social, un tot:

*Jo: home entre els hòmens;
jo: fill legítim del temps;
jo: casat;
sí, jo: pare;
sí, sí, jo, jo ijo!*

El *jo* per davant perquè així és; però al mateix temps, este reconeixement en la individualitat, en la singularitat de la seua pròpia existència, el porta, com els poetes socials que li són coetanis, a comprendre que no es pot ser *jo* sense els altres, sense estar entre els altres o en ells. Això és la totalitat del *jo*:

*¡Té gràcia!; no puc ser
si no som.
I no podem ser
si no sóc.
¡Heus ací
l'angúnia de dir jo
i dir-bo com qui diu tot!*

És un home comú, que matina, va al treball, passeja amb els seus fills, va el diumenge al temple, veu créixer la seua descendència en la pau de la llar, i quan tots dormen, es fuma un últim cigarret fent els comptes de la vida, la qual cosa el situa al bell mig d'eixa vida, perquè d'alguna manera ell se sent el creador d'eixe món i quasi el seu únic administrador. Hi ha elements modernistes en la descripció dels paisatges de la ciutat (la velocitat, les màquines, la manera de filosofar), i hi ha elements socials sobre el treball, que és l'espai del poble:

*Sí, popular, del poble i amb el poble
i per al poble sempre.*

*El poble no sóc jo, això ja ho sé,
mes sé que el poble el fem molts jos com jo
que no deixem de ser-ho en el treball.*

Però el llibre deixa alhora una forta sensació de temps estancat, de temps paralitzat, en què no s'esdevé res, en què no es mou res, en què les esperances s'ajusten a allò estrictament necessari. Una existència en pau i una pau que, a estones, és cascall defensiu pel qual escapar d'eixe món pla.

No hi ha queixes, ni ànim rebel, sinó que és acceptat tal com és, com el moment que li ha correspost viure tot deglutint els valors dominants d'aquells anys: la família, la religió, el matrimoni, la llar, el diumenge de missa i futbol, el treball... Tots estos es convertixen en referents i en un vivíssim retrat d'actualitat que ens transporta a la realitat amb nitidesa mitjançant un to confidencial que busca el lirisme del dia a dia.

Poemes que llisquen també cap a la metafísica, amb referències bíbliques («I així sóc el que sóc») i cap a la metapoesia («¡qui sap si no sóc només que prosa / dins la tasca immarcable del poema!»). Hi ha un cant a la llibertat, rebuig de la monotonia, i sarcàstiques ironies sobre el castellà, («¡ el castellà tan postís»).

Hi ha també aspectes misògins, molt típic d'una Espanya de postguerra la societat de la qual elogia els valors castrenses, que considera privilegiats, i explica que als homes «ens cal tenir Déu, Pàtria / família, amiatat...». El llibre parla dels diners, del salari, de la mort, del poder dissolvent del costum; no vol el poeta escriure per costum, crear per costum, amar per costum, besar, parlar, voler els amics o tenir una casa per costum, «Ma casa és un amor que amant em crea / quan em cree creant-la».

I el diumenge va al temple amb els seus fills, i ho conta amb la desimboltura d'un cronista, amb detall i ironia, en uns versos que contenen enuig en constatar que la rutina és la norma que regix en una persona que «tinc la fe del jornalero». Els diumenges es convertixen en una gojosa monotonia en família, element clau, («¡i ells són els meus, / els meus que em fan ser jo!»). Fuma, a soles o amb amics, fuma quan la casa dorm, i ell

mateix es prepara per a dormir, («Bona nit. Tot, tot és meu. Crec que sóc home. / Tot és meu. / [...] Sóc cap de casa»), i esclafix, en estos versos, una època.

El crític Rafael Manzano va saber vore molt encertadament el fons d'este llibre, perquè per a ell el poeta canta un món burgés, còmode, amable, senzill, amb hores presidides pel goig dels fills, l'esposa i el treball, entés com a benedicció, no com a càstig: «Xavier Casp es el poeta del hogar, de la burguesía y de la paz. El poeta de la *casa*, digna institución merecedora de un puñado de estrofas líricas, como arca de virtudes, hospedaje de la familia y célula viva de la Patria».²¹¹

D'una importància i una envergadura semblants és *D'amar-te, amor* (1963, segona edició el 1988). Incorpora un pròleg de Miquel Adlert Noguerol, on s'oferix la primera biografia de Casp –a partir d'aquí seguida per tots– i fa una antologia de crítiques laudatòries envers el poeta.²¹² És un bell llibre d'amor en el sentit ampli del terme. Del seu abast ens en dóna una idea palmària el poema que obri el llibre, «Tal com el pa o el vi», on s'apunten els diversos tipus d'amor: l'amor místic, de relació amb Déu, un amor transcendent, intens i religiós; un amor ecumènic, dels éssers humans entre si, un amor universal nascut de la condició humana mateix, i un amor cap a la dona, conjugal o no, que beu directament de les fonts clàssiques de la literatura valenciana, molt especialment dels poetes del *segle d'or* valencià:

*No és que plore per plor ni per dolor,
però em cal dir que plore perquè als ulls
em trau la tu de mi tanta calor
que no et vull riure gens si no és així.*

211. MANZANO, Rafael. «La muerte de Manuel Sanmartín». *Arriba*, 30 de juny de 1963, p. 21.

212. Arreplega opinions d'Adolfo de Azcárraga, Miquel Batllori, Joan Bta. Bertran, Jordi Blajot, Carles Cardó, Rafael Ferreres, Josep Giner, Miquel Melendres, Francesc de B. Moll, Josep Ombuena, Josep Romeu Figueres, Joan Ruiz Calonja, Octavi Saltor, Joan Bta. Torrelló, Joan Triadú, Josep Lluís Valera i Blai i Bonet, a més de diverses enciclopèdies o compendis poètics.

És un amor marquità, cortés, galant, apassionat, rotund, i també, en altres moments, un amor de codi pastoral, que aconsegueix de vegades graus esplèndids de tensió, de troballa i de recreació lírica.

Silenci (1969, segona edició el 1985), Premi València de Literatura d'aquell any, completa este cicle que representa el punt més alt de la poesia de Casp, i el tanca. La segona edició té un preàmbul de Juan Gil-Albert que arreplega les paraules llegides a l'Ateneu Mercantil per este escriptor, el 1970, amb motiu de la Fira Nacional del Llibre a València.

Silenci torna a una idea molt reiterada en els seus llibres anteriors, i que ara emergeix clarament i explícitament, i és que parla del silenci, no parla de callar:

*La paraula de l'home
és el misteri
de sentir que la mort
viu en silenci.*

Este llibre té una fortíssima personalitat. Escrit en versos d'art menor, es val d'estrofes molt curtes que, al seu torn, conformen poemes breus, d'uns pocs versos, com haikus, de fonda meditació, que no pretenen aclarir res, sinó sembrar dubtes; que no volen ser un camí, sinó invitar a la reflexió, a la meditació mateix. «Ante estos poemas –densidad y perfil– que Xavier Casp nos ofrece [...] me confirmo en la idea de que poco a poco, y a cierto nivel, algunos libros de versos pueden sustituir en ocasiones a los clásicos manuales de meditación», va afirmar Corts Grau.²¹³

De vegades, recupera ambients d'uns altres llibres, tal com ocorre amb el to d'*On vaig, Senyor?*, els codis del qual estan en el poema 23 («¿i la pau? / Pau és el nom de Déu»), o en el poemes 42 i següents («Tots els hòmens són de l'Home / i l'Home és el Fill de Déu»), i és manifest en el poema 49, en què dóna gràcies a Déu pel cor, pels ulls, pel pa de cada dia, per l'enamorament...

213. CORTS GRAU, JOSÉ. «Prosa gris sobre unos versos». *Las Provincias*, 14 de desembre de 1969, p. 43.

També es pot detectar l'ambient de *Jo, cap de casa* en uns altres poemes que recreen la pau de la llar, el silenci de la nit a la casa pairal; n'és un bon exemple la lectura del poema 40:

*Però quan entra en ma casa
el silenci de la nit,
trobe l'honesta raó
de la muller i dels fills.*

Casp amplia, en les seues dedicatòries, la llista d'amics. Aquí hi ha poemes a José Ombuena, Robert Moròder Molina, Ramón García Escrig, Rafael Ferreres, Enric Grau Fenollar, Francesc Llàcer Pla, Matilde Salvador, Vicente Aleixandre, Pedro de Valencia, Vicent Asencio, Genaro Lahuerta, Vicent Andrés Estellés, Joaquim Michavila, Carles Sentí Esteve, Josep Corts Grau i mossén Lluís Alcon. En la segona edició hi va afegir les dedicatòries de Rafael Ferraro, Benjamí Narbona Arnau, Manuel Campillos, Josep Climent i Miquel Adlert Noguerol.

Un aspecte clau és el canvi lèxic detectat, perquè si bé manté el repertori que li és personal –*goig, set, silenci, jo...*–, inicia un procés de *valencianització* evident: opta pels termes més valencians i per això apareixen *xiquets, sanc...* i fuig dels cultismes i, fins i tot, d'opcions catalanes que fins ara havia preferit. Ja s'havia percebut –o intuït– algun canvi en llibres anteriors, com *D'amar-te, amor*, encara que ara de forma més decidida. És clar que Xavier Casp està prenent un gir de profunda repercussió, i en este llibre s'observen els primers passos cap a eleccions més compromeses.

L'òpera *Vinatea* (1975), amb música de Matilde Salvador, estrenada al Gran Teatre del Liceu, a Barcelona, el 19 de gener de 1974, és el pont que dóna pas al quart i últim grup de llibres de versos de Casp, format per cinc llibres o *plaquettes*, perquè ambdues opcions s'alternen, que són els que van de *Jo també tinc set* (1976) a *Soc qui soc* (2000). Després d'este va aparèixer *Cantata valenciana de l'anima del cor* (2002), musicada per l'Amant Blanquer, inèdita i que es publica ací per primera vegada, i l'òpera *Maror*, musicada per Manuel Palau.

Este grup de llibres suposa una interrupció en el ritme editor, perquè fins ara els llibres s'havien succeït cada dos o tres anys, pauses que es van començar a ampliar en el tercer grup, perquè de la publicació de *D'amar-te, amor* a la publicació de *Silenci* passaren sis anys, però d'este últim llibre a *Jo també tinc set* (1976) transcorregueren set anys de silenci editorial. Cinc anys van passar fins que edità *Gran sonata de la pàtria* (1981), tretze anys fins que donà a la impremta *Schumann, el piano i jo* (1994) i huit anys fins a *50 anys dels 7 d'octubre*.

Consegüentment, este grup és més irregular. *Jo també tinc set*, tècnica-ment, està encara en l'estètica dels llibres del tercer grup, mentre que *Gran sonata...* és més difícil de fixar. Segons confessa l'autor en l'edició del 1981, el poema el va escriure al començament del 1951 i amb ell s'hi va presentar als Jocs Florals de Llengua Catalana que se celebraren el 5 d'octubre d'eixe any a l'Auditori del Museu d'Art Modern de Nova York, i que guanyà. Però, per distintes raons, el llibre no es va publicar i roman- gué inèdit durant trenta anys. Quan Casp el va donar a la impremta, ja havia iniciat el canvi de normes ortogràfiques. Per tant, no sabem com va ser la primera versió, la premiada. Només tenim alguns fragments del poema publicats en revistes de l'època, i la que ens ha arribat és la que Casp va retocar el 1981, i que reescrigué per fer-ne la versió definitiva.

Queda un llibre més: *Schumann, el piano i jo*, que va obtenir el premi de poesia en valencià Roïç de Corella dels Premis Literaris Ciutat de València, perquè excloem *50 anys dels...* d'este grup per ser una reunió de poemes, d'un mateix i únic tema i assumpte, escrits al llarg de cinquanta anys; també n'excloem *Soc qui soc*, que va ser creat a posta per a l'edició en els Plecs del Magnànim i que per la seua brevetat no passa de ser un bell fullet o, si es preferix, una delicada *plaque*. Consegüentment, als quatre grups de llibres caldria afegir-n'hi un últim, format per les òperes i la cantata, més les recopilacions *50 anys dels...*, *Primera comunió* i *Inèdits i dispersos*.

Jo també tinc set (1976) és un altre pas cap a l'acostament del llen- guatge poètic al parlat a València. Allò que es podia sospitar (i fins i tot en

alguns casos concrets, determinar en *Silenci*) d'intenció de separar valencià de català, és ara molt més manifest, fins a l'extrem que Xavier Casp se sent en la necessitat d'oferir un aclariment per mitjà de la següent *Advertència*:

La llengua valenciana en qué escric, no és una gratuïta invenció meua per originalitat, sinó una ben meditada acceptació de l'obra que Miquel Adlert Noguerol ve realisant, des de fa molts anys, en estudi conciençios, i en treball seré, per acostar la llengua escrita i la parlada pel poble valencià.

Però no és tot. Ni de bon tros. *Jo també tinc set* va ser una declaració patriòtica, un llibre que arreplega l'atmosfera de *Gran sonata de la pàtria* i que el centra en la realitat concreta del moment del valencianisme que està vivint, perquè la *Sonata* nasqué en una altra atmosfera, la dels anys cinquanta. Per data, *Jo també...* es va publicar en ple trànsit de la dictadura del general Franco al règim democràtic, període conegut com a *transició política*, anys convulsos en què el valencianisme cultural començà a donar els passos per transformar-se en valencianisme polític, més en oposició al catalanisme o al pancatalanisme que no a l'espanyolisme.

Des d'esta perspectiva, este llibre, que com indica l'advertiment, utilitza un sistema ortogràfic que té la pretensió manifesta de distanciar-se del català –tot i que encara està molt lluny de les Normes del Puig, que són posteriors–, reprén referències internes de l'obra mateix de Casp, fins i tot amb versos repetits com és el cas de «i aniré, ben mudat, a ser qui soc!», que sona a *Soc qui soc*, o «perquè pàtria sóc / si vull com si no vull», vers que trobarem després en *Gran sonata...*; i així successivament.

Casp es va plantejar en este llibre el tema (un tema tan seu) de la fidelitat a la pàtria, i la seua posició històrica. El llibre està dividit en huit parts: «Ànsia», «Carta a qui siga», «Carta a mi», «Gènesis vista des d'ara», «Parèntesi sense manya», «Submersió classicíssima en el meu actual desfici valencià», «Ara, en variacions indagatòries» i «I sempre». El punt de partença és, com en la Generació del 98 espanyola, el dolor de la pàtria i la creença que cal recuperar una profunda fidelitat a ella per avançar.

En la «Carta a mi» diu:

*La barca va fent aigua:
són els forats dels pensaments captius.*

i representa la seua fidelitat en una casa de poble, la porta de la qual només es tancava abans per obtenir un poc d'intimitat, casa en què era lliure, i ara es tanca amb acarnissament, i ni tan sols els veïns es coneixen els uns als altres. El poeta vivia feliç en aquells anys en què «tenia pressa de tot / però urgència de res». Ara que el temps ha passat, tot té set, tots tenen set, i ell també.

Homenatja els poetes clàssics valencians, Jordi Sant Jordi («te fet tot el camí / per a arribar a clàssic»); Martorell («és una llepolia»); Jaume Roig («És tan entretingut, tan enginyós»); Ausiàs March («AM i jo som bons amics»); sor Isabel («Ab ella sóc feliç»); Arnau de Vilanova («trobe gran la seua ombra / pero no veig el sol»); Roïç de Corella («m'acompassa molt estar ab ell»)..

Probablement la declaració més directa està en el quart poema de l'última part:

*Lo que em passa
és que tot vull ser,
però la set m'encén massa
en l'ofici de voler.*

*Lo que tinc
és la set en sec
de sentir que sé d'on vinc
i que vull anar on crec.*

Gran sonata de la pàtria (1981) va guanyar l'Englantina d'Or en els Jocs Florals celebrats a Nova York el 1951. Per a esta edició se segueixen les Normes del Puig, és a dir les normes ortogràfiques impulsades per la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana, de la qual Casp va ser degà, i que tenen la finalitat de diferenciar-se totalment de les normes que regixen

l'escriptura de la llengua catalana a partir de l'argument que es tracta de dues llengües diferents i diferenciables.

El llibre té dues introduccions. La primera està firmada per Miquel Adlert Noguerol, i tal com s'hi diu, va ser Casp qui li la sol·licità en aquell moment i que, de la mateixa manera que el llibre, mai es publicà. Adlert indica com la idea de pàtria «és connatural a l'home», perquè des d'Adam ha existit i existix. L'home, quan deixa la transhumància i esdevé sedentari, tria una terra i hi construeix la seua civilització. Cita Adlert les Sagrades Escripcions i la terra promesa per recordar que la pàtria «per tant, ha de tindre per base un territori, per cert, també element indispensable per a la nació. És, per consegüent, primordialment un territori el que determina la Pàtria, i ningun territori més lligat a l'home que el de son naixement».

Des del seu punt de vista, Casp canta «a la pàtria com a sentiment, que es lo propi de la poesia», i este amor que s'establix és el que organitza el sentiment perquè «es amor a la pàtria lo que constituïx el patriotisme»; per esta raó el llibre no parla d'una pàtria en concret, sinó de totes. Si este llibre es tradueix a unes altres llengües, el lector que llija el poemari en la seua i des del seu país «sentirà el poema com si haguera sigut escrit originalment en la llengua que lligca».

Conclou amb el record de la «identificació axiomàtica d'home, Pàtria, patriotisme i amor, Pàtria es amor» i, consegüentment, este és un llibre amorós:

Açò es la «Gran Sonata de la Pàtria», del gran poeta valencià del que has de tindre present que, com ha dit el també poeta P. Joà Batiste Bertràn, S.J., la foscor que algú creu trobar en la poesia del nostre poeta, no és perquè siga inintel·ligible, perquè no es la foscor de l'aigua bruta sinó la foscor de l'aigua profunda.

La segona introducció és «De l'autor per als lectors», i el propòsit és justificar per què s'havia presentat a premis literaris en llengua catalana a l'estranger (Perpinyà, Tolosa, Nova York, etc.), i, fins i tot, per què havia escrit en català quan ara decidia separar-se i allunyar-se d'eixa llengua i propiciar una ortografia diferenciada per al valencià.

Ho va fer, s'excusa, en primer lloc, com a forma de protestar per la prohibició a què el franquisme havia sotmés els Jocs Florals, tant a València com a Barcelona; en segon lloc, per l'erràtic desig de col·laborar a arribar a una llengua literària que servira tant als rossellonesos, com als catalans, als mallorquins i als valencians, i en tercer lloc, per poder mesurar la seua força poètica i literària en fòrums adequats i solvents.

El llibre, il·lustrat amb dibuixos de Pedro Cámara, partix d'un salm i es dividix en deu parts: «*Andante sentimental*», «Adàgio pensatiu», «*Scherzo brau*», «Rondó neguitós», «Balada confident», «*Allegro impacient*», «*Vivace esclatant*», «Marcha sagnant», «*Sostenuto fidèl*» i «Marcha heroica».

Essencialment és un text propi del moment en què va ser concebut, és a dir, que correspon a l'estètica del segon grup de la seua obra, encara que probablement s'evidencien aquí alguns dels assumptes caspians més recurrents, entre ells, és clar, el de la pàtria, en el mateix to i línia de *Jo també tinc set*. Se'ns mostra, de la manera ja coneguda, el *jo* i el *tu* com a equivalents a *nosaltres* i *vosaltres*, «Yo... Tu... / ¡No se per qué no tots!», vers este últim que es repetix com una salmòdia, ampliat amb «¡No se per qué no tots units!».

Són poemes narratius, que fluixen amb enorme força reflexiva i descriptiva, versos d'art major, quartetes encadenades, rodolins, estrofes clàssiques en què s'exigix fidelitat a la pàtria, fidelitat al sentiment. El llibre es tanca amb un poema d'amor a la pàtria, d'amor a l'amor.

L'últim llibre és *Schumann, el piano i jo* (1994), Premi Ciutat de València de Poesia. És un llibre d'amistat i així està compost. El primer poema, «A Robert Schumann», es formula a partir de la reiteració de l'epítet *amic* amb funció anafòrica. El llibre se succeeix com una llarga confessió, una conversació en veu murmuradora entre dos amics que sospiten que prompte es veuran i es retrobaran en les seues passions, i al mateix temps una meditació sobre el ser i l'estar amb les nostres emocions.

Casp ens diu que llegim els seus poemes i escoltem alhora les obres de Schumann *Op. 13. Estudis simfonics*; *Op. 15. Escenes de chiquets*; *Op. 17. Fantasia en do major*; *Op. 9. Carnistoltes*; *Op. 12. Peces de fantasia*; *Op. 13.*

Estudis simfonics; Variacio IX; Estudi XI, etc. La part final està formada per una sèrie de poemes breus en què s'insistix en la relació entre la música i la paraula: quan la paraula és l'adequada, la paraula canta; quan la música és la perfecta, la música parla. La coda final és un agraïment al músic:

¿qué per qué? / Per ser tu.

Este grup de llibres, el quart, es completa amb *Soc qui soc* (poemari que tenia un altre títol, però ja en impremta es va optar per este), que arreplegava d'una manera més clara i ferma la tradició caspiana. És una *plaquette* molt bella, de poesia metafísica, que es desenrotlla en les recurrències de Casp com ara la set, el silenci, la fidelitat i el ser i l'estar, amb meditacions finals sobre la mort i l'absència. És un llibre molt equilibrat, seré, que reprén poemes antics per donar-hi una nova intensitat, una ferma fàcilment observable.

La solvència d'este fullet es pot remarcar en poemes que resumixen la poètica de l'autor, com és el cas de «Quan me calle»:

*Me calle
i el pensament del cor em mussita
la flama
que me sospira:
fidelitat,
memoria,
fe, concordança,
misericordia...
¿Perque son cristià?
Tu, Crist per tots els meus ferms costats;
Tu Deu
nodrint la meua capacitat.*

Este llibre representa tan bé la idea de resum, que hi podem trobar ecos de tots els anteriors, inclosos alguns aires de cançons presentats com si foren parèntesis saludables. Casp era conscient que l'obra estava feta; el que havia de dir, estava dit, i el que havia de callar, callat.

La cinquena i última part de la seua obra és la formada per dues recopilacions: primerament, *50 anys dels 7 d'octubre* (1996), que el poeta va ampliar fins a l'any anterior a la seua mort, i que són uns poemes que es publiquen aquí per primera vegada; i segonament, *Primera comunió*, inèdit fins a hui, i que és el resultat final d'un treball de molts anys perquè va començar a escriure'l el 1948 i l'últim és del 1990. L'obra poètica es completa amb les dues òperes, la cantata i els inèdits i dispersos, que mereixen una atenció a banda.

L'òpera *Vinatea* (1975), com ja s'ha dit, es va estrenar el 1974 al Gran Teatre del Liceu, de Barcelona, la qual cosa té una gran significació, especialment perquè es reuní en este espectacle la música de la compositora Matilde Salvador, la poesia de Xavier Casp, el talent artístic d'un pintor tan admirat com Joaquim Michavila, la direcció escènica de José María Morera, la direcció musical de Gerardo Pérez Busquier i la col·laboració de cantants com Joan Pons; i perquè és l'última vegada que Casp accepta una col·laboració en *clau catalana*. Molt poc després, com s'ha explicat, va començar amb Miquel Adlert l'empresa d'emprendre la vella aspiració d'un sector del valencianisme cultural d'establir un sistema total, ortogràfic, sintàctic i morfològic, que aproximara la fonètica valenciana a l'escriptura i es diferenciara de la catalana, empresa que diacrònicament s'alineà amb una llarga tradició d'intents i aspiracions que fins a la data han donat resultats molt desiguals, o, com a mínim, no han aconseguit un sistema que done total satisfacció a l'usuari i que resolga els molts problemes tècnics que planteja.

Quina visió tenia Casp de la poesia i de la seua poesia? Trobem una declaració en el seu discurs d'ingrés i recepció en el Centre de Cultura Valenciana, discurs en què va dividir la poesia en magistral, visionària, enlluernadora i abstreta.²¹⁴

214. CASP, XAVIER. *Confesión con Ausiàs March*. Discurs llegit el 6 de juny de 1972, en la recepció com a director de número per l'II·lm. Sr. Xavier Casp i contestació de l'II·lm. Sr. Arturo Zabala López. València: Centre de Cultura Valenciana, 1973. Este discurs va ser llegit en castellà. Publicat en el volum I de la *Obra completa en prosa*.

[...] calificativos que sólo pueden –y deben– aplicarse a la poesía auténtica de todos los tiempos. No creo necesario explicar estos calificativos, por entender que los nombres son claros; de todas formas, he aquí unas referencias recientes, muy a la memoria de todos, sin que ello signifique preferencia alguna por mi parte: poesía visionaria, Rainer Maria Rilke; deslumbrante, Federico García Lorca; magistral, Josep Maria López-Picó; ensimismada, Giuseppe Ungaretti.

A mi juicio, la poesía ensimismada es la poesía por excelencia y no porque la encuentre más temperalmente [*sic*] mía, sino porque ella puede participar de todas las otras sin arriesgar nada de lo que le es propio, cosa que no ocurre con las demás. Veamos; la poesía magistral, si es ensimismada, forzosamente será a costa de su magisterio, ya que éste precisa de razonamiento sereno; la poesía visionaria, al ensimismarse, necesariamente reducirá su fantástica exaltación, porque ésta precisa de libertad sin límites mentales; la poesía deslumbrante no puede ensimismarse porque nadie puede contemplar si está deslumbrado. A mi juicio, la poesía ensimismada es la poesía yema porque, además de lo dicho, obedece a una capacidad exclusiva del hombre; no olvidemos que de todo lo creado, solo el hombre es capaz de ensimismarse; todas las demás especies y elementos viven alterados, en la más perfecta acepción de la palabra, es decir pendientes de *alter* = otro. Ratifico: únicamente el hombre se ensimisma, sabe que es hombre y se pone en el camino de saber qué es ser hombre. Por tanto la poesía ensimismada es la expresión más elevada de la capacidad más profunda y exclusiva del hombre.

El poeta Josep Piera, que no manifesta molta admiració per l'obra caspiana (de fet, com que, al contrari de Fuster, no entén la seua poesia de temàtica religiosa, metafísica i social, la resumix en «ensopides beateries amb la pretensió d'igualar el combat metafísic de Rilke, castíssims versos d'amor conjugal, cançonetes amb aires populistes, lloances a marede-déus»), accepta honestament, encara que no de grat, que «la llengua del poeta, però, era culta i elegant; això cal reconèixer-ho», així com que «la seua contribució a la literatura, tanmateix, és suficientment significativa com per esmentar-lo. Sobretot com un dels promotors de la primera edito-

rial valenciana de la postguerra, l'editorial Torre, on veuriem publicats primers treballs noms veritablement transcendents al cap d'uns anys, com els de Joan Fuster, V. A. Estellés, etc.».²¹⁵

A l'altre extrem se situa Joan Salvador López i Verdejo, que no amaga la seua admiració pel poeta de Carlet, a qui atribueix, a partir dels anys quaranta del segle xx, una funció semblant a la que va exercir Teodor Llorente durant el segle anterior, un paper «omnipresent i omnipotent que Teodoro Llorente representava dins del panorama cultural i líric valencià al seu maestrage; paper que vingue a representar Xavier Casp marcant una segona cota destacable dins de la nostra poesia contemporània»,²¹⁶ encara que segons la seua opinió, Casp no té el convencionalisme temàtic, el populisme, el floralisme i el paisatgisme de Llorente, i, no obstant això, a canvi té una forta actitud patriòtica i nacionalista. Creu que coincideix amb López-Picó en la seua visió de l'amor, que és principalment un amor conjugal, en els temes religiosos i en el recurs a la intel·lectualització i al conceptisme dels assumptes, encara que en el primer es tracta de recursos purament cerebrals, mentre que en Casp «donen la sensació d'estar davant d'una poesia sentida en el cor i molt be pensada en el cap».

Per tant, podem enunciar com a temes caspians els següents:

– El paisatgisme, caracteritzat per ser enormement original, que es diferencia del paisatgisme sentimental que procedeix de Llorente i arriba als nostres dies, perquè Casp l'utilitza per exterioritzar els seus sentiments i el seu estat d'ànim.

– Déu. Però no es tracta de mera poesia religiosa o devota, encara que la seua fe està en tota la seua obra, sinó que busca el seu *jo* en la religió, raó per què les imatges han baixat de la peanya.

– L'amor. No és obligatòriament un amor conjugal; la dona en general i l'amor l'inspiren, encara que no es tracta d'amor físic –sols alguna vegada és erotisme–, sinó d'un amor projectat.

215. PIERA, Josep. «De poesia i d'ara», en *Cairell 4*.

216. LÓPEZ I VERDEJO, Joan Salvador. *Antologia poètica*, de Xavier Casp. València: CVC, Col·lecció «Els Quatre Vents», 1992.

– El *jo*. Entés com a autoafirmació, un *jo* que és «una constant, pero amant caballerós en el *tu* per davant», amb el qual busca la identitat personal dins de la pluralitat.

– Recursos, com la paradoxa, l'antítesi o l'oxímoron.

Joan Fuster, que és, amb tota seguretat, l'autor que més articles, més estudis i assajos a la francesa va escriure sobre l'obra literària de Casp, que prestà una major atenció a esta obra per la qual sentí una desbordant admiració, indicà en *Verbo* que dins de la poesia valenciana actual:

Casp tiene no sólo una personalidad claramente definida, pero también el alcance especial de iniciador de una nueva etapa. [...] Cuando se le ha querido poner la inevitable etiqueta distintiva, se ha acudido –hemos acudido– a ese término que, con mayor o menor razón, designa gran parte, y la mejor, de la lírica catalana de hoy: intelectualismo. Aunque por eso mismo, por la amplitud de su aplicación, decir *intelectualismo* quizá sea decir poco para caracterizar a Xavier Casp.²¹⁷

També va afirmar per escrit que, ben reconeguda la influència que López-Picó va exercir en la fase adulta de la seua poesia:

Entre el 1943 i el 1953, la posició de Xavier Casp dins l'àmbit literari al País Valencià pren un caràcter polèmic molt marcat, i encapçala un canvi d'orientació renovadora en el marc local. La renovació no era d'ordre estètic, naturalment, però sí d'ordre tàctic enfront de problemes culturals i lingüístics privatius de la regió, i en aquest punt la seva activitat va ser particularment fèrtil [*potser els poetes posteriors no el van seguir*] però aquests escriptors li deuen una primera lliçó de solvència literària i l'ajuda impagable per a sortir a la llum pública a través d'un conducte editorial discret.²¹⁸

Manuel Sanchis Guarner va dedicar una part dels seus treballs a l'elogi i l'estudi de l'obra caspiana, que considerà «neta, lluminosa i directa», i sabé llegir el contingut dels seus versos així com calibrar el valor que tenien les seues aportacions:

217. FUSTER, Joan. «Poesía valenciana actual». *Verbo*, núm. 14, gener-febrer de 1949.

218. FUSTER, Joan. *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial, 1976.

Casp conrea una poesia molt desrealitzada, bastant llibresca i rotundament urbana, sovint preciosista, amb un doll de metàfores d'imatges evocades, jocs de cadències i reiteracions rítmiques, ensem enlluernant castell de focs d'artifici i corprenedora simfonia musical, que embolcallen una manifesta ambició intel·lectualista, i hom pensa que el poeta adorna amb paraules les seues idees, i que ensem trau el seu pensament dels mateixos mots, per tal com, en els seus versos, les paraules no són solament signes expressius de conceptes, sinó també objectes dotats de qualitats sonores particulars; ha fet seua la consigna de Verlaine: «*De la musique avant toute chose*».²¹⁹

El 1966 Miquel Dolç va confirmar que Casp havia sigut el renovador de la poesia valenciana i el seu gran transformador. Per l'enorme ductilitat de la seua obra, «se podrá seguir la perseverante evolución del arte y la técnica del poeta: del lenguaje macerado y rígido a la elocución simple, natural y doméstica; de la versificación matemática a la libertad de ritmos. Pero siempre bajo el signo de la buena poesía: bien trabajada, sobria, exenta de riquezas superfluas, poderosa y contenida».²²⁰

Enric Ferrer no posa en dubte ni l'altura professional de Casp, ni l'envergadura de la seua obra, ni allò que s'ha depurat del seu estil:

Casp és un dels poetes –amb Joan Valls i Vicent Andrés Estellés– de més volada que ha produït la nostra literatura recent. [...] Casp, en la línia simbolista, valora extraordinàriament el caràcter inefable i únic de l'acte creador poètic i fa de l'experiència poètica el camí que mena a les mateixes fonts de l'ésser humà, fins i tot més enllà de les pròpies experiències reals. [*Este desig d'expressar la inefabilitat està en els seus primers llibres.*] La introspecció, la recerca del propi jo, del darrer sentit de totes les coses, s'uneix a la presència-absència de la dona. Així el tema de l'amor es converteix en una pregona manifestació del desig de plenitud interior. [...] Amb el temps, la poesia de Xavier Casp anirà incorporant elements humans. La serenor que l'esposa li inspira l'esperona a cantar-la com a salvació personal. [...] El poeta, però, no oblida

219. SANCHIS GUARNER, Manuel. *Renaixença al País Valencià*. València, 1968.

220. DOLÇ, Miquel. *La Vanguardia Española*, 9 de juny de 1966.

la joia de l'amor com a plenitud física i espiritual i escriu un llibre amb el significatiu títol de *Goig* (1953). [...] El poeta, amb llibres com *Poema dramàticament esperançat* (1956) i *Home* (1957), introdueix els temes de la mort, l'angoixa de viure, sense oblidar en ningun moment la referència a Déu com a única eixida al drama del sentit de la vida humana. La quotidianitat s'accentua en *Jo, cap de casa* (1962) i s'esvaeix novament en els sonets treballadíssims de *D'amar-te, amor* (1963). L'al·lusió al silenci en la dedicatòria d'aquest darrer llibre va ser premonitòria. I així, en 1969, publica *Silenci*.²²¹

En un sentit semblant es va pronunciar el professor Lluís Messeguer, qui, amb justícia, considera l'obra de Casp com una obra capital en la recuperació literària de la poesia valenciana en valencià:

L'aparició d'un apreciable poeta, Xavier Casp, demostra que només l'accent personal i l'exterior hi canviaren. Els llibres d'aquest Casp mantenen a grans trets la base postsimbolista adduïda com a columna vertebral del poetas de l'*Antologia*. Ja en *Volar...* es comprova l'immobilisme. En *La inquietud en calma* es mantenen, i s'accentuen, les tonalitats pròximes a l'ambient estètic natural d'Artola. En *Jo sense tu (Poema de l'ausència present)* apareix la nostàlgia com a fil conductor al costat dels elements ja coneguts. *On vaig, Senyor?* hi afegeix un cert moralisme religiós. Finalment *Aires de cançó* es manté en un classicisme postsimbolista: s'hi manté l'afecció a la cançó popular tradicional i fins i tot el rebuig de la ciutat.²²²

Albert Vila Lusilla, una persona molt compromesa amb el catalanisme actiu i després amb el de Convergència i Unió, fins al punt que fins a la fi del 2004 va ser responsable de coordinació d'actuacions sectorials de la Secretaria de Coordinació Interdepartamental del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, publicà el 1976 una introducció a la literatura catalana, una primera introducció perquè fóra «el conjunt de coneixements bàsics que tota persona de cultura normal hauria de pos-

221. FERRER, Enric. *Literatura i societat. País Valencià. Segle xx*. València: Col·lecció «3 i 4», sèrie «La Unitat», 1981.

222. MESSEGUER, Lluís. *Ibidem* nota 14.

seir», en la qual, com és costum, inclogué nombrosos autors valencians, entre ells Xavier Casp, de qui va assegurar que era «un dels millors poetes que ha donat València a les nostres lletres de la Renaixença ençà. Després d'haver-se insinuat ja com a poeta de vàlua amb dos reculls, va revelar-se plenament en 1948 amb *Jo sense tu*. La primera poesia de Xavier Casp pot situar-se en la línia de la de López-Picó. Altres reculls dignes d'esment són *Aires de cançó*, *D'amar-te, amor* i *Silenci*. En els darrers ha evolucionat cap a una mena de postsimbolisme».²²³

El principi que diu que quan es vol enganyar un infant se li dóna un caramel i quan es vol enganyar un adult se li dóna un prejudici, en alguns casos molt concrets relacionats amb l'obra poètica de Xavier Casp ha funcionat de manera rotunda. Per exemple, només les actituds ortogràfiques de Casp, les que el portaren a patrocinar i firmar les Normes del Puig, els seus intents d'aproximar la llengua parlada i escrita, la seua actitud cívica dels anys huitanta, el seu compromís amb un valencianisme no pancatalanista, van produir en sectors de la Universitat de València vinculats amb la filologia, i del valencianisme polític d'esquerres, un rebuig envers la seua persona i la seua obra, la major part de les vegades sense haver-la llegida, tal com reconeixen els qui han estudiat el període. Recordem que Enric Ferrer es va lamentar el 1981, en el seu estudi sobre literatura i societat, que l'obra de Casp haja sigut més agredida que llegida o estudiada, la qual cosa atribueix al «caràcter conservador de la seua ideologia». Ferrer, que és rigorós en el seu treball, ens informa que a causa de la seua forma de pensar, l'obra de Casp «ha estat objecte de múltiples ditirambes, més o menys interessats i alhora injustament poc llegida». Si el criteri és pel seu tarannà conservador, quedaria justificadament fora de l'àmbit d'estudi de la Universitat més de la meitat del pensament universal.

Cal observar, pel seu fons fonamentalista, que en ocasions es té facilitat per a oblidar els canvis ideològic, però ninguna per als ortogràfics, com si estos foren més profunds que no els altres. Casp, en la seua trajectòria,

223. VILA LUSILLA, Albert. *Literatura catalana*. Barcelona: Col·lecció «Quaderns», 1976.

canvia de criteris ortogràfics no ideològics, perquè ell mai no va fer elogis del franquisme ni portà mai camisa blava.

Un exemple ben eloqüent de prejudicis i d'apassionament el pot representar E.J.V., qui, en una antologia de poetes valencians²²⁴ *justifica* que l'obra de Casp no haja sigut més coneguda i estudiada per «la seua pròpia enemistat amb l'obra d'ell mateix tal com la va publicar en els seus anys més creatius» (com se sap, Casp no es va enemistar amb la seua pròpia obra, com prova el fet que la va tornar a editar, sinó que es limità a canviar de criteris ortogràfics), «per tal com no s'adiu amb els seus sentiments político-lingüístics d'una vintena d'anys ençà, el que ha entrebancat una millor coneixença per part de tota una generació de lectors» (de manera que una generació sencera no llig Casp per divergències ortogràfiques...). Dóna més *raons* en favor de la no-lectura. Després de menysprear els assumptes poètics caspians, diu que esta obra «hauria trobat potser nombrosos adeptes entre els mateixos que avui no li poden perdonar de cap manera la descomunal malifeta que li està fent a la fràgil salut lingüística, cultural, nacional i mental d'aquest país». Remarquem la intransigència: «no li poden perdonar de cap manera».²²⁵

La part divertida d'estos comentaris no amaga un fet real, i és que una obra tan sòlidament construïda, tan plena de continguts, tan virtuosa en l'aspecte tècnic, ha estat exclosa dels plans d'estudi i ha merescut pocs estudis i investigacions en àmbits universitaris; a més, la figura de Casp ha sigut col·locada injustament, per episòdics governs en la Universitat de València, fora del camí de la història de la literatura valenciana.

Pel que fa a la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana (RACV), cal dir que ha realitzat reiterades manifestacions d'afecte envers la persona i l'obra de Casp, però de moment no ha impulsat un estudi rigorós, formal, total, de l'obra d'este poeta.

224. *Antologia de poetes valencians* (tres volums). Introducció i selecció d'Eduard J. Verger. València: Edicions Alfons el Magnànim. IVEI, 1983, 1988.

225. Apassionament de caràcter que porta Verger a *raspallar* Joan Fuster, director de la col·lecció en què publica, nomenant-lo «el millor escriptor valencià des del segle d'or i avui en dia l'assagista viu més important en llengua catalana».

En el seu testament, Xavier Casp va expressar la seua voluntat de donar la seua interessantíssima biblioteca personal a la RACV, perquè poguera ser consultada per qui ho desitjara. La seua correspondència està en estos moments pendent d'estudi i de catalogació.

Bibliografia selecta

ADLERT, Miquel. *En defensa de la llengua valenciana*. València: Del Cenia al Segura, 1977.

AHUIR, Artur, i PALAZÓN, Alicia. *Historia de la literatura valenciana*. Volum II. Segles XVII-XX. Enciclopedia Tematica Valenciana. València: L'Oronella, 2002.

ALARCOS, Emilio. *La poesia de Blas de Otero*. Discurs inaugural de l'any acadèmic 1955-1956. Universitat d'Oviedo, 1955.

ALMELA I VIVES, Francesc. *Obra poètica* (a cura de Josep Ballester). València: Institució Alfons el Magnànim. Biblioteca d'Autors Valencians, 1987.

ALPERA, Lluís. «La generació del 50 al PV», en *Obra poètica*, de Carmelina Sánchez Cutillas. València: Consell Valencià de Cultura. Col·lecció «Els Quatre Vents», 1997.

AZNAR, M., i BLASCO, R. *La política cultural al País Valencià (1927-1939)*. València: Edicions Alfons el Magnànim, 1985.

BALLESTER, Josep. *Temps de quarantena (1939-1959)*. València: Editorial 3 i 4, 1992.

– *El feixisme i la cultura catalana al País Valencià a la postguerra: a propòsit d'un procés de folclorització i d'eliminació*. Disponible en <www.uoc.edu/humfil/1939/ballester2.html> [Consulta: 15/10/2007].

BLASCO, Ricard. «A propòsit dels poetes modernistes valencians», en *Cairell*, núm. 5. València, 1980.

BORDERÍA, Enrique. *La prensa durante el franquismo*. València: Fundación Universitaria CEU San Pablo, 2000.

BRINES LORENTE, Rafael. *La Valencia de los 40*. Ajuntament de València, 1999.

CALAFAT, Francesc. *Camp de mines. Poesia catalana del País Valencià, 1980-1990*. València: Edicions de la Guerra. Vicent Bereguer, editor, 1991.

CARBÓ, F., i SIMBOR, V. *La recuperació literària en la postguerra valenciana (1939-1972)*. València, Barcelona: IIFV, 1993.

CARNERO, Guillermo. *El grupo Cántico de Córdoba*. Madrid: Editora Nacional, 1976.

– «La poética de la poesía social en la posguerra», en *Leviatán*, núm. 13, segona època. Tardor de 1983.

– «Precedentes de la poesía social de la posguerra española en la anteguerra y guerra civil», en *Boletín de la Fundación Juan March*. Juliol-agost de 1983.

CATALÁN, Miguel. *Conversaciones valencianas*. València: Consell Valencià de Cultura, 1995.

CORTÉS, S. *València sota el règim franquista (1939-1951)*. València: Universitat de València, 1994.

CUCÓ, A. *El valencianismo político (1874-1939)*. Barcelona, Caracas, Mèxic: Editorial Ariel, 1977.

CUCÓ, A. i CORTÉS, S. *Llengua i política, cultura i nació*. València: Editorial 3 i 4, 1997.

FABREGAT, Amadeu. *Carn fresca*. València: Editorial L'Estel, 1974.

FERRER, E. *Literatura i societat al País Valencià, segle xx*. València: Editorial 3 i 4, 1981.

FERRER DíEZ, Luis. «Anys difícils (1935-1955)», en *Historia de Lo Rat Penat*. València, 2000.

FURIÓ, Antoni. *Àlbum Fuster*. València: IVEI, Edicions Alfons el Magnànim, 1994.

FUSTER, Joan. *Antologia de la poesia valenciana*. Barcelona: Selecta, 1956.

– *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial, 1979.

– «Poesía valenciana actual», en *Verbo*, núm. 14. Gener i febrer 1949. Alacant.

– «Valors nous als països de llengua catalana. Xavier Casp», en *La Nostra Revista*. Mèxic. Juny-juliol, 1950.

– *Epistolari. Joan Fuster i Vicenç Riera Llorca*. Edició a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas. Barcelona: Curial, 1993.

– *Correspondència*. Sis vols. Ed. de la Universitat de València, 3 i 4. València. vol. 1, 1997; vol. 2, 1998; vol. 3, 1999; vol. 4, 2000; vol. 5, 2002, i vol. 6, 2003.

GARCÍA DE LA CONCHA, Víctor. *La poesía española de 1935 a 1975. De la pleguerra a los años oscuros 1935-1944*. Vol. I. Madrid: Cátedra, 1987.

GÓMEZ BAYARRI, José Vicente. *El valencià, el dictamen de la llengua i l'AVLL*. València: Real Academia de Cultura Valenciana, 2003.

GULLÓN, Germán. *Poesía de la vanguardia española*. Madrid: Taurus, 1981.

HUGUET, Jesús. *Els darrers. Generació del 70*. Castelló de la Plana: L'Eixam. Editorial F. Sanchis Cardona, 1972.

LÓPEZ I VERDEJO, Joan Salvador. *Antologia poètica*, de Xavier Casp. València: CVC, Col·lecció «Els Quatre Vents», 1992.

LÓPEZ, Voro, i AHUIR, Artur. *Poesia patriòtica valenciana. Antologia 1808-1996*. València: L'Oronella, 1996.

MESSEGUER, Lluís B. «Bernat Artola: símbols i paraules», en *Antologia poètica*, de Bernat Artola Tomàs. València: Consell Valencià de Cultura, Col·lecció «Els Quatre Vents», 1992.

Recitals poètics. Primavera 94. Aureli López (coord.). Ajuntament de València, 1994.

Recitals poètics. Edicions VI, VII, VIII i IX. València: Col·lecció «La Fraula», núm. 4, 2002.

SALVADOR, Carles. «Letras valencianas. Poesías valencianas de Llorente», en *Las Provincias*, 26 d'abril de 1947

– «Cistell de fruita», en *Lletres Valencianes*. València, 1954.

SÁNCHEZ CASTAÑER, Francisco. *Un lustro de actividad literaria en Valencia (1942-43 a 1947-48)*. València: Mediterráneo, 1953.

SANCHIS GUARNER, Manuel. *La Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions*. Sèrie «La Unitat» núm. 2. València: Col·lecció «3 i 4». Barcelona: Edicions 62, 1968.

– *La llengua dels valencians*. Sèrie «La Unitat» núm. 7. València: Col·lecció «3 i 4». Editorial L'Estel, València, 1972.

– *Poetes universitaris valencians*. València: L'Estel, 1962.

SENENT ANAYA, Juan J. *En defensa del regionalismo (proceso a la revista Gorg)*. València: Editorial Gorg, 1976

SIMBOR, V. *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*. València: IFV-PAM. Biblioteca Sanchis Guarner, 1988.

– *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*. València: Diputació Provincial, 1983.

– *Antologia poètica*, de Carles Salvador. València: CVC, Col·lecció «Els Quatre Vents», 1993.

– *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1890-1939)*. València: IIFV, 1988.

SIMÓ SANTONJA, Vicente L. *¿Valenciano o catalán?* València: 1975.

SIRERA, J. L. *Història de la literatura valenciana*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1995.

VERGER, E. *Antologia dels poetes valencians, III. Segle XX*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1989.

VILA LUSILLA, Albert. *Literatura catalana*. Barcelona: Col·lecció «Quaderns», 1976.

ZABALA, Fernanda. *La Valencia de los años 50*. Ajuntament de València, 1998.

- Diaris:
- *Las Provincias* (València)
 - *Levante* (València)
 - *La Almudaina* (Palma de Mallorca)
 - *La Vanguardia Española* (Barcelona)
 - *Baleares* (Palma de Mallorca)
 - *Abc* (Madrid)
- Setmanaris:
- *Hoja del Lunes* (València)
 - *Destino* (Barcelona)
- Periòdics:
- *Lletraferit* (València)
 - *Cairell* (València)
 - *La Nostra Revista* (Mèxic)
 - *Leviatán* (Madrid)
 - *Anales del Centro de Cultura Valenciana* (València)
 - *Cuadernos de Literatura* (CSIC-Madrid)
 - *Verbo* (Alacant)
 - *Quaderni Ibero-Americani* (Torí)
 - *Serra d'Or* (Barcelona)
 - *Gorg* (València)
 - *Almanaque de Las Provincias* (València)
 - *Revista Valenciana d'Estudis Autònoms* (València)

RICARD BELLVESER
XAVIER CASP

Converses amb Xavier Casp

NOTA

A la fi del mes de juliol de 2004, i després de rebre l'encàrrec formal de preparar l'edició de la poesia completa de Xavier Casp, vaig mantenir amb ell una sèrie de reunions i entrevistes amb caràcter preparatori. Sols vaig enregistrar-ne unes poques amb el propòsit que m'ajudaren a recordar millor els detalls, enregistraments que, no cal dir-ho, vaig realitzar amb el seu consentiment.

Casp estava malalt –va morir al mes de novembre–, però lúcid. Patia obllits, propis de l'edat, però pel que feia al seu sentit l'humor, ironia, sentit crític i alegria, es mantenia amb una vivacitat sorprenent. El dia que va morir, l'11 de novembre, ens havíem citat per continuar les nostres converses, la qual cosa dóna una idea de com en fou, de sobtada i sorprenent, la seua defunció, que li arribà dormint, en absoluta pau.

A continuació transcriu les cintes que vaig enregistrar en aquella ocasió, perquè entenc que són de gran interès, i en les quals he procurat mantenir la major fidelitat possible. Casp se sentia decebut amb el comportament d'algunes persones i amb algunes situacions que li havien atribuït injustament. La descomunal figura poètica que havia creat, i que crítics, estudiosos, comentaristes i creadors havien descrit, havia de fer front a atacs i a menyspreus desmesurats.

Reproduïsc allò que està enregistrarat en les cintes tal com es va produir, és a dir, de forma dialogada, pregunta-resposta, i sols hi afegisc entre parèntesis algun aclariment quan considere que és totalment imprescindible o quan ajuda a la bona comprensió del diàleg.

He suprimit referències un poc descorteses envers persones que encara viuen. Quan faig això, quan suprimisc algun passatge, ho indique col·locant al seu lloc punts suspensius entre claudàtors. En tot cas jo conserve les cintes i les transcripcions íntegres, i tinc el propòsit de lliurar-les, lacrades, a la Biblioteca Valenciana perquè es puguen obrir dins d'uns anys, quan ja tots els protagonistes haurem abandonat este món, i per si llavors algú té interés a conèixer estos detalls, que tampoc són res de l'altre món.

R.B.

Sessió del 21 de juliol de 2004

(Respecte a *Volar...*)

–El llibre este es va publicar –ja veus que no és editorial Torre encara ni res– *entonces*. La censura d'ací autoritzava un cert número de pàgines; sinó, havia que anar a Madrid. El que ací autoritzava passava com un llibre en castellà, comprens? Per això, el títol és *Volar...*, que és ambigu i no se sap què és, i el pròleg, que és fals, anava en un full a banda que després es llevava i ja està. Només s'havia publicat un llibre de versos –que per això ens vam atrevir– d'un cert Mallent, que era un que tenia una botiga de roba, de trages, i *entonces* vam comprendre que es podien publicar versos, i per això, este i este [*Volar...* i *La inquietud en calma*] tenen un títol que igual és en castellà que en valencià. L'inconvenient era Xavier ab *x*; però hi havia un periodista –no sé si ho recordaràs–, Xavier de Manrique, [que] era famós a Madrid i escrivia ab *x*; i per això passava per castellà. Per tant, els dos llibres figuren com a castellà. El segon ix en editorial Torre perquè portàvem en el cap fer una...

–*Podem dir que 'Volar...' és una edició d'autor?*

–L'editarem Miquel [Adlert] i jo. Com pensàvem fer l'editorial Torre, ja pensem a començar a editar, però ací [a *Volar...*] no figura en cap costat l'editorial.

–*Diu el pròleg que abans d'este llibre tan sols hi ha poemes publicats en revistes. Estan arreplegats eixos poemes?*

–Pense que no. Això són tots els poemes que jo vaig escriure durant el servici [militar], comprens? Perquè jo no tenia, però Miquel em va dir: «S'ha de publicar un llibre teu», «Però si jo no tinc res arreplegat...». Però ell ho arreplegava tot el que jo publicava: fixa't que un dia vaig escriure ab el dit uns versos en l'arena i se'ls va copiar...Va començar a traure versos, i versos i versos... Crec que no hi ha cap arreplegat.

–*Quan tenies 18 anys vas aconseguir la Flor Natural en els Jocs Florals de Benimaclet...*

–Eixe poema està en *El Vers Valencià*²²⁶ Però tot el que es va publicar en revistes i revistetes, ¿creus que s'ha d'arreglar [en les poesies completes]? La meua opinió és que no.

–*Jo crec que sí...*

–Hi ha molts en *Pensat i Fet*, en el tal i en el qual; la majoria són de pura ocasió, per exemple, un dedicat a la filla de Franco quan va ser fallera *gastant-li coba* a Franco... Tot això és molt circumstancial. Això també ho vols? Per mi, no..., per mi, no...

–*En eixos moments, quan vas començar pels anys 44 o 45, quins són els poetes que per a tu són els teus poetes de referència?*

–Els castellans...

–*López-Picó, no?*

–Sí, i diversos, però no em servixen massa. Si jo en castellà estic llegint a Juan Ramón, estic llegint a Lorca, comprendràs que llegir als poetes de Lo Rat Penat era poca cosa. Si jo li escrivia un poema a una xicota, no era pensant que vivia en una barraca, sinó potser vivia en el sèptim pis. Com anava a cantar-li a la barraca?

–*Quan vas començar a escriure?*

–Vaig començar a escriure quan vaig abandonar la música. Se'm van morir dos germans; després mon pare, als 50 [anys]. Cada un va morir d'una cosa, ab una diferència de dos anys. El primer, d'una indigestió en la platja que no se la van saber curar, i en quinze dies es va morir. Tenia 19 anys. El que tenia 17, de la impressió es va posar malalt del cor, d'*algo* que hui el curarien de seguida; es va passar dos anys patint horrorosament fins que va morir. Als tres anys es va morir mon pare pel carrer. En ma casa, la música es va acabar per complet. *Entonces* vaig començar a fer versets, copiant el meu germà, que ja anava pel Rat Penat i era conegut. Per això, en un principi, em cridaven *Caspet*. El meu germà va ser *tre-*

226. És un error. El poema està en el número 10 de la revista *Acció*, del 22 de setembre de 1934.

mendo. En una reunió va dir: «Fins ara, Xavier ha sigut el germà de Casp, però a partir d'ara el germà de Casp seré jo».

–*La mort de ton pare està en 'La inquietud en calma', i la de ta mare en 'On vaig, Senyor?'...*

–És la diferència entre la mort de mon pare i de ma mare.

–*Vas començar, deies, llegint poetes en castellà...*

–Vaig començar ab els poetes en castellà, i després vaig passar a llegir traduccions, moltes traduccions de l'estranger, entre elles les de Rilke, res menys! L'italià que m'arribava, jo podia llegir-ho més o menys en l'original, i més avant vaig començar a conèixer la poesia catalana: Lopez-Picó és un de tants, inclús van arribar a dir-me que si em pareixia a ell i açò i allò. I no, crec que no; en moltes coses és possible i no em sap mal, però als d'ací, no. Jo respectava molt, no com a poeta, sinó com a home treballador, per més que [Joan] Fuster li tenia de menys, sempre li tirava, a Carles Salvador, perquè era un home que treballava molt per la llengua, perquè ell, a què Fuster sempre es referia dient-li *el culte mestre*, deia que ell no era lingüista, sinó que era un mestre d'escola que feia gramàtica, i com a poeta volia trencar ab eixa poesia jocfloralesca. Els meus primers versos va ser Bayarri qui me'ls impulsava; jo era el xiquet, el benjamí, per totes les bandes el xiquet, i la dona li deia: «Tens amics que són més jóvens que els teus fills». Perquè no sé si saps que ell tenia un grapat de fills, entre ells, el menor, Nassio, que quan va començar [a esculpir i pintar] li déiem: «Bayarri, ja té vosté un fill artista». I ell contestava: «Massa artista..., massa artista...».

–*En essència, la situació de la poesia valenciana era la que era...*

–Et diré una cosa: la primera vegada que vaig estar a Lo Rat Penat va ser perquè, no sé si pel meu germà, em van encarregar un poema dedicat a la Mare de Déu dels Dolors, i em van encarregar el primer dolor, i jo em doní compter que no podia dir que no, etc. I quan vaig anar allí a recitar a aquell escenari gòtic (gòtic, dic?, era de cartó, clar està, tot de cartó) i allí ho vaig llegir. Quan es va acabar, un senyor que per a mi era un senyor major (jo era un xiquet), se'm va acostar i em va dir: «Quan et demanen una cosa per a ací, no la faces així, perquè està massa bé». Era Caballero

Muñoz,²²⁷ del què després vaig ser molt amic i per a mi era l'únic que tenia sentit líric de tots aquells poetes. Hi havia molts, però tots eren molt pareguts, jocfloralescos, que guanyaven molts premis. I era una llàstima, perquè, per exemple, Anfós Ramon,²²⁸ jo vaig tindre ab ell moltes discussions al principi perquè creia en les possibilitats d'Anfons Ramon; però de cap manera, perquè com té la facilitat dels versets, els versos els fa com vol, perquè no pot ser, així no se'n va a cap lloc. Jo li deia: «Anfons, has guanyat en llibrets de falla, has guanyat en tot, tens flors naturals per damunt del cap... Deixa d'escriure un any i llig, i quan acabe l'any comença a escriure». Una vegada li vaig dir açò davant de la seua dona, sense donar-me compte, i em va contestar: «Ara que estem pagant el xalet...». Ja no vaig insistir. La facilitat és així. Rafael Villar, a què vaig tindre jo des que era un xiquet, tenia també una facilitat tremenda. Jo li prohibia que fóra fàcil, perquè si no, no se'n va a cap lloc, però ell em deia: «Mira, he arribat a Carlet i he fet un verset». «Xe, tu! no pot ser...».

–*Quan publiques 'Volar...', Miquel Dolç et fa una crítica prou llarga a Mallorca. Eixe va ser el principi dels teus contactes amb poetes mallorquins o catalans?*

–És que no s'havia publicat res ni a Barcelona; si s'havien publicat, havien distribuït uns papers xicotets, i això ho vam fer nosatres també ab

227. Francisco Caballero Muñoz (València, 1894-1982). Escriptor i periodista. Redactor de *Taula de Lletres Valencianes* i col·laborador de *Diario de Valencia*, *Las Provincias*, *Pàtria Nova*, *Pensat i Fet...* Autor de diversos llibres de poemes, com ara *Jardí espiritual* (1915) o *Camins de llum*.

228. Anfons Ramon (València, 1924). Poeta vocacional i autodidacta. Va obtenir el Premi València de Lliteratura de la Diputació Provincial, el 1963, per *A tres carrers*; el Premi Xavier Casp, de Carlet, el 1975, per *Sembrarem la veritat*; el Premi Ciutat de Castelló, el 1977, per *Des de la veu del silenci*; el Premi Falla Pintor Andreu, d'Alzira, el 1981, per *Exigiré la font i el testimoni*; el Premi Primavera, de l'Associació Cultural i d'Investigació El Palleter, de Catarroja, el 1982 i 1984, per *I les notes de vidre a la paraula* i *Si el vent estrena paraules*; el Premi València de Poesia Roïç de Corella, de l'Ajuntament de València, per *La clau del llavi obert* (1997); el Premi Benvingut Oliver, de l'Ajuntament de Catarroja, per *Rapsòdia en carn per dins*, que va quedar inèdit per estar escrit amb les normes de la RACV. Té moltes flors naturals (Algemesí, 1957; Meliana, 1958; Vilanova de Castelló i Puçol); el 1959 obtingué les de València, Castelló, Manises, Algemesí, Meliana i Vilanova de Castelló. La seua producció festiva es abundantíssima.

Fuster, perquè la primera cosa que va fer Fuster va ser això ab un prole-guet [titulat] *Sobre Narcís... Entonces*, a l'haver fet el primer llibre en Mallorca i fer-ho jo, *entonces* Moll, com feia oposicions per a institut, li va dir: «Quan passes per València saluda tal i tal i vos doneu a conèixer». I ens vam donar a conèixer per sempre, tant és així que quan es van casar van passar una setmana completa a València sense hotel ni res.

–*Em parles de Miquel Dolç?*

–Sí, de Miquel Dolç. Una setmana completa a València en ma casa ell i la seua dona, que també era poeta, María Eugenia Rincón, i eixe va ser el principi de la nostra amistat. Va començar l'amistat ab Moll, i com Manolo [Sanchis Guarner] va passar a treballar ab ell, perquè l'amistat ja es va agafar. A mi va haver-hi un moment a Mallorca que si jo no apareixia per allí em deien: «Fes una conferència i te la paguem i et véns». Tots els anys anava jo un parell de vegades. Em volien molt. Però qui més em volia a Mallorca era el jesuïta, Miquel Batllori, a qui van fer doctor *honoris causa*.

–*Un home molt culte, de molts coneixements...*

–Era un cas extraordinari. Va traure tres carreres al mateix temps; no te importància perquè ho han fet molts, però era un senyoret que anava a la Universitat ab guants, pertanyia a una família molt destacada. Quan va acabar les tres carreres va cridar els amics a un menjar i els va dir: «Jo me'n vaig de jesuïta». I després ha sigut un estudiós, pel que s'ha vist, extraordinari. Les cartes seues que jo tinc... Li vaig haver de dir: «Per favor, escriu a màquina.» I ell em va contestar que el seu superior li havia dit que tenia una lletra «que només l'entens tu, jo i Déu; i dins de poc, ni Déu». Ell va ser qui em va fer llegir la «Sonata del Nu», junt ab el pare Bertran, que va estar molts anys a València.

–*Sí, ell va ser qui va ensenyar literatura a diverses generacions; ell, Carola Reig i Fernando Dicenta de Vera, professors i catedràtics d'institut en un moment clau per a València...*

–Dicenta tenia un xalé ací darrere [parlàvem al carrer del Comte d'Altea]. Va ser un home molt amic meu; era catedràtic en el Lluís Vives i quan es va examinar un fill meu que escrivia la lletra com la donava la gana, em

va dir: «Mira, li he aprovat perquè he intentat llegir *algo*, però un altre [dia] ni intentaré llegir-ho». Eixes mogudes tenien molt d'interés perquè València estava en eixe sentit quasi sense res. El que va començar a moure-ho va ser Sánchez Castañer i nosatres, Adlert i jo, junt ab Sánchez Castañer.

–*Com van ser els teus primers contactes amb Adlert?*

–Els meus contactes? Van començar abans de la guerra, en la Societat Valencianista del què jo era secretari quan tenia 17 anys, i en la primera junta general va aparéixer ell, que havia acabat la carrera de Dret, i va començar la junta ab unes coses que jo vaig fixar i comença a replicar-me i tots van començar a donar-li la raó. *Entonces* parlava jo i me la donaven a mi, i li vaig dir: «Tu has de vindre a la directiva». I es va vindre. Quan va començar la guerra, ell, atrevit com ell sol (son pare era coronel retirat i en el primer registre que van fer a sa casa van trobar cinc pistoles), ell va salvar tota la documentació de la revista *Acció*, que era el setmanari que féiem i en el què jo vaig començar a escriure, i es va portar tota la documentació a casa. Tenia el domicili en el carrer de Cavallers, en una casa que tenia uns balcons enfront dels jardinets que hi ha allí. Comencem darrere, en el carrer dels Valencians, número 5, i els comunistes ens deien que érem cinc valencians, i no érem molts més; ni ells tampoc, cal dir-ho tot. Quan sent parlar del moviment valencianista d'abans de la guerra pareix que era una cosa molt gran, i no va ser així.

–*Per què no vau participar en l'Assemblea d'Escriptors en Defensa de la Cultura?*

–Jo no estava ací. Jo me'n vaig anar a la guerra de seguida; en el 36 jo vaig complir 20 anys i de seguida vaig anar a la guerra.

–*A on?*

–A Salou, a Defensa de Costes, i després m'ho vaig passar molt malament per Aragó, en la cèlebre Muela de Teruel, on morien congelats. A mi se'm va gelar una cama i em van dir que havien de tallar-me un peu. M'ho van dir els metges, que en realitat eren estudiantets, i em van portar a la infermeria, que era un paller on ens cobrien de palla i allí esperàvem. Ve, em mira el peu [i diu]: «Demà li tallaré el peu». El que estava al meu costat

em va dir: «Si ho tens per a tallar, et moriràs; sinó, no et preocupes perquè este matí no ve». Als tres dies em vaig escapar en el primer camió que vaig vore que passava cap al front, li vaig demanar que m'emportara a veure si trobava la meua brigada; i per fi la vaig trobar, i els companys, ab el conyac o el que fóra que ens donaven als soldats, em van curar.

De totes maneres nosatres no teníem caràcter polític. Eixe valencianisme nostre, l'única cosa que tenia és que era catòlic; per això jo em vaig eixir, i els tres que es van eixir del Centre d'Actuació Valencianista, que tampoc tenia caràcter polític però on estàvem tots, era impulsat per Joaquín Reig, el banquer, que era el president. En fi, molta història.

–*Interessant...*

–Sí, interessant, clar. He passat molt, la vida ha sigut una lliçó perquè jo als deu anys vaig haver de deixar l'escola i tu voràs lo mal que ho he passat...

–*A vegades mitifiquem els estudis, però no sempre això és així: els estudis ensenyen el mateix que finalment un aprén, que és a viure i una especialitat del viure...*

–Sí, però ordenadament. Al no estar en la universitat descobrixes coses que estaven descobertes: Juan Ramón, Lorca..., en la Universitat eren *pan comido*.

–*Per què tots els teus llibres tenen una estructura musical?*

–Perquè jo sóc músic. A ma casa la cridaven *la casa de la música*: s'aprenia a parlar i música. Tenia quatre germans majors i quan jo vaig arribar a poder parlar i a escriure i a llegir, jo em sabia les lliçons de solfeig de memòria perquè se les havia sentit als meus quatre germans, i als deu anys havia acabat els estudis de piano. Era un xiquet prodigi, però un de tants xiquets prodigis que després es paren per les circumstàncies. Jo em vaig servir del piano. Jo vaig tocar quan era xicotet perquè als 13 anys em vaig emplear en el que hui es diria uns grans *almacens*, d'aprenent (perquè *entonces* hi havia aprenents, perquè ara, com no hi ha aprenents, no hi ha oficials); i tocava el piano a un cine mut que hi havia en el carrer de Giner, un carrer que donaria a la plaça del Pilar, barri que s'ha tirat quasi

tot; anava dissabtes i diumenges a tocar al cine mut i em donaven un dur, i era el més ric de tots els meus amics perquè on treballava em donaven 25 pessetes al mes, i en una setmana, que *entonces* es començava a reclamar que fóra de 40 hores, jo era de la de 50. Com érem aprenents, eren 9 hores al dia aproximadament.

Tot, per tant, ho vaig tindre haver d'aprendre per mi mateix. Jo, d'ortografia castellana i valenciana, res de res. Quan anava al col·legi, el pare d'Eduardo Primo [Yúfera] era mestre d'escola a Carlet, i un dia va contar eixa *fabula* de «a un pastel de rica miel cien mil moscas acudieron...», i em va preguntar: «Tu saps el que és un pastel?». I jo vaig dir: «Clar que sí, el pastell [pestell] de la porta». No sabia res, no havia parlat mai ni una sola paraula en castellà, tots eren valencians, inclosos els veïns, i no sabíem res de res. Aprendre les dos llengües no és un mèrit especial, però sí un esforç especial, perquè m'ha costat, i sobretot adonar-me de moltes coses que moltes persones no haurien d'haver-me enganyat però em van enganyar, perquè ells mateixos estan enganyats: ells creuen en la Corona Catalano-aragonesa, s'ho creuen i després ho diu un catedràtic i s'ho creuen, tots acaben repetint-ho, com ací, en la caixa esta [assenyala la televisió] diuen «el cap de setmana», quan no és el cap, és el final; si jo vaig a la televisió i dic que em presenten al cap de redacció, no em presenten a l'últim, [em] presentaran al primer. Per tant, el cap no és tal, sinó el cul, la fi, perquè la setmana s'acaba el diumenge, que és la festa, [i] el dilluns seria el primer dia de la setmana, el cap de setmana. Ho creuen perquè s'equivoquen i acaben convençuts, i això és lo trist. Bayarri m'ensenyava una ortografia; Carles Salvador, una altra, i un que va vindre després que es va fer famós (diguem l'únic filòleg que hi havia a València), que es cridava Ferris, sobre el qual acaba de fer un llibre molt gros Toni Ferrando, era un filòleg de veritat, després em *gastava una coba* tremenda. El primer que va escriure sobre mi en *Las Provincias* va ser ell; jo li'l vaig agrair molt, però hi havia certes coses que no podien ser, com dir que estaven a punt de donar-me el premi Nobel.

–*Ara que parla de la confusió ortogràfica, em pregunte: les Normes del 32 no estaven prou imposades?*

–No, no hi ha hagut mai Normes del 32, eixe és un dels enganys, és mentira tot, mentida les firmes. Les van firmar; però, com? Sanchis Guarnier tenia 21 anys, acabava la carrera i estava a Madrid estudiant fonètica ab el professor capicua, Tomás Navarro Tomás. Va ser a Madrid i va arribar el seu cosí i li va dir «En el Centre de Cultura hem firmat açò; firma-ho». I ho va firmar. Però quina gramàtica i quins quarts quan acaba d'eixir de Filosofia i Lletres? Després no eren ni gramàtics ni res, eren de Filosofia i Lletres, una cosa molt àmplia, eren *els sabuts*. Als de Filosofia i Lletres els cridaven *el sabuts* perquè sabien moltes coses i de res. I clar, Miquel, que era un que anava contra *els sabuts*, perquè estava la FUE i l'AVE [Agrupació Valencianista Escolar], i Miquel estava en AVE.

–*Torna a aparéixer Adlert. Vos vau fer amics i no vos vau separar mai, veritat?*

–Mai. Coincidíem en tantes coses i a la vegada érem tan distints, que un podia fer unes coses i l'altre, altres, i assentar-nos; podíem treballar junts i ajuntar-nos, com efectivament va succeir. Quan era vers, ell ho mirava; si era prosa, féiem el mateix, «mira-ho tu». Ell en la seua punyetera vida va fer un sol vers ni en castellà ni en valencià, i sabia tanta poesia com jo puga saber-la hui; si es parlava de marineria, tant com un mariner, i sabia de guerra de Napoleó de memòria per què havia perdut, com va ser... era un home *tremendo*. Molt desordenat per a aprofitar les coses.

–*D'ell, en vas aprendre molt...*

–Em va costar, perquè em vaig trobar ab tres ensenyant-me ortografies distintes i llengües distintes, i jo parlant valencià. Arriba un moment en què doní un canvi *tremendo*, perquè un metge del meu poble, un gran metge molt conegut, Trullenque, va dir: «Ací, a Carlet, no sabeu a qui teniu a Carlet». I jo li vaig dir: «Els de Carlet, m'entenen?». «No, per això no et coneixen». I jo vaig pensar: «Si els meus no m'entenen...».

–*Per què vas escriure en valencià?*

–Mira, si jo estava fora, vaig voler escriure a ma mare i vaig començar «*querida mamá*»; i em pare, perquè jo mai li havia cridat ni *querida* ni *mamá*. Vaig trencar el paper i vaig començar: «Mare, tal i tal i tal». I això

va ser tota la vida. Una vegada em van preguntar açò mateix, van dir: «Per què podent haver escrit en castellà i tindre lloc entre els castellans te vas reduir al valencià?». I jo li vaig dir que havia tingut oportunitats per al castellà. Quan jo vaig acabar el servici militar, que havia durat cinc anys (dels 20 als 25), ja no podia tornar, ab lo que havia passat i ab lo que havia treballat, a uns grans *almacens*, em quedava a mi molt lluny, encara que allí havia après molt perquè el tracte ab la gent és fonamental per a aprendre coses. A mi en Madrid em van oferir moltes coses, perquè jo anava al Café Gijón i em trobava ab tot el món, i a última hora, un dia que, per cert, el que havia aconseguit el carnet de periodista Adolfo Cámara, jo i un del diari *Ya*, que era el subdirector, em va dir: «Si no tens res a fer vine-te al periòdic que tens segur el ser subdirector, perquè jo ho deixo». I si no, em van oferir ser corrector de guions en Cifesa, que també era un bon treball i també m'hauria agradat. Tots m'oferien treballs de lletres perquè era el natural: jo sempre parlava de lletres i eixe era el meu món; però jo em deia que si en ficava en un d'eixos llocs jo no hauria escrit valencià en la meua vida, i els meus sogres també volien que treballara a Madrid perquè la meua dona és madrilenya, i jo a València, a veure què passa...

En això, Rodolfo Bacharach em va dir que me n'anara a treballar a la seua empresa, que era una empresa en què treballaven tres mil obrers, res menys! Acabava de morir son pare: «Mon pare ha mort i jo no tinc més remei que posar-me a dirigir l'empresa, m'he de preparar. Per què no et véns ab mi de secretari meu i els dos aprenem ací». I jo li vaig dir que això sí que m'agradava, i allí vaig treballar fins que em vaig jubilar, i ho vaig fer abans del que em corresponia, perquè les coses havien canviat tant que com jo arribe a ser del consell d'administració i director comercial, i *entonces* començaven a clavar-se ab el consell d'administració certs obrers, jo li vaig dir: «Mira, Rodolfo, jo no aguante més». I em va dir: «Però, home, si perds uns quants anys de jubilació...». I jo li vaig dir: «És igual; me'n vaig». I em vaig vindre a casa. Em vaig jubilar als 60 anys; vaig perdre cinc anys econòmicament, però jo mai he mirat eixes coses. L'empresa

en què havia treballat era una empresa que teixia jute i feia sacs. Quan jo li vaig preguntar: «Però tu, quina empresa tens?», em va dir: «Una empresa de sacs». «Però, home, com tu en una empresa de sacs...?». Ell era un senyoret com no et pots ni imaginar: educat a l'europea, parlava cinc llengües perfectament, vam ser a la *mili* junts, però ell va estar cinc dies perquè se'l van portar de seguida de traductor i allí vaig estar ab ell. Eixa va ser la meua forma de guanyar-me el viure; i després, quan acabava, em guanyava la vida ficant-me en unes coses i altres. A mi no m'agrada que es mesclen les coses: si u és escriptor que ho siga, però que siga sincer, atenció! Perquè hi ha qui vol ser escriptor i després s'ho creu i en tot és escriptor, com li vaig dir a Fuster: «Mira, no t'equivoques. No conec cap home de lletres, sinó a hòmens de carn, ossos i sang, de lletres només conec una sopa».

Però Fuster, una de les coses que em va dir era que volia acabar la carrera de Dret, i un amic meu i jo li buscàrem una ocupació i no va arribar a un mes el que va estar, se'n va anar i va dir que ell volia ser un home de lletres, i li vaig advertir que són molt pocs els que viuen de les lletres, excepte els periodistes, perquè és un ofici. ¿Coneixes molts novel·listes que visquen de novel·listes o d'una altra cosa de creadors? No? Perquè això és el que hauries de ser, periodista en castellà o vés-te'n a Mallorca o a Catalunya, on més prompte podries escriure en algun diari dels catalans, mentres que ací ve escrivint en el *Levante*, en un periòdic que no sap a on va. *Entonces* jo li vaig presentar a Mallorca i a Catalunya, i després ja es va llançar per ell mateix. Fuster entenia que la vida era escriure, llegir, beure i viure a la seua manera, però és que ho podia fer, perquè en sa casa no estaven despullats.

—I també perquè no es va casar, no va tindre fills, no va tindre càrregues especials... Ell va triar així la seua vida...

—Tu saps la seua presentació a Mallorca? Germà Colom faria un recital per a presentar Fuster a Mallorca i em va cridar per telèfon: «Xavier, de Joan Fuster, qual és el seu segon llinatge? És que si dic només “Joan Fuster” queda molt jueu i ací els jueus...». «S'anomena Ortells». «Ah, *pues* això

posarem!». Quantes coses! Però de totes eixes coses jo sempre m'he servit, perquè no he mirat mai sense veure, no sé si em comprens.

–*Quina va ser la teua relació amb els poetes universitaris del grup de Cucó o Paco Burguera?*

–Paco Burguera [...]. Comença per dir que Miquel i jo vam conèixer Fuster perquè ell ens va portar a conèixer el pare Bertran. Mentira. El pare Bertran sí que ens va portar a Burguera; a Fuster ho coneixíem nosatres perquè havia escrit en *Verbo*.

–*Fuster en 'Verbo' escriu en castellà...*

–Anem a vore: Burguera lo que volia ser és escriptor de teatre, lo que feia al principi era teatre, i nosatres li publicarem una obreta de teatre en la col·lecció «L'Espiga», però ho coneixíem a banda. La cosa [que] ha sigut sempre Burguera és que era un fusteriano *tremendo*, una persona que sempre ha viscut a l'ombra de Fuster, que si Fuster tal que si Fuster qual, com si sabera de Fuster més que ningú; i sí que ho coneixia més que ningú en un sentit: en el fet que era de Sueca. Però res més. Fuster tampoc li feia cap cas perquè no sé si saps que Burguera es va presentar a...

–... *les eleccions generals pel Partit Nacionalista Valencià...*

–No, no, com a senador de Franco. I va fer molta propaganda i tot, i no va eixir, perquè Burguera tenia diners: es va casar ab una americana i tenia gasolineres i de tot; després va acabar a Madrid. [...], però, en fi, és igual, ho vam conèixer bé, com vam conèixer a quasi tots ells. A Cucó i tots els d'eixe grup venien ab nosatres, i a tots els publicàrem coses, foren com foren; també publicarem a Codoñer, que eren dos germans comunistes, el més jove dels dos, quan estava ab nosatres, li publiquem un llibret, però vull dir que tots han passat per esta casa, tots. En fi, Cucó era que el més talent tenia, però en general tots eren molt fluixos.

–*En termes poètics, en efecte és un grup prou fluix, amb no molt de criteri...*

–L'únic que tenia era el que menys del grup era, que és el que continua escrivint en Bromera i tot això, que ha escrit sobre els Borja i no sé què i no sé quants...

–*Quico Mira.*

–Sí, Quico Mira, que era de Castelló, eixe era el que tenia més... I *el patito feo* era Eliseu Climent, que li cridaven *el patito feo* no sé molt bé per què, ho dien entre ells.

–*Poesia amorosa no tens fins a 'Jo sense tu'. Dic 'poesia amorosa' 'sensu estricto'; abans sí que hi ha alguna aproximació, però res més.*

–És un llibre amorós. *Jo sense tu* comença el que jo he cregut sempre que és un llibre, perquè no és un recull de poemes. Els altres encara són un recull de poemes, però este és un llibre, ab un tema únic i els altres són poemes temàtics. És el primer llibre en este sentit i és el primer que va fer molta distinció a Mallorca i a Catalunya. «*Jo sense tu* va ser», ho diu Sanchis Guarner en l'homenatge que em van fer. Sanchis diu que jo done una majoria d'edat a les lletres valencianes, i ho diu perquè a Sanchis li passa una cosa (no sé si te n'has donat compte), i és que és un home que sap molt però que només parla del que sap, i al que sap no li trau res, parla del que sap i res més. El pianista Iturbi ho deia molt clarament: «Hi ha qui sap així [s'assenyala un tros del dit menut], i a això li trau açò [s'assenyala tot el braç]; i hi ha qui sap així [s'assenyala tot el braç], i li trau açò [s'assenyala una part xicoteta de la mà]». Té raó. Ell ho deia perquè hi ha molts pianistes que acaben la carrera i tècnicament són perfectes, i *entonces* els deia: «Perquè ara vosté comença a ser pianista i fer art és molt difícil». I en la creació i en el pensament i en tot és igual, perquè si no, pensa una cosa que jo he pensat i és molt graciosa, i és que tots els que estudien una mateixa cosa haurien de saber el mateix, i no és així.

–*'Jo sense tu' és un primer llibre de poesia amorosa, i en la segona part hi ha elements musicals, i no hi ha dubtes de tot açò: sonata, 'scherzo', rondó, adàgio, 'andante'...*

–Perquè jo sóc pianista, i la meua poesia sempre porta un ritme musical, sense jo voler. Porta un ritme molt fort, i això és *algo* interior, i jo ho tinc, crec que és per la música. El meu últim llibre de versos s'anomena *Schumann, el piano i jo*. Ací la cosa ja és marcadíssima. Jo, quan vaig començar a fer poesia seriosament, em preocupava de ser jo, perquè, çtu

saps com aprenia jo les maneres dels poetes? Jo, la primera vegada que em va sorprendre Lorca va ser perquè tenia molta gràcia este *tipo*, i vaig començar a escriure coses com Lorca, perquè així em feia jo la idea. Per a mi, des d'aquells moments no ha sigut més que el poeta de la gràcia; si li lledes la gràcia, no queda res. A Lorca, si li lledes la gràcia no li queda res.

–*Però eixa 'gràcia' és molt...*

–Quan vaig començar a fer poesia, feia estos exercicis d'imitació per a adonar-me de com es feien. Estava de moda una comèdia dels germans Álvarez Quintero que es va fer famosa, que era *Amores y amoríos*, que tenia un poema que deia:

*Era un jardín sonriente,
era una tranquila fuente de cristal.*

Jo mai ho he pogut dir així, sinó:

*Era un jardín sonriente,
era una tránquila fuente de cristal.*

I això es nota molt, per exemple, en qui fa poesia de veritat, com Rubén Darío, el qual, ho mires per on ho mires, és extraordinari. Jo crec que Rubén Darío li ha fet tant bé a la poesia espanyola que moltes coses sense Rubén Darío no existirien. El mateix Juan Ramón [Jiménez] no parla des de Bécquer sense més ni menys, sinó que parla des de Rubén Darío, el qual li va dir una cosa molt bonica, [i és que] quan es va presentar, li va dir: «Bo, és que vosté va per dins», a Juan Ramón; és que vosté va per dins... Té raó, jo crec que Rubén Darío ha sigut importantíssim, i tu agafes el que vullgues de Darío, inclús els versos que la gent ja es mofa d'ells («la princesa està trista...»), [i] no hi ha ni un sol accent que no estiga [en] bon lloc.

–*Com passa amb Ausiàs March...*

–Clar, exactament. Això succeïx molt en mi també. Jo també m'invente, vull dir que em pose en ritmes distints, però sempre els cree buscant alguna cosa, perquè, clar, jo sóc un poeta... Tin en compte l'època, s'ha parlat molt de la guerra, de que muntem a cavall de la guerra els que

tenim una cama en un costat i l'altra en un altre; i jo sóc d'eixos. Per a mi, la guerra va durar cinc anys: els 3 de la guerra i els 2 posteriors de servici [militar] a Madrid.

–La guerra va durar molt més, perquè no ens referim només al conflicte bèl·lic, sinó a l'atmosfera que es va crear...

–Igual que Franco. Si vosté s'oblida de Franco... El, diguem-li, franquisme, per a entendre'ns, va durar molt de temps, molt més del que vosté es creu.

–Vosaltres, deies que vau ser una generació que tenia part de la seua vida en este las i una altra part en l'altre...

–Ja ho crec. Mira: Pepe García Nieto, que era una persona magnífica, no era cap poeta genial, però es va agafar als sonets i tot allò i ho feia molt bé; però hi havia altres que no s'agafaven a això, però ho feien molt bé també. El mateix Dámaso Alonso, que era molt bo en moltes coses. Però hi ha un altre que jo crec que es va morir massa prompte... Com es cridava? El de redoblament..., el d'arcàngels.... És un poeta admirable, Dámaso Alonso l'admirava molt, un poeta que per culpa d'eixe poeta jo no he llegit mai més de tres paraules d'Umbral, perquè un dia va escriure Umbral: «I va arribar la puta cubana viuda de Otero». Xe, *con* la puta! Però de que estàs parlant, tu? Per això, ab Umbral, jo mai he pogut ab ell. Vaig coincidir per sort, jo em vaig alegrar. A Julián Marías, que no és panoli, li vaig llegir un dia en les seues coses [que] hi ha tres hòmens celebres espanyols hui que quan passen tres o quatre anys de la seua mort no els llegirà ningú: un d'ells era Umbral; un altre era Cela, ab qui tampoc he pogut mai ab ell perquè ho he conegut bé en el Café Gijón i no té imaginació de res, per això no pot ser novel·lista, i l'altre, que no record ara qui era.

–Com vas conèixer Dámaso Alonso?

–Dámaso Alonso ho vaig conèixer perquè era cunyat de Rafael Ferreres, i Rafael era molt amic meu. Per exemple, quan va estar a Londres ens escrivíem contínuament i, a més, quan tornà, es va vindre a casa de seguida. És més, Rafael Ferreres i jo coincidim tant que després portem a Carola Reig ab nosatres a això de Gandia, i li vam donar el premi a Pedro

J. de la Peña. Per això vaig conèixer Dámaso Alonso, però poc; personalment, poc.

–*Ell pertanyia a l'Acadèmia dels Nocturns'...*

–*Bueno, l'Acadèmia dels Nocturns va ser una invenció que vàrem tindre de repetir-la, per Sánchez Castañer.*

–*Però allí estava Dámaso...*

–*Si, allí va estar Dámaso i va estar una altra molta gent a qui no vaig conèixer, i és que Sánchez Castañer tenia una virtut tremenda, i era que movia a molta gent, i gent bona, i allí vam fer nosatres l'Aula Ausiàs March. Portarem el valencià a la Universitat gràcies a Sánchez Castañer, al senyor Francisco Sánchez Castañer, que jo em vaig atrevir un dia a dir-li seriosament, a Castelló, una festa gran a Castelló de la què ell era mantenidor i jo vaig anar perquè em van donar un premi de poesia, i va fer un discurs clàssic en ell i jo li vaig dir: «Com te les apanyes per a mantindre atentíssim a tant de personal sense dir res mai». Perquè era així Sánchez Castañer, era un andalús *tremendo*, com li passava al polític González, al socialista, a què va ser president del govern espanyol, al socialista principal.*

–*A Felipe...*

–*Si, Felipe González era un home així, i Sánchez Castañer t'encantava, però era tremend; a banda que li agradaven molt les xiquetes joventes. I en eixa Aula va estar molt bé, perquè ens reuníem en els Viviers de nit i hi havia gent molt bona, o siga que allò va ser distint a València que hi haguera alguna cosa més, perquè lo nostre no era en general a València. El que féiem Adlert i jo era més per a València però en valencià, i en això ja no entren tots.*

–*Vos sentíeu en eixe moment els representants del valencianisme?*

–*No, perquè Miquel i jo no érem valencianistes. Això se l'he dit a tots els valencianistes sempre: «Jo no sóc valencianista». A mi, els *ismos* no m'importen. No hi ha cap castellà que se senta castellanista, no li fa falta. I coneixes algun lleonés que es crida leonesista? No! Quan han començat a ser *andalucistas*? Ara, el valencianisme és un camí cap al valencià, i jo fa molt que sóc valencià. No ho necessite.*

–*Tu has escrit alguna vegada en castellà?*

–Sí.

–*Dic creació...*

–No, creació, no. Les primeres poesies que li vaig fer a Roser van ser en castellà. Van ser cinc o sis, perquè després jo li vaig ensenyar valencià (inclús per correspondència), i ella va començar a escriure en valencià i ara ho parla perfectament. Quan vaig començar els primers versos, no anava a exigir-li que m'entenguera.

–*De totes maneres, haguera sigut normal. Fa un moment parlàvem de com els primers poemes de Fuster van ser en castellà...*

–Fuster, en alguns aspectes, ha sigut sincer, perquè ell deia: «Punyeta (que era una parauleta molt seua), és que a mi fer un vers em costa moltíssim!». És veritat, lo seu no era ser poeta. El llibre que li publiquem en «L'Espiga» era *Ales o mans*. Vicente Aleixandre, en una de les visites que li vaig fer, sempre em preguntava per València, perquè sí que llegia valencià, i no era de la família de Peset. Però sempre em preguntava i em llegia; per això, la segona edició porta un escrit d'ell, i em va preguntar: «Què hi ha ara, per València?». «Perquè, mira, estem traient un poeta nou, un jove que escriu molt bé, home, perquè sí. Li vaig a dir el títol, a veure què li pareix a vosté: *Ales o mans*». I va contestar: «Eixa *o* és meua». I és veritat: és pur Aleixandre. Era molt llest; per a mi no és un *poetasso*, però sí un poeta important.

–*I tan important... Com que va ser premi Nobel...*

–Saps què els vaig contestar quan els periodistes em van preguntar sobre el premi Nobel a Cela? Em pregunta el periodista: «Què li pareix Cela? Premi Nobel, eh?». «Em pareix molt bé, perquè n'hi ha de pitjors».

–*No creus que Rafael Ferreres està un poc oblidat?*

–Fa pena, com està d'oblidat. Rafael Ferreres treballava bé, i Carola Reig també. Entre els dos, el que menys sabien fer era conduir el cotxe. Rafael Ferreres sempre conduïa cotxe, però no aparcava si no podia entrar de front, per lo qual sempre em tocava portar-los als dos.

–*Conduïes tu?*

–Sí. Jo he recorregut tota Espanya perquè he sigut director comercial [d'una empresa] i tenia trenta-huit representants a Espanya. Jo els visitava de tant en tant, però els visitava. Jo em conec Espanya així, i l'espanyol jo m'ho he buscat anant als pobles castellans i vells. ¿Saps, per exemple, que el poble de Santa Teresa, el cor de Santa Teresa on es conserven molts escrits seus, Alba de Tormes –el nom només és preciós–, i allí parlen un castellà autèntic de les persones castellanques, molt essencial, sec però sucós? I és que no fan falta moltes paraules, es poden dir moltes coses ab poques paraules, i este castellà d'ací és molt bo.

–*Com va nàixer el teu tercer llibre?*

–Els meus dos primers llibres [*Volar...* i *La inquietud en calma*] són el mateix llibre; el tercer és el primer que és diferent. *Aires de cançó* és totalment distint, perquè els músics, quan jo veia que li posaven lletres castellanques a les seues cançons, jo pensava que això era una pena, i vaig preparar una sèrie de poemes per a ser cantats, de cançons, fins a l'extrem que estan pràcticament musicats tots i es va esgotar. Després són molts els músics que li han posat música a les cançons. Una vegada li vaig preguntar al mestre Palau –perquè tinc un poema que ningú ha musicat–: «Escolte», li vaig preguntar, «per què li han posat música a tots els poemes menys a un?». «Home, perquè eixe no la necessita». I és un poema de versos de dos síl·labes.

–*Com els poemes monosil·làbics que tant agradava fer a alguns poetes de la Renaixença...*

–Jo tinc un sonet monosil·làbic; també tinc un sonet de catorze paraules, rimat perfectament com a sonet, són uns d'eixos exercicis que un fa... Hauràs vist que al llibre de Roser li he afegit els quatre o cinc poemes dels anys següents a la seua publicació, que no és una correcció, sinó l'ampliació fins hui.

–*Be, però falta el d'enguany...*

–Espere que encara podré fer-ho; no perquè em mora, sinó perquè ja l'any passat dubtava de si podria fer-ho. I em va *salir* un poema molt del meu gust actual, perquè jo ara no escric. Jo vull escriure sent jo, i a mi

això m'ha costat molt. Hui mateix comprenc que alguns pocs amics de que em coneixen em diuen: «Mira, és que quan tu parles sempre agarrem molt més del que dius». Potser perquè normalment pense més del que estic dient i, a més, no dic res que no ho haja pensat, no precisament en eixe moment, sinó que ho tinga ja pensat; per exemple, com jo sóc molt matiner, quan em desperte al matí, per a no despertar a ningú, em passe diverses hores en silenci. Clar, què passa? Que les meues idees em vénen, que estic fent una cosa que ja la coneixeràs. Resulta que m'estan demanant que faça un llibre, que jo ho titule *Flexions i reflexions*, que són com pensaments sols, però hi ha de tot: hi ha des de Sereneta fins al misticisme més elevat.

–*Ara que parles de Sereneta, d'on et ve eixe pseudònim?*

–És que la meua família és la família dels Serenes. El meu *abuelo* patern era de segon llinatge Serena, que era un llinatge que venia d'Itàlia, i sempre li cridaven Serena, per ser el llinatge més foraster. Mon pare era Vicente de Serena, no de cognom (perquè era Vicent Casp), però sí de malnom: Vicent de Serena. El meu germà major era Vicentico Serena, i tots érem *Serenetes*. Tampoc és una invenció, perquè una de les coses que em va passar en el Café Gijón és que un periodista que ho feia molt be *entonces* en [la revista] *Destí*, i que era andalús, em va dir: «T'he de fer una entrevista important per a *Destí*. «Quan vullgues». «Bo, lo primer és com te vas inventar eixe pseudònim?». «Qual?». «Xavier Casp». «Mira! És que em van batejar així!».

Mon pare es cridava Vicente Casp Pérez. Mon pare era magnífic, a vegades sense voler deia coses graciosíssimes. Va vindre a traure's uns papers, i quan donava les dades va dir que ma mare era Hermínia Verger, i el que estava prenent nota li va preguntar: «Be de València o de Barcelona?». I mon pare va contestar: «Ve de Carlet».

Sessió del 26 de juliol de 2004

–[El llibre] *Home* és el que està més pròxim a la poesia espanyola que es fa en els anys cinquanta, hi ha un exercici, només sonets.

–*Això, per què?*

–Per què? Jo et diré per què. Era un tema que jo m’ho vaig plantejar molt difícil, perquè és difícil: l’home intens i home extens. Jo em vaig plantejar la idea de jugar amb el sonet però donant-li voltes al sonet, perquè t’hauràs donat compte que unes voltes estan els tercets al mig, atres al revés, i ho vaig fer, com et diria? quasi per a distraure’m i no ficar-me tant. Poder seguir, perquè en el que estava era massa fort per a *entonces*. *Entonces* estaven millor atres coses abans que eixes.

–*És un moment en què s’està fent o poesia social o poesia religiosa...*

–Hi ha atres, com Pepe García Nieto, que no és social, però religiosa tampoc ho és.

–*És més religiós que social...*

–Si, però tampoc és poesia religiosa.

–*Et recordes si va tindre crítiques eixe llibre?*

–No em recorde ara, igual que dels atres sí –no te les done perquè encara estic arreplegant-les. Per exemple, m’han eixit ara ràpidament tres de *Silenci*, magnífiques, una de Corts Grau en *Las Provincias*, però d’este no em recorde. Però, qui faria una crítica d’açò?

–*No s’atrevirien perquè és molt difícil...*

–Però, a més, es dirien: «Este, per què parla d’home extens? A què vénen estos romanços?». Esta va ser una època un poc en este sentit. Però, per què se’m va ocórrer? Perquè jo sempre m’he plantejat dificultats, saps? Qui era el que deia: «Si me quito los inconvenientes me quito la inspiración»? Jo sempre m’he posat inconvenients, perquè t’hauràs donat compte que és un llibre monotemàtic; quasi tots, la veritat és que són monotemàtics. Per això: perquè sempre em plantege un tema a veure si ho *desarro-*

lle, si és de poesia, de poesia; si és d'una altra cosa, d'una altra cosa. Però això no se solia fer en poesia, ni en eixa època de què estem parlant, que jo sóc d'eixa època, que jo sóc concretament d'eixa època: la de que cavalquem en la guerra, però no sóc molt llançat a ser d'eixa època pura, perquè hi ha moltes coses que no m'agraden en la poesia d'eixa època. No vull citar noms perquè no val la pena, però són molts els que fan poesia social en eixa època, i això és poesia social per ganes de fer-la, no per una espècie de necessitat.

–*Gil-Albert no va fer quasi poesia social...*

–Mai, no la va fer mai. I, per què? Perquè fer poesia social em pareix una favada, sinó els principals de la poesia social no m'han agradat mai.

–*Per a tu, quina importància té la tècnica en la poesia?*

–Molta, molta. Jo crec en la tècnica de tot perquè jo crec que no pot haver-hi... per exemple: un no pot desdibuixar si no sap dibuixar, perquè el que fa és sense saber dibuixar, però desdibuixar ho pot fer Picasso i ho pot fer qualsevol altre que dibuixi bé, o siga que el que dibuixa bé una orella, després, amb dos ratlles, et dibuixa l'orella; la tècnica és necessària. En tot, en el que tu vullgues, és una tècnica que s'ha d'oblidar, no s'ha d'estar pendent d'ella, però sí tindre-la dins.

–*Creus que tornar sobre allò que s'ha escrit, corregir, va contra la inspiració inicial?*

–Sí. Tornar sobre allò que s'ha escrit no és forma d'inspirar-se.

–*Si eres molt tècnic i estàs fent un sonet, hauràs de tornar per a quadrar les síl·labes, els accents, etc.*

–Sí, sí, sí. Però corregir un sonet, això és molt difícil. Jo no ho he fet, crec que no he corregit un sonet. A mi un sonet m'ha eixit per a sonet, perquè jo crec que en poesia hi ha pensaments que t'ixen per a una cosa i altres per a una altra; pot eixir per a un romanç i no pots usar el mateix pensament per a un sonet, és impossible. Un romanç pot ser graciós, com els de García Lorca, o un poc picaresc; però el sonet és una altra cosa: el sonet obliga i jo ací volia obligar-me.

–*A més, en valencià no hi ha tradició de sonetistes...*

–No, jo diria que cap.

–*Perquè en castellà sí que hi ha eixa tradició...*

–Sobretot en italià. A mi m'agrada molt el sonet italià, quan ho lliges dius: «Xe, açò és una invenció magnífica, és la troballa d'un trobador». El sonet és una forma que si ho domines –bo, dominar-ho és impossible–, si et domina el sonet, és perfecta, és redona. És una forma que naix i es tanca ell només, mentres que un poema qualsevol... Mira, hi ha un poeta valencià a què li van donar molta fama junt amb Maria Beneyto,²²⁹ que era Joan Valls Jordà,²³⁰ que era geperut, molt baix, era molt amic meu. Jo li deia a Miquel: «Mira, este no és un poeta, és un xarraor». A mi em reben-ten els poetes xarradors... I em deia: «Este és molt bo». «Sí, home, però massa xarrador». Li publiquem un llibre i enviem les proves a corregir (jo vaig corregir les proves). A un dels poemes li faltaven huit versos. No es va donar compte, al corregir no es va donar compte de que li faltaven, i clar, *entonces*, penses: sobraven? Perquè si el poeta mateix no es dóna compte de que falten huit versos, cap perquè eixos huit versos sobraven. Ell és un xarrador molt xarrador. Potser estarà dalt, però és que hi ha moltes formes de ser un xarrador...

–*Quina és la teua experiència amb el vers lliure?*

–He procurat que el meu vers lliure no estiga lliure del tot. Sempre té un lligam interior, jo crec que lliure no pot ser. Ja saps el que va dir: «Quanta mala prosa s'ha fet en nom del vers lliure». Perquè si no vols escriure a versets, perquè escriu en prosa, i fes-la tot lo poètica que vullgues, però vers lliure, no té per què, ha de tindre alguna cosa que t'obligue que siga vers.

229. Maria Beneyto (València, 1925). Poeta i novel·lista tant en valencià com en castellà. En els anys 50 va guanyar el Premi Ciutat de Barcelona amb *Ratilles a l'aire* (1956). En els 60 publicà la novel·la *La dona forta* (1967), d'estructura molt moderna per al seu temps. Va ser molt amiga de Joan Fuster i Manuel Sanchis Guarner, tot i que va escriure en valencià per influència de Xavier Casp. Destaquen entre els seus darrers llibres en valencià: *Després de soterrada la tendresa* (1993) i *Elegies de pedra trencadissa* (1997).

230. Joan Valls Jordà (Alcoi, 1917-1989) Poeta i antòleg. *La cançó de Mariola* (1947), *L'Home pot ésser àngel* (1952), *Versos a Sara* (1967), *Posicions terrenals* (1969), *Les hores vives* (1978)...

–*Poesia social, no tens; això ja ho hem aclarit. Però recordes per què vas començar a fer poesia religiosa?*

–Voràs, jo en religió, com en tot, va haver-hi un moment en què em vaig dir: «Jo sóc catòlic perquè els meus pares ho són». I en aquella època, a València, hi havia tot tipus de religions, podies anar a on volgueres. Jo les vaig recórrer quasi totes, inclosos en alguns aspectes els espiritistes, i va arribar un moment en què vaig dir: «Etic perdent el temps», i vaig tornar al catolicisme, però d'una forma molt diferent de com ho era abans; he de tornar perquè em sent catòlic, i no com abans, que era per rutina familiar. Això ho vaig deixar prompte, molt prompte, a banda que jo, què tindria?, uns vint anys no arribaria, perquè als vint anys és quan la guerra, abans de la guerra ja va ser definitivament, però no vaig ser mai beat, no he sigut beat de cap devoció, perquè hi ha molts devots que tenen devoció per tot, pel Cor de Jesús, per no sé quants, per si sé més... Jo, no! Jo crec en lo substancial, i lo substancial de la religió, per a mi, es Maria, pel que té d'importància; però poca cosa més.

–*O siga que no creus en el teu sant...*

–No, ni en el meu sant, que és patró i tal i qual i missioner, i les vides de sants no m'han cridat mai l'atenció. He sigut molt devot sense devocions.

–*Ho deia perquè esta és una de les qüestions que més connecta amb els poetes en castellà de la teua generació, perquè si bé per un costat n'hi ha molt compromesos, per un altre són poetes el compromís dels quals és amb la religió. Mira, sense més, Vicente Gaos, que va ser un home que sense cap beateria va tindre un fort compromís amb les seues creences religioses...*

–Eixe és el desengany que es van portar ací quan van cridar Dámaso [Alonso] per a parlar de Gaos, i els va contar lo catòlic que era i totes eixes coses, i li van dir: «Vicente Gaos? Qui es eixe Gaos?».

–*Fent poesia en valencià a València, no t'has sentit sol?*

–Molt, moltíssimes vegades, per no dir-te sempre. Mira, hui, en el *Diario de Valencia*, ix una entrevista que li fan a Anfós, i una de les coses que

diu és que és un dels pocs poetes valencians professionals. Es pot ser professional de la poesia?

–*Etimològicament, sí: el que fa professió, el que professa en la poesia. Però no dit en el sentit de guanyar diners...*

–És que ell els guanya ab els llibrets de falles, punyeta! Que viu d'això ara, i viu molt bé, comprens? Cobra els llibrets de falles molt cars, i a més d'emportar-se premis contínuament; però ell diu açò com un honor i jo hi ha dos coses que no les aguante, que és la professió en este sentit, perquè no es pot ser, és més, jo diria que ni en les lletres, ni només en poesia, sinó en tot el més important de les lletres es pot ser professional. Periodista és una professió, això sí, i moltes atres coses també, però és que això de la professió... T'ho deia perquè guanyar diners és una cosa, obliga en eixa cosa a que et guanyes els diners, i d'això he fugit sempre, sempre; jo no he volgut mai ni això ni a un dia fix i encàrrec, els encàrrecs a data fitxa m'han rebentat molt. María Consuelo [Reyna]²³¹ em va llançar que cada diumenge havia de fer un article, i jo li deia: «María Consuelo, deixa'm que et faça l'article quan em parega». «No, perquè vull que la gent sàpia que el diumenge està el teu article i això m'afavorix molt i t'afavorix». I vaig estar molt de temps fent-li articles tots els diumenges, però sabia que quan arribava el moment, «Xe, què li escric jo, a María Consuelo?». Ja era escriure-li a María Consuelo, i això no és, això no és, i li vaig fallar algunes vegades, i em deia: «Bo, si em vas a fallar, dis-me-ho abans». Segurament per a buscar ab que tapar el forat. A un dia fix i per encàrrec... no! Per això, l'altre dia, quan et vaig ensenyar aquell poema de *Pensat i Fet*, i vaig dir: «Açò s'ha de publicar també?», perquè jo, poemetes d'encàrrec, sempre els he fet malament. Mira, tinc un llibre, no publicat, que no em recordava que estava, que és de poemes de primera comunió, de tantes estampes que he fet a amics, que em va dir una editorial catòlica: «Arreplega'ls en un llibre i farem una cosa preciosa, perquè ho farem

231. María Consuelo Reyna (València, 1944). Periodista. Es va llicenciar en l'Escola de Periodisme de Madrid el 1963. El 1972 va ser nomenada subdirectora de *Las Provincias*, i el 1992 directora del periòdic fins al setembre de 1999.

de nacre blanc i no sé quants, per als regals de primera comunió». I els vaig dir: «Anar-vos-en a pasturar fang». Estan arreplegats ací (hi haurà quasi cinquanta) variacions sobre un mateix tema. També te'ls donaré perquè estan escrits i estan inèdits; te'ls donaré perquè això és un poc d'encàrrec, encara que no és d'encàrrec, és *algo* distint, però tampoc em feia gràcia que s'utilitzara.

–*Parlàvem si la lleialtat a la llengua també portava a la soledat...*

–Sí, molt, molt.

–*Tant al principi, quan estaves relacionat amb Mallorca i Catalunya, com quan et tanques a València, que sempre hi ha diversos períodes...*

–Tinc molts períodes diferents...

–*Mai pensares a canviar de llengua?*

–Canviar no, però a canviar dins del mi mateix la meua postura cap a fora, sí. És clar, quan a Catalunya es van fer sense dir-m'ho, però estaven fent de mi els països catalans, els vaig dir: «Un moment, açò no és; jo escric català perquè em dóna la gana, eh? Atenció, jo puc fer poemes concrets...». En *Aires de cançó*, hi ha a la Mare de Déu de Montserrat, com se'ls puc fer a qualsevol altra Mare de Déu de qualsevol altre lloc, si em sé la llengua. Però quan van començar a tindre'm com un poeta català, vaig dir [que] no, com aquella insígnia que ens van posar a Adlert i a mi, de la llengua unitària. Però allò eren els països catalans, és quan vam dir els dos: «Açò no és, açò és una altra cosa», i *entonces* pràcticament trenquem i decidim anar a per la nostra pròpia llengua, sense més concessions, ni preguntar per què ni res de res i escriure-la conforme ens donara la gana, i fer la llengua nostra, l'escriptura és a banda, escriure-la tal com estem fent la llengua i com l'hem sentit sempre. De l'altra manera fugíem un poc, ja et vaig dir que unes vegades seguia a Carles Salvador, una altra a Ferri, a Bayarri... Jo anava perdut, escrivint segons les seues normes, que si Fullana..., però sempre he dit que el vocabulari del pare Fullana, apart de ser molt curt, té *fallos* grossos, perquè es va posar molt en relació amb Alcover, de Mallorca, i es passaven fitxes els uns als altres, a l'extrem que confonien les coses. Ell té la confusió...

–*Per això s'anomena Alcover-Moll, amb els dos noms...*

–Comprends? He dubtat molt. No m'ha sabut mai mal dubtar; són dos coses que crec que els grecs és la millor invenció que tenen, que és el dubte i el diàleg. Això d'ensenyar xarrant, a mi em fa un efecte *tremendo*. Jo crec que l'única manera de donar exemple i de donar lliçó sense que se l'haja demanat, és l'exemple...

–*La gent no aprén, la gent imita. En general es diu que les persones imitem abans que aprenem o que la imitació és una forma d'aprenentatge.*

–Sí, sí. Per això, a vegades, cauen en la barbaritat de dir: «Però això és un capellà, perquè la religió catòlica...!». Clar, no entre en la vida del capellà: el capellà en un home i allà ell, no ho mescles. Aprenem de l'exemple, un capellà hauria de ser sant, i tots els capellans són sants, i com a persones ja se les arreglaran...

–*Eixa sensació de soledat l'has passat a alguns poemes que recordes?*

–No. La sensació de soledat l'he tingut més dins de mi, com a qüestió interna. Perquè hi ha una cosa que he tingut sempre, que és fe, i jo he dit [que] jo no he sigut una persona que haja tingut fe, sinó que he sigut un home a qui la fe m'ha tingut a mi, cosa molt distinta. I això, què passa? Que em porta a creure, no en l'espera, sinó en l'esperança, perquè l'esperança no té data. Jo crec en l'esperança perquè crec que sempre hi ha una finestra oberta per on poder anar; un no s'ofega fàcilment. Jo he estat a punt d'ofegar-me moltes vegades, però sempre hi ha una finestra que obrir, i això ho he cregut sempre, perquè he tingut motius per a creure-ho, motius físics per a creure-ho, sentir-me perdut i, xe!, eixir sense saber com. En guerra això em va passar diverses vegades, on vaig passar moments molt difícils. Una de les coses que a mi em va salvar és que els meus pares eren catòlics. Perquè jo de la guerra no he parlat ab ningú, ni ab els meus fills. En una ocasió volien fer-me comissari polític, perquè, clar, el cap de la divisió en la què jo estava era carter, i comprendràs que raonant, raonant, raonant, puix volia fer-me comissari; i raonant eixe mateix dia vaig traure el mocador i em cau el rosari... T'imagines l'escena? Es van quedar gelats; i jo també! I em van dir: «Però, tu eres d'estos?». I

dic: «D'estos, què vol dir? Perquè els bascos són d'estos...». «Home, sí, però els bascos...». «Bo, puix fes-te el compte que sóc basc». Un pot ser valencià, ser tot el republicà i el que tu vullgues, i ser catòlic, no té res a vore, però allí no saps el que em jugava: si em fan comissari polític jo no ho compte. He passat moments molt difícils. Quan em van tancar en Úbeda (per cert, que després em van dir que era la cel·la de San Juan de la Cruz; potser vaig estar en la seua cel·la), el que va vindre a traure'm, que era un tinent amic meu, em va dir: «T'han ficat ací perquè no t'han sentit dir mai un *taco*, i s'han cregut que eres un capellà, així que a veure si quan eixim dius almenys *fill de puta*». Em van detindre pensant que era capellà! Però vaig tindre la sort de trobar-me amb este tipus que va entrar i m'ho va dir: «T'han detingut per açò, home, no emprenyes!». Els *tacos*, a més..., això té gràcia, els *tacos* en ma casa no s'havien sentit mai, no sols *tacos*, sinó al parlar, els meus pares eren tan *cuidadosos* que si jo hi haguera dit merda, ma mare s'haguera posat molt disgustada. No deien cap *taco*, i al final jo m'he donat compter que no fa cap falta, és una falta de lèxic, perquè es pot dir tot, més fort inclús que dient *tacos*, però no els hem dit mai.

–*Quan et dónes compte que el teu lloc poètic està en una altra part, que no està en l'àmbit català o [del] mallorquí?*

–D'això em vaig donar compte quan inclús els poetes catalans bons no coneixien bé la poesia castellana. Mira el que va passar amb Carles Salvador, et recordes de Carlos Sentís? Era molt amic meu, un *tipo* molt salat, perquè a Carles Salvador li van donar un premi de la Diputació i ell anà a fer-li una entrevista, i en esta li va dir: «Bo, quins poetes són els predilectes de vosté?». I li va soltar: «Dos o tres en català». «I castellans?». «No conec a cap». «Pues, mire, hi ha alguns que no estan malament». Era molt enginyós, el sùmmum de l'enginy, perquè això és el que era Carlos Sentís. Em va dir: «Vine-te, que vaig a posar un gir, acompanya'm a Correus». Bo, com ja me n'anava a casa se n'anàrem junts i a l'arribar va omplir el full i de sobte es va parar: «Em pareix exagerat, home, "l'imponent"». El va ratllar i va posar «el regular».

–*Era un hipocondríac; va estudiar medicina només per a poder diagnosticar-se a si mateix...*

–Sí, sí, va acabar la carrera i va voler ser metge per a una altra cosa que li va dir al doctor Paco Gomar. Este li va preguntar: «Però home, per a què vols estudiar la carrera de medicina?». I li va contestar: «Per a demostrar que qualsevol imbecil pot ser metge».

–*Arribem a 'Goig', que és el primer 'sostre'. El poema es torna breu, poemes de tres, cinc, sis o set versos, poemes brevíssims, molt intensos. Com vas arribar ací?*

–*Goig* és un llibre en què volia, d'alguna manera, cantar al que la gent no es dóna compte: que el matrimoni la força que té en ell la dona, no pel que diuen ara ni de bon tros. Amb la meua dona he estat molt lliure des de jo, però en companyia. I això és molt important, perquè quasi no sents la companyia. No et destorba mai la companyia i això és molt difícil. Jo recorde que tal i tal estava pintant i va entrar el seu amic i, sense dir res, es va assentar i no va destorbar per a res. La dona pot destorbar, clar que sí, com tu mateix t'estàs destorbant a tu mateix. Jo, en una idea solta que vaig tindre i està escrita per ací, vaig dir que hi ha una cosa que mai s'hauria de desvelar, que és el capçal del matrimoni. Lo que passa allí és el matrimoni de veritat. Vaig voler fer, no un homenatge, però sí cantar a la pròpia dona.

–*Això també és reduir eixe llibre, perquè el llibre part de la dona, però no sols això...*

–Clar, és també sobre l'alegria, el goig...

–*És igual, la teua dona està en tota la teua obra repartida...*

–Sí, en tota. No em sap mal, però tampoc està tant que moleste. No molesta. I eixe llibre, saps a qui li va agradar? A Vicente Aleixandre, cosa que m'estranya. Em va manar una carta molt bonica, que no sé si està en la segona edició d'este llibre, com està una crítica de Juan a *Silenci*, una cosa que va fer Juan en l'Ateneu Mercantil sobre el llibre. Li va agradar molt i Pedro de Valencia estava entusiasmat. Pedro ha sigut molt amic, molt, però a banda d'això de pintura, tinc quadros que són una meravella.

Tinc la millor fotografia que li van fer, molt gran; em va dir: «Esta és per a tu i per a Roser», i jo li vaig dir: «Pedro, què faig d'açò?». «Ja se t'ocorrerà». Venia cada setmana a menjar ací. Era una delícia.

–*Però estava amb Jenaro, i Jenaro l'eclipsava...*

–Jenaro tenia una cosa tremenda: un mal gust per a pintar que no podia amb ell. I este era tot el revés.

–*Però Pedro es va repetir molt, va pintar centenars d'hòmens mirant al mar...*

–Sí, sí. Però Jenaro, una nit, em va cridar i em va dir: «Vine-te a la galeria, que penjaré l'exposició i xarrem». I vaig anar, i tot just entrar em veig primer un quadre horrorós. «Però, Jenaro, per què poses eixe quadro ací que es veu tant?». «Què passa?». «Que eixe quadro és de molt mal gust». «Perquè segur que es ven». Bé, després m'ho aguantaven. Jo, a això de l'home mirant al mar, li deia que pareixia que estava pixant: «Xe, no saps dir-me una altra cosa?».

–*Els que han conformat el teu món personal de pintors, músics, escultors...?*

–Molts i molt variats, perquè a Madrid ja et vaig dir alguns. Però va haver-hi gent que em va agradar molt i que no eren grans coses, perquè qui més xiulava *entonces* que començava, era Buero Vallejo, que té gràcia que quasi tots són de la meua mateixa edat: jo sóc del 15, estos són del 26, del 16 hi ha un montó. Però hi havia dos jóvens que van ser molt amics meus i un jo vaig creure que seria algú i es va esfumar, i l'altre va morir molt jove, que era Ignacio Aldecoa, que per a mi és el millor conlista en castellà en molts anys; l'atre era Alfonso Sastre, que va començar ab una comèdia, però després se'n va anar pel comunisme i es va casar ab una metge comunista del tot que a mi em va posar en un compromís *tremendo*, perquè va estrenar una obra ací, en el Serrano, i va vindre a sopar ací ell i la seua dona. Clar, i jo, voràs, li deia jo a Roser: «Quan haja de dir-li el que m'ha paregut [l'obra] voràs». «Clar, no dius res, res». «Home, estem sopant, estigues tranquil. Però et diré només una cosa: “No s'hi val a escriure, coneixent l'Antic Testament, sense dir que es coneix també el

Nou. Això no està bé». Aldecoa era més senzill; en novel·la, no tant, però en conte... S'han publicat els contes d'Aldecoa. I hi havia un altre que, ab ell, em divertia, que es va haver d'anar perquè sinó li hagueren apegat tots, li treia cobles per a tots, burlant-se de tots, allò era *tremendo*; et diré una que no se me n'ha anat de la memòria mai. No se si et recordaràs d'un catedràtic de Geografia que es cridava Joaquín d'Estrambasaguas. A Joaquín d'Estrambasaguas li va donar per escriure versos al final, i era *marica* perdut, i un dia que va sopar amb mi, em va dir: «Quin desengany: he entrat en la Casa del Llibre i m'han donat l'enhorabona, i vaig pensar "Ja han venut llibres meus"; i no, és que havien venut un. No ho hauràs comprat tu?». Puix a eixe li van fer una cobla que no pot ser millor:

*Oh Joaquín Estrambasaguas
tú que tanto soneteas,
levántate las enaguas
y dinos por dónde meas.*

Mira si la burrada és grossa, però els treia a tots i et diverties molt ab ell. Però hi havia un que era un comediògraf molt bo, era un pobre home, un *nano* així, que escrivia unes comèdies molt bé, les tinc dedicades, de tertúlies es passava molt bé amb ell, bo...

–I a València, en el teu entorn, quins músics, artistes o escriptors hi havia?

–Ací, a València... Mira, pintors no tant, però quasi tots, molts. Però clar, el que més, Pedro i Jenaro, que van ser els que van revolucionar la pintura a València.

–I també els que van detindre l'entrada de les avantguardes que Jenaro coneixia bé...

–Sobretot amb els seus retrats, però era perquè necessitava diners. A Jenaro li vaig traure dos o tres quadros per a la meua germana. Li vaig dir: «Hermínia, ara és l'hora de traure'ls per quatre xavos», perquè sabia que necessitava diners, o siga que ell no era com Pedro, que si necessitava o no, callava, no ho notaves, però este era un trapatroles. Els dos van ser

molt importants. I músics, els principals músics com a amics van ser Paco Llácer, Matilde Salvador...²³² Matilde Salvador, no tant pel seu caràcter punyeter que té, però sí el seu marit, Vicente Asensio, va ser molt perquè era un músic finíssim, amb un coneixement enorme, però tapat per Matilde, o siga que es quedava davall de Matilde, i sense ell Matilde hauria sigut molt menys del que és, que no és molt, perquè ella sap arreglar-se-les bé. Estava Josefina la *intèrprete*, que era concertista de violí, i saps com li cridaven? *Comodesafina* Salvador. Palau no, perquè era major, i va haver-hi algun que em va impressionar tant que em va influir, que era major que jo, era un home solitari a més no poder, periodista també, llicenciat en Filosofia, que es cridava Gomar. Hi ha tres composicions seues sobre versos meus que no les ha cantat ningú encara, estan per estrenar, les tinc jo. Em va fer una sobre un poema que tinc de «Passió de Nadal». Xe, una meravella! Em va cridar perquè ho llegira i ho escoltara en sa casa. En aquella casa olia malament tot, però ell era d'un coneixement *tremendo*, una xarrada fantàstica, i era una pena, perquè jo li veia com un home solitari també quan tenia tanta fantasia que era molt conegut entre tots, i els dominava en moltes coses, saps?

–*M'has parlat d'un altre llibre inèdit que estàs preparant...*

–Sí, et donaré perquè ho conegues.

–*Està acabat?*

–No s'acabarà prompte, encara que ja m'ho han demanat tres [persones] per a publicar-ho. Les idees soltes que vaig tenint i que ho titule *Flexions i reflexions*.

–*Em vas dir que era un llibre que estaves preparant...*

–No ho prepare com a llibre: són coses que van eixint, sobretot humor, de la vida...

–*Com entres en la idea de crear una gramàtica nova per al valencià?*

232. Matilde Salvador (Castelló, 1918-2007). Compositora. Filla del violinista José Salvador Ferrer. Es va casar amb el compositor Vicente Asensio. Autora de nombroses composicions, algunes d'elles amb lletra de Xavier Casp o de Salvador Espriu, així com diverses òperes com *La filla del rei barbut* (1943), *Crònica de Pere el Cerimoniós* (1974) o *Vinatea* (1975).

–Jo t’ho diré. Ens van encarregar a Carola Reig i a mi posar en marxa la secció que des de Fullana estava paralitzada de Llengua i Literatura, i jo la vaig agafar molt a gust. Però, clar, quan el primer dia parlàrem, Carola mateix em va dir: «Escolta, anem a dedicar-nos al valencià perquè en castellà, què anem a dir si té per tots llocs acadèmies, institucions, etc. Anem a dedicar-nos al valencià, què et pareix?». Puix sí, perquè no hi ha cosa més solitària quant a atenció que la llengua valenciana. *Entonces* creàrem una secció per a estudiar el valencià sense cap influència de ningú, i ab la influència de tots; vull dir sense la influència de pensar en català contínuament, perquè, clar, açò es pareix molt al català, però també s’assembla molt al castellà. Després d’entrada, estudiàrem el valencià, però lo primer que ens vam donar compte és que es necessitava obligatòriament una ortografia, perquè, sinó, es desfigurava ja en principi el que era la llengua valenciana, perquè no la podíem escriure ab una ortografia pròpia, jo sempre he cregut que...

–*Sobre quin any seria això?*

–Al poc d’ingressar jo, quan encara era Centre de Cultura Valenciana, abans de ser acadèmic. Comencem a pensar, ella i jo, en gent que ens poguera ajudar en este sentit. Vam posar en principi a uns quants; després ens marxem, alguns van quedar. Van continuar, allí va estar entrant gent i eixint, i, clar, alguns puix no encaixaven i atres sí anaren encaixant. *Entonces*, quan van destacar tres persones sobre els atres amb ganes de treballar, que van ser Toni Fontelles, Laura Garcia i Chimo Lanuza... Estos tres, *entonces*, ens vam adonar que eren els que tenien ganes i estaven preparats ja, prou preparats, i sobretot jo em vaig dedicar que no es dispersaren. Vam fer l’ortografia, perquè ens plantejaren que convenia fer l’ortografia immediatament abans que la gramàtica i que tot, i *entonces* la publicarem de seguida, en quant estiga preparada la publiquem. I això els va fer gràcia, no sols a ells sinó a tots els de la secció, i a l’extrem que la vaig publicar jo. No cobràvem ningú i ningú teníem un cèntim, i confiàvem que ens vindria diners de la seua venda. La vaig pagar jo segur que trauria el poc que em va costar, ab tal d’eixir una ortografia valenciana de

l'acadèmia, que ja va començar a cridar-se *Acadèmia* (això és a banda, ja t'ho contaré un dia). En l'acadèmia... el cacau que estan fent ara no es pot comentar. Però la vaig publicar jo. Efectivament, va entrar diners suficients i vaig publicar la segona edició semblant i la documentació formal sobre esta ortografia, i clar, com això va ser bé, i l'ortografia va tindre una acollida excepcional perquè s'adaptava bé, jo els vaig dir a estos tres sense avançar més: «Per què no feu una gramàtica elemental?». I els va agradar la idea i van fer una gramàtica elemental i se la vaig publicar jo. I *entonces*: «Feu-me una de grau mitjà». I me la van fer. I *entonces* els vaig dir: «Ara ja fareu una gramàtica, ja esteu a punt per a fer-la i teniu material». I van fer una gramàtica que porta [un] pròleg meu. Per això, allò que es deia dels tres mosqueters. És veritat que ho deien els altres que creien que jo no estava ab estos igual que ab els altres, però amb els altres era un poc d'entrar i eixir, i estos són els que van fer la gramàtica, però no sé fins a quin punt el Rat Penat i tot eixe grup no els agradava que altres persones sense més ni més foren ficant açò. *Entonces* van fer una reunió en el Puig per a entregar-nos a l'Acadèmia unes mil firmes de gent documentada, des de gent titulada, davant de notari, i allí ens les van entregar, per això es crida-ven les Normes del Puig. Jo els vaig dir: «No feu això perquè pareix que van contra les Normes de Castelló». Estes són les normes de l'Acadèmia, ni del Puig ni de ningú.

Sessió del 2 d'agost de 2004

(Em comenta que té una cosa a dir abans que comencem.)

—Crec que la primera *vegà* que parlem dels poetes que hi havia a València abans de la guerra, crec que vaig tindre un oblit gros, perquè et vaig parlar de Carles Salvador i d'atres, però no et vaig parlar de Bernat Artola.

—Ara es complix el centenari, perquè va nèixer en 1904...

—Este sí que era un poeta, lo que passa és que era un bohemí total. Era de Castelló, vivia a Castelló, tenia un estudi particular i, a més, es dedicava a córrer. Va publicar el primer llibre que jo vaig trobar seriós de poesia en valencià, que portava unes paraules d'Unamuno perquè se'n va anar a posta a estudiar ab Unamuno. Però com era un bohemí com es pot ser, quan va acabar es va anar de traductor a Madrid a no sé quina editorial, i així va acabar malament; bo, malament en este sentit, però clar, este poeta que era més seriós, després li va donar per fer, què se jo? costums de Castelló i no sé quant d'un contingut més..., una poesia no populatxera, però sí popular i tal i qual i qual. I no va continuar, però era el més seriós de tots.

—En el grup més pròxim a tu estarien Enrique Navarro Borràs...²³³

—Eixe va fer una cosa que créiem nosatres, perquè no ho vaig conèixer personalment. Créiem nosatres que seria interessant, perquè canviaria les coses i va guanyar una Flor Natural, que no sé com la va guanyar, del Rat Penat, amb un poema que es titula «El vol i l'arca». Molt bé, eixe poema és un poema bo, i pareixia que anava a això; però després es va encabotar a posar a Ausiàs March en paraules actuals, va fer uns quants poemes i ja no sé res mes.

233. Enric Navarro-Borràs (València, 1891-1943). Va dirigir *La Taula de les Lletres* i *La República de les Lletres*, i fou representant de la delegació valenciana en el Congrés d'Intel·lectuals en Defensa de la Cultura. Entre les seues obres tenim *La casa del roïn pastor* (1914), *El preu de la ditxa* (1915), *La ratlla negra* i *Gallardia de dona* (1928).

–*Continue: Carles Salvador, Maximiliano Thous i Almela i Vives...*

–Almela i Vives mai va ser amic meu. Almela i Vives era raríssim, un home molt rar, jo no sé per què coincidim dos o tres vegades en alguns llocs, però mai vam estar parlant com tu i jo, mai. Estava en la seua llibreria, en les seues coses, molt tancat. Per alguna causa no tenia amics; ara, era respectat per tots, no com a poeta, sinó perquè treballava en moltes coses. Té un llibre molt bonic sobre València, bo, sobre València no, sobre el Regne, té moltes coses publicades.

–*Hi ha un altre grup intermedi que és el format per Soler Godes, Àngel Castañer,²³⁴ el teu germà Vicent,²³⁵ Martín Dominguez...*

–Eixe és el grup del meu germà Vicente, però a Soler i Godes jo ho coneixia molt i a Àngel Castañer. Este, després de molt de temps d'acabada la guerra, es va presentar a València; el meu germà ho va conèixer. Hi havia un altre que era periodista d'eixa mateixa època, que també va tornar i va començar a escriure, però no va ser res...

–...i Juan Lacomba.²³⁶

–Ah, sí! Lacomba era del Grau i va portar unes coses que estaven prou bé, però no sobreixia quasi res. El més seriós de tots va ser Bernat Artola.

–*Del teu grup generacional pròpiament dit serien Joan Valls, Matilde Llòria, Emili Roca i Josep Mascarell...*

–Emili Roca vivia a Barcelona, jo ho vaig conèixer prou, vivia a Barcelona. Però Mascarell era molt fluixet, lo que passa és que Primitiu volia ajudar a tot el món...

–*Potser Matilde Llòria era millor...*

234. Àngel Castañer i Fons (Granada, 1905-València, 1974). Col·laborador de la revista *Germania* (1925-1926), membre destacat de les joventuts de Lo Rat Penat. Durant la Guerra Civil va participar en el Centre d'Actuació Valencianista i en el Partit Valencianista d'Esquerres. En acabar la guerra es va exiliar a París i participà en els Jocs Florals de la Sorbona. *Miratge* (1954).

235. Vicent Casp i Verger (Carlet, 1906-1992). Poeta bilingüe i narrador. Poeta paisatgista de forta tensió eròtica. *Instàncies* (1936), *Polsima d'hores* (1949), *Tu voz* (1980), *Tu silencio* (1985)...

236. Juan Lacomba (València, 1900-1963). Escriptor, mestre i periodista. Va publicar una obra variada: *Jocs d'alfils* (1935), *Tardes de provincia* (1925), *Poesías* (1942), *Cancionero del silencio y de la esperanza* (1963)...

–Matilde Llòria millor? Sí, Matilde Llòria... Espera, que hi ha dos velles a qui confonc, esta era una dona que era casada amb un metge i vivia a Orense...

–*Exacte.*

–A esta la vaig conèixer en un viatge meu per Galícia. «He vingut a Orense per a conèixer-la», i la vaig conèixer. Després vam ser amics, i encara ací, molt vella –bo, molt vella, com jo [ara] més o menys–, vaig parlar prou vegades amb ella i amb el germà. Era millor que alguns de que apareixien... Eixe és el grup, diguem, meu.

–*Després ja vindria un grup més jove: Jaume Bru i Vidal, Estellés, Maria Beneyto...*

–Estellés apareix més tard, prou més tard. Estellés deia que mai havia escrit en castellà, i això és una favada.

–*Em consta.*

–Tu ja saps..., perquè ell estava en *Las Provincias*, tot el món ho coneixia ja. Era un *tipo* rar, jo ho coneixia molt perquè ell deia que jo era el seu germà, son pare, sa mare, la seua iaia i tot era jo. Si vols veure les dedicatòries, em fa vergonya presentar-les. Este va aparèixer molt més tard, del grup que tu dius que ve després.

–*El de Bru i Vidal, Maria Beneyto...*

–Estellés apareix molt més tard. Treballava en *Las Provincias* i allí estava de corrector Ferrer Pastor,²³⁷ el dels diccionaris, l'editor de diccionaris. Què pinta! El diccionari eixe famós de la rima, que després ell s'ho va atribuir: ell va estar ajudant a un filòleg de veres que era Ferris, a *Renart*, que es firmava *Renart*. Va fer el diccionari i li va ajudar Ferrer Pastor. Jo he

237. Francesc Ferrer Pastor (la Font d'Encarrós, 1918-València, 2000). Lexicògraf, pedagog autodidacte i impressor. Autor del *Vocabulari valencià-castellà*, publicat el 1960, que anys després va completar amb el *Vocabulari castellà-valencià*; d'estes obres se'n vengueren més de 250.000 exemplars. Va haver de treballar des dels 11 anys, quan va entrar en una impremta. A causa d'un accident laboral, als 23 anys va perdre la mà esquerra mentre treballava de maquinista en el diari *Levante*. Va fer de professor de Lo Rat Penat i posteriorment va col·laborar amb Carles Salvador en la confecció de la seua gramàtica. Va ser guardonat el 1994 amb el Premi de les Lletres Valencianes.

tingut la primera pàgina del diccionari d'impremta que deia que era de Josep Ferris, ajudat per Ferrer Pastor, però és que això li va servir per a fer tots els diccionaris que va fer després, que era posant algunes paraules, llevant altres... Però va ser un negoci que li ha donat per a la impremta i per a viure ell i tota la seua família i tot. Este, un dia, em va dir a mi, perquè, clar, Adlert, de poesia, no volia saber res: «Escolte», o millor, «Escolta», perquè ens parlàvem del tu, «en *Las Provincias* hi ha un xic que jo crec que és un molt bon poeta, però està tocat del cap, però li faria molta il·lusió conèixer-te». «Bé, home, quan vullga». «T'ha seguit a alguns llocs per a escoltar-te sense atrevir-se a dir-te res». Bo, *entonces*, un dia em va conèixer i des d'*entonces* no es desaparegué de mi, sinó per a dir les burrades que deia, perquè deia moltes (no et pots imaginar); tenia gràcia però una gràcia que a vegades es passava de rosca, perquè, per exemple, sempre em recordaré que ens va presentar un poema, i diu (estava Adlert davant): «Ho llegiria, però és millor que ho llegiu vosatres, perquè jo en este poema em córrec sempre, fins a la ploma se'm corria i m'embrutava de tinta tot». Però estava boig de veritat. Saps que les aspirines les portava per les butxaques i se les prenia com si foren caramels? De tant en tant, aspirina.

A mi m'agradaria dir algunes paraules sobre ell, el que passa és que la gent no sap el que és: si hi havia un anticatalà a València, era ell; si algun va dir burrades contra els catalans i els catalanistes, era ell, perquè no sabia ser a mitges. Ell era exorbitant, si era anticatalà, ala! Però d'una manera que et diré com si fóra una daga, d'atac, de dir animalades grosses... Jo li vaig dir: «Tu di el que vullgues entre nosaltres, però tu ve a Barcelona a conèixer a *fulano* i a *mengano* i di que t'enviem nosaltres, i parles en ells, veus com està l'assumpte perquè tu necessites això». Se'n va anar i es va tornar tirant claus contra tots el catalans, que si es netegen el cul en un paper de fumar... Va fer un segon viatge i va canviar per complet, i va arribar un moment que, després de publicar-li nosaltres tres llibres, va arribar un moment que si hi havia un més català que ell a València, impossible; ni Fuster. Ell, el més català de tots. També deia les

mateixes burrades que *entonces*, però contra els que no eren catalanistes, però les mateixes animalades, animalades que no tenia per què, perquè ja saps que escrivia a totes hores. Per això és impossible fer una antologia seua, perquè veurem qui és el guapo que tria entre tot això. És una llàstima, perquè el poeta de veritat de tota esta gent era ell. Ell era poeta, però no es pot ser així.

–*Té poemes inoblidables, però, clar, va escriure tantíssims...*

–És un poc Bayarri, José María Bayarri, en una altra categoria. Però este se'l menjava tot. Va arribar a dir que si un dia no guanyaven els països catalans es comprava una pistola i s'apegava un tir, això publicat en una entrevista que ara em recorde que li preguntaven pel poeta, perdut per ell mateix. Ell mateix ho va espatlar tot, ha sigut així. Anava contra els catalanistes i va acabar dient que no escriuria més en català sinó que escriuria en castellà, i novel·les pornogràfiques. La dona era íntima i venia a casa, feia dibuixos als nostres xiquets... Una llàstima, quan nosatres érem tot: son pare, sa mare, la seua iaia, tot.

(Em parla d'una carpeta amb inèdits que li ha portat la seua filla. Hi ha molts poemes.)

–Vull dir-te una cosa: una cosa és donar-te l'obra completa, i una altra allò que siga privat. Moltes coses no te les donaré, perquè vull que queden com a privades, perquè no interessin per a res.

–*Ja les fullejarem...*

–Dic en general. A mi, que em digues que tot el que s'haja publicat es mire i es faça el que tu vullgues, d'acord. Ara, hi ha molts inèdits, per això el que t'estava dient: si s'han publicat inèdits ja estan publicats d'acord amb com els he arreglat jo finalment, però és que jo tinc (i això t'ho dic perquè ho sàpies) tots els primers llibres que no han tingut segona edició; els tinc arreglats per a publicar-los en una segona edició, però com no s'han publicat pareix que no existixen. Dels poemes inèdits estan publicats ací (*assenyala l'antologia del CVC*), arreglats.

(Llarga explicació sobre les responsabilitats de l'editor de les poesies completes i de l'autor.)

–Hi ha un llibre inèdit, que no et puc donar encara, que és el dels poemes de primera comunió. Ho tinc tot, però no t’ho puc donar perquè estos poema no estan copiats encara.

(Passem a vore el text del Palau de la Música perquè intervinga i comente el que li parega oportú. Comença la lectura fins a arribar a la cita de la biografia de Voro López.)

–És que Voro no va acabar de comprendre. Una pena de pròleg de Voro... Ací no és gran cosa.

(Continuem la lectura fins a citar Joan Valls i la seua producció.)

–Sí, el que et deia l’altre dia: Valls és un xarrador.

(Lectura, fins que es tracta d’una poesia clara, però no simple; una poesia compartible, però no populista.)

–Saps el que deia el pare Bertran? Perquè és el que se m’ha dit quasi sempre: és que és una poesia fosca, saps?, però fosca! I el pare Bertran em deia: «Sí que és fosca, però és fosca per la profunditat; l’aigua, quan és profunda, és fosca». Això deia el pare Bertran. Ho dic perquè venia a dir açò més o menys.

(Passem a llegir la seua biografia en el fullet del Palau, fins Centre d’Actuació Valencianista; des d’aquí va crear Acció Valencianista...)

–Va crear entre altres, és clar que jo només, no.

–*Quins altres?*

–Jo et diria uns quants, però sobretot et diria un que era conegut no com a escriptor, sinó perquè feia moltes coses en ràdio sobre història de València, que era Bono i Barber, que era major que jo i va ser qui em va emportar al CAV.

(Continua amb la guerra.)

–Volia dir-te que vaig conèixer un tipus interessant abans de la guerra. Estava estudiant Dret i era pianista: Agustín Alamán Rodrigo.²³⁸ Li va agarrar la guerra a Mallorca, i clar, no va estar en la *zona roja*, com jo, sinó en

238. Agustín Alamán Rodrigo (Algemesí, 1912). Músic, alumne de Manuel Palau. Director d’orquestra, de banda i de la Coral Polifònica Valentina. Autor del poema simfònic *Per la flor del lliri blau* (1972).

la *zona nacional* sempre. Era molt amic nostre. Era molt graciós, era d'Al-gemesí. Quan va acabar l'últim examen de Dret va començar a repartir tar- getes personals en què deia «Agustín Alamán Rodrigo, advocat i artista». Quan va acabar la guerra va fundar ací la Coral Polifònica Valentina, que va ser famosa en tot Espanya i ho ha sigut sempre, mentres no han començat els cors oficials que paguen les institucions, els bancs i tal i qual. Per exemple, la Generalitat té un cor, i l'Orquestra Nacional d'Es- panya té un cor que paga igual que als altres músics. La important era la Coral Polifònica Valentina, on vaig fer moltes amistats. Ah, bo! Perquè jo vaig ser deu anys president de la Coral Polifònica...!

–*De quin any a quin any?*

–T'ho diré exacte perquè puc mirar-ho, però en este moment, no. Allí va nàixer la meua amistat amb Enrique García Asensio,²³⁹ perquè va vindre a dirigir-la moltes vegades i ens vam fer molt amics, a banda de després veure'ns en el Consell Valencià de Cultura. Però allí l'important va ser que jo vaig ser precisament el que va llevar de director a Alamán; va ser molt fort, però era necessari. Jo anava als assajos i li deia: «Agustí, el president pot vindre a veure els assajos quan vullga, però el que no pot vindre és vindre a vigilar que no li tiren un cendrer al capdavant d'algú, perquè ho faràs».

El cas és que vaig parlar amb la seua dona, que era coralista, i arriba- rem a la conclusió que psicològicament calia apartar-ho, i ho vaig apartar i va eixir bé la jugada. Com ens volíem molt els dos, va eixir i vaig posar de director a Paco Llácer, que ha sigut un compositor molt bo. Però en la Coral, un dels més amics que tenia era Ximo Michavila, que cantava en la coral i la seua nòvia era una guitarró solista que era molt amiga meua abans de ser nòvia d'ell. Açò és que vam fer una amistat tremenda que l'hem seguit sempre, i Agustí, el pobre, no va durar molt de temps, però la

239. Enrique García Asensio (València, 1937). Director d'orquestra. Va estudiar en el Conser- vatori de Madrid, Munic i Siena. Catedràtic de Direcció d'Orquestra a València i Madrid, va dirigir les orquestres Filharmònica de Las Palmas, la municipal de València, la Simfònica de RTVE, la Simfònica Nacional de Washington, la Simfònica de Bilbao, etc. Té una gran quanti- tat de premis nacionals i internacionals.

seua germana es va dedicar a l'ensenyança, i va ser molt bé perquè valia molt, però boig. Ja et dic jo [que] vigilaria que no tirara res al capdavant de les coristes, ho dic en la qüestió de la música, deu anys director de la coral.

(Continua la lectura fins a CVC i CVC de la ciutat.)

–Jo vaig ser president del Rat Penat, però vaig dimitir quan vaig entrar en política, perquè no em pareixia bé que el president fóra polític. Ara ho són tots, i ho fan amb una cara molt dura: trauen diners i... Però jo vaig dimitir de seguida i vaig deixar de president a Joan Gil Barberá, que era vicepresident, i jo vaig ser... L'altre dia van eixir dos entrevistes amb Anfós Ramon, [...]. Una d'elles diu que va ser president dels Jocs Florals, però no el perquè. I això és veritat: jo el vaig fer president dels Jocs [...].

(Un estudi sobre Casp ha d'estudiar esta dècada, i entra en l'Acadèmia dels Nocturns del Mediterrani'.)

–Si, jo era «Sombra»...

(Casp es manté com a escriptor en valencià; crea Torre, on entren un munt de joves.)

–Vent-i-un noms nous traïem, crec que això és important, en la col·lecció «L'Espiga».

–L'edició de 'L'Esclat'.

–Es van publicar tres, i no tinc ni jo, però els meus fills sí que en tenen.

(Es casa, publica 'Jo sense tu', i dona a la impremta 'On vaig, Senyor?')

–Hi ha un article de Fuster en *Verbo* sobre eixe llibre, *tremendo*. Jo veuré si ho aconseguisc i t'ho donaré.

(Es lliga a Mediterrani, arriben els premis, i el 1950 'Aires de cançó'. En la seua generació Casp és el primer a fugir del jocfloralisme.)

–La meua eixida al públic (que Llorente m'ho va agrair com un dimoni), jo era molt jove i em van demanar, Bayarri que van fer un homeatge de no sé quants anys del llibret de versos i *entonces* jo vaig recitar uns versos a Llorente que havia de recitar en el Paranimf de la Universitat. Si t'imagines el que per a mi significava això, que xafara la Universitat, que la mirava així, i tenia que llegir en el Paranimf... I crec que tenia 18

anys, i l'endemà *Las Provincias* deia que un xicot no sé què i no sé quants, que havia deixat tal i tal. I Llorente em va cridar perquè fóra a veure-li i em va tractar molt bé sempre. Eixe poema ho tinc...

–*Influència magnètica de Bayarri; influències de Dámaso Alonso, Vicente Gaos i Otero; es desmarca del paisatgisme; ús del 'jo'...*

–Has vist que hi ha diversos llibres que porten el *jo* en el títol?

–*Clar, per això ho assenyale.*

–Això del *jo* està molt ben vist. Use els plurals que gramaticalment no poden ser, però no m'importa, perquè són singulars plurals.

–*Un 'jo' que realment és un 'nosaltres' o 'vosaltres'...*

–Exacte.

(Revisem el sentit que va tenir l'Associació Valencianista Escolar.)

–Sí, sí. Però va ser molt polític. Un dels principals polítics va ser Beneyto, Juan Beneyto,²⁴⁰ el pare d'esta xica, Mayren. Era catedràtic i després va pujar molt alt políticament perquè va ser cap nacional de la censura, a qui jo vaig recórrer diverses vegades per a resoldre coses; el pare de Mayren Beneyto és qui, junt ab Rincón d'Arellano i Vicente Rodríguez, van fundar les JONS a València; ell és perquè a un a qui li l'oferien va ser a Adlert. Rincón d'Arellano, quan va acabar la guerra, la primera cosa que va fer va ser buscar a Adlert, i li van dir: «Miguel, vine-te perquè et necessitem». I li va dir: «Jo no em vist de vencedor». I no es va vestir mai de vencedor. T'ho dic perquè estos van ser els fundadors; jo li vaig conèixer, el pare de Mayren Beneyto, el vaig conèixer molt, el senyor Bartolomé va ser qui em va portar a una festa en sa casa quan van fer reina de la fira del llibre a la seua filla Maria Irene Beneyto, fixa't si fa anys.

(Veiem 'Centre d'Actuació Valencianista'.)

240. Juan Beneyto (la Vila Joiosa, 1907). Doctor en Dret per la Universitat de Bolonya. Membre del CSIC. Després de la Guerra Civil es va popularitzar com a periodista, conferenciant i escriptor. Tingué diversos càrrecs polítics, entre ells president del Consell Nacional de Premsa. Autor de nombrosos llibres de matèria jurídica i d'informació. *Inici a la història del dret valencià* (1934), *Ordenamiento jurídico de la información* (1961), *Teoría y técnica de la opinión pública* (1961), *España y el problema de Europa* (1942), *Historia de las doctrinas políticas* (1948), etc.

–Sí, sí, sí. Allí el que feia sempre... Era *tremendo*: en totes les reunions era a qui cridaven *Thouet*, el fill de Maximiliano Thous, el *Thouet*, li cridaven perquè era així (*fa amb un gest amb la mà per suggerir que era molt baix d'estatura*) i tenia un cabell, i després l'home no sabia com agrair-me el que jo m'assabentara que va eixir de la presó i ho invitara a vindre a una sessió a ma casa; per cert, la sessió en la què vaig presentar Fuster, concretament eixe dia i on, per casualitat, es van conèixer eixe dia Sanchis Guarner i Moll, en ma casa. Ho diré perquè té gràcia: criden a la porta i òbric jo mateix...

–*On vivies?*

–En el carrer de Conca. *Entonces*, òbric i em veig a Moll, a Sanchis i a Fuster. Havien pujat en el mateix ascensor, jo presentava Fuster eixe dia. Bo, perquè van entrar, i en un apartat em diu Moll: «Jo li deia a Manolo: “Que jueuàs tenim ací!”».

–*Deia el mateix quan buscava el seu segon cognom.*

–Sí, sí, clar que és jueu. Que jueuàs! No havia parlat de res i es van conèixer d'esta manera. I fins fa ben poc no es casava cap jueu amb cap que no fóra jueu; en els matrimonis, per això, conservaven els dos llinatges complets, i es conservava molt. Ara, ja no.

–*Acció Cultural Valenciana. Vas conèixer Mateu i Llopis?*²⁴¹

–Molt, molt, ho vaig conèixer. Una persona boníssima i molt intel·ligent, però va tindre un punt de covardia. A Barcelona, no volia ser... Va acceptar el càrrec de director general de la Biblioteca de Catalunya, crec, o alguna cosa així. I en això ab molt burros els catalans, però molt, i no ho acceptaven. A mi m'escrivia unes cartes molt xocants, perquè tot el que et deia de la lletra de Batllori, este tenia una lletra perfecta, de puça, menudeta, exacta, línies rectes...

241. Felip Mateu i Llopis (València, 1901). Historiador. Director del Museu d'Arqueologia i de la Biblioteca de Tarragona, de la Secció de Numismàtica del Museu Arqueològic de Madrid i de la revista *Acció Valenciana*, director de la Biblioteca Central de Barcelona, membre de l'Acadèmia de la Història i del Centre de Cultura Valenciana. Entre els seus llibres destaquen *Pesals valencians del segle XVIII* (1937), *Aportaciones a la historia monetaria del Reino de Valencia en el siglo XVIII* (1955), *Llibre de privilegis de la seca de València* (1957)...

–*Seguim. A Igual Úbeda el coneixia com a novel·lista en castellà...*

–Sí. Igual Úbeda²⁴² era un *tipo* molt rar, perquè era, sinó comunista, així, així, i era l'alumne predilecte del marquès de Lozoya. Després, d'art, estava molt ben considerat, però no podia veure al Rat Penat ni a ningú, i de sobte escriu una història del Rat Penat, la primera que s'escriu, i de sobte em crida, es fa la mar d'amic meu, em consulta com deixar les coses que ell tenia. Però era molt intel·ligent i ja no tenia res de comunista ni de res, o siga que ja no és com era.

–*'Juan Lorenzo', la seua novel·la, té alguns tics propis de l'esquerra espanyola d'aleshores...*

–*Entonces* tots feien novel·les, perquè este que has citat ací de la Universitat, Carreres, eh?, el Paco Carreres este va fer una novel·la en valencià que es va titular *El cavall del dubte*, i jo li deia: «Paco, que bon títol has triat», i res més.

–*L'única biografia teua que m'he manejat és la que va fer Miquel Adlert en 'D'amar-te, amor', almenys jo no conec cap una altra. És eixa l'única? Val en tots els seus termes?*

–De moment, jo no tinc cap altra. Eixa val perquè està en tesis doctorals que no s'han publicat ni res, que estan fent-se tres tesis doctorals que jo no les he pogut ni llegir. Ara parlen molt de mi, han tret molt de mi, i tal i qual, i ara està fent-se una gran biografia.

–*Eixa no és la que se cita en l'article del Palau. Jo vaig tindre en les mans un estudi escrit a màquina...*

–No pot ser, perquè...

–*Seria de Voro López...*

–Seria eixe, però no val; com és, no val. Ell és filòleg, llicenciat en Filologia Valenciana, i vaig fer que fera la tesi doctoral com fóra perquè és un xic que val, però és molt rar.

242. Antonio Igual Úbeda (València, 1907-1983). Doctor en Ciències Històriques, membre de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, del Centre de Cultura Valenciana i de la Institució Alfons el Magnànim. *Diccionario biográfico de escultores valencianos del siglo XVIII* (1933), *Històries del País Valencià* (1937), *Historiografía del arte valenciano* (1956), *La llengua materna* (1957), i dues novel·les: *Juan Lorenzo* (1950) i *Delers de joventut* (1961).

–Això, *per què?*

[...]

–Mira, hi ha enveges i moltes altres coses que un no sap mai per què. Estos, perquè jo vaig acceptar entrar en la nova Acadèmia,²⁴³ sabent qui em va obligar a entrar, que era [Eduardo] Zaplana,²⁴⁴ sabent que si allí no hi havia res a fer, m'eixiria i ho faria públicament, com vaig fer. No sé si tu vas conèixer la carta que es va publicar on dic la veritat: dic que el valencià que jo crec allí, és una trampa tremenda que li van fer a este. Allí s'està intentant el que els catalans exactament volen, i és que es reconega fidelment que el valencià és un dialecte del català, el dialecte del català que es parla a València. I ho estan aconseguint, perquè estan posant paraules valencianes en el diccionari d'ells, però estes paraules estan escrites en l'ortografia d'ells, i a més no és una gramàtica, per tant, totes les atres coses gramaticals no són de l'estructura del valencià i, clar, per tot el que estan fent és perquè en això diguen: «Sí, home, si estan les paraules valencianes...». Unes quantes les posen sempre en un cantó, i en pau. I això ho conec molt bé, perquè els meus néts han passat els estudis de valencià, oficials, i sé com estan. A un li van donar matrícula d'honor en l'últim examen en la Universitat i em va dir: «Jaio, m'han donat matrícula d'honor, els he dit una de catalanismes que ni ells els coneixien». És viu com la pólvora. No pot ser; la primera cosa que havien d'haver fet ells, si van de veritat, jo se'l vaig dir: «No comprenc com nosatres tres o quatre hem jurat al prendre el càrrec. Vosatres heu promés, però ja sabem les vostres promeses lo que són, no valen per a res. Vosatres heu vingut ací a acreditar el català ací, i per això fugiu sempre de fer una ortografia quan és la primera cosa que havien d'haver fet, ara a vosatros vos preocupa el nom. El nom, per què? Ara discutirem el nom?». Això és una frivolitat. Per què no comencen amb una ortografia i una gramàtica? Perquè en això no estava d'acord l'Institut [d'Estudis Catalans], [...] Ho vaig veure de seguida, i per

243. L'editor d'estes fulles es reserva excloure esta resposta que queda, no obstant això, en les cintes originals.

244. En aquells moments president de la Generalitat Valenciana.

això em vaig eixir i se'l vaig dir a Zaplana: «Publicaré la carta». «Sí, sí, fes-ho i tal; un dia parlarem». Però no he tornat a parlar d'això en Zaplana, ni parlaré més tampoc. Quan em va donar la medalla eixa d'or al mèrit de tota la vida, em va dir: «Encara que tinga un moment de cinc minuts passaré a veure't» (perquè jo no vaig passar a arregar-la). «Passaré a veure't!». Vaig dir: «Ja...». Comprendràs que si ha de vindre a veure'm...

–*Normal en els polítics...*

–No li'l tinc en compte, em pareix normal. És que la gent creu que jo hauria d'haver-li retirat el salut, com si no sabera com són els polítics. I no li tire en cara que ho siga; ell ha agafat eixe camí, que vaja i continue. Ja veurem com acaba. Clar, que diners té de sobra, no va buscant els diners, d'això no podrà dir-li res, però, xe, els polítics... És lo que jo vaig fer en el Consell, amb Grisolía [...].

–*En el CVC vas tindre dos passos diferents...*

–Clar, clar, en el primer moment es podia treballar, quan va ser president Vicente Aguilera Cerní, a qui jo no coneixia i era d'idees polítiques completament contràries a les que diuen que sóc jo. Però ens vam entendre la mar de bé i encara em crida alguna vegada.

–*Tens algun currículum que dones quan te'l demanen?*

–Mira, eixa xica va fer una biografia i li vaig demanar que em fera un currículum. I m'ho va fer; he fet diverses còpies i ara no tinc cap, però segur que ella té.

–*Qui és eixa xica?*

–María Jesús Coves, que és poeta i escriptora, una xica molt intel·ligent... És traductora d'anglès i francès comercial, i em va fer un, que el tinc per ací. Ho vols?

–*Sí, per a saber què dones per bo. Les úniques informacions biogràfiques que he vist han sigut les d'Adlert, perquè hi ha tres o quatre pròlegs d'Adlert, com el de 'Cant a la pàtria', on hi ha un pròleg que no es va publicar en la primera edició...*

–Sí, però no hi ha segona edició, la que hi ha és la primera.

–*Clar, quan es va premiar no es va publicar!*

–Això és. Allí es parla de la pàtria i el que és la pàtria.

–*Parla del naixement del nou valencianisme, però així es presta a confusió perquè pareix que parla del d'ara... Hi ha un altre pròleg, que et va fer el president dels escriptors en llengua valenciana, Vicent Ramon Calatayud...*

– És molt amic meu, em vol molt, és un dels més fidels que tinc, [...]. Tinc uns quants amics, tremendament grans amics i altres com Voro o Lanuza, i cosa que està el mateix Toni Fontelles, perquè Fontelles sí que és dels primers que va estar en mi, dels primers, ell i el seu germà, que es va casar...

–*I Abuir?*

–També li he ajudat, [...]. Es va casar, va tindre xiquets, i ara està [...] en l'Acadèmia, està [...]. La seua dona [...], és filòloga de llengua espanyola i no sé què més, [...]. Són bona gent.

–*Porte les lectures molt avançades i quan cau...*

–Els llibres que tinc ganes que lliges perquè no s'assemblen en res als altres, són *Jo, cap de casa*, que vol dir *cap de família*. Eixe m'agradaria que ho llegires, que té una entrada d'uns deu versos que Carlos Sentis deia: «M'has rebentat, ho tinc en la taula de nit i ho rese cada matí, perquè això és una oració». I jo me la sabia quasi de memòria, perquè me l'han fet llegir...! Jo, que no m'aprenc res de memòria, no sé quantes vegades em l'han fet llegir, i no tinc res de memòria. I et vaig a comptar una anècdota bona. En una tertúlia, Matilde Salvador va fer una cita d'uns versos, i li vaig dir: «Matilde, això ho conec jo». I em va dir: «Clar, és teu». Esta és una oració, *Jo, cap de casa*, simplement un home corrent que parla de la casa, tinc ganes que ho lliges; i *Jo també tinc set* és un altre llibre important.

–*Notes la de vegades que apareix el 'jo' en els títols?*

–En *Jo també tinc set* em va passar una cosa molt bona. Vicent Simó em va cridar un dia i em va dir: «Xavier, fa algun temps que no has publicat cap llibre. Tens algun preparat?». «Pues sí, precisament tinc un preparat» (perquè jo els llibres mai els he donat de seguida; m'ha agradat tindre'ls en casa) «i precisament tinc un totalment acabat i una miqueta més». «Per-

què tinc un amic que vol pagar-te la publicació d'un llibre a condició que no et diga qui és ni sàpies mai qui és, ni vol que et torne els diners encara que es vengua el llibre bé. Si ganes diners, publiques un altre». Em va donar els diners per a l'edició, i inclús, fixa't si parle vegades amb ell, no m'ha dit mai qui és.

–*Serà cosa d'esbrinar-ho...*

–Es va vendre molt perquè està publicat en una època en què es manejava molt el valencià en el Parterre; es venien llibres els diumenges, etc., i es va vendre molt, cosa infreqüent que els llibres estos es venguen. Quants més lectors té un país, menys es llig.

–*Com s'explica eixa paradoxa?*

–Vol dir que quan són analfabets és natural que no lligen, però com menys analfabets, aconseguixen no llegir. I ara la lectura francament no existix a penes i es llig molt poc; i vendre llibres... poca gent compra, van bojós. *Bueno*, això no és cosa nostra.

–*Estellés ha arribat a vendre, i han venut les seues poesies eròtiques...*

–Se l'inventa tot, [...]. Per això té tanta fam; jo també tinc fam. A mi em dóna molta pena, i em dol molt el desastre eixe, com em va doldre i encara em dol el de Bayarri, però el d'este més, perquè és més poeta. Bayarri era una altra cosa, era més un artista en general, escultor i tal i qual, però este, com a poesia, sí, i gràcies a que li vam fer els tres llibres i després li registrem alguns i li vam dir: «Este no ho toques», i això. També li van fer molt de dany els admiradors, perquè ell era incapaç de ser una persona, com t'ho diria, jo? de portar un discurs, de parlar, incapaç. Igual que Fuster..

–*Però Fuster és, de llarg, el més llest de tots, perquè Sanchis Guarner...*

–No, Sanchis Guarner, no. Però Fuster era tan llest que no creia en res, i ha fet creure en moltes coses i no creia. Jo pense que no creia ni en ell, saps? Per això comença aquell llibre dient: «Joan Fuster és la mesura de totes les coses», frase cèlebre. Eixa no és més que una fantasia de tantes com deia, perquè a ell li encantava fer graciets, i com no era graciós perquè no t'ixen, perquè de graciós no tenia res.

–*Però tènia coses que...*

–Sí, perquè era intel·ligent i *pillo*. *Pillet* perquè es va fer amic, saps de qui?, de Pla, que podia ser mestre d'ell. Eixa és la forma que li agradava a ell, però...

–*‘Nosaltres els valencians’...*

–Sí, però tu saps el que va passar en *Nosaltres el valencians*? Que arribaren a dir els fusterians com Burguera que era un pensador dels millors d'Europa, i el traduïren al castellà i ningú li va fer cas. És un llibre que no té bibliografia, un llibre de idees que no té ni bibliografia. Tot són frases que se les inventa com li pareix, això no és cosa d'un assagista.

Sessió del 10 d'agost de 2004

–Tot ho tinc més confús del que creia. Tu tens tot el musical, tens l'òpera de Matilde, la cantata de Palau, que va durar vint anys per a poder-la estrenar, perquè els fills no volien o no sé què. Al final es van eixir ab la seua.

–*Quina és la idea de pàtria que sempre t'has manejat? Què és per a tu la pàtria?*

–Per a mi, la pàtria és el que atra gent... la història que és anterior a mi, comprens? Per això no és *algo* estrictament territorial, d'ací que jo em senta espanyol i valencià perquè ambdós històries són la meua història. La qüestió de pàtria, de nació, de nacionalitat, bé, açò, jo mai...

–*'Pàtria' comporta la idea de 'patriota' i 'patriotisme'...*

–Clar, un acaba sent, inclús sense voler, patriota. Això s'és, i inclús es té sense voler.

–*¿Hi ha una pàtria que està en les paraules, o en l'amor; pàtries superiors a la pàtria?*

–Clar, jo lo que crec és que la pàtria és eixa que tu dius, per això ho dic en *Cant de la pàtria*. Bé, no ho has vist perquè encara no has arribat... És *algo* totalment diferent del que un crega que és pàtria: pàtria és fidelitat, el qual i el qual. *El qual*, però, no es referix només al territori, per això jo no li he donat al territori un sentit polític, perquè sempre he cregut que la política és una cosa al servici de la pàtria, la pàtria no és la que desfà la nació, no...

–*Jo, cap de casa' és com una oració?*

–Si, una oració molt senzilla, però oració.

–*On es mescla el senzill diari amb la religió...*

–Religió d'aquella manera, clar. No obstant, el llibre següent, *Jo també tinc set*, va tindre un èxit *tremendo* entre la gent que normalment no llig

versos, perquè és molt directe: «me fan mal els ossos i el no sé què»; això arriba.

–*Clar, són els grans temes...*

–Sí, clar.

–*Parlant dels grans temes: hi ha alguns que sempre sorteges, per exemple el tema de la mort, la seua presència és molt escassa.*

–Perquè la mort per a mi segueix sense definir-se. Jo crec que no acaba res ab la mort. Clar, jo entenc la mort com...

–*Ningú ens ha explicat el que és...*

–No, no, ningú.

–*És un misteri, com ho és la vida...*

–Sí, ho dic en eixes cosetes que escric jo, soltes, que me les han demanat diverses vegades per a publicar-les. És que eixa és la veritat, perquè el cos són tot mecanismes, i si falla *algo*, els metges intenten arreglar-ho.

–*La malaltia seria un fracàs del cos?*

–No, [això] és una equivocació. És com una roda a què li fallen dos dents; *entonces* el metge busca què és el que li ha passat a eixa roda que no funciona bé.

–*També hi ha una mort vegetativa, perquè hi ha un moment en què la maquinària deixa de funcionar...*

–Per descomptat.

–*Un tema tan important i apareix poc en la teua obra...*

–Parle poc de la mort, però parle. De totes les maneres és que jo he vist morts de tantes classes, de prop, prop, prop..., que és com si m'haguera acostumat a la mort. Després de la guerra he vist tantes maneres de morir i tan distintes que no és la mort com és. La mort del meu germà major, que va morir primer, va ser una meravella. «Tornaré», va dir. Mon pare es va quedar mirant; jo també, i va morir mirant sense saber a on. Va dir: «Tornaré», i es va quedar en pau. No obstant, la del meu altre germà va ser terrible, perquè hi havia un Crist als peus del seu llit, i la meua germana, que era xicoteta, va eixir de casa corrent, fugint, un borrisolàs tremend i va dir: «Vida!», com dient «que se m'ha escapat». He vist [la mort] de

tantes maneres després de la guerra que, clar, en la guerra és molt distint tot, i a més no t'és possible ser humà, xafar un poc això...

(Un poc més endavant, al final d'esta mateixa sessió, vam tornar sobre el tema. Pose aquí el que hi parlàrem per no interrompre el clima.)

–*El teu germà, el major, va morir dient: 'Vida!' I el xicotet?*

–Dolçament va dir: «Volveré». Jo era molt jove, perquè ell tenia 19 anys; jo sóc el quint de tots. Ell era el tercer, i després va morir el quart, també als 19 anys, però el segon va patir molt, el primer res, va ser dolç, dolç, dolç... A mon pare no ho vaig veure quan va morir pel carrer. Van anar a arregar-li a casa d'un que havia sigut un poc amic i [a la casa del qual] que va pujar a demanar un got d'aigua perquè no es trobava bé. I es va quedar allí en el rebedor. Imagina't la pobra dona que no sabia qui era! Va dir que era amic del seu marit i que, per favor, li donara un got d'aigua.

–*No estava l'amic en casa?*

–No, no. Imagina't la pobra dona!

–*Va ser a Carlet?*

–No, a València. Tots van morir a València. Joestic ací des dels 12 anys.

–*La mort del primer la vas presenciar o te la van contar els teus pares?*

–Ho vaig presenciar, i la mort del primer és el que em va portar a... Jo, *entonces*, estava entrant en les religions, i és el que em va portar a l'espiritisme, volent veure si podia parlar, perquè aquell que se n'havia anat havia d'estar en el cel, perquè si no estava ja no crec en res, perquè, a més, era un angelot, eixe germà meu era un angelot, ros, alt, però innocent com ell només. Per a distraure's dels estudis dibuixava i esculpia. Els estudis eren musicals; estava ficat en la música, però ja et dic: un angelot!

–*El segon ja m'has contat que al morir va cridar: 'Vida!'*

–A vegades crec el que diuen que han dit alguns [al morir], encara que moltes vegades és una enganyifa. Això de llum, més llum [atribuït a Goethe], es diu que també és un enganyifa.

–*L'amor, sí que està en la teua obra; però la mort, menys...*

–Present ha d'estar...

–*Jo parle d'una manera concreta...*

–Sí. Tu vols dir que jo no m’he decidit en la mort; i és així. Però el sentit de la mort està, clar que està.

–*Jo em referia d’una manera tràgica, quevediana...*

–Sí, Quevedo va dir que la música, que la pagara el que la sentira... Sí, és molt distinta manera de veure... Si preguntares deu maneres, no d’enfrontar-se a la mort, sinó d’entendre-la, perquè enfrontar-la és molt difícil, ni sé com, clar, perquè igual et criden a la porta i dius «adéu» i ja està.

–*Únicament els frares o algunes persones que estan molt...*

–Però tampoc, saps? Jo crec que la majoria d’ells ho fan com una frase perquè quede ací i diguen: «Ho va dir d’esta manera». Però es van rabiant...

(Revisem uns papers i unes carpetes i en parlem.)

–M’ha eixit la carta de Jordi Pujol ab la meua contestació. La coneixes?

–*Està publicada?*

–No, no crec. Almenys jo no l’he donat a ningú.

–*Puix no la conec.*

–És una carta molt pensada per ell i molt pensada per la meua la contestació. Són difícils les dos cartes. Ab esta carta podria haver obert, una altra vegada, els braços cap allà...

–*O podries haver escandalitzat ací...*

–No obstant, no ho vaig fer. Se’l vaig dir a Zaplana, perquè en aquell moment, en 1997, estava molt així, així, així... No li la doní, se la vaig llegir, li vaig dir: «No te la done, te la llig perquè ho sàpies». Li vaig llegir la seua i la meua contestació, però res més. Estan molt pensades les dos cartes. ¿Tens la meua carta de quan em vaig anar de la nova acadèmia? Eixa és més important encara, eixa també te la donaré, eixa sí que és important perquè, clar, jo em doní compte de seguida que allò no podia anar, que aquells no havien jurat res, no havien promés res, i llavors se’l vaig dir i, excusant-me un poc en la meua falta ja de salut, encara que jo encara anava a tots els llocs, vaig escriure una carta, però una carta en què deixe clar quina llengua és la que jo creia que havia d’haver fet esta institució, i no anar a *averiguar* quin nom, d’on ve i totes eixes coses que no era el

treball seu, el treball d'ells era fer viable la llengua valenciana, que cregueren que és la que es parla, eixa és la seua tasca, una ortografia, una gramàtica. Però jo sabia que no farien res perquè estaven ja...

–*Quan en la RACV es va fer l'ortografia, va haver-hi diferències internes? Hi havia gent que pensava d'una manera diferent?*

–Si, però jo era el president. Vaig estar trenta anys de president, ho vaig fer tot jo, però va haver-hi... No. El que hi havia era gent més o menys atrevida, o més o menys decidida, però la majoria era prou nova en l'emoció d'anar pensant en açò, comprens? Perquè jo vaig fer dos propostes que em van tirar a terra ràpidament, i les vaig fer molt de principi: una era manar a fer punyetes la *b*, cosa que els italians van fer i no ha passat res, tots s'han quedat tan tranquils i quan en valencià no té cap motiu per a mantindre. Per a què? Per a confondre més, o siga que jo simplificava més del que s'ha fet. Però, en fi, va haver prou enteniment...

–*I l'altra proposta?*

–L'altra era les de les *tg, tj*. Res d'això, això, fora tot! I això sí que m'ho van acceptar. El *tg, tj* és un embolic que no hi ha per què, si les llengües saps que de natural desapareix[en], l'economia d'una llengua no sabem on pot arribar. Tu mira la Reial Acadèmia de la Llengua la de coses que ha posat en eixe diccionari nou, una de favades fantàstiques: explica el que és *caracollons*. Quina favada més grossa! Quina falta feia? El que va haver-hi és gent que es va entusiasmar molt de principi i després va frenar, però després va frenar perquè va vore que no tenia eixida per ací, perquè lo pitjor de la gent que valia *algo* en això que criden *valencianisme*, és que al cap i a la fi (i és molt natural) busquen una eixida també, comprens? I veien que allí no hi havia eixida. Per exemple, un que era molt bo, molt bo, era un nebot de... ai!... era nebot d'un dominic. Este valia moltíssim, molt. Estava molt emocionat treballant, però, tristament, saps el que va fer?, dedicar-se a la filologia anglesa, i *entonces*, traure de seguida una plaça d'institut i tindre núvia i casar-se. Comprens? Per a mi, lo que em va saber greu de veres va ser això de Laura García: jo em recolzava més en Laura que en ningú, perquè era molt llesta, molt sincera i molt treballa-

dora, però li feien la punyeta tot el que podien, el seus amics i tots. No et dic res ja quan va tindre nóvio. Saps que era un poc desgraciada perquè era coixa de tota la seua vida, i això la va acabar d'espantar. Però esta es va avorrir de les favades dels valencianistes, fins a dir: «No treballe més així». Se'n va anar a treballar a un institut...

–*Creus que este conflicte [de la llengua] té solució?*

–Este conflicte, lo pitjor està que primer de res hauria de ser un conflicte polític, perquè tu comprendràs que el que estan fent Maragall i l'altre és per a contestar-los políticament, no d'una altra manera. A estos els importa molt poc si s'escriu ab 'h' o sense 'h'; estos diuen que és així, saben que mentixen, però saben que eixa mentida és la que cal portar avant, perquè el millor dels catalans és això: que saben que mentixen però que cal mantindre la mentida i fer-la créixer com siga. I eixa tàctica l'han portat molt bé, però molt bé, no s'han perdut en eixes favades, l'han portat magníficament bé. Jo sé els diners que va costar a l'Òmnium Cultural. En un dels pressupostos de l'Òmnium, que jo vaig vore, hi havia cent milions de pessetes d'aquella època per a propaganda a València. En aquella època, saps? En això no paraven en mentides. Però això, saben que això de la Corona Catalanoaragonesa és una invenció; saben que el principat de Catalunya és una altra invenció, perquè no han tingut mai un príncep; saben totes les mentides que diuen, això dels països catalans; saben que és una mentida molt grossa, que és el que jo li vaig dir a Lapiedra: «Però, bo, vosté m'està proposant una cosa de màrqueting. Si vosté em diu que parlem per al futur a vore si ens convé, això és una cosa, perquè potser ens convé inclús anar més lluny, no apanyar-nos-la només ab Catalunya, sinó ampliar un poc més i fer Espanya i tindrem més gent». Però quan va escoltar que era màrqueting, es va quedar un poc parat i va dir: «Perquè sí, perquè sinó, els nostres llibres no aniran a cap lloc». És com [Antoni] Ferrando, que em va dir: «És que he de mantindre la càtedra». Jo vaig callar i li vaig dir: «Conforme, mantinga la càtedra i mantinga com vullga». Ells saben la mentida, i això és el que a mi em va perdre...

–*No se li veu de prop solució a este problema...*

–La solució ha de ser política, i a més, política no té més remei que ser-la, perquè l'Estatut de València no té més remei al final que defendre-ho, perquè sinó, *entonces*, en què queda València? Si no defenen açò, la política d'ací mor, després ja no és per valencianisme...

–*El senyor Maragall ha dit que València no és una comunitat històrica, sinó en tant que part de la Corona d'Aragó...*

–Però tu saps les comunitats històriques de quan són?

–*Sí, de la República. I l'estatut del País Valencià va estar a punt d'aprovar-se...*

–Clar, clar, però no som històrics; ells naixen fa quatre dies i són històrics...

–*La pregunta és per què es partix, per a esta consideració, del 36, i no d'una altra data...*

–Perquè estaven ells. Això és *tremendo*, tot és mentida, no ho veus? És una quantitat de mentides inadmissibles.

–*Sobretot per la constància en la defensa de les idees, pareix que les posicions catalanistes tenen més possibilitats de guanyar que les altres...*

–Sí, sí. Però jo no crec en això, perquè *entonces* seria molt gros per a València en general, seria molt gros, massa gros. Ací ningú es va a conformar a ser català, ningú, ningú. Tu te'n vas a un poble, a on vullgues, i no et van a dir que són catalans. En televisió em va paréixer un acudit que ix una locutora, Empar, no *Ampar*, sinó *Empar*, i va i de llinatge li criden *Recatalá*. Em va paréixer un acudit... Açò (*assenyala l'aparell de televisió*), sí és una calamitat...

–*Canal 9?*

–Es preocupen moltíssim de no dir el *lo*, moltíssim. Diuen les favades més grosses donant voltes, i es preocupen moltíssim de coses tan importants com dir *de tota manera*, no *de totes maneres*, perquè el plural està prohibit; és *de tota manera*, *de totes maneres*, no perquè en castellà és *de totes les maneres*. Açò és per a morir-se de pena. Tampoc es pot dir *carinyo*. Un dia li vaig dir a no sé qui: «Mire, jo li diré *carinyo* a la meua dona i a les meues filles sempre que vullga». I si vaig al mercat compro-

varé que diuen *carinyo* a mitja humanitat, i jo no hauré de dir que *carinyo* és un castellanisme, perquè, a més, es veu més o menys d'on ve: és italià passat per gallec, és de *caro*, *mio caro*, ab el *iño* gallec, una mescladissa d'eixes. Però a mi, què m'importa, a mi em fa falta en valencià dir *carinyo*, i ho dic. Potser no dic *hotel* i moltes altres coses?

–*¿Tens la sensació que tinc jo: que la poesia en valencià està ara en un moment molt baix, perquè no veig editorials, no veig revistes, editorials independents...?*

–El que no veig són poetes, perquè els catalanistes tenen poetes? Tampoc els veig; i novel·listes? Tampoc tenen. Bo, eixe Ferran és un novel·lista que...

–*Fa novel·les i les ven molt bé, lo que no és poc...*

–Poesia valenciana, crec que hi ha uns jóvens molt interessats a ser-ho, però es preocupen més de tot el que rodeja a la poesia que de la poesia mateixa, és a dir, que el primer és que siguen ells poetes, ho he dit sempre, que la poesia és una conseqüència de ser poeta, no al revés. Si un no és poeta, ja pot fer línies curtes que no seran mai poesia; poeta és una persona que és poeta, perquè la vida té eixe to, i una conseqüència és fer poesia. Però estos és al revés: hui llavors et fan una cosa, molt equilibrada, molt tot el que vullgues, però no hi ha l'esperit de poeta, perquè no tenen la postura davant de la vida necessària. Jo crec que està tot en una qüestió d'educació general, i açò ens passa en tot, no et dones compte que és en tot? Per què el president actual del Govern [José Luis Rodríguez Zapatero] té eixe somriure constant que acaba pareixent *bobo* i diu sempre el mateix sense dir gens concret de present, de decisions de tal i de tal, sempre és la mar de bo, és espanyol per a tots i tots iguals i a cantar la internacional tots iguals acompanyant-nos a tots, per què? Em recorde d'un guirigall que m'acaba de vindre al cap que deia: «Socialistes són els que només saben que són socialistes», açò de l'any trenta i tants, molt abans de la guerra («socialistes són els que només saben que són socialistes»). Que mala bava!

Perquè jo crec que a València tenim la dificultat que el que menys tenen els valencians és idees generals sobre política; cap, molt pocs.

València no és terra de polítics, no ho ha sigut mai. Tu repassa a vore quins polítics hem tingut, i que jo sàpia, un president del Govern espanyol, que va durar molt poc, Samper, res, dos puntellonets, no hem tingut mai; no obstant, gallecs i de tots eixos altres llocs, sí, però ací, deu durs i tartaneta, que em deixen treballar i ser feliç, i és això, deixe'm treballar i deixe'm viure i jo viuré com vullga. Ara tenen raó, a veure si m'entens, però que no li demanen res a ningú, demanen treballar per a estar així, i aclarisc això: és una consciència que no podran mai viure de reivindicacions com altres que sempre estan reivindicant.

–Reivindicar és una forma moderna i políticament correcta de reclamar...

–Exigint. Que Maragall exigisca a no sé qui, la primera cosa que caldria exigir-li és a ell, perquè he pensat moltes vegades: «Vosté és fill o nét de Maragall?». Perquè el pobre Maragall ha d'estar disgustadíssim.

–Nét...

–Ha d'estar bo el seu iaio ab ell, perquè el seu iaio era molt intel·ligent i molt bon escriptor en prosa i en tot. Una pena...

–La meua impressió és que la societat valenciana s'està desestructurant. El Rat Penat no és el que era, els seus premis literaris no ho són, no hi ha alternatives, no ha aparegut una altra organització amb eixa espenta, i si tot això no apareix no sorgirà una nova generació...

–Mira, lo pitjor del Rat Penat és que continua sent lo que era, i això és lo pitjor; per això no ixen d'allí altres coses: ix Felipe Melià, els germans Melià tots els anys, i tal i qual. El Rat Penat és on es refugien els que ho passen bé: abans eren festetes, ara són més importants, tenen una revista més feta perquè tenen més diners, etc., etc. Però el president, qui és? Tu el coneixes? Res, zero, res de res, aprofitat de viure bé, tampoc m'importa, no és una crítica, és un fet del que és, el Rat Penat és molt difícil que siga una altra cosa. Jo vaig intentar donar-li una variació, començava la variació, continuava prou de temps, però va tornar a caure en el premi. La primera cosa que jo feia era una cosa tan senzilla com que la poesia premiada no havia de tindre diners, és premi d'honor i cortesia, i la cortesia

és perquè el poeta elegia a la Regina, ab la rosa elegia a la Regina, però de diners res, premi d'honor i cortesia, saps? Començar per ací, per donar-li caràcter, perquè una cosa, si no té caràcter, no és res... Però, en fi...

–*És que presenta moltes dificultats que l'autor es pronuncie sobre la seua pròpia obra, però segons la teua opinió, quals serien els tres o quatre llibres centrals?*

–Difícil, i és difícil i et vaig a dir per què és més difícil: perquè és que tinc diverses tendències, comprens? No és que tinga diverses personalitats, no arribe a tant, però sí diverses tendències. Eixe llibre de *Jo, cap de casa*, és una de les meues tendències, la cosa senzilla, familiar, del treball diari, que et fa viure, la cosa et costa traure açò a avant, i l'altra més profunda de la sensació religiosa, de les constants preguntes que estan per respondre sempre, i que un se les respon i una altra vegada se les planteja i està tot al mig, i llavors segons quin llibre... *Silenci* és un llibre que crec que és un bon llibre; hi ha un altre que crec que la gent no se n'ha adonat, i tu te n'hauràs adonat segurament, que és *D'amar-te amor*; eixe crec que és un llibre poèticament molt fet, molt carnós podríem dir, eixos són els llibres importants. Ara, en un altre sentit, estos dos també [assenyala *Jo també tinc set* i *Jo cap de casa*], cada un en una tendència, més que el *Goig*, més que la *Gran sonata de la pàtria*, o siga que jo crec que este, poèticament, és molt més interessant. Allò altre, jo ho vaig fer ab tot amor, i ab tot, però és un altre aspecte, no està el poeta centrat.

–*Hi ha llibres centrals i altres que segueixen l'atmosfera i el sol d'eixos...*

–És així. Això passa més que res en els dos primers, perquè els dos primers anuncien coses, i com anuncien coses els altres que segueixen comencen a arreplegar això. Este *Jo sense tu* és el primer que arreplega coses... I es va dir: «Açò és un llibre». Fins ara no he fet un llibre, este és un llibre!

Sessió del 7 de setembre de 2004

–Has d'incloure en la bibliografia això [el Plec] del Magnànim...

–*D'acord. Bo. Una cosa que no recordaves... Quan vas començar a fer l'ortografia de la RACV, les normes eixes, treballaveu amb el nebot d'un dominic i no recordaves del nom...*

–Llop... El pare Llop.

–*Clar, el pare Llop.*

–Per cert, em vas dir que no tenia casi res sobre la mort i tinc moltíssim...

–*Sí, al llegir atentament la teua obra he anat assenyalant les parts i n'hi ha moltes, però a més...*

–És que n'hi ha inclús un sonet a la mort...

–*Sí, sí. Hi ha referències permanents, però una cosa que m'ha cridat l'atenció, i que ja anirem comentant-ho, és que la teua poesia està travada com si estiguera pensada per endavant. En els primers llibres he anat buscant quantes vegades apareixia la paraula 'goig', la paraula 'silenci', etc., i resulta que en els primers llibres és sorprenent el nombre de vegades que apareix com un anunci, i els colors. El cromatisme també el tinc detectat. També el 'jo'. Només en 'Goig', està catorze vegades 'jo'...*

–Sí, sí, sí... (*Assenteix amb el cap i en la cara s'hi dibuixa un ampli somriure de complicitat.*)

–*M'agradaria que comentares els records que et queden d'aquells personatges a qui vas dedicar llibres, parts de llibres o poemes; per exemple, en 'Esparses' dediques a Lluís Margarit Colominas «Bon amic, en veritable companyia en el seu dolor d'haver perdut la seua muller Esperança». Quina va ser la teua relació amb ell?*

–Era un català que va arribar a viure a Còrdova i després va vindre de director de banc a València, i va estar molts anys de director de banc. Ell

es considerava ja pràcticament valencià, però era molt català i escrivia en català, era bon poeta i bon amic perquè era una gran persona.

–*Dius que va morir la seua dona, Esperança, i li dediques el llibre per això...*

–Sí, sí, sí...

–*Josep Maria Bertran Tura.*

–Ah, sí! Era un català religiós de cap a peus, tremend; però si ho treies de la religió no sabia escriure de res.

–*Et va unir relació personal amb ell?*

–Molta, molta. Vivía en la Barceloneta...

–*En 'Goig' hi ha un retrat teu firmat per Balbino Giner...*

–Balbino Giner... Era un jove que va ser pensionat per la Diputació i estava a Itàlia quan va vindre la guerra. *Entonces* va dir: «Que vaja allí qui vullga». Total, que després no podia vindre, i a l'assabentar-se que jo havia d'anar a Perpinyà, es va vindre a veure'm, comprens? I *entonces* es va encabotar que jo li escriguera manuscrit un poema i mentres ell em dibuixaria, i eixe és el dibuix que tinc en el llibre i és una meravella. El dibuix està fet en el menú d'una taverna, darrere, i està fet ab tinta normal i corrent, ab mitja pinça de tendir roba, preciós! És un dibuix a què vull molt i ell és un pintor magnífic, però del que no s'ha parlat d'ell fins molt recent perquè no hi va aparéixer per ací.

–*En 'Aires de cançó' tens un poema a una neboda, després a Matilde Asencio Salvador...*

–La filla de Matilde Salvador...

–*A qui dius que «navega ab dos cognoms de la nostra avant-guarda musical». Vas tindre relació amb ella o ho vas fer simplement per ser filla dels teus amics?*

–Esta viu ni més ni menys que dalt dels Estats Units... En..., en...

–*A Canadà?*

–No, no...

–*A Alaska?*

–No, que fa un fred horrorós...

–*Alaska?*

–No... *Bueno*, perquè allí és catedràtic el seu marit, que és catedràtic de música, perquè és compositor també.

–*‘Per a cantar al primer fill del poeta Enric Soler i Godes’; li dius ‘poeta’...*

–*El cel és blau* és l’únic llibre que té. Godes és fluixíssim en tot, no sols en poesia, sinó en tot. Però va ser criat per Carles Salvador, era una persona molt amable i jo li dedique això al seu fill.

–*A Pepa Alicia García Atienza...*

–És la filla de García Rigal, el de la llibreria, i és germana de Juanito García Atienza.

–*Per què li vas dedicar un poema?*

–Per ser la filla de Rigal.

–*Hi ha un poema preciós, que li dediques a Manuel Sanchis Cabanilles, que potser no se’n recorda...*

–Se sap de memòria el de la comunió.

–*Al poeta mallorquí Llorenç Moyà...*

–Era un dels poetes d’allí. Llorenç Moyà era molt influent. però es passava a Madrid el temps fent oposicions, fins que son pare es va cabrejar i li va dir: «A Mallorca!». Se’n va anar a Mallorca a fer teatre ab Alfonso Sastre i el contista Ignacio Aldecoa, i un dia es presenten en ma casa, perquè no tenia ni per a anar a Madrid; es van quedar a menjar i els vaig pagar el bitllet a Madrid. Ignacio es va morir sense pagar-me i Alfonso igual (*riu per la broma...*).

–*Ací, en ‘On vaig Senyor?’, tinc una llista més llarga: primer, Josep Maria López Picó, i després a Octavi Saltor...*

–Este era un home de Cambó, un dissident a Barcelona. Escrivia també, em va fer un pròleg molt bé.

–*Manuel Bertran...*

–És el que t’he dit que era un catòlic *tremendo*, i poeta que només escrivia de religió.

–*Seguixen Francesc de B. Moll i Giovanni Maria Bertrini...*

–Sí, sí. Era un sacerdot, d'on? Italià, que feia una revista en italià, però que es preocupava de la literatura, i el pare Batllori em va ficar a mi en això, i allí es van publicar unes coses sobre mi, i jo li vaig dedicar açò perquè era graciosíssim. Li veies i pareixia un montanyista, saps? I un amic d'ell també té un dedicat.

–*Sí, a Roberto Radicati de Marmorito...*

–Exacte, viatjaven junts.

–*A Francesc Navarro Navarro...*

–Era un tipus extraordinari, però extraordinari en tantes coses. Mira, tenia un taller de ràdios quan ningú sabia de ràdios. En un gabinet d'anàlisis mèdiques (feia anàlisi i feia de tot), però, a més, sabia llatí com anant per sa casa i el grec igual, i era graciosíssim; una pena d'home. Ara et donaré unes fotocòpies d'una revista que vam fer, *Esclat*, i ell feia unes cosetes en broma. En una ocasió anava en el tramvia parlant valencià quan un militar, un alferes, li va dir: «Parle en cristià!», i ell li va soltar una parrafada en llatí.

–*Francesc Bort Puig...*

–Era un company meu de treball i d'afecte. Es va morir.

–*Però no era escriptor...*

–No.

–*Miquel Forteza...*

–De Mallorca. Este era un enginyer que feia unes traduccions extraordinàries, perquè els mallorquins traduïxen molt bé: tenen tanta patxorra que traduïxen molt bé. Era jueta.

–*Rafael Villar...*

–Villar? Home, quasi era fill meu! Este, vaig començar a presentar-li jo quan tenia 16 o 17 anys, un poeta extraordinari, però per a mi massa fàcil. Tenim diversos llibres publicats d'ell, però a més escrivia teatre; ho feia molt bé, es va morir jove.

–*Seguixen diversos amics, entre ells Consuelo Rodríguez Fornos i Arturo Zabala. Quina era la teua relació amb Arturo?*

–Jo crec que tot el que Arturo ha fet ha sigut [per] Consuelo. Ella era intel·ligentíssima, simpatiquíssima, de tot, sense ella Arturo poc haguera fet perquè Arturo no era llarg. Gràcies a la Diputació i Alfons el Magnànim, on tots li rodejaven un poc... però no era... A més, tampoc era... Ell va ser qui em va contestar en el meu ingrés en l'Acadèmia, i ho va fer molt malament, es va posar a llegir en valencià horrorosament mal.

–*No obstant, els seus estudis sobre el teatre del XVIII estan molt ben fets...*

–Sí, són estudis, però no passa d'això.

–*A Miquel Melendres...*

–Este era mallorquí també. Ho recorde menys. Estarà Ferraz, no?

–*No, ací no...*

–És el millor poeta que té Mallorca.

(Esta pregunta i resposta està més avant, però les porte ací perquè és el seu lloc lògic.)

–*D'este llibre a Joan Fuster li dediques el poema 'Judes'...*

–Sí, sí. I la gent es creu que és a mala bava, però llavors érem molt amics i Fuster em va demanar que se'l dedicara, comprens?

–*Per què t'ho va demanar?*

–Va dir que volia eixe poema i que el tipus de Judes era el que li interessava més.

–*Ho comprenc, perquè és molt interessant...*

–M'ho diu molta gent: «Que mala bava!». Tens l'article que li va dedicar Joan Fuster a *On vaig, Senyor?*

–Sí.

–És que eixe article sí que és interessant; que ho diga Fuster és que és molt important!

–*Fuster és que era un àguila: tenia una notable agudesesa en la mirada, la seua mirada mai és vulgar...*

–Era més intel·ligent del que ell mateix creia, però es passa, perquè li agradaria ser d'una altra manera, ser graciós, però no té res de graciós.

–*Tornant a 'On vaig, Senyor?': en este llibre hi ha moltes coses que poden recordar el món de Gabriel Miró, no et pareix?*

–Sí, potser les figures de la passió...

–*Em referisc a alguna que està a la llunyania, uns ecos...*

–Sí. Les figures és un llibre que està molt ben escrit, però molt mironià, perquè per a abaixar l'escala un senyor ab una falda, *bueeenoo!*

–*Gràcies a això tenim arreplegat un material meravellós que només Miró ha sabut contar...*

–És un autor molt poc llegit, i pareix mentida..., perquè, a més, segons els seus amics, donava gust estar ab ell, inclús per la veu i per com deia versos, que pel que s'ha vist era un tipus bo.

–*Perquè ací no li vas dedicar res. Veurem, ens falten estos: de 'La inquietud en calma', 'A José Maria de Casacuberta'...*

–Este és el fundador de l'editorial Barcino, que va publicar tots els clàssics, els nostres clàssics per a no posar clàssics catalans. Però era un home que no va fer més en la seua vida que dedicar-se a això, ab una elegància i una categoria personal magnífica. Este, a Barcelona, sempre era el que ens introduïa, era un gran home. Este em va portar a mi, donant voltes per Barcelona en un taxi, perquè no sabera on estava, em va portar a parlar ab algú, segons ell algú, i eixe algú era el president dels catalans, que em va dir: «Nosaltres, el catalans, el tenim com a honor el ser catalans, i no volem que eixe honor no el tinga ningú que no siga català». I jo li vaig contestar: «Si és per mi, no es preocupe...».

–*Miquel Dolç...*

–D'este et puc parlar molt. Miquel Dolç va vindre a València per primera vegada de pas per a fer les oposicions a professor d'institut. Anava tranquil perquè ell era cavaller mutilat de guerra, però és que li havia agarrat en el cotxe en què anava en la guerra, s'havia agarrat tres dits i se'ls havia deixat inútils, i per això ja era cavaller mutilat. I va traure la càtedra (bo, professor d'institut), i des d'*entonces*, perquè este [és] el poeta que va publicar un llibre a Mallorca, el primer, a Mallorca després de la guerra com el meu *Volar...*, després de la guerra ací. I *entonces* ell va escriure un article en el que em cridava llevantí, però jo li vaig dir que era ponentí... Ens vam fer grandíssims amics, molt, ell escrivia molt en *Destino*...

–*Em vas contar que quan es va casar va vindre a València amb la seua dona, i tu el vas hostatjar...*

–Sí, sí. Va estar huit dies seguits en ma casa, a tot. Lo que passa és que justament va vindre en l'època en què van desembocar els catedràtics catalans que es van manar per a fer catalanisme. *Entonces* va haver d'estar ell ab ells, però la dona, que era molt llesta, poetessa també, Eugenia Rincón, i seguix fent-ho, ha escrit un llibre sobre la reina preciós, perquè està de directora i professora a Madrid des d'*entonces*, i es va quedar a viure allí. Però Dolç va haver d'estar ab ells, i no li feia gràcia, i *entonces* la dona va fer tot el que va poder per portar-se'l a Madrid i se'n van anar a Madrid i allí es va perdre un poc el contacte.

–*Josep Sanç Moia...*

–Era un escriptor valencià extraordinari. Nosaltres li publicarem dos o tres coses, però era un home que deia que no sabia res d'Espanya perquè només havia estat a València i a Nova York, vint-i-tres anys seguits als Estats Units. Era americà del tot, però allí va fer un dinerets i es va vindre ab la dona perquè no tenien fills, ab la mala ombra que es va instal·lar a València en un poblet, va vindre la guerra i es van menjar el que havien fet, i llavors va estar de cobrador dels rebuts del [periòdic] *Levante* perquè Soriano li va donar això. No podia donar-li una altra cosa, pobre home. Jo li deia sant Josep Moia; era un autèntic sant, mai va protestar de res, sempre donava les gràcies de tot, i va viure com un sant, va ser extraordinari. Escrivia massa, però bé, però molt bé, este era un home important.

–*Estos són els personatges que apareixen pels teus llibres, un a un...*

–El que has de fer és en l'antologia, que la tens, busca l'inèdit, perquè allí hi ha moltes coses publicades, que jo vull que les mires i que es publiquen, perquè hi ha coses que m'agraden molt i que cal arregar-les.

–*Segur. En l'antologia de Bernat Artola que va publicar el CVC, el prologuista diu que 'Volar...' és un llibre que està dins de l'ambient postsimbolista. He tornat sobre eixe ambient, i és un catàleg de tota la teua obra. També hi ha molt de diccionari, paraules molt rares...*

–Diccionari, no; sinó literaturitzat.

–*Fixa't en les paraules que utilitzes, per descomptat en el carrer no estan...*

–Sí, molt cultes, literaturitzades. Em done compte i ho vaig anar llevant a poc a poc: en *Silenci*, tot això pràcticament desapareix.

–*En 'Esparses', de la primera part m'agrada eixe aire costumista al llaurador valencià, a la gaiata, eixes coses... Però, clar està, fet per a separar-te precisament dels costumistes, per a mostrar que hi ha una altra manera de fer-ho. I la segona part és religiosa. Em pareix un llibre de trànsit, però d'un enorme virtuosisme tècnic; hi ha com un bon exercici, el títol ja dona a entendre que és un llibre de trànsit...*

–I de coses arreplegades. Eixe llibre ix perquè tinc l'obligació de publicar un llibre a Mallorca i he d'arreplegar els poemes per a publicar-ho. Arreplegue totes eixes coses, són coses escampades, ara jo tinc molt que tinc dedicat i inèdit de les quals han aparegut algunes coses en l'antologia.

–*En 'Aires de cançó', amb poemes per a ser cantats, té aspectes molt interessants, i 'Saltor'...*

–Saps què va tindre un èxit *tremendo*? És el poema «Vestida de blanc», eixe ho va musicar Palau, ho va musicar..., però va tindre un èxit *rotundo* musicant-ho un cantautor modern d'entonces que es cridava Toni Artis, que ho va fer en disc, perquè està molt ben orquestrat, molt ben fet, tot sobre lletres meues, saps?

–*'Jo, cap de casa' és un llibre molt contundent, d'una sola inspiració, però m'ha paregut vore algunes ironies respecte a les teues pròpies creences; per exemple el diumenge vas amb la teua filla a missa, però hi ha una denúncia sobre el costum, sobre els actes reiterats...*

–Sí, sí, en moltes part d'eixe llibre, a banda de l'anar a missa, saps?

–*Em referisc a eixe perquè és molt clar: ixes de casa, baixes al carrer, camines amb la teua filla de la mà... Ho hauràs llegit moltes vegades...*

–No, no. Jo no em rellig.

–*Em referisc a lectures públiques...*

–Clar. Eixe és el que té l'oració d'entrada?

–*Està molt bé el to confidencial i també eixos poemes quasi futuristes sobre el paisatge de la ciutat, la ciutat com a edificis, com a ascensors...*

–En *Jo sense tu* hi ha un poema que jo no volia posar, però Azcárraga es va encabotar que ho posara; Adlert es va encabotar que ho posara i va ser el de més èxit quasi, que és el que parla del riu, que estiren la corda per a creuar-ho.

–*Hi ha molt de cant de llibertat d'home que s'arredonix, però potser hi ha una visió excessivament conservadora de la família. No et pareix a tu això?*

–No, no és conservadora, és... *Bueno*, conservadora en un sentit només: conservadora en que és molt lliure de ser com és, comprens? Perquè si no vol, no és; la família si no vol, no és res, té la llibertat que ara es pren seriosament, de separar-se contínuament tal i qual, i llavors no. Però és que s'és molt lliure. Tu, per què eres casat?

–*Perquè vull. Ara pensa tu en el balanç de la teua vida: què ha sigut la família per a tu?*

–Jo et diria que el tot, el tot fons, com si diguérem. La meua confessió constant ha sigut ab la família, jo menge cap de casa, jo dient què he fet hui, està bé ab la família, està malament ab la família, la família ha sigut per a mi com l'espill on mirar-me, i vore si faig foscors per algun costat, si no les faig, perquè jo sempre he cregut que les coses simples són molt difícils, les que es creuen simples. Per exemple, jo tinc un amic en vespres de morir, ell no havia sigut catòlic mai i *entonces* tampoc, i em va dir: «Quina sort teniu els catòlics quan s'acosta la mort», i li vaig contestar que ser catòlic és molt difícil, i no cregues que és una sort. Perquè ho crec.

–*És més difícil ser catòlic que ser agnòstic?*

–Sí, és molt difícil. Això que diu la gent de ser bon catòlic, a mi em dóna rialla, perquè o s'és catòlic o no s'és, ni bo ni roín. Si és roín no ho eres, i si és bo ja ho eres.

–*'La família', dius tu, 'són el meus i els meus que em fan ser jo'...*

–Eixa idea està molt en mi, sempre. No sols en eixe llibre, sinó sempre. Hi ha moltes coses que em fan ser com sóc, però, per què? Perquè sempre estic en això.

–*Alguna vegada has pensat per què t'agrada tant fer versos d'art menor?*

–Clar que sí: perquè és tradició, perquè m'és molt fàcil.

–*Perquè tens un oït musical bo; si no, l'art menor porta al risc de caure en la cantarella...*

–Et permet posar el que abans es cridaven *ripios*, la qual cosa Unamuno rebutjava del sonet, que hi ha sonets que agafes un vers, lleves açò i allò i el sonet es cau, això s'aprofita molt... Mira, em sap mal, però ho he de dir: els poetes dels jocs florals, tots saben fer un hendecasil·lab, perquè ho omplin, així no és difícil...

–*Quan has citat 'Jo sense tu', també és un llibre impressionant, dividit en sis parts, i en ell hi ha molts rondós, que és algo que has inventat tu, la primera vegada que ho fas és en 'La inquietud en calma'...*

–Té el ritme musical. Jo, tots eixos temps estan fets ab el ritme musical; un rondó no té més remei que ser així, ja ho diu, és rondó, és una volta, però sense copiar-se.

–*Després 'andante', adàgio, etc. I l'última part està dedicada al silenci. Parlant d'això, fa uns dies em vas dir que una cosa era el silenci i una altra callar.*

–Clar, el callar no és estar mut, sinó que no vull parlar.

–*I la diferència és entre silenci i callar?*

–Es pot callar i no estar en silenci. El silenci en u és molt difícil aconseguir-ho, fins a l'extrem que hi ha vegades que inclús has de tancar els ulls per a tindre autèntic silenci, comprens? Això passa moltes vegades que calles, vols guardar silenci i inclús hi ha un moment en què has de tancar els ulls, i dius: «Ara sí que estic en silenci». No és fàcil tampoc el silenci, per això és tan important.

–*Tens alguna influència d'Artola?*

–Ni ho vaig conèixer ni ho vaig llegir fins molt tard. Quan ho vaig llegir em va parèixer el poeta més seriós en valencià d'abans de la guerra. El llibre *Terra* és importantíssim per a abans de la guerra, això té molta més molla que tota la poesia anterior a la guerra. Però després es dedica a fer favades, molt populatxer.

–*Fa la impressió que és un poeta de només dos llibres...*

–Sí, i és una llàstima. Era així, comprens? No li agradava lo transcendent, no li agradava; li agradava viure.

VOLAR...

(1943)

A Miquel Adler Noguero,
en amistosa fe.

*Del sentiment vaig a la pensa
i de la pensa al sentiment.
Quin goig jugar a fer immensa
la petitesa del moment.*

MINETA

EN la cambra solitària
tot es mira en el teu llum.
Ets la flama que a pur d'ésser doctrinària
guanya el viure sense fum.

L'oli, suc de pau simbòlica,
sap donar-te quietud.
Tens l'exacta missió d'ésser catòlica
imposant mansuetud.

Tens la vida més que viva
i ets serena com la mort.
I és que cremes amb la sang d'eterna oliva
heretada d'aquell Hort.

Sap gaudir la teua encesa
l'únic viure blanc i blau.
Ets el signe impacient de la puresa
sobre el centre de la pau.

Tota l'ombra és un glossari
definint la teua veu.
Tens esclats misteriosos de Rosari
amb la fe posada en Déu.

VOLAR...

COR A COR

TINC -vós ho sabeu-,
ànsia al mirar;
ombres d'esperar;
riure quelcom greu.

Teniu -jo ho sé-,
gaudi a la mirada;
brisa assolellada;
gaubança de fe.

Hi ha -tots dos en breu-,
pau d'una amor bruna;
tova llum de lluna;
fe solemne en Déu.

ABISME

HI ha entre aquestes dues paraules:
Sí i No,
l'exacta llunyania pròxima
que entre aquestes dues: Tu i Jo.

ROMANCET MÉS TRIST QUE CAP

EL rieró és estret
i la vorera és ampla.

Jo duc molt lent el pas
-ai, com dolor amada!-
i sóc l'únic absurd
del vespre que es decanta.

Em balla l'ombra meua
sobre l'aigua que canta;
ella juga amb bocins
del cel que l'ha besada
i fuig amb la cançó
deixant-me l'ombra intacta.

La brolla que trepitge
diu una queixa blana
i em fa creure enemic
de la pau hortolana...

No puc ésser quelcom
d'aquest tot que es proclama!

Un ocell que bevia
aturat a una canya,
en sentir-me present
ha forçat la volada.

Per què? Però és ben clar!
La veritat amarga,
però és que sóc un home...
un home, quina llàstima!

VOLAR...

PAISATGE VIU

EL sol vibra en l'arrossar
que igual se'n va que se'n ve;
el cel comenta amb la mar
un blau igual de seré.

Tota l'ànima se marca
en un alé de l'oratge...
però ha vingut una barca
i ha creat el paisatge.

* * *

El paisatge millor
dormia dins del meu pit;
has vingut tu, amb l'amor,
i ja me viu infinit!

AMOR

UNA veritat.
Mitja per a mi,
mitja per a tu.
I cada meitat
no complix cap fi
si no ens fem sols u.

T'HE BESAT LA MÀ

FA impressió de pa calent
la teua mà sota els meus besos,
i té una flaire inconscient
de romanins llunyans i encesos.

El pi novell, molt trepitjat,
ol a la teua mà en anhels,
que té un alé solemnitzat
de gessamins sota els estels.

Quan l'aigua verge d'un bosc clar
s'entebiona al goig de lluna,
té el vagarívol tremolar
que et sent la mà besada i bruna.

Com un desig té emoció
d'ésser altiu i ensems sotmés,
així la mà te vibra el jo
quan, ple d'amor, li faig un bes.

Lluny dels capricis, tens la mà
en un silenci de lliurada...
que em fa sentir com és de va
el que no cap en la besada!

PEL VESPREJAR, A LA NIT

EN fugir el sol de l'hora
li eixampla un adéu daurat
i l'hora esdevé propícia
a trobar la soledat.
Què bé vaig, silenciós,
del meu cor al cor del cant!

Sembla que sóc una tija
que duu per flor el pensar;
el cerç s'enjogassa amb ella
i no la vol rebregar,
sinó que la besa, besa,
i li treu la veritat.

(De cor a cor, què bé vaig...)

El cel té com una gebre
d'or perdut del vesprejar,
car els deia una facècia
als capolls que han esclatat,
i ara resta esmaperdut,
quan la lluna l'ha sobtat.

(...silenciós, amb el cant.)

El moment té la fal·lera
d'ésser ja l'eternitat,
i no sap que és com un bri,
com un esqueix, com un pas;
quelcom que és i no arriba,
quelcom que potser serà.

(Què bé vaig, amb el meu cant...)

VOLAR...

Si he fet la fuga del cos,
qui m'aturarà el volar?
Tota bellesa immatura
sempre me sap eixalar!
Per què serà l'esperança
més bella que l'arribar?

(...silenciós i coral!)

Però el viure és només grèvol
i és pregon l'ésser mortal.
Fins quan la carn repapieja
pensa en l'alba triomfant.
Ultra el cor està el cervell...
Què fosca la soledat!

Què greu vaig, silenciós,
amb la nit contra el meu cant!

L'AMOR MALMESA

V A nàixer als meus ulls, la seua imatge;
als meus llavis, la flama de l'amor;
al meu pensament, l'ànsia ingènua,
i al meu cor, un dolor...

Em resta als ulls, la seua imatge morta;
als llavis, una pèrfida secor;
al pensament, un fred d'indiferència,
i al cor... aquell dolor!

IL·LÒGIC, AMOR...?

I asseguts a l'ombra tendra i fresca
de les grenyes mústigues
d'aquesta pensarosa palmera...

–Tu, silenciosa. Jo, silenciós–

Per què som així,
com si una mateixa impressió,
ben oriental,
ens commogués a tots dos?

L'onejar del cansament
encara és viu al teu pit.
Als llavis encara se t'adorm
l'esglai del somrís.

Allà al lluny,
sents?,
el gessamí alena silenci teu
i ol al teu alé.

Com tens els ulls –tota tu–
estelats d'anhels, amor...!

Veus quina eternitat té el moment
creient-nos, sols, que ho som tot?

ENYORANÇA

AMB el meu nom en els teus llavis,
vaig arribar a creure en mi.
Suara palpe aquestes ombres
d'anar d'espatlles al sentit.

La veritat se m'anuncia,
com un galop de gossos trists,
en el deliri de les temples
que em quallen gaudis ja fugits.

I aquesta flama incomprendible
que fa solemnes els meus dits,
em diu l'horrible cerimònia
de viure esclau d'un goig antic.

A sobre meu s'ha mort l'oratge
i en el meu cos emperesit,
els llavis són una ferida
justificada pels sospirs.

En mi roman –injust, genèric–
l'únic problema decisiu:
poder furtar-li un dia etern
al dur prodigi de l'ahir.

...Però només em resta el ritu
d'un horitzó sense camí,
on dur el nom que en els teus llavis
em va ensenyar a creure en mi.

TRISTOR

ESTIC trist de ma casa solitària;
estic trist de ma vida tendra i erta;
m'entristix l'esperança encara incerta;
m'entristix la penombra involuntària.

Estic trist de ma vida rutinària;
estic trist de ma pensa mal coberta;
m'entristix l'ombra greu sempre desperta;
m'entristix l'alegria imaginària.

Estic trist de ma injúria d'esclau;
m'entristix l'impossible de bellesa;
estic trist de ma idea de previst.

M'entristix tindre el goig de viure en pau;
estic trist de ma pròpia tristesa;
m'entristix la tristor de viure trist!

EXEMPLE

I la mort ens capfica
amb por d'ombres eternes?

(-La nit ens justifica-
comenten les lluernes.)

VOLAR...

CONHORT

EM conhorta ma Psique estrofolària;
em conhorta ma veu d'ànima oberta;
tinc conhort de l'inútil de ma oferta;
tinc conhort d'ignorància primària.

Em conhorta ma cendra innecessària;
em conhorta ma sang ardent i alerta;
tinc conhort de ma llum més inexperta;
tinc conhort d'intuir-me de fondària.

Em conhorta l'humil del meu origen;
tinc conhort per l'orgull de l'home fort;
em conhorta el prestigi inquietat.

Tinc conhort del defici pel vertigen;
em conhorta el plorar sense conhort;
tinc conhort del meu viure conhortat!

ANSIA

VOL de pètals
com ales de flor.

Si el cor s'esfullés
en un vol!

PEL DIA MEU

Punta d'alba

TINC la peresa prou suau
i l'homenia imperativa.
El llit té un ferm desig d'esclau
i em cal rentar-me amb llum nativa.

Matí

Tinc un somrís d'afany novell
i el pensament en pau submissa.
Per a lluitar duc el consell
del bes diari de la missa.

Migdia

Tinc a la sang el crit del sol
i la carn vibra esgarrifances.
El riure em creu un qualsevol
i sóc un calze d'esperances.

Tarda

Tinc un orgull de persistir
que senc menyspreu a dolors velles.
Com no entenc pas el que és morir,
més que els esclats, vull les poncelles.

Vesprejar

Tinc el caprici ben madur
de posseir més que les coses.
Qui diu que és cert que hi ha un futur,
si ara tot flaira a carn de roses?

Nit

Tinc un misteri condemnat
al qual quelcom molt meu es vessa.
Senc un alé d'eternitat
que amb veu de mort, em diu: Confessa!

CORRANDA EN AI! CRESCENDO

AI, ai, ai, xiqueta meua;
mai no et diré açò que tinc,
car si vinc a casa teua
no et diré pas perquè vinc.

Ai, ai, ai, ai, amor meua;
sé que no em vols com jo a tu,
car sempre em fas una treua
que em posa al rosa un to bru.

Ai, ai, ai, ai, ai, sang meua,
que al teu foc em tens encés...
donem mercés a què ens creua
la vergonya del després...!

Ai, ai, ai! Ai, ai, ai! Meua!
Aquest mot em duu un desmai!
L'ànima també et diu seua...!
Ai, ai, ai, ai!... Ai, ai, ai...!

PROBLEMA HUMÀ

ELS meus peus s'han cansat
quan el meu cap comença...
Quina greu veritat!

VAS PER AIGUA

AMB el cànter al maluc
vas per aigua. On és la font?
És molt lluny? En el meu ruc
pots passar per dins del riu sense rodar cercant el pont.

Et mig-rius fugint els ulls. Què tens vergonya?
Què tens por?
Car llavors, què és eixe riure que s'enfonya
mossegat en els teus llavis mig en flor?

Jo no tinc fogós corser
tot alat i amb rica sella.
Però l'ase tan manyac molt bé pot fer
bell contrast amb tu tan bella.

No més ric que és aquest meu
era aquell que ens han contat,
on anava el Fill de Déu
amb Maria, tendrament acaronat.

Vine en ell i ja voràs
com, quan l'ase va aixafant la clara i mítica rialla
que fa el riu cantant el pas,
l'aigua seua, que va llisa perquè el cel se li emmiralla,

va aixecant-se de puntetes,
sense témer que la renyes,
per mirar l'encreuellada de les vetes
de les teues espartenyas...

VOLAR...

No te'n vages tota sola
vora riu, sendera avant.
Tu no saps que l'horitzó ja s'enrojola
perquè el vespre va aguantant?

Amb el cànter al maluc
vas per aigua. Saps que és tard?
Jo no puc,
sense anar, saber si hi ha quelcom covard...

O si al pas, algun ocell de fosca frase,
vol sortir per a cantar-te un cant dubtós...
Vine, amor, i puja a l'ase!
Ara anem-se'n a la font, però tots dos!!

INTENCIÓ

NOMÉS una llàgrima,
una llàgrima només!
I sempre als meus ulls
la dolor d'un plor suspés!

Jo no plore, no.
Jo no plore... Tu no ho vols!
M'has nafrat les ales...
Sóc un somni sense vols!

Saps que és més etern
un sol aguait que un excés,
i em traus una llàgrima,
una llàgrima només...!

EN VESPREJAR

REMADOR, bru d'ombra i ros de crepuscle,
aixeca els rems
i ajeu-los al sol de la barca.
No avalotes amb ells
la serenor del cel caigut a l'aigua
en aquest vesprejar corprés.

Deixa vagar la barca
a l'antull feble del corrent.

Deixa-la que tremole
com tremola un esqueix
de llum que aguaita a l'ombra;
com un estel fredolic que, distret,
va esmaperdut per la tempesta
desbruixolat del seu indret...

No veus com, per guarir la sang
del dia fugisser,
s'esbadella la lluna tova
expandint-se en bàlsam d'argent?

No sents com ja el ventijol eixerit
abaixa arran del camp poncell,
i s'en fuig fregant-nos els llavis
amb flaïre de l'esclat vinent?

No veus com, pel virolat fosquejar,
es solemnitza el salze ploraner,
com oració de la terra
que es commou a un rònec batec?

No sents com ja ens agombola aquest tot
al silent càntic del culte plener?

Aquest tot que porta per llàgrimes
plugim de sol ponent;
per somrisos, signes d'estels
ixents;
i per mirades, tremolor seré
de lluna en oci de plaer;
i per paraules
el suau mormoleig
del zèfir que s'esqueixa pel brancatge
i la fullada d'aquest camp ingent...

Aquest tot que se sent tan petitó
com el meu cor suspens,
i ensems tan infinit
com l'ànima que em senc aquest moment!

...Remador, bru d'ombra i nevat de lluna,
seu tu també
al fons fred de la barca.
Deixa que s'eixample amatent
la serenor del cel caigut a l'aigua.
...Tantost, callem,
i sentiràs com al seu si,
àtoms de l'instant, ens eternitzem...

VOLAR...

ARENA

SILENCIOSA veritat
del que sap ser sense pensar.
Vius front l'orgull que té la mar
d'eternitat a eternitat.

ÍNTIMA

No enfiles pas l'agulla altra vegada;
ja has cosit prou.
Mira'm! Tens un mirar tan nou
que en ell senc l'ànima endegada.

Deixa la roba blanca a la panera
cruixint cançons de neu.
Deixa, en bastes, la bolcada primera,
que té un somrís ixent de primavera
en les floretes de l'entredós breu.

Per què t'enrojola les galtes
el to suau de rosa nua?
Què és eixa llum que als ulls esmaltes,
amb tremolaments d'estels sense cua?

I, sota el plàcid fosquejar
del teu somni infinit,
on pressós es vol esclatar
el punt d'alba solar

del teu ansiós esperit,
què és eixe silenci de llunyania,
on, amb flaire de romaní,
sembla que un nadó pelegrí
nostàlgicament s'estudia

les cançonetes velles,
que amb veu d'ànima nova,
tenen la balba foscor de parpelles
sota les quals la llum es cova?

Alça els ulls als ulls meus.
Deixa'm que, enamorat, dins d'ells em veja
ensem que tu als meus et veus.

No sents la roba
alenant olor a neteja?
No sents que la tranquil·litat cor-roba?

Car mira'm, ja lliure d'antulls,
que és teu,
i meu!
el bell futur que et guaita als ulls!!

TRES TEMPS D'UNA VIDA

AL cel gaudia un blau senzill,
com els teus ulls en confiança.
(Jo no capia cap perill
per a malmetre'm l'esperança.)

Al cel brusia un blau pregon,
com els teus ulls en folls inicis.
(Jo no capia com ens són
tan prop de l'odi els sacrificis.)

Senzill, pregon... i ara sols blau
com els teus ulls maduratus.
(M'has fet capir l'eterna pau
on és l'amor flaire de nius.)

ADÀGIO

A Beethoven

JA vespreja...
I l'ombra del salze
fa quimeres d'angoixa pel verd de l'estany.
I és que el sol va abocant el seu calze
en la sina del vespre que estava el seu guany.
I hi ha pau...
Pau de balba tristesa.
De Natura oblidada als sospirs de tardor.
I és que alena una tendra avidesa
l'esclatar de la qual s'assedega d'enyor.
Jo sóc lluny...
Massa lluny del cos meu
que s'ajeu sota el salze on la brossa el sap cosa.
I és que l'ànima em cerca una deu
on rentar-se del càstig de viure'm la prosa.
Lluna i jo...
Lluna i jo incorpori,
som deliri d'un èxtasi en greu rememrança.
I és que el clar de la lluna, il·lusori,
em trau ales a l'ànima en vol d'esperança.
Esperança...
Per què em duus un tast
de llangor d'inguarible metzina d'oblit?
I és que al cor senc colpint-me un contrast
que m'enlaira, a mi sol, pel dolor infinit.

Però el gaudi...

El gaudi és el lladre
que em despulla de joia en un somni eternal.
I és que em véns com la flor de baladre
el verí de la qual trau bellesa real.

I jo vole...

Pel teu viarany
flors i punxes em nafren... i el cos se m'enruna.
I així a sobre del verd consirós de l'estany,
plora idíl·lic amb mi el tou clar de la lluna!

BALADA DE LA RODONA

A la plaça que s'eixampla
sota el foc feixuc del bes
d'un sol de maig pobletà
que al ple migdia s'encén,
la campana de l'església,
amb cruixits de ferro vell,
deixa caure dotze hores
que corren al llom del vent.

Ha sortit de la costura,
en un raig de flors de neu,
un díscoll doll de xiquetes,
rierol de crits novells....!
—I la mestressa medita
quina de totes sap menys—.

L'ampla pica de la font
s'ompli de llibrets arreu,
i l'aigua aprén a cantar
amb tonades de paper.

S'estrenyen les tendres mans
i la rodona, corrent,
n'ha encerclat dins una sola
que roda a contra corrent.

I s'esbrina la cançó:
«—Pastoret, d'on véns
—De la muntanya; de la muntanya.»
Són carícies o veus?

Unes canten preguntant,
i la de dins responent.
I en la cançó, amb innocència,
es vessa un misteri anyenc...

Es mig-riu, amb llavis erts,
la boca fofa del vell
que, a l'alt lllindar de l'església,
fredolicament se seu
per a mullar-se de sol,
fins que visca el raig darrer,
cercant escalf a la carn,
car als ossos ja no el sent...

–I el sol, per a enjogassar-se,
entre el nas i el llavi sec,
li traça a la galta en llum
l'ombra d'un angle indiscret–.

Que aquestes veus van semblant-li,
al record d'anys fugissers,
els catúfols de la sínia
que ell manava amb cansament,
quan li cantaven glops d'aigua
al pacífic safareig...
Cançons on s'harmonitzaven
els seus somnis de jovent!

I a la rodona, revolta
l'alegria a tot esplet:
«Pastoret, d'on véns?
–De la muntanya; de la muntanya.
–Pastoret, d'on véns?
–De la muntanya, de vore el temps.»

El soroll es bescanvia
per un to d'embuixament,
i ara sura en la cançó
un misteriós alé:
«Quin temps fa?
–Plou i neva; plou i neva.
–Quin temps fa?
–Plou i neva i nevarà.»

S'enjonca la cançoneta
pel seny del vell encantat.
Plou i neva en tant de sol...?
Serà neu la pols dels anys,
car ell se sent pres d'un fred
que el sol no pot desglaçar.
«Plou i neva; plou i neva.»
És la pluja del plorar
pels amors que el temps, altiu,
amb son carro va aixafant.
És la neu amb què ens envolten
les dolors i els desenganys...

VOLAR...

«Plou i neva i nevarà»
Sí! Les xiquetes cantant,
flama viva de rialles!
i ell al sol, tot cultivat,
quall de neu amb una brasa
d'un cor a mig alenar...

Pel camí dels moridors,
«plou i neva i nevarà!»

Canta l'aigua de la font,
ballarineta constant.
És la rialla del temps,
indiferent... triomfant...!

VINE; NO T'ESGLAIES

VENIES, pels meus ulls, vers el fons del meu pit,
i, en mirar-te, has fugit.

T'esglaia el meu mirar
que té besllums de nocés?

Si per por a les punxes, fuges del roserar,
mai no colliràs roses!

Al cor del seu verger, Déu em va donar vida
entre flaires ungida,
i entre roses descloses
als peus del seu llindar...

Si llavors fuigc de punxes, mai no hagués collit roses
del diví roserar...!

QUAN DENTE EL NEN

LA lluna li diu al nen:
–El dia que tu ja dentes,
seré llesca de meló
només per a què em rosegues,
així sentiré si és dolç
el càstig de les estrelles.

I han vingut a dir-li al nen
les estrelles més senzilles:
–Des del dia que tu dentes,
com serem bones amigues,
ja sabem que hem d'adormir-nos
cada volta que te rigues.

I vindran a dir-li al nen
les flors breus del gessamí:
–Triomfàrem de capolls
orgulloses del destí,
però ai las!, des que ja dentes
s'esclatem per a morir.

I llavors direm al nen
en el càntic de nosaltres:
–Des que has dentat, videta,
van els besos dels teus pares
a mirar les flors de neu
des de l'alba de tes galtes.

ROMANCET A GUST DEL FILL

SANT Vicent duia una Bíblia,
i en la Bíblia els pensaments.
Tot el món, fulla per fulla,
li contava els seus secrets.
Sant Vicent duia una Bíblia,
sempre oberta per la veu.

Tots els anys, per a memòria
de l'amic de bones gents,
repassem fulles eternes
del dolç llibre dels seus fets,
i en un dia com els altres,
fet solemne per a ell,
tot el viure es magnifica
d'infantils Vicents Ferrer.

I ara, enguany, seràs tu, fill,
un esqueix del seu accent.
Deus pensar que mentre esclates
el teu vers que no comprens,
entre tots els que t'escolten
un poc massa en to fester,
estarà plorant ton pare...
conscient del teu paper!

ROMANÇ DE LA LLUNA EN CASA

LA lluna se'n ve a ma casa,
amiga de la finestra,
i canta llum de gesmils
al buit de la cambra cega.
S'estova en una vagància
flairosa de rosa i cera,
com un sospirar de púber
i un goig d'amorosa vella.

Un llibre a les meues mans
no sé quina cosa feia,
car era en foscó rodona
només amb l'alé a la pensa.
La lluna me besa el llibre
i el llibre confon la lletra;
blancor que tot ho fa blanc
incita l'ombra secreta.

La nit se me fa visible
i em duu a la subtileza
que queda entre l'ideal
i junt a la carn sotmesa.
Es blava, més bé blavosa,
i hom diu que la nit és negra;
el negre no es veu pas gens
i jo veig la nit sencera.

Què dolç se m'escau al front
el raig que la lluna esqueixa!
Què jove és la falda antiga
on Bécquer nafrà l'espera!...
I on és la pau del silenci?
On és la primera idea?

La lluna no diu mentides,
la lluna no és gens sincera.
La lluna tota és carícia
on viu el desig que ens mena.
En ella tot és defici
sucós com l'olor de menta.

La lluna m'entra a la cambra
i senc com es desperesa.
Senyora de confidències,
m'encén sense estar encesa.

...I vull fer una pregària.
La carn crida i se me nega.
Hauré de llançar-me a cloure
els parpres de la finestra!

VOLAR...

DIGNITAT

-UN ocellet ferit?
-No; una flor humil
que deixa lloc al fruit.

CABELLS

OR! Or!... No, no;
Només escuma de xampany...
Sembla un crepuscle massa bo
que s'ha adormit fora de l'any.

CLARORETA D'AMOR

LA xiqueta ha arrencat
totes les flors,
i les ha anat llençant
a poc a poc;
la xiqueta ha arrencat
totes les flors,
com qui cerca un joc gran
que no fos joc.

La xiqueta ho ha fet
caient de cul,
en molt menys que si hagués
de dir Jesús;
la xiqueta ho ha fet
i es creu algú.

Son pare se la mira
amb gest de goig,
i sa mare s'oblida
l'arròs al foc,
i tots dos tenen vida
dins d'aquell cor.

La xiqueta té caire
de serafí;
galtes de coca d'aire,
mel de somrís,
i un cos rodó rodair
d'àngel massís;
la xiqueta té flaire
de Paradís.

La xiqueta s'ofega!
Què té, què té?
De poc s'engul un pètal
quasi sencer.
Son pare s'atrafega,
no sap qué fer;
sa mare, amb por serena,
se burla d'ell,
i la xiqueta enceta
un plor immens.

Ja la xiqueta, mama
que mamaràs,
no deixa parar taula
per a dinar.
Però després de farta,
quan dormirà,
ella i ell, cara a cara,
viuran la pau.

La xiqueta ja dorm
amb son d'infant;
ella i ell, cor a cor,
ja s'han besat.

... ..

Qui nota que l'arròs
fa gust de socarrat?

MANIA

TINC la mania
de dur la vista cap a terra.
Sembla una greu misantropia
que se m'aferra.

La terra eixuta,
terra aplanada de sendera,
em diu la dèria absoluta
d'ésser sincera.

Ella, suau,
es va oferir a un peu benigne,
i els peus, després, li han fet esclau
el millor signe...

(Sempre la clara
concepció que no s'abreuja
pren un plural que la fa rara
fins que la greuja!)

...i, passa a passa,
rep la supèrbia feixuga
del que essent poc es creu ja massa...
Ombra d'arruga!

Res no medita
com eixa terra en sacrifici.
Es vital ànsia finita
en pur inici!

Ella i jo, pobres,
tenim bons somnis sense meta
quallats al dur de mortes obres
quasi d'asceta.

Jo sóc mutisme
i ella veu ferma com carn bruna;
però no hi ha un paral·lelisme
de sol i lluna?

I no té joies
la nostra fòssil petulància...!

... ..

Té el marge tou margaridoies
cantant prestància;

té tendre nèixer
d'inútil herba en innocència
que, humil, li ensenya el bon conèixer
a la ciència...

VOLAR...

Però ni el savi
no sap que el marge en les senderes
és la carícia d'un llavi
a les dents feres.

I jo voldria
saber només tal ignorància.
Però ja tinc la greu mania
de la importància...!

L'ànima és veritat.
Què importa la mentida!

LA INQUIETUD EN CALMA

(1945)

*A la memòria del meu pare,
mort, sobtadament, quan
els versos se m'esclataven.*

La memòria, encara

DES QUE VAS MORIR

PARE: la nit és ja massa llarga.
L'ombra vençuda del desconhort
fa més autèntica i més amarga
l'omnipotència de la mort.

I en mi ja, pare, res no t'espera;
m'esperes tu per la fi dels anys,
mentre que a mi cada primavera
se m'esgavellen ocis i guanys.

No vaig capir el fred de l'abisme
fins que la mort va vindre per tu.
Suara sé que el màxim proïsme
el té l'instant de tornar al nu.

Somnie viva la fi del viure,
i l'ala justa del meu anhel
rebel·la l'aire de l'alé lliure
amb un defici de món i cel.

M'és tot feixuc: la carn i la idea.
Què t'has fet, pare, meta o camí?
El gest suspens que el record recrea,
te sent estel del retorn a mi.

Totes les llàgrimes, sense febre,
m'adverren mots sota la cançó.
Pel teu taüt els meus planys van rebre
un ritme pròdig d'oració.

...Pare: on ets des de l'hora muda?
On ets, ai las!, des del bes de neu...?
Tinc la memòria tan retuda
que te crec llum en la llum de Déu.

AQUELL COMIAT IMPREVIST

PARE: la teua última besada
va ésser per a mi.
El temps estava clar, com una albada
de qualsevol matí,
quan em feres, a mi!,
la que fou, ai las!, l'última besada.

Anàvem al treball de cada dia
i al goig de cada instant.
Amb nosaltres, oh pare!, se'n venia
la intimitat amant
del goig que cada instant
ens posava al treball de cada dia.

I amb l'habitud de joia coneguda,
ens diguérem adéu.
Pare: tota l'herència rebuda
de ta pròpia veu,
fou la d'aquell adéu
que ens diguérem amb joia coneguda.

Després..., el res del tot. I una besada
per llum del desconhort.
L'essència fidel, assaonada
contra el buit de la mort,
fa llum del desconhort,
pare, la teua última besada.

EPITAFI SOBRE UN VOL D'ÀNIMA

VIDA, si encara estàs viva,
viu, car la mort no és ningú.
La tomba definitiva
només està dins de tu.

La suite, ara

Sonates

1^a.

SONATA DE L'EUCARISTIA

Al P. Joan Bta. Bertran, S. J.

I. Andante del pa i el vi

És el pa; t'espera encara
amb els límits de la forma que s'empara
sota el signe del moment.

És encara només pa, que ol i pesa;
és humil, substancial, com la puresa:
sense orgull i sense rent.

I és el vi; també t'espera
des del gaudi de l'exacta borratxera
d'un misteri que se rep.

És encara només vi, suc i presència;
és senzill, essencial, com la decència:
de principis i de cep.

A la taula,
ja després de les paraules, la paraula
Tu la dius.

I la Pasqua te corprén i t'angunia,
fent del pa i del vi l'eterna Eucaristia
per als vius.

II. Rondó transsubstancial

SENYOR: estàs amant-los des de la vida;
suara se t'esclata simple i humana.
A Tu, carn del misteri, se t'agermana
la passió de l'home ja definida.

I la sendera eterna se t'agermana
als senderons de l'hora ja definida.
Ets Déu i vols donar-te des de la vida
per redimir la vida simple i humana.

El pa i el vi són Pasqua ja definida;
per voluntat del Pare, se t'agermana.
I –Cos i Sang– ta Vida simple i humana
està amant-nos –divina!– des de la vida.

III. Adàgio del Cos i la Sang

FILL de Déu, Déu fet home; tot ho duies previst.
Ta paraula, desclosa com les ales amigues
sobre el pa i sobre el calze, els consagra i revist.
I a les dues espècies, Tu sencer, et prodigues,
Cos de Crist, Sang de Crist.

Realment, veritable i fins substancial,
t'has lliurat a l'ofrena que descriu l'hora ortiva
i l'ocàs inefable del missatge carnal.
Ets en cos inequívoc; ets en ànima viva
i ets en punt divinal.

Cos de Crist, Sang de Crist; abans d'ésser en creu,
fas l'herència justa de la fi i de l'inici.
L'or, l'encens i la mirra escalfaren la neu,
i ara Amor ens convida a l'etern sacrifici
de Déu fill, d'home Déu.

IV. Marxa de fe

CREC, *Corpus Christi*, crec en l'eterna,
en la humana redempció.

Des de l'abisme, una lluern
és l'esperança de cada jo.

Ramat d'enigmes, ona per ona,
cantem a l'ombra la fe en la llum.
Per Tu la vida ja se'ns perdona
amb el teu gust i amb el teu perfum.

L'Hòstia, dolça com una mare,
encén la fe de l'amor senzill.
Per a concebre l'amor del Pare,
l'Eucaristia me dóna el Fill!

2ª.

SONATA DEL GOIG DIARI

A Josep Mª. de Casacuberta

I. Minuet de lluna

O CIOSES hores,
cor d'amor en pau.

La lluna té vores
de silenci blau.

Dolç desig florix les mans.
Tot gaudix del just descans.

I les hores
fan del blau,
pau.

La llum de la lluna,
tendra com un bes,
fa per la nit bruna
ritus del no-res.

Viu alé de passió.
Sang de flors d'il·lusió.

I la lluna
fa del res,
bes.

Calda trilogia:
lluna, jo i tu;
la nit pronuncia
els tres noms en u.

Llum i ombres de l'amor.
Goig d'anar a la dolor.

Trilogia,
fes de l'u,
Tu.

II. Al·legro d'alba

L'ALBA
sorprén la nota
balba
del blau que es nota
nu.

Bella,
per tot el riure
d'ella,
m'hauràs de viure
tu.

Les ombres mortes
als peus del sol,
desclouen portes
al nostre vol.

Tova,
com una flama
nova,
la fe m'ablama
teu.

Mira
que el goig és una
pira
on cau la lluna
breu.

S'esclata l'hora
que canta el sí.
Tu i jo, alhora,
som un camí.

III. Rondó de sol

EL sol eixampla l'hora pel goig de viure
i torna més sincera la veu amiga.
Claror que delimita els grans d'espiga
que fan el pa diari de l'home lliure.

La flama que assaona els grans d'espiga,
encén la carn solemne de l'home lliure
que sembla l'esperança pel goig de viure,
i guanya a la collita la veu amiga.

El sol nodrix la saba de l'home lliure,
i la saba de l'home, els grans d'espiga
que canten per sa casa la veu amiga
i fenyen la fermesa pel goig de viure.

Va fent-se espesseïda la veu amiga
i sona més exacta pel goig de viure,
quan vibra la puixança de l'home lliure
que troba el sol que daura els grans d'espiga.

El noble pa diari de l'home lliure
que ama i sacrifica els grans d'espiga,
mereix tornar sincera la veu amiga
i el sol que eixampla l'hora pel goig de viure.

IV. Larghetto de vesprejar

ARA porta el vesprejar
els raïms que ha fet la pròpia verema.
Per al gaudi del descans, podem brindar
el vi dolç de les besades amb el calze del problema.

Tastarem el goig humil del temps madur,
i sabrem que el món alena a cada cosa
Per a torres i castells d'amor segur
sobra lloc a la corol·la d'una rosa.

Tot el blau del sol ponent,
s'enojola com nosaltres galta a galta.
Sobre el gaudi se'ns atura el pensament
de l'arrel que entre tots dos portem més alta.

Vesprejar..., camí d'anhels
casolans, voluptuosos i rendits com el crepuscle.
Sobre el blau s'han abocat els ulls d'estels
que la nit ens porta encesos sobre el muscle.

L'horitzó se torna boig
amb la lluita de colors d'ales descloses amb recança...
I tu i jo ens acarorem al nostre goig
de diària esperança.

3^a.

SONATA DEL NU

A Miquel Dolç i Dolç

I. Adàgio al nu d'home

CONSCIÈNCIA justa del triomf del teu nu;
harmonia dels músculs, majestat absoluta.
El teu fang té la força de l'enigma que du.
L'ampla pau del principi i l'afany de la ruta
es conjuguen en tu.

Per un bíblic defici, tens un gest desvagat,
i l'atàvic conflicte t'ha donat massa flama.
El teu nu s'assaona per a véncer l'edat,
i la set creativa te turmenta i t'ablama
sota el jou del pecat.

Qualitat homenenca és la fe que t'atrau,
i la lluita amb l'abisme, qualitat masculina.
Tens la ingent rebel·lia del teu nu massa esclau,
i el sublim misticisme de l'espera divina
que eternitza la pau.

II. Rondó al nu de dona

EL goig de la mirada, viril i tendra,
s'eixampla en el misteri de vore't nua,
cercant la causa honesta que perpetua
la vital aliança de mirra i cendra.

El seny projecta signes que perpetua,
sentint que el cor s'ofega de mirra i cendra
sota la força inútil, viril i tendra,
de la pregunta encesa de vore't nua.

I el ritual magnífic de mirra i cendra,
i l'horitzó impossible que perpetua,
advernen l'alimara de vore't nua
per véncer l'embranchida viril i tendra.

Ultra la primavera de vore't nua,
la tardor pot sentir-se viril i tendra;
la vida té el concepte de mirra i cendra
esclau de la fe simple que perpetua.

I així, substancioses de mirra i cendra,
l'ombra i la llum fan l'hàlit que perpetua
l'inconscient misteri de vore't nua
i el goig de la mirada viril i tendra.

III. Andante als dos nus

...**I** la vida potser té cada episodi
cor·lligat per eixa mena imperiosa, quasi d'odi,
que ha guanyat la il·lusió dels vostres nus.

Alba i nit i nit i alba,
sou la llei que torna balba
la cançó dels vostres ocis, amarada d'un desig massa profús.

Fa sentor de fusta jove i carn de poma
la vergonya que us aviva de la coma
produïda pel camí que ve segur;

car la mort us va dictant cada paraula,
i capiu la missió de fer-vos baula
entre l'hora del passat i del futur.

Sou verema per al vi que esdevé exacte
quan s'aboca a la pregona passió del vostre acte,
fermentant entre el misteri i el delit.

I llavors que ja el respir us fa collita de la vida,
la carn vostra, pel seu fruit d'esclat d'angúnia, s'enlaira
[redimida
de la nit.

IV. Scherzo al nu de nadó

LLUM, llum i llum només,
el teu nu l'acabala
la puresa de l'ala
i la tendror del bes.

Ets l'instant del procés,
carn ni bona ni mala;
però per tu s'iguala
amb el tot el no-res.

Et proclames precís
des de la nit del ventre
fins al sol d'esperança.

I véns al desencís
per tal que el cel ens entre
al clos de la recança.

Nu perfectament net;
glop d'exacta clarícia;
retorn a la delícia
del plor ja desuet.

Sang calenta de set;
carn en pau de primícia;
premi de la carícia
que triomfa del fet.

Essència d'essència,
gràcia inadjectiva
de la veu evangèlica.

Per tu viu la presència,
reminiscent i activa,
de la virtut angèlica.

SONATA EN PROFUND

A Manuel Sanchis Guarner

I. Adàgio en silenci

TOT silenci, silenci. Cada càntic vençut
posa cor al silenci... I el silenci no calla!
És la veu que somnia fer un cant absolut,
per al qual duu silencis d'un silenci que esqualla
l'agre dol d'ésser mut.

És l'amor inefable: recollida la veu,
esclatada la idea, recollit el criteri.
No és pas font ni riuada, sinó si de la deu;
no és pas joia en gatzara ni neguit en misteri,
sinó ànsia en Déu.

Tot el verb fa la lluita contra el propi caliu;
conscient d'optimisme, es fa greu la paraula,
i s'atura i es crea... i sospira i no es diu!
I, oh silenci..., silenci! Gust d'alé, cor i faula,
sonorosos de niu.

II. Rondó en seny

I el silenci descansa l'ala rendida,
amoinant la causa d'efecte anàleg,
mentre el seny pronuncia l'autodiàleg
sota el signe de l'ala que estreny la vida.

Però el seny no destrua l'autodiàleg
que clou l'albir inútil que estreny la vida,
i no pot deixondir-se l'ala rendida
que cova llum i fosca d'efecte anàleg.

Per contra la platxèria que estreny la vida;
per contra el gest que afua l'autodiàleg;
per contra cim i abisme d'efecte anàleg,
oh seny..., oh seny! Empenta l'ala rendida!

III. Scherzo en afany

FUIG, seny, que aquesta llei
constreny la positura.
L'afany sent la fretura
de véncer el remei.

Oblit d'esclau i rei,
i altura, més altura!
Cercar una pastura
d'estels sobre l'herbei!

No cal fer-se a la vela
si l'àncora la zela
feixuga d'averanys.

Els vents amen la pira
i el cor és la guspira
d'arrels a flor d'afanys...

Qui nafra el pur esglai
d'amar la bagatel·la?
L'afany trenca l'ombrel·la
i acara tot l'espai!

Qui pensa dur l'esplai
al cercle d'una cel·la?
L'afany sempre es rebel·la
per sobre el crit del mai!

Qui mena vers el tedi
la sang de l'intermedi
que signa el curs dels anys?

El viure es lliura àvid
i l'oci esdevé gràvid
d'afanys... i més afanys!

IV. Andante en esperança

I a la fi –corol·la justa que caldria–,
l'esperança s'adelita cada dia
quan l'afany desclou les mans,

mentre el seny, que s'agombola entre les dèries noïbles,
s'embriga dels ferments imperceptibles
del silenci fet descans.

Baldament per flor i llum no hi ha fal·lera pariona,
una arrel, meravellosa per pregona,
les fecunda tot ensems;

car si l'àncora en desfici
inquieta aquella vela de l'inici,
l'esperança porta l'ímpetu dels rem!

I els sentits fan captinença de perfecte pidolaire
amb un aire
sugerit d'il·lusions,

perquè el viure els fa la gràcia d'origen,
freqüentada pel vertigen
d'horitzons.

5^a.

SONATA DE LA MORT

Al P. Miguel Batllori, S. J.

I. Adàgio d'imprecació

IMPASSIBLE deessa del silenci carnal;
ancorada paraula on el límit és nici.
Amb l'insigne vertigen del fracàs natural,
ets la suma de l'obra i el final de l'inici
sense espai ni final.

Elegància d'ales sense vent definit;
veritat de la fruita quan l'arrel és esclava.
Ets més greu que l'enigma d'ombra i llum de la nit
i ets suau com la idea d'atmosfera que és blava
fent-se cor d'infinit.

La justícia freda que t'activa les mans,
executa deficis que somnien la gràcia.
Colossal signatura, veu i flama d'humans,
ens ofrenes l'abisme d'ofegar la fal·làcia
dels perquès i dels quans.

Païsatges il·lògics sota l'himne de neu;
de vessall d'axiomes d'infidel perspectiva;
esperança vençuda quan el crit perd la veu...
Ets la roca trencada on sentim pura, viva!,
la pregunta de Déu.

II. Andante d'inferioritat

...I sabem que no vindràs amb la pruija que s'oposa,
car sentim que vas venint per cada cosa
que va fent del vui l'ahir.

Ets la mà, cruel i fàcil, que ens esqueixa
cada goig i cada queixa,
per l'afany de definir...

Digues, ètica d'amant imprescindible,
quan l'instant que fa possible l'impossible
ens deslliure del no-res de l'ésser breu,

aquest calze d'home forma,
buidat ja del vi de l'ànima per norma,
serà teu?

Quan adveres la nuesa desueta
a l'origen de la qual s'esclata el gaudi de la dreta
o la flama de l'esquerra del rebuig,

quina llei de voluptat es desendega,
mentre tu punyixes l'aire que s'ofega
–quall a quall– sota l'enuig?

Ens amagues la tenebra que panteixa,
i la fas l'amagatall de tu mateixa
per sotjar del viure estant;

però l'èsser veritable,
descriptible o inefable,
pot dormir a sobre teu un son constant?

Dus la flaire des del cim de la muntanya
fins la gorja que comprén la teua entranya,
sense mèrits d'aiguavés;

i és que tu, sense presència capida,
et marides a l'albir de cada vida,
bes a bes.

III. Scherzo quasi foll

L'HOME lliura l'esplet
dels camins vers la fita,
a guanyar la collita
de cobrir l'esquelet.

I es gloria del fet,
quan la forma descrita
és l'embat que l'incita
a befar del secret.

Quina dolça metzina
fornix la teranyina
dels ossos amb la carn?

En rendir-se la terra,
la carn serà desferra
i els ossos seran l'arn.

Perquè tu ets el no,
asomat, però recte,
que despulla l'efecte
del sí de cada jo.

I baldament el to
cerca l'accent perfecte,
quin cervell va directe
del roí vers el bo?

No ets la llum ni l'ombra,
car la balba penombra
desclou el contrast llur.

Ets humana fal·lera
de crear la sendera
per contra del futur...

Si l'ombra s'ha marcit
i la llum s'angunia,
quin sentit t'esbaltia,
follia d'enfollit?

...Per sobre l'esperit,
oh, follia, follia
de tindre't cada dia
i amar-te cada nit!

Car et tenim ben lliure,
per a vida del viure,
com himne triomfal...

I la dansa macabra
broda l'abracadabra
a cient del final.

IV. Marxa de promissió

O H, Mort! La vida se'ns arraïma,
emoció per emoció.
Tota t'odia, tota t'estima
amb ideal contradicció.

Sovint ens xopes de profecia
el feix dels lustres de cada nit,
l'afany dels segles de cada dia...
ales de joia per al neguit!

Ultra la flaire de terra pobra,
vesses la flaire del fruit que ve.
Tu no pots ésser la fi de l'obra;
tu ets la fi de tota la fe.

Anem a tu per totes les coses,
desfent lligams del sentit previst.
No podem témer les teues noces
els que t'amem rera el pas del Crist!

Ja no ets pas la platja de l'ona,
car no cal ésser-hi escumejant.
El Casament sense pariona
va fer de tu l'esclat de l'Amant...

Collirem gaudi, foc o desfici,
segons l'arrel treta de la Creu...
Ja t'anem, Mort, porta del Judici.
Espera, Mort, mirada de Déu!

6^a.

SONATA DEL XIPRER

A Miguel Adlert Noguerol

I. Andante acollidor

PELS camins del caminant corferit d'aire,
hi ha el descans de sospitar la teua flaire
recollida i maternal.

Tu estimules l'horitzó de les idees,
i freqüentes i recrees
el triomf impersonal.

Tu, senyor d'irreversibles paradoxes;
tu, senyor de fins exemples ortodoxes,
ets com ets per cadascú.

Saps que el viure són potències revesses,
i t'arreles i te vesses
fent-te tu fugint de tu.

Ens aculls al teu silenci solitari,
confessant-nos un calvari
sense cap esglai convuls.

Colossal missioner d'amor encesa,
ens ofrenes una flama d'agudesa
atiada al propi impuls.

Deslliurat de les llegendes, les històries i els mites,
ets la imatge de les forces no descrites,
ets l'espiga d'uns quants segles fets anhel.

Cada rama i cada arrel, són un afany que s'aconsella;
cada gàbula, una llàgrima poncella,
i tot tu, un desig de cel.

II. Rondó elegant

L'AGILITAT solemne del paísatge
ateny la signatura del teu aspecte,
com un missatge estètic del gest perfecte
o com un gest perfecte per al missatge.

El posat de supèrbia del gest perfecte
et pren una escaiença per al missatge,
com si fores un clàssic del paísatge
fent les coses esclaves del teu aspecte.

I ets tot fidel al signe per al missatge,
i des de l'elegància del gest perfecte,
enlaïres la pregària del teu aspecte
com un cartoixà gòtic del paísatge.

III. Adàgio voluptuós

SERENOR inquieta de gaudit pensament;
canelobre de formes d'un desig d'impossibles.
Ets la dèria inútil que somnia potent
el defici de viure contra els punts definibles
de passat i present.

Ablamada disbauxa triomfant de sentits;
harmonia funesta d'aptitud i figura.
Ets el símbol de l'home abellit de neguits:
la presència verda per a l'hora madura
de records i d'oblits.

Afermat a la ruta, ets tot tu passió;
ets tot tu goig i lluita, afermat a la terra...
Carn i sang orgullosa d'ésser flama i tió;
fosc delit del gust propi; pau d'un himne de guerra;
voluptat del perdó.

IV. Marxa fúnebre

ASSAONAT de preceptes vagues,
dus les arrels al millor escriny,
on l'home cau per les ziga-zagues
emmetzinades de seny i enginy.

Llavors adveres la greu nuesa,
retuda l'ombra i en pau el cos,
i tu treus saba de la certesa
i fas esvelt el crit del repòs.

Saps que els ocells que descriu la vida
no poden jeure ensorrats de nius,
i ets llur cantúria reverdida
feta silencis intuïtius...

Adducció de l'espera justa;
submersió pels alats tiranys...
La flaire humil de la teua fusta
no és reductible al procés dels anys.

Estén arrels sota gleva grossa;
soterra els teus instints d'abraçar.
Estén un braç per a cada fossa;
que cada cap hi pugua esperar...

Car tu, xiprer, perquè se't regala
cada defici del tot que creu,
ets el sospir detingut en ala
entre el misteri de món i Déu.

I l'amor, sempre

ESPERANÇA A PENES

...**S**í; jo t'esperaré
recollit d'enyorança,
com espera la fe
la millor esperança.
Sí; jo t'esperaré,
seré.

Tot seré, com el suc
de llàntia votiva,
pel silenci que duc
de l'ansia captiva.
Tot seré, com el suc
que puc.

I vindràs a la fi,
sense ales ni roses,
tota tu feta vi
de la sang de les coses.
I vindràs a la fi,
a mi.

A mi, que tinc l'amor
com un àngel possible,
que m'ha fet del dolor
un descans definible.
A mi, que tinc l'amor
d'enyor...

Per això, tu vindràs
a l'enllaç del meu signe,
trabucant-me el fracàs
pel triomf més benigne.
Per això, tu vindràs
pel pas...

Que a l'ombra de l'adéu,
el meu viure t'espera
amb el misteri breu
d'eterna primavera...
Que a l'ombra de l'adéu,
sóc teu.

D'ADOLESCENT PRIMÍCIA

ELLA estava asseguda sobre l'herba;
el cap abandonat al meu genoll.
Els cabells eren gràcia odorant
d'una seda de sol i de fenoll.

Ella estava asseguda sobre l'herba,
i, com tenia el cap al meu genoll,
sabia els alegrois dels seus cabells
amb l'onejar tranquil que es mor un broll.

Cap objecte ni cap criteri d'ombra
no feia intenció de pensament.
Era l'hora suau de primavera
i un clar de punta d'alba per accent.

Cap objecte ni cap criteri d'ombra,
i, com era en silenci el pensament,
era nostra, molt pura i molt sincera,
la missió fraterna del moment.

Li vaig dir, infantil, que la volia;
ella, en pau, va descloure'm els seus ulls.
Va semblar-me una joia violenta
somniada en un goig sense aldarulls.

Li vaig dir, infantil, que la volia,
i, com va obrir tan tendres els seus ulls,
va fugir-me en un vol ofegant flames
el caprici rebel dels meus antulls.

És que jo –imbecil– ja em creia home;
ella un ideal lluny d'intenció.
Fou com l'aguila mare que a les ungles,
per compte d'un cabrit, duu el fill nadó.
És que jo –imbecil– ja em creia home,
i, en vore-la tan lluny d'intenció,
vaig sentir-me una flama en tota l'ànima
com la flor que esclatés redempció.

Ella tenia els llavis senzillíssims;
quiets en exemplar somris de pau.
Em va deixar l'anhel del meu desig
amb l'alta voluntat d'ésser esclau.

Ella tenia els llavis senzillíssims,
i, saberen somriure'm tan en pau,
que el meu bes va morir-li sobre el front...
I el sol es féu tan blanc... i el cel tan blau!!

PELS CAMINS DEL TEU CAMÍ

VULLC recórrer cada dia
el silenci cor-robat dels teus camins;
vullc refer la poesia
colossal de descobrir-te cor endins.

Vullc, amb l'hàlit que t'arbora,
desgrenyar tot el sistema que m'estreny,
i enlairar per sobre l'hora
el defici de les ales i del seny.

Que la nit del meu problema
es delixca contra l'alba del teu cos,
fermentant una verema
de vi nostre, fet de carn a força d'os...

Vullc poder anar-te sempre
i arribar-te..., arribar-te potser mai.
Tota l'ànsia jo l'empre
fent-la fites entre els gaudis i l'esglai.

Tu no saps que l'amor nia
tot covat a l'impossible de la fi?
...Per això vullc cada dia
descobrir-te pels camins del teu camí!

LA LLUM AMB L'OMBRA

EL cel colora la ineficàcia
del meu esport a contracorrent,
i cada dia me duu la gràcia
d'un nou fracàs per al pensament.

Espere l'alba, músculs a l'aire,
àgil de llum abans del matí;
però un defici de pidolaire
se me rebel·la contra el camí.

El sol proclama que cada cosa
és una esclava del goig novell,
i cada múscul és una rosa
que té la tija en el meu cervell.

L'hora i la carn van, mitja per mitja,
amb l'energia per tarannà,
però hi ha el dubte d'una calitja
pel meu panteix inspirat d'humà.

Quins pessimismes irredimibles
fan l'optimisme que porte clos...?
L'ànima vola pels impossibles
del paisatge precís del cos!

EPITAFI SOBRE UNA FLOR DEL CAMÍ

UN cor està descansant
a l'ombra d'aquesta flor.
No l'esfulles, caminant,
que mataràs l'altre cor.

EPITAFI SOBRE UNA FLOR LLENÇADA

AMANT, trepitja'm..., que en mi jau,
marcint-me amb flaire del no-res,
la sang florida d'una pau
que va morir en fer-se bes.

DESENCÍS

Jo m'estava quiet,
i els camins em venien a la vida
esclatant-me l'afany d'aquell indret
on les ales s'estenen sense mida.

Quiet m'estava jo,
però els rius impossibles del desfici
vorejaven de sí tot el meu no
que fitava triomfs de precipici.

M'eren veles les mans
i m'ancorava el cos cada missatge...
Convençut que la pau no és el descans,
vaig hissar-me lluitant a tot oratge!

Els vents dels afalacs
em gronxaven al gust de l'esperança,
i em vaig abandonar als gests manyacs
de les ones amants de la bonança.

Cada idea un esqueix,
vaig florir-me una mar de costes fosques.
I una alba, mariner de mi mateix,
vaig sofrir el naufragi entre les roses...

Ai las, boig de mi! Boig,
enlluernat d'enginy per a l'eufòria!
La metzina pitjor és la del goig
voluptuós de pròpia victòria...

EPITAFI SOBRE UNA FULLA ENTRE PÀGINES

POCA cosa és una fulla
per a llosa permanent,
però l'ànima es despulla
quan soterra un sentiment.

NEGUIT?

AQUEST bon home de paraules
que, amo meu, creix i decreix,
té un trist posat amic de saules
i un cansament de mi mateix.

Passen els dies, com aloses
rabents al joc d'amunt i avall,
i aquesta carn va per les coses
fugint del cim i de la vall.

Trie l'afany del mediocre;
l'únic afany sense virtut.
Que el sol és or? Jo el mire d'ocre;
fugint del guany no es cau perdut.

Ja em sembla dolça com els dàtils
la intel·ligència imbecil;
fent els pecats petits, bursàtils,
després no costa el fer-se humil.

Llança'm, Déu meu, de ports i cales;
trenca'm, Senyor, cada camí...
Així vindré devers les ales
que s'angunien dins de mi!

PERSEGUIR O ESPERAR?

Jo volia trobar el port de l'alba,
i em vaig fer caminant contra la nit.
Cada passa novella era més balba,
i se'm tornava estel cada sentit.

Avançava quiet, barca de lluna
sobre la mar en pau d'un son d'ocells...
Quins remes m'acoltellaven la fortuna
d'oblidar els camins signats per ells?

...I em va trair la folla confiança,
esclava del triomf del pensament,
car a l'esclat del dia d'esperança,
em vaig trobar el cor sobre el ponent...

SENZILLAMENT I CORAL

A Josep Sanç Moia

LA paraula *bonhomia*
sembla treta per a vós.
Vós cloeu la poesia
d'un sol cor fet per a dos.

Si el món fós per al que sent,
quant vostre seria el món!
Però ací naix el creient
a sofrir pels que no ho són!

Sé que a la vostra modèstia
la lloança és ben feixuga,
malgrat que en vós la molèstia
us pulsa el cant d'una fuga...

Per què no voleu que es diga
del guany del vostre sembrar?
Preferiu donar l'espiga
i anar vós a espigolar!

Per això hi ha tanta flaire
quan el silenci us sorpresa
i inclineu el front en caire
de rebre un somni que us besa.

Llavors la grenya canuda
i la fesomia blana,
ens duu l'emoció muda
d'una estampa franciscana.

I no crec massa sublim
el pensar que sou un místic,
car vós sou com un raïm
nat per a suc eucarístic...

Us lluu al seny devoció.
Un rosari feu l'ofici.
Feu la parla oració.
i de l'obra, sacrifici.

I és que sou només un cor
reblit d'ànima a vessar,
on el gaudi porta plor
i és un gaudir el plorar...!
... ..

Rebeu aquest bon fermall
del meu anímic missatge.
M'he volgut creure mirall...
per sentir la vostra imatge!

LA IL·LUSIÓ

SUAUMENT has vingut, Il·lusió,
a la misèria del meu destí.
Has vingut amb el goig de la cançó
que la pau recreava per a mi.

Però la pau només sabia estar
senyora invulnerable del meu seny,
quan el cor era net de sospitar
la bella crueltat del cos ferreny.

Per això, noble amiga Il·lusió,
m'espardix a cada instant el nu
sobre el qual se t'enfreda la cançó
que m'eixala el fracàs de tota tu.

M'has demanat l'almoina del sentit,
i t'he donat els meus sentits només.
...I un sobresalt m'ha condemnat la nit
a viure sense l'alba del teu bes.

La quimera perfecta del meu fang
t'ha pres l'ombra mortal de la cançó,
i me la diu amb gust xopat de sang,
oh, pròdiga i fidel Il·lusió!

JO SENSE TU

(Poema de l'absència present)

(1948)

A tu

La confidència insospitada

JO SENSE TU

Jo sense tu. Quin trist silenci
fan els sentits
afeixugant-me cada passa
sobre l'ahir!

Que bé que et mire
cap al record!
Estàs exacta,
tu, nit en lluna, dia en sol.
Però ara et mire
amb un cansanci sense nord...

Jo sense tu, a l'ombra inútil
d'un pensament,
llance la xàrcia
del meu després
sobre les hores
revirescents.

I és una pesca peresosa,
sense retorn...
Sota l'estil de cada vela
hi ha un transtorn
esbiaixant per cada borda
la solitud del pescador.
Pesca d'afectes que agonitzen
trets de la mar del teu amor!

Jo sense tu. Quin gros solatge
manté la sang
a to dels polsos
del meu passat?
Encara alena
la teua carn
–com una flama
massa lleial–

per la tempesta d'aturar-me
al vol dels ulls
des d'aquest jo feliç per fàcil,
jo sense tu!

FIDELITAT

I encara estàs fidel!
Ets fidel a la teua veritat
vista en el meu espill
quan vencia el perill
de la realitat
que ara m'indefinix amb el seu zel.

Encara vas a tu,
oh verge del teu cos,
arbre de tu mateixa sense empelt!
Quin nord et crida esvelt
que els estels dels sentits se t'han desclòs
amb un pomell d'espurnes del teu nu?

No mires senderons,
que l'espill el sostinc
al zenit que et creava en el meu maig.
Però no vingues que jo ja no vaig,
i no te'n vages que jo ja no vinc.
Està-te en flor del fruit d'il·lusions.

No preguntes al vent
pel pol·len que fa el vol,
ni a la saba pel goig brutal del fruit.
Si et bronz el bes humà com un descuit,
cal rentar-te la forma sobre el sol
del migdia aturat al pensament.

Està-te, sí; està-te com t'estàs
arrelada al triomf sense conhort,
i així la destemprança de la vida
serà només la mida
que estén el naixement fins a la mort
que ha de dir la paraula sense pas.

Està-te, oh fidelíssima! El no-res
que suara et pertany,
cal que et signe el festeig indecebut
fent de la joventut
copa del desengany
per al brindis feliç contra el després.

... I jo creuré com crec.
El teu fang serva el ritu dels meus dits
que et feren lliure... Lluita alada en pau!
No hi pot haver amor senyor ni esclau,
i ara estàs amorosa d'infinits
perquè et vaig treure l'aigua... que no bec.

RECORDAR?

No ens calia el record;
per a què? A l'oratge
no li cal que els ocells
reflorixquen les branques;
el càntic pur
li alena el cor a l'acte.

No ens calia el record;
esperar, sí.
Al viure no li cal el plor,
sinó el sospir;
al plaer no li cal el riure,
sinó el somrís.
Per a estimar l'instant
no cal l'ahir,
sinó esclatar
des dels sentits.

No ens calia el record,
i ho sabíem ben bé.
Ens mesuràvem la felicitat
abraçats al pressentiment
del solitari
després...

Però el record
ens queia com la carn d'un bes
que ja
s'ha fet,
i record a record
-o bes a bes-

anava
formant-se el cos
d'aquest amor
ja tot record!

Des d'aleshores,
callat
com una festa de l'amor,
sé que els records són el cabal
d'aquesta saviesa
d'enamorat!

ESPERAR!

ESPERAR, sí;
esperar... esperar
què?, què!?
Qui sap!
Una vaga sensació
amb gust d'eternitat,
recolzant l'esperança
sobre el passar
feliç,
sense combat.

Esperàvem alígers
pels aires immaturs
del goig perfecte.
Jo estava nu
des del cor al cervell,

i tu
tenies
els ulls
ben envaïts de mi.
Si ens parlava el futur,
ho feia a cau d'orella
amb l'horitzó vençut.

I esperàvem... les mans en flor
i el cor als llavis!
... Després, ai las, les flors es desfullaren
desficiades entre els vents contraris,
i el cor va caure al pit
esclau dels llavis... només llavis!

Del primer bes

TRES SONETS D'UN SOL BES

I. Devers els llavis

CRÉIEM que era tot nostre, menys la pau.
Com l'alba despertada amb els ocells,
la sang ens feia vols massa novells
devers el cel coral del nostre blau.

Les ballestes del goig, primer i brau,
tivaven ansioses llurs cordells
i del buirac del cor, a desgavells,
les fletxes ens creuaven l'aire esclau.

És que estaria als llavis la collita
d'aquella inquietud per aturar
el delit de l'instint sense sospita?

És que estaria als llavis el guanyar
l'aurèola d'amor sobre la fita?
... I als llavis –teus i meus– vàrem anar!

II. (Parèntesi)

(EL cel tenia faç de primavera
i el riu trencava espills de sol ponent;
l'horta deïa un perfum de pensament
i el punt trobava un mot sense dreuera.

Per l'hora i per l'oratge, la fal·lera
d'esclatar en la sina del present,
amanyagava un verd feliç pel vent
tendral de l'esperança sense espera.

Diria's que era carn el paísatge
i saba la puresa de l'instant
amorós de secrets en prometatge.

I un parèntesi en flor brindava el cant
de l'hora aquella dins d'aquell oratge,
amb la vida del viure sempre amant.)

III. Ja érem als llavis

I sí..., estava als llavis, immatura,
la collita en la terra de tots dos.
Mes ultra el fruit dels llavis, capciós,
ens calia arrelar la positura

i els braços foren rames a l'altura
dels nius de l'esbatec més ansiós,
i els cossos un sol tronc esponerós
pel suc puixant del goig que transfigura.

Però la pau... la pau tampoc no hi era!
Sovintejava l'ala de l'excés
l'aire de la tastada primavera,

i els llavis, més golafres del després,
li esclataren corol·les a l'espera
sobre el misteri agut del primer bes.

DOS RONDÓS EN SOSPIR

I. Tu

I llavors sospirares sobre el meu muscle.
El bes et despullava l'alba del viure!
Nua de tu mateixa, sentires, lliure,
com et reviscolaves contra el crepuscle.

Quin cant sense paraules sentires, lliure,
en restar ablamada contra el crepuscle?
Quin núvol eixalares sobre el meu muscle
quan se't va estremir nua l'alba del viure?

Esdevingueres torxa contra el crepuscle
i dins teu, lluminosa, sentires, lliure,
com se t'assaonava l'alba del viure
amb el sospir que feres sobre el meu muscle!

II. Jo

JO també et sospirava, vora l'oïda,
el tendre misticisme de l'esperança.
El bes va assuavir-me la delectança
d'una fuita d'enigmes sense ferida.

Com em va prendre l'ànim la delectança
d'homenenc aturar-me sense ferida
per acariciar-te vora l'oïda
l'himne sense paraules de l'esperança?

I el meu cor em sagnava sense ferida,
assaborint les venes la delectança
del tendre misticisme de l'esperança
que em feia sospirar-te vora l'oïda!

I UN ADÀGIO EN PLOR

EL silenci dels llavis ens negava el del cor.
Ni sospirs ni besada no ens semblaren conquesta,
que el capvespre abaltia les deixalles de l'or...
Un calfred d'al·leluia t'adverava honesta,
i et donares al plor.

Fou un plor inefable! No et bleixà el patiment
ni cap vinsa en pruija no et quallava solatge.
Cada llàgrima, lenta, t'augmentava un moment
la mirada embriaga del novell paísatge
que et brotà el sentiment.

Els teus ulls em miraren i la imatge de mi
va acudir repetida, feliçment petitona,
perquè cada pupil·la t'estrenàs un camí
que em dugués a la platja per sentir-hi ona i ona
el desig i el destí.

Fou un plor sense queixa! I tu sola i jo sol,
descobrirem ingenus la conjunta fortuna
on l'amor concertava el passeig amb el vol.
I aquell plor ens va encendre per a tu un goig de lluna
per a mi un goig de sol.

PAISATGE DEL RETORN

UNA fragància de verds
curullava l'olor sense podrir
de l'aigua retinguda.
El blau s'apagava delit
contra l'or malva de l'ocàs.
Flairava prim
el descans de la terra,
i un batec de lilàs florits
venia –qui sap d'on!–
assolant l'hàlit indecís
de la fullaca
i del tarquim.

La barana de pedra que té el riu
al llarg de la ciutat,
no arriba fins a aquells indrets;
per sobre el terraplé continuat
per la vorada
del riu avall,
el passeig i una tira de moreres
li fan costat
al vell camí de Natzaret
modernitzat d'asfalt.
Baix, dins del llit del riu,
canyars i més canyars
acaricien una llengua d'aigua
sense parlar...

L'aigua, quasi aturada,
amb l'argila es vestia un bronze net
entre verds farbalans de canyes.
La llüïssor indiferent
l'averkonyia
de sol ponent.

Retornàvem... A contrallum,
feia fantàstica sensació
veure la barca que creuava el riu
tornant el més tardà dels llauradors.
Dret al fons de la barca,
estirava la corda peresós.

I la corda, lligada
de tronc a tronc,
feia estremir
d'una banda el somrís altiu del xop
i de l'altra el vell plor del salze vell
que en la soca té els anys a retorçons...

El sol,
vençut,
queia darrere
tot just
de la ciutat,
retallant-li un perfil ert, brut.
I travessa el ferrocarril...
L'absurd
d'una instintiva esgarripança.
I tu...
i jo...
I l'urbs.

De tothora

RETORN?

Jo te desfullaré cada paraula
(en el moment que esclate primavera).
Jo te desfullaré cada paraula,
i tu recolliràs la veu sincera.

Seran música íntima i suau
de pensaments a frec de cor,
quan alenen la flaire de la pau
que –de tu i per a tu– les torne flor.

I així rebràs de mi flor de paraules
(si és que llavors l'abril ja te mereix).
I així rebràs de mi flor de paraules,
i tu em retornaràs més verd l'esqueix.

Car l'esqueix de la meua inquietud,
com la mà pidolaire del sentit,
amb l'estima de tu rep l'aptitud
de tornar esperança cada oblit.

NO ERA EL COMIAT

EM deixares la mà
entre les meues,
amb un silenci tendre
de primaveres
esclatades a l'alba
que ja no espere.

Els ocells despertaren
un nou matí
lluminós de la flama
de cada dit.
Jo trobava la vida
per dins de mi
dut de la teua mà
de tu endins.

Quina ombra després
sense la mà!
Les meues primaveres
s'han esfullat
sobre la terra humida
del teu passat...

I els ocells han rendit
el cap-al-tard!

BESOS A FLOR D'ABRIL

PRIMERES roses de l'abril,
besos als llavis de la vida!
Primeres roses, a l'estil
d'una ferida.

Ferida oberta sobre els anys
on es concerten les despulles,
ara que els pètals són afanys
sense esperança de les fulles.

Primeres roses de l'abril:
de quants abrils sou les darreres?
Records... ocells tornats al fil
de primaveres!

(La lluna estava dins del riu
brodant un oci amb les estrelles,
i era un calfred tot sensitiu
dels llavis muts a les orelles.)

I tornarà a cremar el sol,
i altre cel gris, i altres nevades...
Per a salvar el fred del vol,
caldrà l'escalf d'altres besades.

Altres primeres flors d'abril;
de quants abrils sou les darreres?
Fugen ocells de cada fil
de primaveres!

Novell esclat, tan pur i breu
com una flama només flama.
Notes sagnants sobre l'adéu
que està signant el pentagrama.

I encara roses de l'abril,
viure que viu d'arrels de vida...
Caldrà estimar aquest estil
de la ferida?

DUBTE

PLOVISQUEJAVA.

Era migdia.

Aquell pi –el gran pi de l’Albereda–
entretenia

per dins de cada gota
la nostàlgia calda del migdia.

Un tremolor en gris
desconcertava els verds.
Sota els cabells del pi, tu i jo
érem paraules d’un sol vers
que salvàrem pel cor
del naufragi dels verds.

METÀFORA

ERA un cerç que amanyagava
els oboès del crepuscle
allà entre els pins de la platja
de la nostra mar en dubte.
I navegàvem tu i jo
en la barca sense rutes.

Quina batzegada
de desesperança
trencà els dos estrops
tot i arrancant els escàlems,
deixant els remes al desvari
sobre la regala?

...I no sé pas quina ona
impacient d'arribar,
em va gitar a la platja
unipersonal...

I tu? Quines mans
et conqueriran els remes?
Quin xaloc
del temperament
farà singlar l'esperança
per la mar del teu després?

Jo, tot sol,
no vaig poder assolir
els oboès del crepuscle
que em cantaven els sentits;
ja no estaven
entre els pins;
fugiren a l'horitzó
més llunyedà de dins mi!

PRESENTIMENT

No ens va deixar la veu del riu
creuat pel gust d'aquell passeig.
Cada paraula era un festeig
vingut al cor per fer el niu.

El riu portava el seu afany
cap a la mar dels infinits.
Nosaltres dúiem els sentits
cap a l'abisme de l'engany.

Tu no ho sabies; jo tampoc!
La sequiola, entre moreres,
ens deia un tast de primaveres
amanyagant el nostre foc;

i, no sé pas per quin motiu,
amb un somrís vares plorar.
Crec que la brisa de la mar
ens va esglaiar la veu del riu.

El cel estava massa nu
sobre el migdia xafogós,
i, pel silenci de tots dos,
tot el meu jo esperava el tu...

Per què ploraves? Els sospirs
eren l'alé del teu desmai,
i el temps floria el cor del mai
precipitat sobre els ahirs.

Per què ploraves? Quina esquerda
va travessar-te l'esperança,
si els dos collíem la gaubança
que ens concertava l'horta verda?

Era diumenge i les campanes
posaren festa a l'aire en pau...
En retornar, ens era esclau
el secret d'ansies llunyanes...

Ara, quan pense en aquell plor
un fred m'envolta amb el motiu,
mentre es confessa el plany del riu
cap a la mar del propi cor!

L'OBLIT?

NO, no hi va haver
copes de vi
entre nosaltres.
Però arribàrem al raïm!

La vinya no era nostra
i va restar tot el raïm al cep...
Podran els nostres llavis oblidar-se
d'una vida tastada bes a bes?

ENYORANÇA

SUARA,
quin goig
deixar que les abelles dels sentits
xuclen a les corol·les dels records!
I així,
quin goig
tan inútilment trist!

Diria's
que el rusc
–que el rusc o que el meu cor, que tant s'hi val–
vol les libacions d'aquella tu.
L'eixam
duu al rusc
llàgrimes del passat!

Doncs, quina bresca ha d'ésser-me entranyable?
No era el plor l'amic nostre
i l'oci
no em porta sinó mel de fulles mortes...
Ai las, quina metamorfosi
des d'aquell nostre
fins aquest meu fugint-se'n del sensor!

BATICOR

EL temps, llenyataire
pel bosc dels records,
m'ha portat branques i soques
a la llar del cor,
on ja saps que la nostàlgia
em va encendre el foc.

Un dia hauré de sentir-li
ociosa la destal,
perquè arrels a flor de terra
i sens tu ésser-hi ja...
pobra història del bosc,
erma i sense replantar!

Tríptic davant la mar

LA MAR, TU I JO

Hi eres tu. El braç més llarg del port
t'ofrenava a la mar.

Tu, decidida, vèrtex del no-res,
far de la immensitat.

El cerç et definia per cenyir-te
i la mar s'inspirava en tu les línies.

La mar i tu, silencis a silencis,
descansàveu el cel
de la seua pregunta,
amb la resposta verge dels anhels.

Anhel de platja cada ona,
sospir d'escuma.
Anhel d'espai cada sentit,
sospir de núvia.

I tot verge, com l'aigua gràvida
de sol.
La mar desembocava a mi
i tu a tot jo...

Com jo hi era, la veu d'una gavina
va fer viure la mar i a tu mateixa.
I per això et vaig sospirar:

—Una gavina que se queixa!

LA MAR, JO I TU

PERQUE jo hi era.
El braç més llarg del port
m'encarnava al silenci immens, petit
com un batec del cor.

I jo, pal sense vela,
carn amb desig de barca,
nauxer per l'impossible que em rebel·la...

Com la xàrcia dels raigs d'aquell sol tombant
pentinava el descans d'onades minses,
una xàrcia de criteris
ens queia per les aigües sensibles.

Junt amb el vesprejar,
venint-se'n, s'apropava l'horitzó.
Així l'horitzó nostre
ens duia un vesprejar d'il·lusions.

Com tu hi eres, la veu de la gavina
deia el secret de mi per cada onada.
I per això em vas sospirar:

-La gavina... què clama?

LA MAR I TOTS DOS

ALLÍ s'estava la mar
descansada.

Dolç interior del port
per la tarda!

Sempre ha estat l'horabaixant
el nostre amic de la mar!

El meu alé junt al teu
el repetia la mar
amb el vent.

I els meus llavis i els teus llavis,
bes de tota tu i jo tot
que ens feia esclaus tots els lliures
horitzons.

I aquella gavina
se'n duia en la veu l'instant que passa.
I tots dos vàrem sentir alhora:

-La gavina... que ja canta!

I només la mar i el vent
despullats fins de gavines.
I només la nostra vida
despullant-nos de les vides...

Suara ja veig el port
només port,
i allí la mar, només mar,
on vaig amb mi... només jo!

Sonata (amb ecos) en blau verge

I. SCHERZO

(La mar – o tu–)

Va arribar! Va arribar
sense escuma en cap vena
per a fer més serena
la blavor de la mar!

Va arribar a cantar
la noctívaga pena
i l'alegria plena
del seu blau despertar!

Era verge suau
sobre el desig solar
que la seguia esclau.

I en el goig de la mar,
igual verge era el blau
quan l'alba va arribar...

(Eco. -I el cel)

Va arribar... Cada estel
va apagar la cadena
rendint-se a la carena
tota blava del cel!

Va arribar sense vel,
que bé es salva l'ofrena
si la nuesa estrena
l'estil blau de l'anhel!

Era verge suau
sobre el sospir rebel
del futur sense pau.

I en la joia del cel,
igual verge era el blau
que el cor de l'alba en zel!

II. RONDÓ

(Altra vegada la mar – o tu –)

LA mar s'estava verge de tan amiga!
El seu blau era tendre, com una ona
sense llavis d'escuma que apassiona
ni pruija de platges a la fatiga.

Alenava el silenci que apassiona
bressolant-li esperances a la fatiga,
i la sina enverdia de tan amiga
sobre un tendre blau verge com una ona.

La brisa duia ales a la fatiga
per albirar la platja que apassiona,
puix la mar s'entendria com una ona
blava en tot i en tot verge de tan amiga!

(Eco. –I el cel altra vegada)

BLAU en tot i en tot verge per pur i fràgil,
el cel que amic s'estava sobre l'inici!
L'horitzó no aguaitava per cap desfici,
sinó per l'impossible del goig més àgil.

No alenava el silenci per cap desfici!
Bressolant l'esperança del goig més àgil,
el cel es confessava per pur i fràgil
amb un tendre blau verge sobre l'inici.

La brisa, viva d'ales del goig més àgil,
no es sentia besada per cap desfici,
puix el cel s'entendria sobre l'inici
blau en tot i en tot verge per pur i fràgil!

III. ADÀGIO

(Jo –sense eco–)

BLAU de mar sobre els llavis, blau de cel sobre el cor...
M'abellia la vida triomfant de blaus verges!
Si la mar m'era saba i si el cel m'era flor,
quina lluita de fulles m'enginyava els asperges
dels meus membres a cor?

Sobre el front del meu viure no s'adeia cap tel,
i el cervell de les ànsies va filar teranyines;
eren llums i eren ombres de l'aranya rebel
pessigant-me disbauxes entre ocells i petxines
blau a blau, mar i cel.

Els instints m'afuaven contra el gruix d'esperar,
i un incís raonable m'endegà la puixança;
la carícia prima d'entre el meu delejar
em negava el misteri d'estimar l'esperança
blau a blau, cel i mar...

No era encara tot verge mar endins, cel amunt?
Doncs, quin tast de salobre m'ancorava el judici
com la nota nafrada d'aquell blau contrapunt?
Quina brea carnosa m'emalbia amb el vici
assolat del conjunt?

No era encara tot verge des del goig a l'anhel?
No era blau sense núvols? No era blau sense escuma?
Freturós de la flama vaig blasmar aquell gel
defugint –com d'un nèctar que ni sap ni perfuma–
cel i mar, mar i cel.

IV. ANDANTE

(I per fi la mar –o tu–)

... **I** restares, mar, oh mar!, fidel i tendra
com si l'hora imperativa de la cendra
no regira per a tu;

puix no et treia un ai d'escuma ni la platja, ni la costa,
[ni la cala,
i el teu blau seguia verge com una ala
descansada del teu nu.

Sense mi –roca possible de ta vida–
cap corrent no t'exaltava la ferida
d'un barranc,

i restares
madurant-te entre les llàgrimes més clares,
amb un verge blau a força d'ésser blanc.

Quina pau d'enyor i amor gustats alhora
vas guanyar-me quan et vaig furtar la vora
del meu pit!

Cada alé posat en fuita,
et vibrava triomfal sobre la lluita
d'infinit...

I ets encara, mar, oh mar!, igual sensible
pel blau verge del record immarcescible
com ho fores pel blau verge d'esperar.

Que estàs tendra,
blava i verge, perdonant-me la quimera de la cendra,
mar, oh mar!

(Eco. –I el cel per fi)

...I restares, cel, oh cell!, fidel, idèntic,
tot segur del gest autèntic
teu i en tu;

puix no et treia un ai de núvol ni l'oratge, ni la brisa,
i el teu blau seguia verge sobre l'ala més precisa
del teu nu.

L'horitzó delia vores
quan les hores
s'ofegaren pel solatge dels meus ímpetus amargs.

Quines arts d'emocions mai no descrites
lleialment s'esbategaven infinites
sense els amples..., sense els llargs!

I restares
blau i verge dins i fora de les mans encara avares
del record,

mentre a mi una melodia sense cura
m'era pròdiga en l'erràtica fretura
de l'acord...

I ets encara, cel, oh cel!, igual senyor de la bonança
pel blau verge que et poncella l'enyorança
com ho fores pel blau verge de l'anhel.

Que t'estàs fidel, idèntic,
blau i verge d'enlairar-te el gest autèntic,
cel, oh cel!

Imatge i adéu

TU, DIA CONSTANT EN MI

QUAN la polsina d'or del sol desperta
la intimitat de l'alba,
pense en les teues galtes despertant-me
de l'ànima.

Quan l'espurneig daurat del sol confessa
les formes del matí,
pense en el teu aspecte confessant-me
que visc.

Quan el triomf de l'or del sol proclama
el delit del migdia,
pense en la tu sencera proclamant-me
la vida.

Quan el ferment daurat del sol madura
l'agredolç de la tarda,
pense en la teua brasa madurant-me
la flama.

I quan la sang de l'or del sol ablama
l'èxtasi del crepuscle,
pense en el gaudi nostre... ablamant-me
de dubtes.

I ara la meua nit, argent de lluna
carnós d'enyor del sol,
em florix el miracle de la tu
record!

EL TEU RETRAT

EL dolç silenci de la imatge
t'ha dut les albes del passat,
ara que el propi paísatge
ha diferit la claredat.

Sembla que el gest que tu diries
l'has recolzat al sense fi,
i el teu posat acusa dies
ja reduïts al teu camí.

Quina tendresa dolorosa
t'ha dit la pau del fruit madur?
Flama d'arrel misteriosa
collida lluny del just futur...

Inclina el cap, com l'assutzena
que abans de l'hora besa el sol;
guanya l'angúnia serena
que et fan les ales sense vol,

car si la història sentida
t'ha revelat l'expressió,
és que els camins que et fa la vida
troben en tu llur horitzó.

VINDRÀ EL SILENCI

UN jorn vindrà el silenci corferit
pel bes irremeiable de l'oblit.

S'esglaiarà en les ombres l'enyorança
per perseguir la llum de l'esperança,
i un jorn vindrà el silenci corferit!

Vindrà el silenci a estar-se entre tots dos
fredolic de sentir-se consirós.

Farà un niu al cansanci entre les rames
que restaren a vora de les flames,
i així se'n vindrà a estar-se entre tots dos.

Quin marge insuperable i sense mur,
impossible a les hores del futur!

I és que el record durà la seua tofa
a l'ai sense elegia i sense estrofa
del marge insuperable i sense mur.

D'una banda el donyet del meu instint
i de l'altra el roser de tu florint!

L'aire esdevindrà tàctil de tan gràvid
del teu triomf fidel i el càstig àvid
on s'afua el donyet del meu instint.

...I així vindrà el silenci... amb un nard
sangonós entre els llavis del retard!

I QUAN VINDRÀ EL SILENCI

I quan vindrà el silenci,
aquell nard sangonós
mustigarà el conat retardatari
del neulir-se l'amor.

No hi ha pas dubte:
el nard perdrà el perfum
i els llavis del dolor li hauran xuclat
el gust.

Serà l'hora de l'ombra
sense camins
i dels pensaments febles
per al sospir!

Els segles
de cada un
dels nostres
minuts,

engegaran ocells
al cel obert...
Ni una rama d'ahir
ni un mateix verd!
Com vencerà la voladissa
tots els vents del desert?

No caldrà escarbotar els núvols
esgarrifant les ales massa breus,
puix no podran ultrapassar
la gruixa tendra de l'adéu.

I així, contra la lluna,
alçaré el front
orfe ja de les oronelles
sense retorn.

... Als ulls
ni un sol estel,
ni una sola lluerna
als peus...

Silenci! Tot serà
un cor sense batec.
Silenci!
Veu de l'adéu!

LLUITA

VULLC una magnòlia
per a mi tot sol;
vullc una magnòlia, carn de galta jove
feta quan la lluna se va sentir flor.

Vullc una magnòlia
sola per a mi;
vullc una magnòlia, quall de bona llum
guanyada a la mort de la meua nit.

Vullc una magnòlia,
la vullc, sí, la vullc;
vullc una magnòlia, bes de flaire espessa
que m'estén les ales vers el blanc més pur.

Aquesta magnòlia
cim del meu voler,
no sé pas per què, sent que me confessa
que palpe misèries pel vol de la fe.

ON VAIG, SENYOR?

Sensacions de la Passió

(1949)

¿ON VAIG, SENYOR?

Sensacions de la Passió

Segona edició

Redacció definitiva

(1983)

Mare:

*Aquest llibre el vaig començar
amb la il·lusió de dedicar-te'l,
i algunes d'aquestes poesies
encara te les vaig llegir.*

*Déu ha volgut que l'acabe,
amb el dolor d'haver de dedicar-lo
al goig de la teua memòria.*

Mare:

*Este llibre el vaig començar
ab l'ilusio de dedicar te'l,
i algunes d'estes poesies
encara te les vaig llegir.*

*Deu ha volgut que l'acabe,
ab el dolor d'haver de dedicar-lo
al goig de la teua memoria.*

Introit sense temps

GETSEMANÍ ENCARA

A Josep M.ª López Picó

¿Hi hauria este desfici,
Senyor,
entre les oliveres?
¿Hi hauria esta breu pau,
Senyor,
entre les oliveres?
¿Hi hauria el precipici
bessó d'aquest cel blau
entre les oliveres,
Senyor?
¿L'angúnia de quantes primaveres
et duia la dolor?
Com pregaves al Pare,
Senyor,
entre les oliveres,
si el Pare estava en Tu,
Senyor,
entre les oliveres?
¿El passat fora mare,
no s'esclatava nu
entre les oliveres,
Senyor?
¿No suaves la sanc de les senderes
en la senda d'amor?

¿Hi hauria aquest desfici,
Senyor,
entre les oliveres?
¿Hi hauria aquesta pau,
Senyor,
entre les oliveres?
¿Hi hauria el precipici
bessó d'aquest cel blau
entre les oliveres,
Senyor?
¿L'angúnia de quantes primaveres
et duia la dolor?
Com pregaves al Pare,
Senyor,
entre les oliveres,
si el Pare estava en Tu,
Senyor,
entre les oliveres?
¿El passat fora mare,
no s'esclatava nu
entre les oliveres,
Senyor?
¿No suaves la sang de les senderes
a la senda d'amor?

ON VAIG, SENYOR?

I encara,
avara
de més fàcil claror,
la vida
te crida
I encara,
avara
de mes facil claror,
la vida
te crida
per la dormida que nos permeteres,
Senyor,
entre les oliveres.
I amb quina
divina
tristesa i serenor
et mana
la humana
condició que adveres,
Senyor,
entre les oliveres!
¡I ab quina
divina
tristea i serenor
et mana
l'humana
condicio que adveres,
Senyor,
entre les oliveres!
¡Oliveres del cos
deutor,
senyeres
d'etern Getsemaní...!
L'alba del cor desclos
ens desperta al camí,
Senyor,
entre les oliveres!

Passió endins

Passio adins

MANS SOBRE EL TRICLINI

MANS EN ELS TRICLINIS

A Octavi Saltor

MIREM-LES ben be tots les seues mans.
Si es que esta nit se sopa
ab cingul i sandalies, de pas, sense
descans,]

bevent tots d'una copa,

¿quí els ha promes les messes
ad estes mans absortes sense presses?

(Joan)

Mira aquelles: s'obliden de l'anyell,
colomes ajupides a l'espera
d'un corruqueig atonit ab les d'Ell;
del vell ofici guarden la calma marinera

de serena elegancia,
feta en la pau fidel a la distancia.

MIREM-LES ben bé tots aquestes mans.

Si aquesta nit se sopa
amb cingol i sandalies, de pas, sense
[descans,

bevent tots d'una copa;

qui els ha promés les messes
a aquestes mans absortes sense presses?

(Joan)

Mira aquelles: s'obliden de l'anyell,
colomes arraulides a l'espera
d'un corruqueig en èxtasi amb les d'Ell;
del vell ofici serven la calma marinera

de serena elegància,
feta amb la pau fidel a la distància.

(Andreu)

A la vora, en repos
de fecunda enyorança del profeta salvatge,
aquelles es fan ancores del cos
afonant-se al misteri del missatge,

dos llebres infal·libles
intuint, sense entendre, els impossibles.

(Pere)

Les atres: curtes, amples, diligents,
ab les venes unflades de xarcies i veles;
¡quanta sanc!, passions i pensaments,
rems a la voluntat, bertrols a les esteles,

vingudes a requesta,
¡quina barca de pedra les salva en la
tempesta!]

(Felip, Bertomeu i Tomas)

Aquelles atres sis
fan la conversa dels silencis fragils:
recorts d'anuncis, d'ansia, d'enchis,
baix de lentíssims sols i estreles agils;

vibren –brots d'un sol arbre–
i s'harmonisen –vetes d'un sol marbre–.

(Andreu)

A la vora, en repòs
de fecunda enyorança del profeta salvatge,
aquelles es fan àncores del cos
enfonsant-se al misteri del missatge;
dos llebrers infal·libles
intuint, sense entendre, els impossibles.

(Pere)

Les altres: curtes, amples i rabents,
amb les venes inflades de xàrcies i veles;
quanta sang!, passions i pensaments,
rems a la voluntat, bertrols a les esteles;
vingudes a conquesta,
quina barca de pedra els salva la tempesta!

(Felip, Bartomeu i Tomàs)

Aquelles altres sis
fan la conversa dels silencis fràgils:
records d'anuncis, d'ansia, d'encís,
tot sota sols lentíssims i estels àgils;

fimbren –brancs d'un sol arbre–
i s'harmonitzen –vetes d'un sol marbre–.

(Mateu)

I aquelles dos, en aire d'empomar,
quietes, expectants, calzes a un most
[de lletra;

(Mateu)

I aquelles dos, en aire d'empomar,
quietes, expectants, gots per a un most de
lletra;]

la duana romana de la mar
els descobri un parar que compenetra,

i un cor d'home s'hi aploma
com si l'ala d'un àngel els brindara una
ploma.]

(Judes)

En els coixins d'enfront,
aquelles, llargues, corbes d'ossos i ungles,
viscoses de carícia en afront,
idea de creuar taranyines i jungles,

tenen set, lleus i braves,
i dubten de l'amor sentint-se esclaves.

(Simo, Tadeu i Jaume el Jove)

Les altres sis s'agrupen en un balm
dins la mar esforçada del seu temple,
concordens com versículs d'un nou salm
fet al batec del sempre.

Diria's que s'aprima
l'accent de cada dit en un afany d'estima.

(Judas)

Als coixins d'endavant,
aquelles, llargues, corbes d'ossos i
[ungles,

viscoses de carícia oscil·lant,
idea de creuar teranyines i jungles,

tenen set, lleus i braves,
i dubten de l'amor sentint-se esclaves.

(Simó, Tadeu i Jaume el Jove)

Les altres sis s'apleguen en un balm
dins la mar esforçada de llur temple,
adients com versículs d'un nou salm
fet al batec del sempre.

Diria's que s'aprima
l'accent de cada dit en un afany d'estima.

(*Jaume*)
Les ultimes, en u dels tres llocs preferits,
–dels coixins de l'esquerra, el de
l'esquerra–]
fermes i decidides, semblen crits,
pero crits fills d'un tro que travesse la
terra;]

sense humil postura,
volen dir que la fruita està madura.
¿Sera Ell qui els haura promes les messes?
¡Oh mans, mans sense presses!

¿En esta nit qui pensa, mentres sopa,
ni en cingul, ni en sandalies, ni en passes,
ni en descans?
Com ja beuen tots ells en eixa sola copa,
¡mirem-les ben be tots les seues mans!

(*Jaume*)

Les darreres, en un dels tres llocs preferits,
–dels coixins de l'esquerra, el de
[l'esquerra–
fermes i decidides, semblen crits,
però crits fills d'un tro que travesse la
[terra,
sense humil postura,
volen dir que la fruita és ja madura.

¿Serà Ell qui els haurà promés les messes?
Oh mans, mans sense presses!

¿Aquesta nit qui pensa, mentre sopa,
ni en cingol, ni en sandalies, ni en passes,
ni en descans?
Com ja beuen tots ells d'aqueixa sola copa,
mirem-les ben bé tots aquestes mans!

PARAULA

A Manuel Bertran i Oriola

No se per qué els parla trist i sere,
si la Pasqua li agrupa en els triclinis
als millor dotze amics.

Es que est home no agarra mai
cap costum tal com es,
i barreja el futur ab el misteri
de cada vida viva
feta nervi nomes d'un nu.

Davant de la paraula d'Ell
se sent be la presència del temps,
pero del temps quiet pel temps mateix;
hi fa la sensacio tactil
d'ofegar lo falible;

la seua veu
fa olor d'aparences musties
i pareix angoixar-se el so
tan perfectament malalt de l'orgull.

¿Quína pèndola penja
submergida de l'home a l'ultra-home?

No sé per què els parla trist i seré,
si la Pasqua li aplega en el triclini
als millors dotze amics.

Aquest home no agafa mai
cap costum tal com és,
i barreja el futur amb el misteri
de cada vida viva
feta nervi només d'un nu.

Davant de la paraula d'Ell
hom sent bé la presència del temps,
però del temps quiet pel temps mateix;
hi fa la sensació tàctil
d'ofegar el fal·lible;
la seua veu

fa sentor d'aparences mústigues
i sembla anguiar-se el so
tan perfectament malalt de l'orgull.

Quina pèndola penja
submergida de l'home a l'ultra-home?

I les paraules d'Ell
son la paraula,
com si els sigles de generacions
foren ja generacio.

¡No se quina llei de plurals
es recull singular a cada dita!

De les draperies del nostre dir,
Ell n'ha fet un vel simplicíssim
on ja no cal oir-se massa
per a sentir-se tot.

I pareix que Ell enfila
les menuderies, en un retorn
tot empeltat de descobertes propies.

¿Este no es aquell que, naixcut,
se calfà ab el respir d'animals docils
i se gità en palla d'estable?
¿I no es, així, el seu to
d'intimitat sancera,
heroïna dels ignorats?

I les paraules d'Ell
són la paraula,
com si els segles de generacions
foren ja generació.

No sé quina llei de plurals
es recull singular a cada mot!

De les draperies del nostre dir,
Ell n'ha fet un vel simplicíssim
on ja no cal oir-se massa
per a sentir-se tot.

I sembla que Ell monjoia
les menuderies, en un retorn
tot empeltat de descobertes pròpies.

¿No és aquest aquell que, nascut,
s'escalfa amb alé d'animals manyacs
i s'ablaní en palla d'estable?
¿I no és, així, el seu to
d'intimitat sencera,
heroïna dels ignorats?

Pero, ¿qué parla?
¡Qualsevol es capaç d'entendre'!
Des d'una despedida
fins a un regne de Deu;
que si el mes gran es el menor
i servidor el qui es servit;
d'un Pare d'Ell
que els fara judicar
les dotze tribus d'Israel;
fins denuncia un traïdor
d'entre els qui mengen el pa ab Ell...
¡Qualsevol es capaç d'entendre'!
¿I de sentir-lo?

Una rosada
d'ilusió
acaricia el pensament
detenint-lo quasi en ensomi,
i ben prest es la sanc,
fent correr el desassossec,
la que nos el fa intuir alcançable.
D'entendre'l...

De sentir-lo, sí.
El verp, ¿no es Ell mateix,
abans d'Ell, despres d'Ell i sempre?
I este sempre, ¿no es la paraula
de totes les seues paraules?

¡Que parle, que parle, que parle!

¿Que no es per a saber-lo?
¡I qué!

Però, què parla?
Qualsevol és capaç d'entendre'!
D'un comiat fins a un regne de Déu;
que si el més gran és el menor
i servidor el qui és servit;
d'un Pare d'Ell
que els farà judicar
les dotze tribus d'Israel;
fins denuncia un traïdor
d'entre els qui mengen el pa amb Ell...
Qualsevol és capaç d'entendre'!
¿I de sentir-lo?

Un gebre d'il·lusió
acaricia el pensament
aturant-lo gairebé en somni,
i tantost és la sang,
fent córrer el desassossec,
qui ens el fa intuir abastable.
D'entendre'l...

De sentir-lo, sí.

El verb, ¿no és Ell mateix,
abans d'Ell, després d'Ell i sempre?
I aquest sempre, ¿no és la paraula
de totes les seues paraules?

Que parle, que parle, que parle!

¿Que no és per a saber-lo?
I que!

PA, CARN?

PA... ¿CARN?

A Francesc de B. Moll

EL pa azim, premut com una coca,
aplatat, correjos
i cuit baix de la cendra, fa en la boca
un fals gust amargos.

Ab este pa, Jesus nos vol fer creure
que'ns deixa una presència real,
i real d'Ell mateix, que ompli son deure
repartint als seus el corder pasqual.

En un tros d'eixe pa d'aigua i farina,
Ell dona a cada u dels seus companys
–segons diu– tot un cos de carn divina
i una humana aptitud de fondre els anys.

Abans ha alçat la ma sobre eixe pa.
¿Es benedicció?
Pot ser la despedida a un temps ya va
fet lamentablement duracio
esclavisant la carn al ve i al va.

I ha dit: «Feu-ho en memoria de mi».
¿Cóm han de ser ells fibres del seu si?

Un tronc que es fa major
vivint-se en cada fulla la llacor...

¿Es que es Ell una llesca
de l'angelicitat originaria?
–I el silenci es fa bresca
d'un manament novell de lluminària!–

EL pa àzim, premut com una coca,
aplatat, corretjós
i cuit sota la cendra, fa a la boca
un fals gust amargós.

Amb aquest pa, Jesús ens vol fer creure
que ens deixa una presència real,
i real d'Ell mateix, que el podem veure
repartir-se amb els seus l'anyell pasqual.

En un tros d'aqueix pa d'aigua i farina,
Ell dóna a cada un dels seus companys
–segons diu– tot un cos de carn divina
i una humana aptitud de fondre els anys.

Abans ha alçat la mà sobre aqueix pa.
¿És benedicció?
Potser el comiat a un temps ja va
fet lamentablement duració
esclavitzant la carn al ve i al va.

I ha dit: «Feu-ho en memòria de mi».
Com han d'ésser ells fibres del seu si?

Un tronc que no s'acaba
vivint-se a cada fulla per la saba...

¿És Ell, doncs, una llesca
de l'angelicitat originària?
–I pel silenci tresca
un manament novell de lluminària!–

A nosaltres, quiets un punt de vida,
¿l'ací i l'alla sabran dir-nos la mida?
¿Qué caldra fer del desaveament
davant l'abisme de girar-nos fills
i l'enlluernament
d'aturar-nos espills?

Si cada amic mastega en el seu tros
l'èxtasi del triomf sensorial,
quin nodriment els dona cada mos
que els obri en alba d'ulls la nit del cos?
La pau d'Ell sembla sobretemporal;
però no, no; és pau intemporal.

¿Intemporal? Què és, doncs, l'ésser etern?
Què, però, també qui?
Ai las, quina pruíja
de detenir l'impuls del sempre extern
al començ d'una rel tota de mi
que em case flor i tija!

¿Aqueix pa farà d'ells senderes d'Ell?
¿Aqueix pa serà carn, i carn d'Ell, Ell?
Pa... carn? Ell... Déu? Déu... Ell?

Qui em crida, per tot jo, la fam encesa?
I què, de mi, és ja?
Pa... Pa...

¿Es que està embriagant-se la promesa?
On és l'embriaguesa?

A nosaltres, quiets un punt de vida,
¿l'ací i l'alla sabran dir-nos la mida?
¿Qué caldra fer del desaveament
davant l'abisme de girar-nos fills
i l'enlluernament
de parar-nos espills?

Si cada amic mastega en el seu tros
l'èxtasi del triümo sensual,
¿quín nodriment els dona cada mos
que els obri en alba d'ulls la nit del cos?
La pau d'Ell pareix sobretemporal;
pero no, no; es pau intemporal.

¿Intemporal? I així, ¿qué es ser etern?
¿Qué, pero tambe qui?
¿Ai del prurit, entre pantaixos,
de detindre l'impuls del sempre extern
al començ d'arraïls totes de mi
que em casen flors i guaixos!

¿Eixe pa fara d'ells senderes d'Ell?
¿Eixe pa sera carn, i carn d'Ell, Ell?
Pa... ¿carn? Ell... ¿Deu? Deu... ¿Ell?

¿Quí em crida, per tot yo, la fam encesa?
¿I qué, de mi, es ya?
Pa... Pa...

¿Es que està embriagant-se la promesa?
On és l'embriaguesa?

VI. SANG?

VI... ¿SANC?

A Giovanni Maria Bertini

¿P_{ER} qué parla de sanc
si lo que te el caliç es vi?
Del mateix caliç Ell ha fet que beguen
tots els amics,
i ells no diuen quin es el gust
sentit.

Sanc, i sanc d'Ell
que la te tota ben a gust del cor:
¿on estan els seus ceps i on el seu trull?,
¿quí verema el misteri del seu cos?,
¿quí trepija els sentits que s'arraïmen
als pampols del seu nom?
Ell els diu que está trist,
trist ja fins a la mort.

¿Mort de qui?, ¿mort de qué?
¿No ha parlat de vessar-se sobre un vol
d'airecel amoros
de paradís desclos?

¿P_{ER} què parla de sang?
El calze és ple de vi;
del mateix calze ha fet que beguen
tots els amics,
i ells no diuen quin és el gust
sentit.

Sang, i sang d'Ell
que la té tota ben a gust del cor:
on, doncs, són els seus ceps i on el seu
[trull?,

qui verema el misteri del seu cos?,
qui trepitja els sentits que s'arraïmen
als pàmpols del seu nom?
Ell diu que és trist,
trist ja fins a la mort.

¿Mort de qui?, ¿mort de qué?
¿No ha parlat de vessar-se sobre un vol
d'airecel amorós
de paradís desclos?

Ha beneït el calze
ofrenant-lo a tots ells
amb gest ortiu de la Nova Aliança...
¿No és aquest l'ordre de Melquisedec?
Recorda,
recorda, seny,
els vells profetes...
¡Calze: ¿potser ets tu cor d'Ell mateix?!

Ha beneït el caliç
ofrenant-lo a tots ells
ab gest ortiu de la Nova Aliança...
¿No es este l'orde de Melquisedec?
Recorda,
recorda, seny,
als vells profetes...
¡Caliç: ¿pot ser est tu cor d'Ell mateix?!

Vi... ¿sanc? ¿Quín sacrifici,
quina commixtio,
quin testament antic tot heretat
per quina transsubstanciació,
quina promesa inabastable
tot encabit a cada glop?

Dieu-me vosaltres, deixebles:
¿aquest vi té el gust desagnat
de l'amuntegament d'ahirs
redimits pel demà?
Vine als meus llavis,
a tot jo, Sang!

Vi... ¿sanc? ¿Quín sacrifici,
quina commixtio,
quin testament antic tot heretat
per quina transsubstanciació,
quina promesa inalcançable
tot encabit en cada glop?

Dieu-me vosaltres, discipols:
¿este vi te el gust desangrat
de l'amuntonament d'ahirs,
redimits pel dema?
¡Vine als meus llavis
a tot yo, Sanc!
¡Caliç, oh caliç,
niu de l'eternitat!

Calze, oh calze,
niu de l'eternitat!

INSTIGACIÓ A MALCUS
INSTIGACIO A MALCUS

A Roberto Radicati di Marmorito

¿QUÈ faràs, Malcus,
ara que el Nazaré
t'ha restablert l'orella?
¿T'arribarà a l'oït
el fet?
La dreta,
¡la dreta, Malcus!
El costat dels discrets;
el costat sense espera.

¿No has vist la sanc
del coltell de Simó
tallant la nit absorta?
Es la teua llacor
de sort.
D'hipocrita,
¡d'hipocrita, sí, Malcus!
Fort a gust dels pijors;
gleva facil per força.

QUÈ faràs, Malcus,
ara que el Natzaré
t'ha restablert l'orella?
¿T'arribarà a l'oïda
el fet?
La dreta,
la dreta, Malcus!
El costat dels perfets;
el costat sense espera.

¿No has vist la sang
del coltell de Simó
tallant la nit absorta?
Era la teua saba
de sord.
D'hipòcrita,
d'hipòcrita, sí, Malcus!
Fort a gust dels pitjors;
gleva fàcil per força.

¿T'arribarà a l'oïda
la veu
de la paraula justa?
¿I no esdevindràs eco
després?
Acusa't,
acusa't, Malcus!
¿No em diràs el to d'Ell?
¿Ni el tacte de l'altura?
Si t'has estat tan pròxim
de guanyar-te la vida
per la salvació,
tan pròxim com s'està
l'orella de l'oïda,
¿no has sentit el perdó?
Contesta'm, home, Malcus,
tu, oïda del clima,
tu, orella del món!

¿T'arribarà a l'oït
la veu
de la paraula justa?
¿I no devindras eco
despres?
Acusa't,
¡acusa't, Malcus!
¿No em diras el to d'Ell?
¿Ni el tacte de l'altura?
Si t'has estat tan pròxim
de guanyar-te la vida
per la salvació,
tan pròxim com s'està
l'orella de l'oït,
¿no has sentit el perdó?
Contesta'm, home, Malcus,
tu, oït del seu clima,
¡tu, orella del mon!

RECERCA DEL GALL

REBUSCA DEL GALL

A Francesc Navarro Navarro

ELL és,
el gall,
Que decidit
ha fet el cant!
I què farem,
germans?
... Un silenci d'estels
ens ullprén desvagats.
¿Esperarem a l'alba
per escollir el pas?
¿I si l'alba no ve
fins que l'hàgem triat?
... Tots l'hem oït
cantar!

Què farem ara?
Negar.
De peus a cara,
negar.
Des del no-res,
negar.
Esclaus d'un bes,
negar.
De fit a fit,
negar, negar!
¿I l'hem oït
cantar?

ELL es,
el gall.
¿Qué decidit
ha fet el cant!
¿I què farem,
germans?
... Un silenci d'estreles
nos ullprén desvagats.
¿Esperarem a l'alba
per escollir el pas?
¿I si l'alba no ve
fins que l'hàgem triat?
... ¡Tots l'hem oït
cantar!

¿Qué farem ara?
Negar.
De peus a cara,
negar.
Des del no-res,
negar.
Esclaus d'un bes,
negar.
De fit a fit,
negar, ¡negar!
¿I l'hem oït
cantar?

Com cercarem
el gall
si tots alhora,
covards,
estem calfant-nos
les mans?
Tots l'hem oït
cantar,
i ens defensàvem
negant...
negant...
Esperem, esperem,
que el cor és el fang ínclit de l'Artífex.
Des de Betlem
al palau del Pontífex,
ha de rodar el món
ferit
pel cant del gall.
Tots l'hem oït!
On?, on?
On estàs, gall?
Faràs el cant segon
i enviarà la vall
un vent de negatives
i un devessall
de llàgrimes captives.

¿Cóm buscarem
el gall
si tots alhora,
covarts,
estem calfant-nos
les mans?
Tots l'hem oït
cantar;
nos defensàvem
negant...
negant...
Esperem, esperem,
que el cor es el fanc ínclit de l'Artífice.
Des de Belem
al palau del Pontífice,
ha de rodar el mon
ferit
pel cant del gall.
¿Tots l'hem oït!
¿On?, ¿on?
¿On estas, gall?
Faras el cant segon
i invadirà la vall
un vent de negatives
i un degotall
de llàgrimes captives.

Humaníssim senyor
de fellonies,
tenor
de l'esclatar dels dies.
Humaníssim senyor
de felonies,
tenor
de l'esclatar dels dies,
tens cresta falaguera
i esperons de rigor.
De tu naix la dreuera...
Quina? Com? Per a qui?
Penediment?
Paüra?
Després de tu serà el clarí
de l'àngel imminent
sobre l'hora madura.
I oh gall!, des del teu cant,
sobre un vent que es disculpa
del desamor cap a l'amor,
s'enlaira el Sant, Sant, Sant,
plorant la culpa,
la nostra culpa,
la nostra màxima culpa, Senyor!

ALS PEUS DE JUDAS
ALS PEUS DE JUDES

A Joan Fuster

JUDES,
amic,
¿cóm has vingut
ad esta fi?

Judas,
germà,
com has traït
el dolç enllaç?

Qui et va dir que el besares?
Els llavis
t'han marcit el clavell de llum
de la galta del Rabbi.

¿Quí et va dir que el besares
quan els trenta denaris
et sumaven el gust
contra els presagis...?

Judas,
amic,
com has volgut
aquesta fi?

Judas,
germà,
com has traït
el dolç enllaç?

Qui et va dir que el besares?
Els llavis
t'han marcit el clavell de llum
de la galta del Rabbi.

¿Quí et va dir que el besares
quan els trenta denaris
et sumaven el gust
contra els presagis...?

S'esgarra el cel
i el vel
del temple:
pel cel, llampecs;
pel vel, gemecs
fora d'exemple.
S'ha mort la Mort
amb la mort d'Ell,
i tu esclates la sort
morint
fet pare
dels assassins.
Qui et va dir que el besares
per tu i per mi?

¿Quí et va dir que el besares
per tu i per mi?

Menuts,
pero sancers,
estan dins dels teus ulls
tots els llampecs.
Eterns,
pero ja secs,
t'incendien la gola
tots els gemecs.

¿Aquest
va ésser el preu?
I jo
que et bese els peus,
¿de tot
t'hauré de ser hereu?

S'esgarra el cel
i el vel
del temple:
pel cel, llampecs;
pel vel, gemecs
fora d'exemple.
S'ha mort la Mort
amb la mort d'Ell,
i tu esclates la sort
morint
fet pare
dels assassins.
Qui et va dir que el besares
per tu i per mi?

Petits,
però sencers,
estan dins dels teus ulls
tots els llampecs.
Eterns,
pero ja secs,
t'incendien la gola
tots els gemecs.

¿Aquest
va ésser el preu?
I jo
que et bese els peus,
¿de tot
t'hauré d'ésser hereu?

No, no;
jo vull trencar la branca
del teu termini,
per esgotar la font
del suïcidi.

No, no;
yo vull trencar la branca
del teu termini,
per esgotar la font
del suïcidi.
I yo que he segut u
del teu seguici,
vull ofegar el goig
del teu domini.

Pero aci em tens
encara,
sota la teua llengua freda,
esperant la paraula
que escopires cantant
la meua dansa.

Yo que t'he dit germa,
et soc un fill,
i et soc esclau
yo que t'he dit amic.
¡Oh, mestre!
¡Ai, Judes!
La corda del teu coll
és dura
per al meu coll
en runa.
I la teua lligaça
¡es tan segura!

No, no;
jo que he estat un
del teu seguici,
vull ofegar el goig
del teu domini.

Però aci em tens
encara,
sota la teua llengua freda,
esperant la paraula
que escopires cantant
la meua dansa.

Jo que t'he dit germà,
et sóc un fill,
i et sóc esclau
jo que t'he dit amic.
Oh, mestre!
Ai, Judas!
La corda del teu coll
és dura
per al meu coll
en runa.
I la teua lligada
és tan segura!

	Judas,
	dins mi
Judes,	és massa greu
adins de mi	la teua fi.
es massa greu	Vull mastegar el Pa
la teua fi.	i no escopir;
Vull mastegar el Pa	vull que me'l salve el glop
i no escopir;	del Vi.
vull que me'l salve el glop	Judas, no vull,
del Vi.	no puc morir.
Judes, no vull,	No seré suïcida
no puc morir.	ja que he estat assassí!
¡No sere suïcida	
ya que he resultat assessi!	

ROMANCET DEL TORRENT CEDRÓ

A Francesc Bort Puig

CAP a l'altra banda
del torrent Cedró,
se me'n van les ales
darrere el perdó.
L'àngel que hi ha en mi
caigut fet en dos,
vol refer el vol
sense intencions
cap a l'altra banda
del torrent Cedró.
¿M'arribarà el cos,
malalt de cançons,
on sagnà el secret
de la Passió?
Cançons de l'enveja
amb verb de l'amor,
¿correreu avall
posant-me marors
entre banda i banda
del torrent Cedró?
Jo em fare una barca:
pal d'oració
i la vela d'ales
i el cor per timó...
Vents caritatius
d'aires d'unció,
feu-me travessar
del clos del meu món
fins a l'altra banda
del torrent Cedró!

CAP a l'atra banda
del torrent Cedró,
se me'n van les ales
captant el perdo.
L'angel que hi ha en mi
caigut fet en dos,
vol refer el vol
sense intencions
cap a l'atra banda
del torrent Cedró.
¿M'arribarà el cos,
malalt de cançons,
on sangrà el secret
de la Passio?
Cançons de l'enveja
ab verp de l'amor,
¿correreu avall
posant-me marors
entre banda i banda
del torrent Cedró?
Jo em fare una barca:
pal d'oracio
i la vela d'ales
i el cor per timó...
Vents caritatius
d'aires d'uncio,
feu-me travessar
del clos del meu mon
fins a l'altra banda
del torrent Cedró!

L'AIGUA SÍ, TU NO

A Miquel Forteza

MANS en l'aigua, ¿qué fas?
Sí, ara,
ara que has fet brollar
la primera sanc vívida d'est home,
ara et rentes les mans.
¡No cal que te les rentes!
Ves, pregunta a la teua dona
quin mal son li embolica tant les grenyes
en un feix de presagis
botinflant-li les venes.
Renta-te-les, ¡pero no cal!
Ves, pregunta als teus mercenaris
si Ell ha escassejat sanc
des de l'assot de les vares de cedre
fins a la corona punchant.
¿Qué trauras de rentar-te-les?
¿Per qué no fas sentir
les teues àguiles
amb sobergueria romana,
afeixugant-nos de venjances?
¡Ara et rentes les mans!

MANS a l'aigua, què fas?
Sí, ara,
ara que has fet brollar
la primera sang viva d'aquest home,
ara et rentes les mans.
No cal que te les rentes!
Ves, pregunta a la teua dona
quin malson li embulla les grenyes
en un feix d'averanys
estroncant-li les venes.
Renta-te-les, però no cal!
Ves, pregunta als teus mercenaris
si Ell ha escassejat sang
des del fiblar de les vares de cedre
fins a la corona punxant.
Què trauràs de rentar-te-les?
Per què no ens fas sentir
les teues àguiles
amb sobergueria romana,
afeixugant-nos de venjances?
Ara et rentes les mans!

¿Que es este l'home?
¿T'ha esbalaït el seu callar
o els nostres crits
o el teu egoisme covart?
¡No cal que te les rentes!

L'aigua s'enfuig sense la boira
que et juny les mans al llot de les
tenebres;]
l'aigua sap l'exit de seguir sent aigua
mentres les mans t'ensorren freds de
pedres.]

¡Renta-te-les contra el futur!

¿Qué has fet ara dels odis a la xurma?
Allà va el riu de la nostra actitud
que t'ha trobat molt feble
per a ser-nos açut.

Mans en l'aigua, ¿qué fas?
¡L'home ya es nostre!
¿Ara et rentes les mans?
¡No cal que te les rentes!
L'aigua, despres de tu, refara el cant.
Tu no.

Per molt que te les rentes... ¡es tan tart!

¿Que aquest és l'home?
¿T'ha esbalaït el seu callar
o els nostres crits
o el teu egoisme covard?
No cal que te les rentes!

L'aigua s'enfuig sense la boira
que et juny les mans al llot de les
tenebres;
l'aigua sap el triomf de seguir aigua
mentre les mans t'ensorren freds de
pedres.

Renta-te-les contra el futur!

Què has fet ara dels odis a la xurma?
Allà va el riu de la nostra actitud
que ha trobat feble la resclosa
que ens eres tu.

Mans a l'aigua, què fas?
L'home ja és nostre!
¿Ara et rentes les mans?
No cal que te les rentes!
L'aigua, després de tu, refarà el cant.
Tu no.

Per molt que te les rentes... és tan tard!

QUI SAP SI LA VERÒNICA!

¡QUI SAP SI LA VERONICA!

A Rafael Villar

TOTHOM diu que una dona,
diu que aquella que li ha eixugat la faç
s'ha endut l'expressio del Nazaré
recollida en el drap.

Hi ha qui diu que impossible,
diu que no hi ha cap llei que ho pugua fer.
¿Qué tindria de viva la noticia
si hi haguera eixa llei?

Nomes se que el seu rostre,
el d'Ell que ya nos l'ha furtaa la mort,
hi batega fet cor de l'esperança,
¡miracle de tothom!

TOTHOM diu que una dona,
diu que aquella que li ha eixugat la faç,
s'ha endut l'expressió del Natzaré
recollida en el drap.

Hi ha qui diu que impossible,
diu que no hi ha cap llei que ho pugua fer.
Què tindria de viva la notícia
si sí que la hi hagués?

Només sé que el seu rostre,
el d'Aquell que ja ens l'ha furtaa la mort,
hi batega fet cor de l'esperança,
miracle de tothom!

JESÚS ÉS DESPULLAT

JESUS ES DESPULLAT

A Lluís Margarit

¡QUÉ esgarrats, entre tots, els teus vestits,
home que has arribat malmés i brut!
¡Pobre feix de silencis entre els crits
de qui creu que matant-te seràs mut!

¡Quina tendra collita de roselles
sobre el blat del teu cos que se'ns prodiga!
Les ungles dels soldats son les corbelles
que despullen la palla de l'espiga...

¿Qué s'haurà fet de l'aigua del Jordà
recollida en les mans del teu cosí,
quan encara era el Crist un bes de pa
esperant trepitjar la carn del vi?

Els cabells –des de l'aigua a la corona–
l'aire del temps vençut te'ls despentina,
ara que ja la mort se t'acaronava
gota a gota d'amor i espina a espina...

QUE esgarrats, entre tots, els teus vestits,
home que has arribat malmés i brut!
Pobre feix de silencis entre els crits
de qui creu que matant-te seràs mut!

Quina tendra collita de roselles
sobre el blat del teu cos que se'ns prodiga!
Les ungles dels soldats són les corbelles
que despullen la palla de l'espiga...

Què s'haurà fet de l'aigua del Jordà
recollida en les mans del teu cosí,
quan encara era el Crist un bes de pa
esperant trepitjar la carn del vi?

Els cabells –des de l'aigua a la corona–
l'aire del temps vençut te'ls despentina,
ara que ja la mort se t'acaronava
gota a gota d'amor i espina a espina...

No; ja no puc trobar-te encés de sanc
ni cansat del Caín de cada Abel.
Se que Deu, vingut home pel teu fang,
t'embriaga de llum el cos rebel.

Cendra inutil es cada vestidura.
Carn i sanc, totalíssima nuea.
Nu perfecte, Jesus, fruita madura,
¡goig i dolor del tronc de la purea!

Quieta majestat de Deu en Tu;
Deu mateix, Home d'Ell per Ell fet Fill.
¡Els homens –orfens d'ulls– et deixen nu
ab la set de claror del teu espill!

No; ja no puc trobar-te encés de sang
ni cansat del Caín de cada Abel.
Sé que Déu, vingut home pel teu fang,
t'embriaga de llum el cos rebel.

Cendra inútil és cada vestidura.
Carn i sang, totalíssima nuea.
Nu perfecte, Jesús, fruita madura,
goig i dolor del tronc de la promesa!

Quieta majestat de Déu en Tu;
Déu mateix, Home d'Ell per Ell fet Fill.
Els hòmens –òrfens d'ulls– et deixen nu
amb la set de claror del teu espill!

ON VAIG, SENYOR?

AMB GESTAS?

¿AB GESTAS?

A S. Bru i Vidal

No hi ha dubte;
és un impostor!
Té tanta culpa com tu
i com aquell: malfactors.

No hi ha dubte;
jes un impostor!
Te tanta culpa com tu
i com aquell: malfactors.

¿On està el fruit dels miracles?
¡L'oli cal fer-lo en l'almàssera!
Aquella gent que el seguia,
¿qué diu ara?

¿I a on està l'or
i l'encens
duts per tants camins
a Belem?
U s'arriba aci a la mirra,
com tu i com aquell.

¿Quí parlarà ya
del rei i del Deu?

¡I quina suavitat
la d'Ell, feble i entumida!
Tu, tot home,
et furten la vida
i crides i t'enfurixes;
¡qué t'importa la justícia!

¿No es la veu contra el silenci?
¿No es la claror contra l'ombra?
¿No es la carn contra la terra?
Es el desig qui esperona...

On és l'esplet dels miracles?
L'oli cal fer-lo a l'almàssera!
Aquella gent que el seguia,
què diu ara?

¿I on és l'or
i l'encens
duts per tants camins
a Betlem?

Ací hom arriba a la mirra,
com tu i com aquell.
Qui parlarà ja
del rei i del Déu?

I quina suavitat
la d'Ell, feble i abaltida!
Tu, tot home,
et furten la vida
i crides i t'enfurixes;
que t'importa la justícia!

¿No és la veu contra el silenci?
¿No és la claror contra l'ombra?
¿No és la carn contra la terra?
És el desig qui esperona...

Això; ben bé li ho has dit:
si és el fill de Déu,
que devalle
de la creu.

Aixo; ben be li ho has dit:
si es el fill de Deu,
que devalle
de la creu.

No devallarà,
no;
ni Ell ni tu,
tu tampoc,
clar.

No devallarà,
no;
ni Ell ni tu,
tu tampoc; està ya tot
clar.

Però... ¿i yo?
...Calla, calla;
has oït?
Què replica aquell de témer
i de crims?
Covardia!
Però Ell, què li ha dit?
¿Que avui estarà on?
¿Al seu Paradís?
¿A casa de l'Adam innocent?
¿A la llar feliç?

Però... ¿i yo?
...Calla, calla;
¿has oït?
¿Qué replica aquell de temer
i de crims?
¿Covardia!
Pero Ell, ¿qué li ha dit?
¿Que hui estarà on?
¿En el que es el seu Paradis?
¿En casa de l'Adam innocent?
¿En la llar feliç?

No t'ho cregues:
ara cap arbre no pot fruitar
si u no el rega
ab la suor del treball...

No t'ho cregues:
ara cap arbre no pot fruitar
si hom no el rega
amb la suor del treball...

I aquell que, com tu,
és un lladre,
diu que és natural
que hom us mate...
Certament, igual trau flor
el roser com el baladre,
i aquesta ens porta verí
mentre l'altra ens vessa flaire;
certament, la terra
afaiçona les rostàries,
com la mar
les tempestes i les calmes,
com els vents
cada gràcia de l'aire...

I jo, res teu ni res d'Ell,
per què m'he vingut a tu?
Per què m'atrau el baladre?
Jo, sobre la meua llum,
¿no sé què és la llàntia?,
¿no sé què és el fum?

I si Ell no és la rosa,
i si Ell no és el cim,
ni la calma, ni la gràcia...
Quin neguit
des del no
fins el sí!

I yo, res teu ni res d'Ell,
¿per què m'he vingut a tu?
¿Per què m'atrau el baladre?
Yo, sobre la meua llum,
¿no se qué es la llantia?,
¿no se qué es el fum?

I si Ell no es la rosa,
i si Ell no es el cim,
ni la calma, ni la gracia...
¡Quín neguit
des del no
fins el sí!

Mira..., adona't d'aquell;
pareix que ya canta albixeres
ab el seu callat repos,
perque el Nazaré li ha mort els dies.
Perque li ha dit que hui, hui mateix,
besarà el temps sense fites,
la brisa sense horisons,
el ser sense alé ni signe...

I es que aquell s'ha convençut.
¿Convençut o penedit?
¿L'haurà conegut?

Cóm?, en què?
¿Quina força en pau
li haurà canviat la por
pel somriure triümfal?
Si el morir li vibra vida
i el dolor li es un descans,
cal sentir
que es que hi ha un cor sense sanc
esperant-nos
mes enlla.

Mira..., fixa't en aquell;
sembla cantar albixeres
amb el seu callat repòs,
des que el Natzaré li ha occit els dies.
Perquè li ha dit que avui, avui mateix, sí,
besarà el temps sense fites.
l'oratge sense horitzons,
l'ésser sense alé ni signe...

I és que aquell s'ha convençut.
¿Convençut o penedit?
¿L'haurà conegut?

Com?, en què?
¿Quina força en pau
li haurà estafret la basarda
pel somriure triümfal?
Si el morir li vibra vida
i el dolor li és un descans,
cal sentir
que és que hi ha un cor sense sang
esperant-nos
més enllà.

La teua desesperança es un arraiïl contra el fruit...	La teua desesperança és una arrel contra el fruit...
I així, ¡quin fret, poc a poc, em rebela el nu!	I així, quin fred, poc a poc, em rebel·la el nu!
Em calia la fosca perfecta feta en tu, per a que a mi m'estremira, serena, la llum.	Em calia la fosca perfecta feta en tu, perquè m'estremís, serena, la llum.
Des de tu fins aquell, ¡quants caminets em retorcen l'únic d'Ell!	Des de tu fins aquell, quants viaranys em retorcen l'únic d'Ell!
Pero dins de mi, la fe em confessa: ¡Es!	Però dins mi, la fe em confessa: És!

VOLDRÍEU, SOLDATS?

¿VOLDRIEU, SOLDATS?

Al meu germà Ricard

PERDONEU: ¿quí de vosatres
ajusta el sorteig?
¿Em permetrieu entrar a sort?
No tinc cap mereiximent,
però jo també burxava,
Calvari amunt, rere d'Ell.
Ja sé, ja,
que és vostra la llei;
vosaltres sou els soldats.
Però en sou quatre només
i la sort és igual sort
amb un de més o de menys.

De les vestidures
ja no cal;
puix que us les heu repartides,
repartides van.
Però la túnica aquesta
no l'heu volguda esquinçar,
i no es tracta de penyora
escaient a cap soldat.
A la venda? Només algun pobre
compra roba d'ajusticiats,
i ben poc
donarà!

PERDONEU: ¿quí de vosatres
ajusta el sorteig?
¿Em permetrieu entrar a sort?
No tinc cap mereiximent,
pero yo tambe inquiria,
pel Calvari amunt, darrere d'Ell.
Ya se, ya,
que es vostra la llei;
vosatres sou els soldats.
Pero en sou quatre nomes
i la sort es igual sort
ab u de mes o de menys.

De les vestidures
ya no cal;
ya vos les heu repartides,
i repartides estan.
Pero la tunica d'Ell
no l'heu volguda esgarrar,
i no es tracta de penyora
que caiga be a ningun dels soldats.
¿A la venda? Nomes algun pobre
compra roba d'ajusticiats,
i ben poc
donarà!

Permeteu-me entrar a sort.
És teixida amb tanta cura!
Mai no m'he posat
una túnica
sense cap
de costura.

Permeteu-me entrar a sort.
¡Està teixida tan pulcra!
No m'he posat mai
una tunica
sense cap
de costura.

I hui se m'estova l'home
que, dins de mi, sent les ales.
¡Que ya està crucificat Jesus
i em vull vestir de dissabte!

Perque la creu es des d'ara
la precisa clau
que esbarralla les primeres portes
tancades pel nostre Adam,
i vestir-nos de dol o de festa
ja és cosa de si triem
la de l'esquerra o la de la dreta...

Si em permetereu entrar a sort,
podria dir-vos amics;
vosaltres no sabríeu per què,
jo tampoc... És un goig intuït
quí sap com,

puix que el Crist
es mor en la creu
i jo ja sé que és per mi.
Permeteu-me entrar a sort,
que ara és segur que la tinc!
...I resten tantes jornades,
i és tan pobre el pelegrí,
i tan llarg
el camí!

AGONIA DAVANT DEL CRIST CONSUMAT

A Consol Rodríguez-Fornos i Artur Zabala

YA has mort, Jesus, ja has mort en la creu, ¿en creu Tu?]
¿I qué soc, Crist, qué soc davant del Tu clavat?]
Què soc? ¿Soc la palmera del paísatge nu?
¿Soc el crit aïslat?
¿Soc terra viva al vent?
¿Soc argila ab clavills?
¿Soc la roca esmolada per la fam de sement?]
¿Soc la set impossible dels aucells i dels fills?]
¿Soc lo que està per ser? ¿Soc el pit per al cor?]
¿Soc lo possible a penes? ¿Soc llacor sense arrel]
¿Soc iris dins del plor?
¿Soc pedra contra estel?
¿Soc la negació del fanc del Paradís?
¿Soc garba d'albarser? ¿Soc buf de Jehovà?
¿Soc el mot? ¿Soc l'incís?
¿Soc coltell? ¿Soc la ma?

JA has mort, Jesús, ja has mort en la creu,
[en creu Tu?
I què sóc, Crist, què sóc davant del Tu
[clavat?
Què sóc? ¿Sóc la palmera del paísatge nu?
¿Sóc el crit isolat?
¿Sóc terra viva al vent?
¿Sóc argila amb clivells?
¿Sóc la roca esmolada per la fam de
[sement?
¿Sóc la set impossible dels fills i dels
[ocells?
¿Sóc el que és a punt d'ésser? ¿Sóc pit per
[al cor?
¿Sóc el possible a penes? ¿Sóc saba sense
[arrel?
¿Sóc iris dins del plor?
¿Sóc pedra contra estel?
¿Sóc la negació del fang del Paradís?
¿Sóc garba d'esbarzer? ¿Sóc buf de Jehovà?
¿Sóc el mot? ¿Sóc l'incís?
¿Sóc coltell? ¿Sóc la mà?

¿Sóc flama sense foc?
¿Sóc numerabilíssim eixam d'ahir només?
¿Sóc línia? ¿Sóc poc?
¿Sóc resta? ¿Sóc no-res?

¿Sóc flama sense foc?
¿Sóc numerabilíssim eixam d'ahir nomes?
¿Sóc linia? ¿Sóc poc?
¿Sóc resta? ¿Sóc no-res?

...Serralada, aiguavés, riero, riu, mar, fons,
nit, alba, pas, vall, cim,
segles, òrbites, mons,
rella, forment, raïm...

...Serra, rambla, vessant, mar, riu, sequia,
font,]
nit, alba, pas, vall, cim,
sigles, òrbita, pont,
rella, forment, raïm...

Què sóc, Jesús, què soc? ¿Túnica amb por
[al nu?

Què sóc, Crist, què, què sóc? ¿Aire teu
[ofegat?

... Que ja has mort en creu Tu,
en la creu, Senyor, Tu, ¡l'eternament clavat!

... Que ya has mort en creu Tu,
en la creu, Senyor, Tu, l'eternament clavat!

SALM DAVANT DEL CRIST CONSUMAT

A Miquel Melendres

TU consumat, ja mort, mort en la creu,
has llimitat per tot l'interrogant,
est la resposta sempre.

Est la veu sense so de l'home maxím;
est la fidelitat de l'esperança;
est la cita innegable.

Est el goig del dolor de cada dia;
est el fons de la mar del nostre seny;
est la mà de la llum.

Est l'oli fi, fragant, de l'uncio
que llagrimeja no de testa a llavis,
sino d'ànima a cor.

Est desig satisfet de desijar;
est la pura riquesa del no-res;
est el pobre dels pobres.

Est el pa, sense fam, de l'amistat;
est el bes, sense llavis, de l'estima;
est la pau de l'amor.

TU consumat, ja mort, mort en la creu,
has limitat pertot l'interrogant,
ets la resposta sempre.

Ets la veu sense so de l'home màxim;
ets la fidelitat de l'esperança;
ets la cita innegable.

Ets el goig del dolor de cada dia;
ets el fons de la mar del nostre seny;
ets la mà de la llum.

Ets l'oli fi, flairós, de la uncio
que regalima no de testa a llavis,
sinó d'ànima a cor.

Ets desig satisfet de desitjar;
ets la pura riquesa del no-res;
ets el pobre dels pobres.

Ets el pa, sense fam, de l'amistat;
ets el bes, sense llavis, de l'estima;
ets la pau de l'amor.

Est no una vida viva entre les vides
afegida a la sanc de tantes venes,
sino el cor de la suma.

Est el verp redentor de la Babel;
est el colom que torna a obrir-nos l'Arca;
est la dreta del Pare.

Est l'arbre, sense hivern, de cada aucell;
est el pastor de totes les mallades;
el Corder del Senyor.

Est el blau primogènit sobre el cel;
est el blanc unigenit per la terra;
est l'anell de l'Espòs.

Est l'Ungit, Manuel, el Crist, Jesus;
est el Pare i el Fill i l'Espirit;
est Tu sol, l'Únic, ¡Deu!

Ets no una vida viva entre les vides
afegida a la sang de tantes venes,
sinó el cor de la summa.

Ets el verb redemptor de la Babel;
ets el colom que torna a obrir-nos l'Arca
ets la dreta del Pare.

Ets l'arbre, sense hivern, de cada ocell;
ets el pastor de totes les mallades;
ets l'Anyell del Senyor.

Ets el blau primogènit sobre el cel;
ets el blanc unigènit per la terra;
ets l'anell de l'Espòs.

Ets l'Ungit, Manuel, el Crist, Jesús;
ets el Pare i el Fill i l'Espirit;
ets Tu sol, l'Únic, Déu!

A LA VORA DEL SEPULCRE

Al meu germà Vicent

PUNTEJA ya el dissabte. ¡Perdo!
Ab l'estella del turó
se'm clavilla el cos, tronc sense soca
redolat contra la teua roca.
¿Qué em vol esta llacor expectant,
feixuga dels meus fruits desistits?
¡Potser, per venes d'oblits,
el silenci em ve acusant!

Tot s'enfuig del cor que se'm despista,
i adins i al voltant d'ell, yo,
ab una sanc fora mare
que assedega la conquesta
del Tu mateix, Pare.
Per això, en oblacio,

voldria, Senyor,
estendre't el meu dolor
tan intens,
¡tan immens!,
que se'm tornara ben blau
d'infinitud i de pau
per damunt del teu sepulcre.

¿Per qué no has de ser Tu el Pulcre,
el Deu mateix, Fill,
si per Mare, feta espill,
es tota pulcra Maria?
Yo voldria...

PUNTEJA ja el dissabte. Perdó!
Amb l'esquerda del turó
se'm clivella el cos, tronc sense soca
rodolat contra la teua roca.
Què em vol la saba expectant,
feixuga dels meus fruits desistits?
Potser, per venes d'oblits,
el silenci em ve acusant!

Tot s'enfuig del cor que em resta,
i endins i al voltant d'ell, jo,
amb una sang fora mare
que assedega la conquesta
del Tu mateix, Pare.
Per això,

voldria, Senyor,
estendre't el meu dolor
tan intens,
tan immens!,
que se'm tornés blau
d'infinitud i de pau
per damunt del teu sepulcre.

Com no has d'ésser Tu el Pulcre,
el Déu mateix, Fill,
si per Mare, feta espill,
és tota pulcra Maria?
Jo voldria...

voldria, Jesus,
dur-te el meu desús
d'idees humils,
en un pomell dels abrils
marcits en capoll negant
que l'home es un cant
dit a la teua semblança.

¿Cóm no has de ser l'Esperança,
el Deu mateix, Esperit,
si ja per haver-te pressentit
fon plena de gracia Maria?
Yo voldria...

voldria que entre el blau i el pomell,
l'ànima que ara m'exulta,
se me devinguera auCELL
de la meua paraula insepulta
que em cridava abans
des dels sentits a les mans.

I en un goig d'ales sense parenesis,
este remordiment del meu fanc
beura ya el triümo de la genesis
florida ya de la teua Sanc,
d'esta Sanc tan viva
que salva la carn cautiva.

voldria, Jesús,
dur-te el meu desús
d'idees humils,
en un pomell dels abrils
marcits en capoll negant
que l'home és un cant
dit a la teua semblança.

Com no has d'ésser l'Esperança,
el Déu mateix, Esperit,
si ja per haver-te pressentit
fou plena de gràcia Maria?
Jo voldria...

voldria que entre el blau i el pomell,
l'ànima que ara m'exulta,
se m'esdevingués ocell
de la meua paraula insepulta
que em cridava abans
des dels sentits a les mans.

I en un goig d'ales sense vertigen,
aquest remordiment del meu fang
beurà el triomf de l'origen
florit de la teua Sang,
d'aquesta Sang viva
que salva la carn captiva.

Puix verge es la teua llar darrera
tal com fon verge el teu niu.
Des de Maria a la llosa,
va la primavera
al chicorrotet caliu
d'un adeu de rosa...

Punteja ja el dissabte. ¡Perdo!
Perdó des d'aquesta
greu parasiteve en tempesta
sense altre horitzó
que el de creure ja
en el despullament de demà.

Despullament: nuesa inquirible
del feix de segles dins meu,
sotmesos a l'impossible
de desencreuar la Creu.

I el sepulcre és ben tancat.
El terratrèmol no ha fet esclètxa.
L'arc de la fe és ben tivat.
¿Tu, Senyor, seràs la fletxa?

¿Cóm, si la roca és gruixuda
i la pedra de la porta
te la força muda
d'una raça morta?

Car verge és la teua llar darrera
tal com fou verge el teu niu.
Des de Maria a la fossa
va la primavera
al petit caliu
d'un adéu de rosa...

Com, si ara el gest de les coses
ha pres el pols cert
d'heroïcitat divina,
i arrauleix les boires closes
contra l'infinit obert
de la teua airina?

¿Cóm, si ara el gest de les coses
ha pres el pols cert
d'heroïcitat divina,
i llança les boires que interposes
contra l'infinit obert
on el teu aire adoctrina?

Aire que m'expressa
el balbucejat del seny,
i es vent, sense cap fita ni pressa,
que em torna mareny

la muntanya i muntanya la riba
recercant al muntaner
i albirant el mariner
que per Tu, i amb Tu, i en Tu, m'arriba...

Fixa, com un pensament fecund,
la meua passió soma
que ha ben tastat el profund,
desitja encendre'm l'anhel
que, fill d'àguila i coloma,
creu en el vol de l'estel.

¿Quin, si no, Senyor,
podrà travessar la cendra
amb la resurrecció d'amor
que s'engendra
del teu sacrifici redemptor?

Voldria... creure en present
intimament blanc,
que nomes descansa el Tu jacent
sobre el banc
que, dins del sepulcre, te sospesa.

Voldria que el meu neguit
entre serenitat i sorpresa,
ben elevadament blau,
creguera nomes ben adormit
el teu cos que jau.

Voldria que el prometiment vell
m'envolgua el credit pobretó
d'esperar
amb el viu mantell
de l'emocio.
Però en mi l'home es avar
baix del ritme del cervell,
i dels ulls, i dels llavis...

¿I amar?!
Ja punteja el dissabte. ¡¡Perdo!!

Voldria... voldria creure,
íntimament blanc,
que és un descans només el teu jeure
sobre el banc
que aquí, dins del sepulcre, et sospesa.

Voldria que el meu neguit
entre sutzura i puresa,
ben enlairadament blau,
cregués només adormit
el teu cos que jau.

Voldria que el prometiment vell
m'envoltés el crèdit pobrissó
d'esperar
amb el viu mantell
de l'emoció.
Però en mi l'home és avar
sota el ritme del cervell,
i dels ulls, i dels llavis...

¿I amar?!
Ja punteja el dissabte. Perdó!!

QUATRE CLAUS

A Guillem Colom

SE'LS ha endut.
Esta es la creu, la que era d'Ell;
quatre forats ensangonats,
l'èrtic sedil, i no res mes.

¡Quina buidor de temps i lloc!
Els quatre claus,
torçuts i en terra: jarràils
quí sap de quins troncs cardinals!

Els quatre claus: força parada
del gest finit
de cada mà enlairant el món,
de cada peu sobre el camí.

Quatre fracassos de les fites;
coltells traïts del propi orgull;
quatre silencis
que em fan saber les latituds!

Els quatre crits desesperats
que l'engrapaven a la mort,
heus-los aci, cucs de la nit
que nega el sol.

SE'LS han endut.
Aquesta creu era la d'Ell;
quatre forats ensangonats,
l'èrtic seient, i no res més.

Quina buidor de temps i lloc!
Els quatre claus,
torçats i a terra, són arrels
quí sap de quins troncs cardinals!

Els quatre claus: força aturada
del gest finit
de cada mà enlairant el món,
de cada peu sobre el camí.

Quatre fracassos de les fites;
coltells traïts del propi orgull;
quatre silencis
que em fan capir les latituds!

Els quatre crits desesperats
que l'engrapaven a la mort,
heus-los ací, cucs de la nit
que nega el sol.

SOSPIR

A la meua germana Herminia

Ací caigueres de genolls.
¿Tant de pes duyes del meu mon?

Mira'm be l'alba dels sentits
amable d'odi redimit...

Ací et caigueres cor lassat.
¿Sobre el camí o sobre el meu franc?

¡I he retrobat, d'aquells genolls,
llavor de flor del meu perdo!

Ací caigueres de genolls.
¿Tant de pes duies del meu món?

Mira'm bé l'alba dels sentits
amable d'odi redimit...

Ací el vinclares cor-lassat.
¿Sobre el camí o sobre el meu fang?

I he retrobat, d'aquells genolls,
llavor en flor del meu perdó!

Interludi submís

Interludi sumís

AVE... MARIA

A Rafaela Calvo, de Narbona

MARIA: yo... yo et coneixia ya;
pero yo, yo... no et sentia com ara.

La vida nos ve ab una sanc avara,
i es un desig del goig sense dema
tastar el fruit mes facil a la ma.

Maria: tu, la d'Ana i Joaquim,
que no et calgué cap festa del raïm,
ben rebé saps que donzells i donzelles
som la canço d'espigues i roselles
ab el festeig que abraça vall i cim.

Maria: tu reberes l'encenser
que Gabriel gronsava d'ala en ala.

Pero yo, yo... et vea menestrala
d'aquell Josep, el mansuet fuster.

Quí anava a dir... qui podia saber
que entre l'humil silenci del treball,
el teu Fill –sols un fill, sense detall–
era el mateix que prometia el Pare
i que t'ha fet a tu la nostra Mare
quan tot el mon es un terrabastall...

MARIA: jo... jo us coneixia ja;
però jo, jo... no us sentia com ara.
La vida ens ve amb una sang avara,
i és un desig del goig sense demà
tastar el fruit més fàcil a la mà.

Maria: Vós, la d'Anna i Joaquim,
que no us calgué cap festa del raïm,
ben bé sabeu que donzells i donzelles
som la canço d'espigues i roselles
amb el festeig que abraça vall i cim.

Maria: Vós rebéreu l'encenser
que Gabriel gronxava d'ala en ala.

Però jo, jo... us veia menestrala
d'aquell Josep, el mansuet fuster.

Qui anava a dir... qui podia saber
que entre l'humil silenci del treball,
el vostre Fill..., un fill al capdavall!,
era el mateix que ens prometia el Pare
i que us ha fet a Vós la nostra Mare
quan tot el món és un terrabastall...

La dedicatòria a Rafaela Calvo, de Narbona, només apareix a la edició de 1983

Maria: hui, quan yo t'he vist en peu
sobre l'instant del Fill en sacrifici,
salvant l'amor del místic precipici
per heretar del pobre Rei Judeu,
Pare i Espos vinguts per tu a hereu;
Maria: hui, quan yo t'he vist plorar
sense cap crit, serena com un far
signant el port que obria l'esperança,
se m'ha esgarrat la carn ab la fermaça
de vore en tu l'esclat del nostre ampar...

I aci me tens, onada d'aquell vent,
captaire nu que ve a la teua falda...
El foc d'ahir es la llum que m'escalda
–sense remei– el cor i el pensament,
ben maridats dins el penediment.
Aci me tens fredolic de temor,
volent gojar un glop d'eixe dolor
que t'ha deixat el dol mes solitari...
Ab l'odi al viu vaig pujar el Calvari,
i l'he baixat espigolant l'amor:

Maria: avui, quan us he vist en peu
sobre l'instant del Fill en sacrifici,
salvant l'amor del místic precipici
tot i heretant del pobre Rei Jueu,
Pare i Espòs vinguts per Vós a hereu;
Maria: avui, quan us he vist plorar
sense cap crit, serena com un far
signant el port que obria l'esperança,
se m'ha esgarrat la carn amb la fermaça
de veure en Vós l'esclat del nostre
[empar...

I ací em teniu, onada d'aquell vent,
captaire nu que ve a la vostra falda...
El foc d'ahir és la llum que m'escalda
–sense remei– el cor i el pensament,
ben maridats sota el penediment.
Ací em teniu fredolic de temor,
volent gaudir un glop de la dolor
que us ha deixat el dol més solitari...
Amb l'odi al viu vaig pujar el Calvari,
i l'he baixat espigolant l'amor:

gotes de sanc he chuplat pel camí
i un gust de fe, entre dubtes, m'enginya
que es el meu cos un guaret de la vinya
que s'esglayà al confondre'm en el vi.

Si tu... si vols girar els ulls a mi,
et podre dur, pel fracàs dels meus ulls,
l'heroic trastorn que em desala els
[orgulls,
i a cada ma se'm rendirà l'ofrena
dels vells afanys, exhaurits vena a vena,
en un agost d'egoismes i antulls.

I si em dones la platja del descans,
voras dins de mi arriades les veles
sense recort de rutes ni d'esteles.
Fes-me un racó, Viuda de tot l'abans;
fes-me un racó, Dolorosa dels quans;
fes-me un racó, Mare ja del després,
un raconet on enchisar el bes
que, en un futur de murtes i de dàlies,
voldrà sentir la pau de les sandalies
que t'han lligat el vol sobre el no-res.

gotes de sang he xuclat pel camí
i un gust de fe, entre dubtes, m'enginya
que és el meu cos un guaret de la vinya
que s'esglaià en confondre'm al vi.

Si Vós voleu girar els ulls a mi,
us podré dur, pel fracàs dels meus ulls,
l'heroic trasbals que m'eixala els orgulls,
i a cada mà se'm rendirà l'ofrena
dels vells afanys, exhaurits vena a vena,
en un agost d'egoismes i antulls.

I si em doneu la platja del descans,
vereu dins mi arriades les veles
sense record de rutes ni d'esteles.
Feu-me un racó, Vídua de l'abans;
feu-me un racó, Dolorosa dels quans;
feu-me un racó, Mare ja del després,
un raconet on encisar el bes
que, en un futur de murtes i de dàlies,
voldrà sentir la pau de les sandàlies
que us han lligat el vol sobre el no-res.

El meu conjunt de sentits en desmai,
ve a pasturar la flor perdonadora...
Tu que t'has fet suau Corredentora,
fora del temps i damunt de l'espai
em despulls l'angunia del mai
sense lo terbol de l'averkonyiment.
Feu retornar el meu angel ausent
al propi camp on l'ànima em deleja,
i ab un ramell de vicis i d'enveja
lliberarem el fanc impenitent.

Que tal ramell, Mareta, es l'unic meu;
tots els capolls, perque el parfum s'acora,
s'han esclatat enverinant-nos l'hora
sense consol en el punt de la creu.
Traït el Fill, et se Mare de Deu,
Mare d'Aquell que ya et va posseir
al començar els seus camins, ¡oh lliir
de nostra vall, Verge encara i eterna!
¡Deixa'm el goig de tornar-me lluern
en la claror que no em cal enfosquir!

El meu ramat de sentits en desmai,
ve a pasturar la flor perdonadora...
Vós que us heu fet suau Corredemptora,
fora del temps i a sobre de l'espai
em despullen l'angúnia del mai
sense el calfred de l'averkonyiment.
Feu retornar el meu àngel absent
al propi camp on l'ànima em deleja,
i amb un ramell de vicis i d'enveja
deslliurarem el fang impenitent.

Que tal ramell, Mareta, és l'únic meu;
tots els capolls, hipòcrites de flaire,
s'han esclatat emmetzinant-vos l'aire
sense conhort a l'hora de la creu.
Traït el Fill, us sé Mare de Déu,
Mare d'Aquell que ja us va posseir
en començar els seus camins, oh lliir
d'aquesta vall, Verge encara i eterna!
Deixeu-me el goig d'esdevenir lluern
a la claror que no em cal enfosquir!

Raconet de cada dia

DIUMENGE 10 DE NISAN

DUMENGE 10 DE NISAN

*Jesus, a lloms d'un ruc i entre
els seus deixebles, entra a Jerusalem
on es rebut entre palmes de triümf.*

¡PALMES, mes palmes! No em deixeu fugir!]

De Betània arriben Nota i notes,
i el ruc de Betfagé ablanix les potes
ritmant-nos l'harmonia sense dir.

¡No em deixeu fugir! Palmes, mans de pau,
bosc estremit per l'aire de l'espera!
¡Jerusalem saluda l'Olivera
triümfadora sense cap esclau!

¿D'on venen tantes palmes? ¡Pensament
d'esqueixar el migdia en himne d'ales!
¡Els àngels de tothom han fet les tales
al palmerar del nou remordiment!

Ara dorm el pecat sobre l'ahir.
Silenci de la por, cantic de festa.
L'amor, al no dubtar, sap la conquesta.
¡Oh palmes de fe, no em deixeu fugir!

*Jesus, a lloms d'un ruc i entre
els seus deixebles, entra a Jerusalem
on és rebut entre palmes de triomf.*

PALMES, més palmes! No em deixeu fugir!
De Betània arriben Nota i notes,
i el ruc de Betfagé ablaneix les potes
ritmant-nos l'harmonia sense dir.

No em deixeu fugir! Palmes, mans de pau,
bosc estremit a l'aire de l'espera!
Jerusalem saluda l'Olivera
triomfadora sense cap esclau!

D'on vibren tantes palmes? Pensament
d'esqueixar el migdia en himne d'ales!
Els àngels de tothom han fet les tales
al palmerar del nou remordiment!

Ara dorm el pecat sobre l'ahir.
Silenci de la por, cantic de festa.
L'amor, en no dubtar, sap la conquesta.
Oh palmes de fe, no em deixeu fugir!

DILLUNS 11 DE NISAN

*Jesús, en vesprejar, eixia
del Temple retornant a Betània.*

*Jesús, a boqueta nit, eixia del
Temple retornant a Betània.*

¡QUÍN goig d'ulls de gaseles i renarts
corre cap a la nit només campestre!
Per la pols del camí sospiren narts
desperta per les sandàlies dels tretze...

Alla en Jerusalem, el Temple mou
un defici d'escribes, de levites,
de prínceps, de canvistes... ¿I no es prou
taules caigudes i coloms ja lliures?

Ulls de festa: ¡estels i més estels
des de l'alta ciutat fins a Betània!
Yo baixo amb el garbó dels meus anhels
entre armelers i garrofers en guaita.

Des de mi fins a ells està tan llunt
que he perdut els impulsos del crepuscle.
Ya es de nit. Estels, lluna... ¡tot a punt!
¿Podrà trobar-me l'alba sobre els dubtes?

QUIN goig d'ulls de gaseles i d'isards
tresca cap a la nit des del capvespre!
Per la pols del camí sospiren narts
desperta per les sandàlies dels tretze...

Allà a Jerusalem, el Temple clou
un defici d'escribes, de levites,
de prínceps, de canvistes... ¿I no és prou
taules caigudes i coloms ja lliures?

Ulls de festa: estels i més estels
des de l'alta ciutat fins a Betània!
Jo baixo amb el garbuix dels meus anhels
entre ametlers i garrofers en guaita.

Des de mi fins a ells és tot tan llunt
que he perdut l'embranchida del crepuscle.
Ja és de nit. Estels, lluna... tot em puny!
¿Podrà trobar-me l'alba sobre els dubtes?

DIMARTS 12 DE NISAN

*Pere diu a Jesús: «Mestre, mira;
la figuera que maleïres s'ha assecat».*

*Pere diu a Jesús: «Mestre, mira;
la figuera que malaïres s'ha secat».*

HE negat el meu fruit, com tu, figuera,
a la serena fam del Nazaré;
yo tenia, com tu, la primavera
de cimals vius ab fulles en alé.

Ara, espectre ya de tu mateixa
a la vora inconcusa de l'oblit,
no em queda ni la molla de la queixa
detinguda en el símbol malaït...

Yo volia, com tu, fulles i rames
sentint-me, cor a cor, Jerusalem;
però el fruit madurava entre les flames
que odiaven l'estable de Belem.

Deixa'm, figuera seca per semblança,
que t'envege la mort sense cap clam.
¡Yo vaig morint a l'esperança
d'assaciar de fruit la seua fam!

HE negat el meu fruit, com tu,
[figuera,
a la serena fam del Natzaré;
jo tenia, com tu, la primavera
de cimals vius amb fulles en alé.

Ara, espectre ja de tu mateixa
a la vora inconcusa de l'oblit,
no em resta ni la saba de la queixa
detinguda en el símbol maleït...

Jo estimava, com tu, fulles i rames
sentint-me, cor a cor, Jerusalem;
però el fruit madurava entre les flames
que odiaven l'estable de Betlem.

Deixa'm, figuera seca per semblança,
que t'envege la mort sense cap clam.
Jo vaig morint obert a l'esperança
de curullar de fruit la seua fam!

DIMECRES 13 DE NISAN

El traïdor en el Sanedrí

El traïdor en el Sanedrí

¿ELS hipòcrites son potser els oms
o ho es l'aigua corrent que se'ls copia?
El Sanedrí no ha disfraçat els coms
i tu, l'encara apostol, n'has fet fira.

¡Quina font endurida de monedes
et bateja senyor d'hipocresies!
Riquea de les mans, toxines fredes;
¡trenta claus sense colp que t'esclavisen!

¿El menyspreu es potser de l'aire lliure
o es de l'ala que el venç en recrear-s'hi?
El Sanedrí prolonga el seu somriure
i tu, l'encara apostol, perds els llavis.

¿No et sents emporuguit per l'avaricia
d'empresonar en tu tota la Pasqua?
Demà diràs el fel de la carícia...
¡i yo encendré, per tu, la seua galta!

¿ELS hipòcrites, són potser els saules
o ho és l'aigua corrent que se'ls copia?
El Sanedrí no ha disfressat paraules
i tu, l'encara apòstol, n'has fet fira.

Quina font endurida de monedes
et bateja senyor d'hipocresies!
Riquesa de les mans, metzines fredes;
trenta claus sense colp que t'esclavitzen!

¿El menyspreu és potser de l'aire lliure
o és de l'ala que el venç en recrear-s'hi?
El Sanedrí allargassa el seu somriure
i tu, l'encara apòstol, perds els llavis.

¿No et sents esfereït per l'avarícia
d'empresonar en tu tota la Pasqua?
Demà diràs el fel de la carícia...
i jo encendré, per tu, la seua galta!

DIJOURS 14 DE NISAN

*Abans de la Cena, Jesús
renta els peus als deixebles.*

*Abans de la Cena, Jesús
renta els peus als deixebles.*

¡QUIN dolç de pansa verge te satura,
quina fortor de vi de moscatell,
aigua que has retornat tota mes pura
a la pau sense objecte del llibrell!

¿Podrem pastar en tu el pa dels febles
que hem perdut nostre blat entre el pallus,
en tu que has pres la força dels deixebles
iluminada pels dits de Jesús?

Primer, a glops, nos rentarem la vida,
i després, per al pa del pensament,
farem reviscolar l'ala rendida
de l'àngel propi del penediment.

I ab tu, si encara som un baf silvestre,
podem assaonar l'aire del cor,
¡puix est el suc d'humilitat del Mestre
regant a cada peu camins en flor!

QUIN dolç de pansa verge te satura,
quina fortor de vi de moscatell,
aigua que has retornat més pura
a la pau sense objecte del llibrell!

¿Podem pastar en tu el pa dels febles
que ens hem perdut el blat entre el pallús,
en tu que has pres la força dels deixebles
il·luminada pels dits de Jesús?

Primer, a glops, ens rentarem la vida,
i després, per al pa del pensament,
farem reviscolar l'ala rendida
de l'àngel propi del penediment.

I amb tu, si encara som un baf silvestre,
podem assaonar l'aire del cor,
car ets el suc d'humilitat del Mestre
regant a cada peu camins en flor!

DIVENDRES 15 DE NISAN

*Mentre, s'enfosqueix el sol i
s'estenen les tenebres sobre la terra.*

*Mentres, s'enfosquix el sol i
s'estenen les tenebres sobre la terra.*

¿Es el sol qui s'abat o el meu judici?
¿Tinc només en els ulls tantes tenebres?

El Corder de Deu viu el sacrifici
mentres busque al Pastor ya quasi a ceges.

La llàntia s'adorm, i un toc de bronze
deté les meues mans en gest de culpa.
Dels calzes d'Ell, només u d'entre els onze
recull la gota exacta, mar futura.

Enjuncat el desig a l'argilaga
d'este flamareig d'ombres, tel de cendra,
¡quí pensara, en esta espera vaga,
que l'estrela del cos es fa lluernà!

Fosca de ser ya tots illes de roca
sense plages d'amor a lo impossible...
¡Vull florir d'arraig –sense cap soca–
a la Llum de les llums immarcescibles!

¿Es el sol qui s'abat o el meu judici?
¿Són només als meus ulls tantes tenebres?
L'Anyell de Déu consuma el sacrifici
mentre cerque el Pastor a les palpentes.

La llàntia s'adorm, i un toc de bronze
deté les meues mans en gest de culpa.
Dels calzes d'Ell, només un d'entre els onze
recull la gota exacta, mar futura.

Enjuncat el desig a l'argelaga
d'aquesta flama d'ombres, tel de cendra,
quí pensés, sota el tràngol de l'obaga,
que l'estel de la carn es fa lluernà!

Fosca d'ésser tothom illes de roca
sense platges d'amor a l'impossible...
Vull florir de l'arrel –sense cap soca–
a la Llum de les llums immusteïbles!

DISSABTE 16 DE NISAN

*Per la tarda, les dones pietoses
van a comprar aromes per ungir
el cos del Senyor.*

*Per la vesprada, les dones pietoses
van a comprar aromes per a ungir
el cos del Senyor.*

Si aquesta vesprada yo poguera anar
prop de vosatres, dones pietoses,
aprendria les veus silencioses
del dolor amoros del triümfar.

Mentres, yo esfullaria flors i fe.
I al retorn, per besar el vostre aire,
em faria passar per un captaire
demanant-vos l'almoïna d'un alé.

Vosatres, dones, tendres
dels eixemples divins,
¿no em farieu la gràcia d'uns brins
per a aromar les meues cendres?

Així serien dels mateixos
que dureu a la fossa de l'Ungit.
I un dia, quan yo siga solc d'oblit,
potser algu en trobara bons esqueixos...

Si aquesta tarda jo pogués anar
darrere vostre, dones pietoses,
aprendria les veus silencioses
del dolor amorós del triomfar.

Mentre, jo esfullaria orgulls i roses.
I al retorn, per besar la vostra flaire,
em faria passar per un captaire
demanant-vos l'almoïna d'unes brosses.

Vosaltres, dones, tendres
dels exemples divins,
¿no em faríeu la gràcia d'uns brins
per aromar les meues cendres?

Així serien dels mateixos
que dureu a la fossa de l'Ungit.
I un dia, quan jo siga solc d'oblit,
potser algú en trobara bons esqueixos...

DIUMENGE 17 DE NISAN

DUMENGE 17 DE NISAN

*Al sepulcre resta el llençol, senyal
de la mort i resurrecció de Jesús.*

*En el sepulcre queda el llençol, senyal
de la mort i resurrecció de Jesús.*

¿CÓM es desperta l'aire?, ¿qué el travessa?
¿quina coral gaubança alena l'aire?
¿Diria's que retorna sense pressa
l'arcangel dels anuncis a la Mare!

¿Quín místic manament lleva la llosa
d'esta unica nit totalment pura?
¿Tot renaix desfullant la sola rosa
–sense punches ni cos– de l'aleluya!

Els soldats son esclaus de muscle a muscle
i el seu pit la preso de la vesprada.
Que ara que el sol nos diu l'etern crepuscle
ressuscita fidel el vol d'hosanna.

Deixeu-me el llençol d'Ell, dones amigues;
vull eixugar-me el pes antic dels ossos,
¡puix l'alba te un desgranament d'espigues
que ilimita el pa viu en mans d'Apostols!

CÓM es desperta l'aire?, què el travessa?
quina coral gatzara alena l'aire?
Diria's que retorna sense pressa
l'àngel del vell anunci vers la Mare!

Quin místic manament lleva la llosa
d'aquesta única nit totalment pura?
Tot renaix desfullant la sola rosa
–sense punxes ni cos– de l'al·leluia!

Els soldats són esclaus de muscle a muscle
i llur pit la presó on s'ha mort la tarda.
Que ara que el sol ens diu l'etern crepuscle
ressuscita fidel el vol d'hosanna.

Deixeu-me el llençol d'Ell, dones amigues;
vull eixugar-me el pes antic dels ossos,
car l'alba té un desgranament d'espigues
que ilimita el pa viu en mans d'Apòstols!

Summa

Suma

CRIT DE FE

A Maria del Pilar Tormo, de Sáez

SENYOR, crec.
¡En Tu, sí, en Tu!
Ya els dubtes son un gemec
sense cap grapa sobre el meu nu.

¿On est?, qui?,
¿cóm?
¡El captaire que hi ha dins de mi
sent l'almoina del Colom!

Jesus, mort
est tan vivament el Crist,
que en Tu marida l'alé de l'hort
mirra del candit i encens del trist.

Trinitat de tot:
terra i arbre i fruit en carn i sanc:
¡mira quina aliança de brot
sembra d'amor el meu fane!

Senyor, crec.
¡Pero ab quin trastorn, ab quin trontoll
se m'ha corprés el sentit de Deu!
El solc es nou, únic i tan meu
que la rella em ve al rastoll
sense cap marge ni cap ofec.

SENYOR, crec.
En Tu, sí, en Tu!
Ja els dubtes són un gemec
sense cap urpa sobre el meu nu.

On ets?, qui?,
com?
El captaire de dins mi
sent l'almoina del Colom!

Jesús, mort
ets tan vivament el Crist,
que en Tu marida l'alé de l'hort
mirra del càndid i encens del trist.

Trinitat de tot:
terra i arbre i fruit en carn i sang:
mira quina aliança de brot
sembra d'amor el meu fang!

Senyor, crec.
Però amb quin trasbals, amb quin trontoll
se m'ha corprés el sentit de Déu!
El solc és nou, únic i tan meu,
que la rella em ve al rostoll
sense cap marge ni cap ofec.

No importa els braços que estan oberts
ni per l'afany de quins dits
ni al respir de quin oreig.

Ara es la gràcia d'un festeig
d'esperances sobre oblits
certs...

Pare, ¿veritat que em salvaràs?
El teu Fill te l'has endut
sense camins de retorn,
i era encara tan enjorn
per al meu home vençut,
que no he arribat a dir-li: ¿On vas?

Ara els meus ulls, folls per aquell raig
sobre les tres creus en peu
baix dels nostres corbs impetuosos,
cegallosos,
m'entropen contra el mur judeu
cridant-te: ¿On vaig, Senyor?, ¿on vaig?

¿On vaig, Senyor, ab esta follia
que em deixa àptera cada senda
sobre el fracàs del rebuig,
si ja se m'enfuig,
sense cap tanca, l'hisenda
d'abraçar la profecia?

No importa quins braços són oberts
ni per l'afany de quins dits
ni al respir de quin oreig.
Ara és la gràcia d'un festeig
d'esperances sobre oblits
certs...

Pare, ¿veritat que em salvaràs?
El teu Fill te l'has endut
Sense camins de retorn,
i era encara tan enjorn
per al meu home vençut,
que no he arribat a dir-li: On vas?

Ara els meus ulls, folls per aquell raig
sobre les tres creus en peu
sota els nostres corbs
orbs,
m'ensopeguen contra el mur jueu
cridant-te: On vaig, Senyor?, on vaig?!

On vaig, Senyor, amb la frenesia
d'eixalar-me cada senda
sobre el fracàs del rebuig,
si ja se m'enfuig,
sense cap tanca, l'hisenda
d'abraçar la profecia?

Ara que tot es ben cert
-la llibertat i l'esclavitud
i l'ahir i el ya-,
si el meu cos mort s'alçarà
en l'ànima de l'infinitut,
¿qué, de mi, t'ha descobert?

¿Qué, sentint-te en mi, clavat,
per tan dins de mi m'apassiona
ab passio de compassio,
creent en la resurreccio,
de la carn, d'esta carn que es bessona
de la carn que t'hem assassinat?

Pare, Tu no seras juge ab mi;
no podries ser sols just;
¿cóm, si no, me salvaria?
Pres en els ulls de Maria
has d'enamorar-te al gust
de perdonar-me la fi.

Tu, Perdonador,
Pare fet germa major
de la familia en esperança:
¡mira cóm em besa el bes
ferit des de l'abans al despres
que em brandix la llança!

Ara que tot és ben cert
-la llibertat i l'esclavitud
i l'ahir i el ja-,
si el meu cos mort s'alçarà
a l'ànima de la infinitud,
què, de mi, t'ha descobert?

Què, sentint-te en mi, clavat,
per dins meu m'apassiona
amb passió de compassió,
creient en la resurrecció,
de la carn, d'aquesta carn bessona
de la carn que t'hem assassinat?

Pare, Tu no seràs jutge amb mi;
no podries ésser just;
com, si no, em salvaria?
Sota l'esguard de Maria
has d'enamorar-te al gust
de perdonar-me la fi.

Tu, Perdonador,
Pare fet germà major
de la família en esperança:
mira com em besa el bes
ferit des de l'abans al despres
que em fibla la llança!

Bateja'm ab la sanc de tothora
i aquella de la suor,
¿dona'm el nom que me ve millor
quan ya la mortalitat m'acora!

Que me'n vaja yo al teu Regne,
i en esta cridoria
de tants segles de segles fugits
que me tenen invadits
el cap i el cor sense historia,
Tu faras que me'ls impregne

en esta font de paternitat
que ha trencat
la muntanya
del meu pit,
amb un foc d'entranya
restituïda al goig infinit...

Senyor, fes-me tambe creure en mi
ab un enamorament d'Amor,
puix que ya m'has fet creure en Tu, sí,
¿en Tu, oh Senyor!

Bateja'm amb la sang de tothora
i aquella de la suor;
dóna'm el nom que m'escau millor
des que la mortalitat m'acora!

Que me'n vaja jo al teu Regne,
i aquesta cridòria
de tants segles de segles fugits
que me tenen envaïts
el cap i el cor sense història,
Tu faràs que me'ls impregne

aquesta font de paternitat
que ha trencat
la muntanya
del meu pit,
amb un foc d'entranya
restituïda al goig infinit...

Senyor, fes-me també creure en mi
amb un enamorament d'Amor,
puix que ja m'has fet creure en Tu, sí,
en Tu, oh Senyor!

AIRES DE CANÇÓ

(1950)

A la meua nebodeta i
fillola Maria Hermínia
Arbona Casp a la qual
als dos anys de vida
ja li abelleix cantar

València, 1946

AD LIMEN

XAVIER Casp: un nom i una vocació de poeta. Quatre llibres en donen testimoni: tres editats a València –*Volar*, pampallugueig d'imaginació i d'emoció, dit d'una manera molt personal, amb una inicial agilitat de prometedora descoberta; *La inquietud en calma*, on l'antítesi del títol és la serena draperia que cobreix un magnífic esclat líric, doblat de rica musicalitat interna, d'amples simbolismes bategants, de cicles al·legòrics profunds i d'alades efusions madrigalesques, i *Jo sense tu*, quart en ordre cronològic de producció, i on l'erotisme elegíac trasbalsa el marc de l'idil·li en una original i punyent transposició del sentiment enyorívol. El tercer és aquest *Aires de cançó*, que la deferència del poeta valentí de Carlet ha situat en el recés editorial, fratern, de Catalunya, la Patrona de la qual és cantada també en aquest llibre, en la lletania aguda, filial, evocadora, de cinc cànctics montserratins, concebuts i resolts amb una veritable tècnica tonal, d'autèntic músic-poeta, és a dir, de líric. No debades Casp, en una exemplar però viva disciplina creadora, escriu en un lèxic pulcre, cenyit de modernitat expressiva, depurat en el gresol conscient del conreu savi de la llengua, amb afinada, harmònica i perfilada propietat.

És massa, o millor dit prou original perquè li cerquéssim escola, com a deixeble. Si la seva admiració i la seva comprensió de Lòpez-Picó l'interfereixen en la seva òrbita, hi és més en una actitud reverencial que dins un reflexe directe. L'arbitrarietat del seu cant radica en el seu subjectivisme expressiu, és a dir, en la mateixa intensitat i autenticitat del seu lirisme. (És, sortosament, tan difícil de trobar, en el sentit corrent del mot,

una veritable lírica objectiva!) Aquest arbitrar el món, el de dins i el de fora, segons una íntima, intuïda, exclusiva norma de bellesa, que és el suprem, el més delitós i arravatador gaudi del poeta, fa de l'art poètica un joc, alhora que una vocació responsable. Xavier Casp juga, elegantment, doncs, amb audàcies acrobàtiques d'infinít; es gronxa en l'harmonia eufònica dels mots, de les cadències, dels conceptes, com en un rosari melòdic on desgranar els ressons del seu cosmos; i, com Anteu, s'atansa a la terra per prendre-hi amb ardidesa i'embranchada poderosa que l'encelará més amunt que abans, en una vigorosa, vital, infadigable gimnàstica de l'intel·lecte, «del seny i del cor», en una eufòria trepidant i subtil de l'esperit.

Aires de cançó, no és, però, tampoc, aquest instantani moment de repòs, dempeus, en el sòl fràgil, saborós, del terror. És, més aviat, aquell gest de flexió, gairebé igual, per la distensió i la plàstica del moviment, al del descendir i el redreçar-se, ensems, en fer-se i desfer-se el fugaç contacte amb el perfum i la «gràcia de la terra» que diria Sagarra, com una alenada estimulante. Tant en la primera com en la segona part del llibre –aquesta més aparentment popularista–, la idea, la tonada, el ritme la glossa, la transcripció mateixa de la cançó, no són mai un recurs, sinó una superació, una interpretació artitzada, lliure, individualíssima. De la cançó, el poeta en pren això: l'«aire»; però en recrea el contingut, totalment, no com un refús ni un orgull, sinó, per contra, com una inspiració mediata, com un homenatge, com una vera estilització, on la geometria és sempre arquitectura, però on la puresa primitiva del so esdevé puresa definitiva en l'accent. L'«aire» no hi és dilatant ni comprimit: hi és *purificat*; per això és estèticament tan sana la seva poesia. La línia verbal externa –traç segur, dreturer i fi, de tinta– i la ratlla conceptiva interna –apunt tendre, sobri, recatat, de llapis– coincideixen, en un rar ajust de termes, en una equilibrada realització. I cada cop que repreneu la lectura, el retorn a cada pàgina us confirma les revelacions pressentides; el lector hi veu premiada la seva fidelitat amb una progressiva evidència de bellesa, i s'adhereix, més aviat o més tard, a l'autor.

Xavier Casp, en aquest llibre, ens dóna una nova lliçó de recerca i de creació poètica; una lliçó de síntesi, de claredat, de nervi; d'artifici, de sensibilitat, d'afirmació, de música, molt mediterrània. Una lliçó penetrant de simplicitat vencedora damunt la civilitzada complicació interior, antena amatent a totes les inquietuds, captades en el brogit, destil·lades en la pau, plasmades en l'estudiosa solitud. Una fuga centrípeta de dons –dicció precisa, cesures alades, mòrbides fantasies– l'envolta, com un nimbe, que ell redueix a fórmules màgiques, estrictes, fuetejants: un estil de poeta, en fi, que en *Aires de cançó* marca deportivament una victòria sobre la temptació i l'obstacle de la forma i el confusionisme del fons de tants escriptors. Casp venç per joc net, per higiene literària, per educació lírica, per rite angèlic, totes les noses; i resta, només, ell mateix, sempre.

O. SALTOR

1.

VULLC uns aires
de cançó,
per a dir l'alè impossible
de la lírica en retorn
sensitiu.

I amb nuses
infantils,
dir paraules sense abismes
amb un aire intuïtiu
de cançó.

Treure a besos
els contorns
de la joia sense objecte
i l'exemple del dolor
sense llàgrimes...

Vullc uns aires de cançó
amb cançons a tots els aires!

A l'aire del cor i del seny

2.

JO faria
del silenci de les flors,
una verge lletania
per als cors.

I si duia
veu de pètals al terreny,
floriria l'al·leluia
sobre el seny.

I seria
el silenci en cada flor,
al·leluia i lletania,
seny i cor.

3.

NO cal arribar a res;
cal anar, anar i anar...
Sense pensar ens ve el
bes que se'n va sense pensar.

Per sobre l'instant del jorn,
sota els segles de la nit,
el pensament té un contorn
inspirat per l'esperit.

I així trobarem el bes
contra el que estàvem pensant,
car només es guanya el més
anant, anant... sempre anant!

4.

COM el fum, cabellera
fugitiva del foc,
fa goig despentinar-te
a poc a poc.

Tu restes suggestiva,
principi i fi del joc
entre la cabellera,
fum del teu foc.

5.

SI algun dia vols cantar,
obri'm el cor ple de veus;
només et caldrà triar
les llàgrimes que me deus.

Després, obri bé el cor teu
i allí deixa-les plorar,
que l'eco et traurà la veu
d'aquell plor que em féu cantar.

6.

ABANS,
amor,
si ajuntàvem les mans
el tacte era frescor
de bon descans.
Abans,
amor,
s'endolcia l'olor
que ens feia els cors més grans.

Suara,
amor,
si ens mirem cara a cara
ens pren la xafogor
de flama rara.
Suara,
amor,
tot és goig i dolor
d'aquesta carn avara.

Després,
amor,
¿arribarem al bes
on frescor i dolor
són goig només?
Després,
amor,
¿sabrem fruitar l'amor
sense abans ni després?

7.

EL conflicte de la rosa
és, Amor, el teu conflicte;
tu vius el triomf estricte
quan la vida te'l proposa.

Abans: espera i espera!,
i després: adéu... i adéu!
Ets, entre el sol i la neu,
besada de primavera!

8.

JUGUEM a jugar
al joc del no-res,
i amarem l'amar
a l'aire del bes.

Si tu véns, jo vaig;
tu forma, jo estil.
El cor serà maig,
si el seny és abril.

I estendran arrels
les ales al vol;
tu en terra d'estels,
jo en aigua de sol.

Que fa goig volar
per tots dos només,
jugant a jugar
al joc del no-res.

9.

*A Matilde Asencio Salvador,
nada amb dos cognoms
de l'avantguarda musical nostra.*

MARE, mira:
la mar és un àngel
que s'oblida
del gest de les ales
sobre un goig de brisa.

Mira'l, mare!

Rosa blava,
el cos li reposa.
Cada onada
treu plomes que immola
per escumes d'ala...

Blava rosa!

Mira, mare,
com vibra la sina.
¿Són paraules
l'alè que sospira?
I és meu aquest àngel
de la teua vida...!

Mare,
mira'!

10.

No sé si resta res en mi
que encara ho pugues estimar;
tots dos creuàrem ja el matí
del dia en flor de l'esperar.

Caldrà que em faces del record
nova esperança sense anhel;
cercant l'estel del nostre nord
vaig oblidar-me del teu cel.

¿Em pot salvar l'esclat de maig
del teu amor revirescent?
Mira'm nedar pel vol d'un raig
vers el teu sol sense ponent!

11.

VEURÀS
que allí és suau la mar.

Veuràs
que allí té pau el cel.
I així és suau
l'anhel,
i així té pau
l'amar.
Veuràs
com tot riu al teu pas.

Viurem de tu i de mi,
tu terra i jo formiga.
Esforç i premi i fi,
jo palla i tu l'espiga.

12.

PER què em recompenses, arbre,
si t'he fet cercant la norma?
¿Per què em recompenses, marbre,
si t'he tret cercant la forma?

Camperol que vulc collita
o escultor que ansie fama
la recompensa és la fita
on la brasa es torna flama.

Però mercès, amic arbre,
per la cançó de la fruita.
I a tu també, amic marbre,
pel silenci de la lluita.

13.

*Per a cantar al primer fill del poeta Enric
Soler Godes aquest nannà fluix
de son, escrit a compàs de cadira baixa.*

UN dia
Floria

la rosa
millor,
desclosa
ma vida
ferida
d'amor.

Va tindre
de vindre
creada
dins meu,
i alada
ser lliure
pel viure
ja teu.

Les fulles
més rulles
es feren
de mel,
car eren
el signe
benigne
del cel.

I juntes,
conjuntes,
formaren
ton cos,
i amaren
la norma
que es forma
de l'os.

I alhora
tot plora,
tot canta,
tot riu,
fent santa
l'encesa
bellesa
del niu.

Que ets bresca
que fresca
s'ajorna
pel sol,
i torna
més bruna
la lluna
que et vol.

La merla
esberla
poemes
del blau;
llurs temes
són pura
bravura
de pau.

I el pare,
la mare
i l'heure
dels dos,
som lleure
de pena
que ens mena
joiós.

Els àngels
i arcàngels
immolen
la nit,
i volen
que els rigues
quan sigues
dormit.

Tes belles
parpelles,
gruixudes
de son,
vençudes
fan l'ala de
l'hala
non... non.

Preàmbul
noctàmbul
que afina
i et fa:
nanninna
nannanna,
nan...nan...na
nan...nà...

14.

QUE bonica és la nit!
La massa llum s'ofega
i ens deixa veure el cos
exacte de la idea.

Que bonica és la nit!
Cal mirar el silenci
del colorit que dorm
sobre el cor del criteri.

Que bonica és la nit!
Tota la vida calla
escoltant el secret
per si la mort li parla.

Que bonica és la nit
lluminosa dins mi!

15.

No t'adormes encara;
deixa vindre la son
pel silenci de roses
que et despulla el repòs.

No t'adormes encara;
una idea de vol
t'estremix les parpelles
per a l'ombra del cor.

Ja veuràs quina senda
de paraules en flor
et travessa el diàleg
de la veu sense so.

No t'adormes encara;
no m'ofegues el sol..
No t'adormes... fins l'hora
d'adormir-se el meu jo.

16.

A la vora voreta
del camí,
fila el vol de retorn la terrerola.

A la vora voreta
dels sentits,
està el cant de les ales sense vora.

A la fosca fosqueta
de la nit,
vibra el niu d'ocellades nouvingudes.

A la fosca fosqueta
de l'oblit,
viu la fe d'esperances que s'esfullen.

17.

BLANCS, blancs i més blancs;
¿quants blancs porte presos?

–Tots els blancs que pense
collir dels teus besos.

–Verds, verds i més verds;
¿quants verds són possibles?

–Tots els verds que espere
collir dels teus dies.

–Blaus, blaus i més blaus;
¿quants blaus se m'esclaten?

–Tots els blaus que trobe
collits de nosaltres.

–I després, després
¿quins colors ens vénen?

–No ens vindran colors;
florirem senderes!

18.

A ciutat no es pot cantar;
la veu es cau de genolls
incapaç de sospesar
tanta gleva de sorolls.

A ciutat riures i plors
fan l'angle del pensament,
que a ciutat s'esclaten flors
al càlcul del tant per cent.

Quina pena la ciutat
amb el pols desentonat!

19.

És cert que la flor amiga
–esclata que esclataràs–
em troba fulles i pètals
tot massa viu a les mans.

I els dits, gessamins del tacte,
capollets sense demà,
afinen la cerimònia
de la reciprocitat.

Que aquesta flor, que esclatant-se
s'esclata per esclatar,
estima el florir a forma
que és la llei d'intimitat.

20.

*A Pepa Alícia Garcia Atienza,
amb la il·lusió de creure que
així l'adorm la seua mare.*

SI vols dormir,
no em mires més.

Pensa el no-res
que et sabré dir
fent-te un sospir
per cada bes.
No em mires més
si vols dormir.

Dóna'm la mà;
m'estic amb tu.
La nit ens duu
d'ara a demà
pel tarannà
d'un cel tot nu.

M'estic amb tu;
dóna'm la mà.

Jo et diré un vers;
no tingues por.
El sol no es mor
a l'univers;
se l'endú un cerç
al niu del cor.
No tingues por;
jo et diré un vers.

D'ell et faré
cançó d'amor.
...L'infant senyor
ja està serè;
el son ja el té
pel món millor.
Cançó d'amor...
dins mi estàs bé!

21.

LA diferència entre el plor i el riure,
entre el vestit i el nu,
és la mateixa que em respon el viure
amb tu o sense tu.

Però si véns pel riure o véns pel plor,
o pel vestit o el nu,
igual d'enamorat t'espera el cor
volent donar-se a tu.

22.

EL sol quan et besa
i el mar si et fa un bes,
el sol és més sol
i el mar més immens.

Si un dia jo et bese
–els llavis fets cor–,
seràs tu més tu
i jo... només jo?

23.

Al poeta mallorquí Llorenç Moyà

NO cantem, que està tot fosc:
el cel, la platja i la mar.
Si cantem, està tan fosc
que la veu s'apagarà.

El cel buida la pregunta
de l'impossible creat.
No cantes, desig, no cantes,
i ves desfullant les mans.

24.

VESTIDA de blanc
vingueres a mi.

El sol era un cor
obrint el matí.

Diria's que tot
estava cantant,
venint-te'n a mi
vestida de blanc!

El cor tan vermell
va encendre el vestit
quan, viva d'amor,
vingueres a mi.

I cendra de bes
m'ofega l'esclat,
anant-te'n de mi
sense el vestit blanc!

25.

*A Manolo Sanchis Cabanilles, perquè
la cante amb el goig infantil –únic
goig total– de no entendre-la, aquesta
cançó innocent de Blanca-Fe.*

E^{RA} tota una filera
de soldats de plom
– patapóm – póm – póm –.
Sense saber com,
eren
hòmens dels que adveren
els triomfs de fum
– patapum – pum – pum –.
Amb el foc per llum,
passen
pels vinyars que arrasen
trepitjant raïm
– patapim – pim – pim –.

I per por al cim,
deixen
els fruits que mereixen
l'esforç de tothom
– patapòm – pòm – pòm –,
i fan creure que hom
pensa
traure recompensa
de crear la fam
– patapam – pam – pam –
esclaus tots d'un clam.

Bells soldats de plom:
amb triomfs de fum,
¿on serà el raïm
dessagnat tothom
abraçant la fam?
– Patapòm,
patapum,
patapim,
patapóm,
patapam – pam – pam.

En la lluita som
– patapóm –
humanal perfum
– patapum –
de l'alè sublim
– patapim –.
¿Cal que lluite un hom
– patapòm –
sempre armat de fam
– patapam – ?

...Canviem les veus
d'aquest to cantat,
i entonem un aire
on, amb ales breus
de la voluntat,
Blanca-Fe s'enlaire!

A l'aire de la glossa

26.

*«Canta, canta, bon company,
canta tu que jo no puc;
que tinc la dona malalta...
Déu que li done salut!»*

I.

CANTA, canta, bon company,
canta tu que jo no puc;
m'ofega el gust de silenci
que em calfa l'aigua dels ulls.

Com una fruita en saó,
tinc el cor vessant de suc,
i la sang em llaura els membres
amb ramals d'inquietud.

Per això, dóna-li veu
al plor que m'eixugue amb tu,
que em travessa l'esperança
un afany de joventut.

II.

DÓNA'M ales de claror
per al niu del meu futur,
que tinc la dona malalta...
Déu que li done salut!

Les teules no tenen fred
ni les parets solitud
allí on es para la taula
del meu tronc amb el seu fruit.

Però pensa, bon company,
quin esglai d'ocells perduts
si m'esfullara la dona
el vent de l'inconegut!

27.

*«Quan Matamon s'emborrasca
i la Murta fa capell,
llaurador, veste'n a casa,
pica espart i fes cordell.»*

I.

QUAN Matamon s'emborrasca
i la Murta fa capell,
els pobles de la Ribera
senten l'ungla d'un calfred.

Els ulls al lluny, tots esperen
l'alenada d'un mal vent,
com la veu d'una tempesta
que els esgarrarà els quefers.

Que Matamon va eixamplant-se
com el pitjor pensament,
despentinant-se impossibles
nuvolades de través.

II.

COM un avís suavíssim,
els diu el cerç primerenc:
–Llaurador, ves-te'n a casa,
pica espart i fes cordell.

A la llar pots retrobar-te
amb la pau del millor bes,
quan la flama, dins la cuina,
calme els ocis homenencs...

Llaurador, ves-te'n a casa,
que la vida té moments
que vol fer experiència
contra els rius del pensament...–

28.

*«En la Vall de Gallinera
les dones volen saber,
en la lliura de cireres
quants pinyols poden baver.»*

I.

A la Vall de Gallinera
les dones volen saber
si pequen les filles d'Eva
sabent per saber només.

Si no és cosa d'ironia
ni ofici manifesser,
la porta sense falleva
pot obrir-se a tots els vents.

¿Quina culpa pot trobar-se
d'aguaitar des del carrer,
si la porta que està oberta
molt sovint no tanca res?

Qui respon a aquestes dones,
si açò passa en tots els temps
a la Vall de Gallinera
i a les valls de tot arreu!

II.

No es poden pensar misteris
si pregunten, innocents,
a la lliura de cireres
quants pinyols poden haver.

¿Qui pot treure filagarses
d'un dir sense pensament?
La cirera pot menjar-se
i el pinyol... trencar les dents.

Per això és bona criança
saber la lliura els que en té,
per a calcular la menja
sense danys impertinents.

Si el Paradís ja no és d'Eva,
d'Adam tampoc ja no ho és,
que els pinyols els compten elles
perquè ells planten cirerers!

29.

*«En la torre de Paterna
canta i diu un teuladí:
des de què no es pasta llongo,
bi ha molta fam per ací.»*

I.

EN la torre de Paterna
canta i diu un teuladí,
canta i diu amb la veu balba
d'un passat que perd el fil.

Teuladí, coret del poble,
sempre clàssic en el dir,
que sanglotes l'harmonia
sense arpegis descriptius.

La innocència inefable
del més íntim dels sentits,
et deixa el càntic inàgil
sobre els aires sensitius.

I així expresses veritables
senzilleses cor endins...
com els hòmens quan la casa
té la pau de mitja nit!

II.

¿I per què dius, amb angoixa
de fartonet infantil,
que des que no es pasta llongo
hi ha molta fam per ací?

Si tu ets l'impertorbable
lladronet del blat més fi,
¿què t'importa aquesta forma
que els anys han destituït?

Jo sé per què et desconhortes
i, perquè ho sé, bon amic,
sé que ets el fill de la casa
que ens crida a l'amor de fills.

I prens la veu de la terra...!
Per això cantes i ho dius
de la torre de Paterna,
molló oblidat de l'ahir!

30.

*«A vora la mar me'n vaig
a vore les cosidores,
que cusen sense didal
i tallen sense tisoires.»*

I.

A vora la mar me'n vaig
a veure les cosidores;
són tranquil·les com el blau,
decidides com les ones.

Em fa goig el gust salat
que destil·len quan raonen,
però el bon Déu em deslliure
de dir-los coses boirosses!

II.

QUE m'ha dit un pescador
dels que els vents ja no l'ensorden,
que cusen sense didal
i tallen sense tisoires.

Però amb costurons i talls
que em desenfilen les formes,
me'n vaig a vora la mar
a estar-me amb les cosidores!

31.

*«Roda la mola,
roda el molí;
una coca fina
i un barral de vi.»*

I.

RODA la mola,
roda el molí
i el viure roda
per dins de mi.

El cor no troba
aquell blat fi
sembrat a l'hora
de fer camí.

Roda la mola,
roda el molí;
farina nova
del meu destí,

¿on és la mola
del vell molí?
Tot roda, roda,
principi i fi...
El cor, la mola;
i jo el molí!

II.

UNA coca fina
i un barral de vi
vencen l'embranchida
de mola i molí.

Pastar la farina
del vell *perquè sí*,
és la llepolia
de l'infant de mi.

Una coca fina
i un barral de vi;
carn del cor on nia
la sang del destí,
çets la coca fina
amb ferment de vi?

Vida de ma vida,
misteri del fi...
Jo, la coca fina;
tu el barral de vi!

32.

*«Tens cara de llima verda,
tarongeta sense suc.
Encara no t'he parlat,
i has dit que no m'has volgut.»*

I.

TENS cara de llima verda,
tarongeta sense suc,
i ets flaca com una palla
i nana com el pallús.

I si així ets més graciosa
que un conill desprevingut
i més reviscoladora
que un glop de vinet eixut,

ni m'importa ni m'oblidge
que, per a entrar-me pels ulls,
tens cara de llima verda,
tarongeta sense suc.

II.

PERÒ no consentiré
que me trepitges l'orgull.
Encara no t'he parlat
i has dit que no m'has volgut.

¿Per què intentes trepitjar
el raïm que no és madur?
Així mai no beuràs vi
del que fermenta al meu trull.

Si encara no t'he parlat,
¿quin mal vent t'ha somogut
que, per a brindar-me el sí,
has dit que no m'has volgut?

33.

*A Miquel A. Dolç i Rincon, amb
un desig de joc amb ell.*

*L*A lluna,
la bruna,
vestida
de dol,
son pare
la crida
sa mare
no vol.

I.

*L*A lluna,
la bruna,
vestida
de dol,
desdenya
la grenya
rendida
del sol.

Vol beure
del lleure
que afina
la nit,
i esfulla
la rulla
boirina
d'oblit.

¿Què augura
madura
de fuites
en pau?
Les belles
estrelles
són fruites
del blau;

les coses
són foses
a un aire
submís,
i nova
s'estova
la flaire
d'encís.

¿Què espera
darrera
la grata
foscor?
Es mira,
sospira,
s'esclata
d'enyor,

i exalta
la galta
ferida
d'un vol,
la lluna,
la bruna,
vestida
de dol!

II.

LA lluna,
marcida
tot d'una
pel sol,
son pare
la crida,
sa mare
no vol.

Que és balba
la perla
de l'alba
que neix,
i encara
s'esberla
la vara
que creix

encesa
del dia
que besa
la sort
de creure
que nia
un deure
de mort.

– Què exhales,
amiga,
amb ales
al ras?

– ¿Què guaites,
formiga
que empaites
fracàs?

– ¿T'engega
l'origen
que ofega
la nit?

– ¿El sobri
vertigen
que s'obri
florit,

es posa
per vida
la rosa
del sol...
... Son pare
la crida,
sa mare
no vol!

A l'aire de l'ofrena

I. LLETANIA EN FLOR

VEU	Verge Maria. Palla del blat. Cep del raïm.
VEUS	Mare de Déu de Montserrat.
VEU	Copa del Verb. Niu de la Carn. Si de l'Etern.
VEUS	Mare de Déu de Montserrat.
VEU	Lluna del cel. Llum d'al·leluia. Sol de la terra.
VEUS	Mare de Déu de Catalunya.
VEU	Dia del temps. Dissabte en ruta del Pare en festa.
VEUS	Mare de Déu de Catalunya.
VEU	Verger dels horts. Aigua als sembrats. Arrel d'amor.

AIRES DE CANÇÓ

VEUS	Mare de Déu de Montserrat.
VEU	Veü del futur sobre el passat. Fita del seny.
VEUS	Mare de Déu de Montserrat.
VEU	Bellesa en flor. Braços en fruita. Mans d'esperança.
VEUS	Mare de Déu de Catalunya.
VEU	Falda dels fills! Amiga bruna! Ama de casa!
VEUS	Mare de Déu de Catalunya!

II. CORRANDA ALADA

UNS àngels xirois
filen la sardana
sobre Montserrat.
L'orgue del tallat
torna catalana
la parla dels nois.
I fila que fila,
i dansa que dansa,
el passat refila
càntics d'esperança.

*Que una llum de glòria
t'ofrenà el Regnat,
Mare de la història,
cor de Montserrat!*

Saltiró de lluna,
un àngel pentina
les ales del cor,
que les torna flor
la Montserratina
Mare de Déu Bruna.
I passa que passa
la pinta dels segles,
el futur s'enllaça
cristianes regles.

*Que una llum de glòria
t'ofrenà el Regnat,
Mare de la història,
cor de Montserrat!*

L'àngel director
afina i enfila
el to del destí,
i al fil del camí
el poble perfila
rossinyols d'amor.
I canta que canta
rossinyol del creure,
que la font és santa
si l'amor sap beure.

*Que una llum de glòria
t'ofrenà el Regnat,
Mare de la història,
cor de Montserrat!*

Corranda de fe
d'ales i més ales
al vol de les mans,
tots els catalans
rendeixen les gales
per al vol serè.

Puix la fe que vola,
vola i no s'allunya
sobre la corol·la
que obri Catalunya!

*Que una llum de glòria
t'ofrenà el Regnat,
Mare de la història,
cor de Montserrat!*

III. GOIG D'EFICÀCIA

*M*ARETA de les flors,
eixam de l'eficàcia;
poseu-nos sobre els cors
les flames de la gràcia.

La terra estava bruna
per a pastar el fang,
i un pur esglai de lluna
us va ofrenar la sang.
Plorava un riu de cors;
cantava un vent de gràcia:
Mare ta de les flors,
eixam de l'eficàcia.

Diria's que s'atura
el temps sobre l'espai;
diria's que es madura
el sempre sobre el mai.
Si els fruits besen les flors
i estimen l'eficàcia,
poseu-nos sobre els cors
les flames de la gràcia.

S'esclata la sendera
que enllaça vall i cim,
i un most de primavera
ens venç cada raïm.
La vinya està en els cors
si Vós ens feu la gràcia,
Mareta de les flors,
eixam de l'eficàcia.

Que per parar la taula
el cel, de bat a bat,
va obrir-nos la paraula
que cova Montserrat.
Per al convit de flors
vestiu-nos d'eficàcia,
posant-nos sobre els cors
les flames de la gràcia.

Mareta de les flors,
eixam de l'eficàcia;
poseu-nos sobre els cors
les flames de la gràcia.

IV. NADALA CONSTANT

ALEGRIA,
*Reina i Mare
del Pastor i del ramat!
Ob, Maria,
cor del Pare
fet infant a Montserrat!*

Veü de l'aire
de la serra
que embolcalla el vostre Fill,
sou la flaire
de la terra
que us ofrena el seu perill.
¿Quina fruita
catalana
us podrà semblar millor
que la lluita
que agermana
el ramat amb el Pastor?

*Alegria,
Reina i Mare
del Pastor i del ramat!
Ob, Maria,
cor del Pare
fet infant a Montserrat!*

Tot ens balla
per a rebre
el Nadal que us demanem
per la palla
i el pessebre
i la neu d'allà Betlem.
Puix la vena
de la falla
que bressola el sentiment,
ens estrena
la paraula
del sincer penediment.

*Alegria,
Reina i Mare
del Pastor i del ramat!
Ob, Maria,
cor del Pare
fet infant a Montserrat!*

V. PREGÀRIA PENITENT

MARE de Déu de Montserrat,
oïu el temple de campanes
que fan les vides catalanes
fitant la bona voluntat.
Des de les ànsies dels horts
agombolats a l'oci d'Eva,
estem semblant sobre la gleva
dels cors rendits dels nostres morts.
*Que amb Vós l'afany s'esclata en pau
i el dubte es fa serenitat,
Verge fidel d'amor suau,
Mare de Déu de Montserrat.*

Si el tronc del nostre pensament
cerca un empelt de l'olivera
que va aturar la primavera
de l'infinít penediment,
feu-nos sagnar el fruit madur
des de l'arrel que és més deserta,
i regarem la carn oberta
als vostres peus per al futur.
*Que amb Vós l'afany s'esclata en pau
i el dubte es fa serenitat,
Verge fidel d'amor suau,
Mare de Déu de Montserrat.*

Polseu-nos l'aire del perdó,
per tal que el clam que ens acompanya
pels caminois de la Muntanya
siga l'alè d'ascensió.

Si el Pare us va posar l'esguard
i el Fill l'esguard de Vós va rebre,
esguardeu Vós la nostra febre
abans que ens vença el cap-al-tard.

*Que amb Vós l'afany s'esclata en pau
i el dubte es fa serenitat,
Verge fidel d'amor suau,
Mare de Déu de Montserrat.*

GOIG

(1953)

Segona edició
Redacció definitiva

(1987)

*A la meua muller,
goig meu.*

I

El goig sobtat

1

¡E^N flama la tea,
sí, cor meu!

Goig a goig ab la bellea,
la vida es un verp de Deu.

¡T^{ORXA} encesa,
sí, cor meu!

Goig a goig amb la bellea,
la vida és un mot de Déu.

2

¿L^A vida?

Pel bosc, les conseqüències ho canten:

un cap de dona sobre el nostre muscle
i un bes d'infant sobre les nostres galtes.

¿L^A vida?

Pel bosc, les conseqüències ho canten:

un cap de dona sobre el nostre muscle
i un bes d'infant sobre les nostres galtes.

3

¿I les mans?

¡Quines fulles sense esclavitut!

Primavera,
niu obert als coloms del meu nu..

¿I l'autumne?

Primavera frutal de yo i tu.

¿I les mans?

¡Quines fulles sense esclavitut!

Primavera,
niu obert als coloms del meu nu...

¿La tardor?

Primavera floral de jo i tu.

4

EL goig tan verdader
de dir que sí a tot:
sí, les ales als pampols;
sí, els ulls als silencis...

¡i sí, el no perfecte
a l'esperança en bes!

LA joia veritable
de dir que sí a tot:
sí, les ales als pàmpols;
sí, els ulls als silencis...

¡i sí, el no perfecte
a l'esperança en bes!

5

¡OBRI'T i ves-te'n, pensament;
el cor i yo quasi ens omplim!

(L'àngel puríssim del present
ensucra el vi des del raïm.)

¡OBRI'T i ves-te'n, pensament;
el cor i jo quasi ens omplim!

(L'àngel puríssim del present
ensucra el vi des del raïm.)

6

AMAR es amar l'així
sense cap ombra del com.

Tot es senderol de mi,
des del meu ser fins al som.

AMAR és amar l'així
sense cap ombra del com.

Tot és senderó de mi,
des de l'èsser fins al som.

7

ALBA:

¿tu saps el perquè?

ALBA:

¿tu saps el per qué?

Cor:

¡alba de la sanc!

Cor:

¡alba de la sang!

¿Vindrà per la carn el vespre?

¿Vindrà per la carn

l'a boqueta nit?

Vida:

riuades d'anhel

a la mar de l'ànima...

Vida:

riuades d'anhel

a la mar de l'ànima...

Alba: tu no saps

el perquè.

Alba: tu no saps

el per qué.

Vespre,

L'a boqueta nit,

jardiner de les respostes:

¿on est, si es que est?

jardiner de les respostes:

¿on ets, si és que ets?

¡Si el mati em pregunta,

em trobarà el cant

d'un braçat d'ilusions!

¡Si el mati em pregunta,

em trobarà el cant

d'un braçat d'il·lusions!

8

¿TU?
No.

¿Si et mires el nu
voras com est yo!

¿TU?
No.

¿Si et mires el ni
veuràs com ets jo!

9

PERQUE a força d'amar
tot es espill.
I així com la mare es el fill,
l'amada es l'amat.
¡Port i far!

PERQUÈ a força d'amar
tot és espill.
I així com la mare és el fill,
l'amada és l'amat.
¡Port i far!

10

ALLÀ se'n van les gavines...

¿Tu les veus?
¿On son les ales de mi
pels horisons teus?

ALLÀ se'n van les gavines...

¿Tu les veus?
¿On són les ales de mi
pels horitzons teus?

11

<p>Sí; tu eres i yo era. I sabiem el prurit.</p> <p>Nos sentirem el qui sap. Ya no est ya no soc. ¡Som!</p>	<p>Sí; tu eres i jo era. I sabiem la pruija.</p> <p>Ens sentirem el qui sap. Ja no ets, ja no sóc. ¡Som!</p>
--	---

12

<p>EL dia no em fa cas, que tot està content i soc pels raigs del sol com una espurna mes.</p> <p>¡No em cap el sol al pit!</p> <p>Em sent raïl en flor i som tot lo mateix el dia, yo i el sol.</p> <p>Vivim l'esclat de goig d'amants del cel diürn, que el dia, el sol i yo. Sabem que el cel nos juny...</p> <p>No em cap mes sol al pit, ¡puix duc el cel als ulls!</p>	<p>EL dia no em fa cas, que tot està content i sóc pels raigs de sol com una espurna més.</p> <p>¡No em cap el sol al pit!</p> <p>Em sent arrel en flor i som tot el mateix el dia, el sol i jo.</p> <p>Vivim l'esclat de joia d'amants del cel diürn, que el dia, el sol i jo, sabem que el cel ens juny...</p> <p>No em cap més sol al pit, ¡car duc el cel als ulls!</p>
---	--

13

HOME: mira als homens.
¡Quín goig poder vore'ls
sense perfil llimitat!

No hi van cos a cos;
hi van a mes, mes...

Silueta: ¡marc obert
al respir del quan al sempre!

HOME: mira els hòmens.
¡Quin goig poder veure'ls
sense perfil limitat!

No hi van cos a cos;
hi van a més, més...

Silueta: ¡marc obert
al respir del quan al sempre!

14

I així fon –pur– el verp:
fruit alenat de l'aire just,
flor necessària,
llavis vius del perfum.

Tot es mes; tant com fon:
ulls de zenit, boca de pou.

I així fou –pur– el verb:
fruit alenat de l'aire,
flor necessària,
llavis vius de la flaire.

Tot és més; tant com fou:
ulls de zenit, boca de pou.

15

PERQUE els braços, çacaben en les mans?
L'abraç sempre es mesura des de dins,
així com cada hui des de l'abans
i tots els horisons des dels camins.

PERQUE els braços, çacaben en les mans?
L'abraçada es mesura des de dins,
així com cada avui des de l'abans
i tots els horitzons des dels camins.

16

Yo diria
que se'n venen tots els àngels blancs,
a concertar-nos el naixement
de la carn.

Yo diria
que aquells àngels devallats a negres,
son la carícia que ens ancora
les esperes.

Pero el goig
del vol dolorós a l'alegria,
¿quín àngel –blau de fang baix del cel–
no el diria?

Jo diria
que se'n vénen tots els àngels blancs,
a concertar-nos el naixement
de la carn.

Jo diria
que aquells àngels devallats a negres,
són la carícia que ens ancora
les esperes.

Però el goig
del vol dolorós a l'alegria,
¿quin àngel –blau de fang sota el cel–
no el diria?

17

¡IMPETU!
¡Qui sap si es rosa de sanc
o rosa dels vents!

¡Força!
Goig de modelar el fang
ab els sentiments!

¡IMPETU!
¡Qui sap si és rosa de sang
o rosa dels vents!

¡Força!
¡Goig de modelar el fang
amb els sentiments!

18

¡T^{OT} son veus...!
¿Canten? ¿Ploren?
Ai, pobre del desentes
que defuig les nocés!

¡T^{OT} són veus...!
¿Canten? ¿Ploren?
¡Ai, pobre del desentés
que defuig les nocés!

19

¡V^{EU}, més veu!
¡Dire que la vida es viu!

Callar es negar.

¡Yo sent cómo es meu
tot el fecund silenci de niu
que em fa infinit el cantar!

¡V^{EU}, més veu!
¡Diré que la vida es viu!

Callar és negar.

¡Jo sent com és meu
tot el fecund silenci de niu
que em fa infinit el cantar!

20

CANTAR: ¡la veu del cor en el mon
i el mon venint-me a les mans!

¿Quí desperta l'ala
pel sol desig de volar?
¡No hi ha mudea tan curta
ni hi ha silenci tan llarg!

Cantar es mereixer
tots els camins de la carn.

I cantar: ¡la veu del cor al món
i el món venint-me a les mans!

¿Qui desperta l'ala
pel sol desig de volar?
¡No hi ha mudesa tan curta
ni hi ha silenci tan llarg!

Cantar és meréixer
tots els camins de la carn.

21

UN pas cap a un altre pas,
tu corrent i yo corrent.

I no ens preguntem: ¿on vas?

Si ens passem l'antorcha encesa,
es per la fidel sorpresa
d'arribar al sentiment.

UN pas rere un altre pas,
tu corrent i jo corrent.

I no ens preguntem: on vas?

Si ens passem la torxa encesa,
és per la fidel sorpresa
d'arribar al sentiment.

22

¡QUE es nostra, cor a cor, l'olimpiada!
¡El pensament batega com un himne!
¡El canta en seny florint-nos cara a cara!

¡QUE és nostra, cor a cor, l'alta olimpiada!
El pensament batega com un himne!
¡El canta el seny florint-nos cara a cara!

23

A força d'amar-te
no se si amar-te o amar,
puix potser la flor i el fruit
son el goig d'arraïlar.

A força d'amar-te
no sé si amar-te o amar,
car potser la flor i el fruit
són el goig de l'arrelar.

24

CADA assalt sense lluita
du el triümf en l'assalt desvelador.

¿Qué va des de la flor fins a la fruita?
Amor, només amor.

CADA assalt sense lluita
duu el triomf en l'assalt desvetlador.

¿Què va des de la flor fins a la fruita?
Amor, només amor.

25

Yo era fosc d'esperança.
Tu vingueres a mi ab la tremolor
de llantia.

Ya soc tot lluminos,
¡oh vida incendiada!

Jo era fosc d'esperança.

Tu vingueres a mi amb tremolament
de llantia.

Ja sóc tot lluminós,
¡oh vida incendiada!

26

¡OH vida exacta,
cóm em descansa
el descans de la dona en mi!

¡Home felix
ab la sensacio de ser el fort!

Orgull saníssim, sanc en flor,
¡amargosa felicitat
que m'obliga a la veritat!

¡OH vida exacta,
com em descansa
el descans de la dona en mi!

¡Home felix
amb la sensació d'ésser el fort!

Orgull saníssim, saba en flor,
¡amargosa felicitat
que m'obliga a la veritat!

27

H EUS aci la paraula total:
tu.
Si arribe a ser yo, ya no em cal
ningu
de mi mateix de cara ami,
sino girats al bes que em du
al yo totalitats sense fi:
tu.

H EUS aci la paraula total:
tu.
Si arribe a ésser jo, no em cal
ningú
de mi mateix de cara a mi,
sinó girats al bes que em duu
al jo totalitzat sense fi:
tu.

28

DESVELA'T, serenor,
 i devalla't, ab l'oli guaridor
 de la fidelitat,
 al dumenge del cor en veritat.

¡No hi ha cap festa com la festa
 de saber i sentir
 que la conquesta
 es amar un dema de cada ahir!

DESVETLA'T, serenor,
 i devalla't, amb l'oli guaridor
 de la fidelitat,
 a la joia del cor en veritat.

¡No hi ha cap festa com la festa
 de saber i sentir
 que la conquesta
 és amar un demà de cada ahir!

29

PREGUNTÍ, lliure:
 -¿A on estas, que vull donar-me?

Tot contestà:
 -¡Dins de tu, molt adins,
 donant-me a tu!

PREGUNTÍ, lliure:
 -¿On ets, que vull donar-me?

Tot contestà:
 -¡Dins teu, donant-me a tu!

30

¡TOT, tot cap en mi!
 Deu tambe,
 tambe em cap.

¿Cóm no, ¡si soc d'Ell!?

¡TOT, tot cap en mi!
 Déu també,
 també em cap.

¿Com no, ¡si sóc d'Ell!?

II

El goig acariciat

VERTIGEN

VERTIC

<p>A_{PARELLA}'M este corser d'entusiasme; no em deixes agarrat tan sols a la crinera. Tu saps que ni el més lleu barranc no pot reblir-se ni el més suavitat pujol desentranyar-se. Caldra que devallem corals a l'esperança, i que ascendim a pols del seny a la conquesta. En este front al vent del goig, ¿quín cor alena? Galop destarifat d'afanys nuet de festa, ¡ah, si el renill alça compas a l'harmonia!</p> <p>Aparella'm este corser d'entusiasme; no em deixes de ginet felíç il·limitable... ¡Vull recórrer-te carn a carn per tota l'ànima, des d'este viure'm tota en mi la teua vida!</p>	<p>A_{PARELLA}'M aquest corser d'entusiasme; no em deixes agafat tan sols a la crinera. Tu saps que ni el més lleu barranc no pot reblir-se ni el més assuavit turó desentranyar-se. Cal, doncs, que devallem corals a l'esperança, i que ascendim a pols del seny a la conquesta. En aquest front al vent del goig, ¿quin cor alena? Galop esmaperdut d'afanys al nu en la joia, ¡ah, si el renill alcés compàs a l'harmonia!</p> <p>Aparella'm aquest corser d'entusiasme; no em deixes de ginet felíç il·limitable... ¡Vull recórrer-te carn a carn per tota l'ànima, des d'aquest viure'm tota en mi la teua vida!</p>
---	--

ENCARA L'ÀNSIA

ENCARA L'ANSIA

UN raig de vent;
 una pluja d'estrelles
 massa ablamades;
 un desproposit de piteres;
 una tempesta d'albarzers...
 ¡i tot, tot sobre els meus sentits!

Un vellut de magnolies;
 un aroma olis de liles;
 un respirar tendral
 de tarongines;
 una essència verge
 de lluna nova;
 un llenç vagarosíssim
 d'alba estiuença...
 ¡i tot, tot sobre els meus instints!

Venen, sense arribar-me,
 els pàmpols de promeses
 i les coroles d'equilibri;
 venen orages
 de tota tu possible,
 instalats en el cantic
 que m'insta l'harmonia...

UN raig de vent;
 una pluja d'estels
 massa ablamats;
 un aldarull de pites;
 una tempesta d'esbarzers...
 ¡tot, tot a sobre els meus sentits!

Un vellut de magnolies;
 un oli de lilàs;
 una seda tendral
 de tarongines;
 una essència verge
 de lluna nova;
 un llenç vagarosíssim
 d'alba estiuença...
 ¡tot, tot a sobre els meus instints!

Vénen, sense arribar-me,
 els pàmpols de promeses
 i els calzes corresposts;
 vénen oratges
 de tota tu possible,
 aturats en el cantic
 que em cerca l'harmonia...

	Detingudes escumes
	d'ones imprevisibles.
Detingudes bromeres	Però, ¿i la platja?
d'ones imprevisibles.	
Pero, ¿i la platja?	¡Tot, tot en una lluita
¡Tot, tot en una lluita	desesperada
desesperada	de tantes esperances!
de tantes esperances!	
Em reviscola l'insistència...	M'envolta la insistència...
Tu, l'espiral.	Tu, l'espiral.
I yo, ¡yo el centre!	I jo, ¡jo el centre!

MÉS ÀNSIA ENCARA

MES ANSIA ENCARA

D INS de mi, la persistència: roca vital de la pressa.	I dins meu, la persistència: roca vívida de pressa.
I dins de mi, l'energia: terra potent de llacor.	I així, dins meu, la puixança: terra exorbitant de saba.
I una agudea de set...	I una agudesesa de set...
Per tu; ¡tant i tant de tu, des de tant i tant de mi!	Per tu; ¡tant i tant de tu, des de tant i tant de mi!

I ANSIOSA TEORIA

Sí: de silencis insinuants,
 d'atiadores percepcions,
 de circumloquis revirescents,
 de rebel·lies a sobreto,
 de danses d'ungles sobre la carn,
 de nucs espessos entre les venes,
 de llavis naufrags entre els sospirs,
 d'ulls humilíssims per dins de mi,
 de mans alçades a contraseny...

Sí: d'exigides experiències,
 d'inajornables concepcions,
 d'alternatives de cada llei,
 d'inadaptables imperatius,
 de successius ullals dels fenòmens...

Sí: teoria de tants indicis
 de dur absurdament obeïts
 els ossos murrís baix de la sanc
 i més absurda la sanc invicta...
 ¡invertibrat el comportament
 de retrobar-me a través de tu!

Ah, la selvàtica teoria
 d'un lloc al símbol de menudencies
 –les flors dels pesols, les dels cigrons,
 motius a penes cap al producte–,
 i l'alegria de sucumbir!

Sí: de silencis insinuants,
 d'atiadores esgarrifances,
 de circumloquis revirescents,
 de rebel·lies a sobretò,
 de danses d'ungles sobre la carn,
 de nucs espessos entre les venes,
 de llavis naufrags entre els sospirs,
 d'ulls humilíssims al fons de mi,
 de mans alçades a contraseny...

Sí: d'exigides experiències,
 d'inajornables concepcions,
 d'alternatives de cada llei,
 d'inadaptables imperatius,
 de successives deus dels fenòmens...

Sí: teoria de tants indicis
 de dur absurdament obeïts
 els ossos mústics sota la sang
 i més absurda la sang invicta...
 ¡invertibrada la captinença
 de retrobar-me a través de tu!

¡Ah, la selvàtica teoria
 d'un lloc al símbol de petiteses
 –les flors dels pèsols, les dels cigrons,
 motius a penes vers el producte–,
 i l'alegria de sucumbir!

Sí; teoria, mes teoria
de l'indomable busca nueta
d'accent i oït... retorn i contorn.
Pero, ¿qui em mana de qué i a qué?
Es nomes l'ansia de saber-me
sabut i exacte per tu i en tu.
Es nomes l'ansia d'ansiar-te
sense cap d'ansia en manament.

Sí; teoria de yo per mi
desentranyant-me en el yo per tu...
¡Trencat el ritme de tot el temps
i d'hora en hora cada minut!

I tu, tu sempre, des d'este sempre
de caldre'm ara com un alé,
minimisada en la teoria
de desdoblar-me en descobriments.
¡Línea absorta que et vol amar
en teoria de tots els punts!

Sí; teoria inteorizable
de dos riberes del nostre riu:
l'aigua congrega els nostres impulsos...
¿Per qué es retarda la mar dels dos?

Sí; teoria, més teoria
de la indomable recerca nua
d'accent i oïda... retorn i entorn.
Però, ¿qui em mana de qué i a qué?
És només l'ansia de saber-me
sabut i exacte per tu i en tu.
És només l'ansia d'ansiar-te
sense cap ansia en manament.

Sí; teoria de jo per mi
tot desxifrant-me en el jo per tu...
¡Trencat el ritme de tot el temps
i d'hora en hora cada minut!

I tu, tu sempre, des d'aquest sempre
de caldre'm ara com un alé,
minimitzada en la teoria
de desdoblar-me en descobriments.
¡Línea absorta que et vol amar
en teoria de tots els punts!

Sí; teoria inteoritzable
de dues ribes del nostre riu:
l'aigua ens congria tots els impulsos...
¿Per qué es retarda la mar dels dos?

ESPERANT-TE

<p> ¡CÓM t'espere, amada, pel silenci meu! Com una carícia de petals calents, el recort desfulla sobre la carn meua la passionera dels meus pensaments. I t'espere, amada, des del cor d'un bes... Caldra omplir-me els ulls dels millors camins -d'aquells que et portaren a l'exit de mi-, ¡i correr i correr ab les mans esteses a trobar les ales de cada sentit, pels núvols encesos ab el goig d'ahir! ¡Qué gelat, amada, l'aire llunt de tu! ¡Quín fracàs d'estreles m'endola el nocturn, volent, ab la rosa de l'intimitat, palometes d'alba de la teua llum! I estic ab les fulles verdes del costum... </p>	<p> ¡COM t'espere, amada, pel silenci meu! Com una carícia de pètals calents, el record m'esfulla per sobre la carn la passionera dels meus pensaments. I t'espere, amada, des del cor d'un bes... Caldrà omplir-me els ulls dels millors camins -d'aquells que et portaren al triomf de mi-, ¡i córrer i córrer amb les mans esteses a trobar les ales de cada sentit, pels núvols encesos amb el goig d'ahir! ¡Quin calfred, amada, l'aire lluny de tu! ¡Quin fracàs d'estels m'endola el nocturn, volent, amb la rosa de la intimitat, papallones d'alba de la teua llum! I sóc amb les fulles verdes del costum... </p>
--	--

T'espere... L'anhel
m'escarba el demà
per terra del cos
no fet a esperar.

T'espere... ¡Estalvia'm la set sense fonts
que et crida el misteri de la meua sanc!
¡T'espere ab els llavis
fets capolls del ya!

I amada, t'espere
segur de les teues –nostres!– primaveres...

T'espere... L'arrel
em cerca el demà
per terra del cos
no fet a esperar.

T'espere... ¡Estalvia'm la set sense fonts
que et crida el misteri de la meua sang!
¡T'espere amb els llavis
fets capolls del ja!

I amada, t'espere
segur de les teues –nostres!– primaveres...

TARDA D'ESTIU

MIGDIA D'ESTIU

SI tot es deixa la veu
 en un moment de silenci
 i el silenci ama la pau
 sobre els ossos ansiosos,
 ¡quina perxa per tot
 –oriental ulls adins–
 i quín defici total
 carn a carn i mar a roca!

Els llavis no contradiuen
 la tenebra de les mans.
 L'aire està espes de batecs
 i de pardalets recondits.

I no es son ni a penes oci;
 no es flama, pero es foc.
 Foc de nervis sense pressa
 enjuncats per sensuals;
 sanc lenta d'abelliments
 entre el pensament llentíssim...

¿Son ales assolejades
 detenint-se en els parpalls?
 ¿Pestanyes o taranyines
 d'un sol dispers d'ell mateix?

El temps es despulla a posta
 ab la set de tots els aires.

SI tot es deixàs la veu
 en un moment de silenci
 i el silenci amàs la pau
 sobre els ossos ansiosos,
 ¡quina perxa per tot
 –oriental ulls endins–
 i quin defici total
 carn a carn i mar a roca!

Els llavis no contradiuen
 la tenebra de les mans.
 L'aire és espes de batecs
 i d'ocells irrecercables.

I no és son ni a penes oci;
 no és pas flama, però és foc.
 Foc de nervis sense pressa
 enjuncats de voluptat;
 sang lenta de rajolins
 entre el pensament lentíssim...

¿Són ales assolellades
 aturant-se a les parpelles?
 ¿Pestanyes o teranyines
 d'un sol vessat d'ell mateix?

El temps es despulla a posta
 amb la set de tots els aires.

¡Pobres sentits pantaixants
ab un gos a cada porta!

L'esperança i el recort,
¡no se on estan de tan llunt!
Ara s'aprima una llengua
enverinant les distancies...

I la vida es un instant
que em posa el mon sobre el pit.

¡Pobres sentits panteixants
amb un gos a cada porta!

L'esperança i el recort,
¡qui sap on són de tan lluny!
Ara s'aprima una llengua
emmetzinant les distàncies...

I la vida és un instant
que em posa el món sobre el pit.

CAPVESPRE DE TARDOR

VESPRADA D'AUTUMNE

TOT es fa vellutat
pels colors impossibles del ponent;
el sol se n'ha enfugit
inspirant de misteri tots els núvols;
l'aire es torna insegur
de mans enamorades en desig,
i des de cada muscul
ve la furia lenta de la carn.

Els ulls es cluquen martirs
de sagetes de l'hora i de la sanc,
i els narius resistixen
el silenci que alena afeixugat
sobre el límit dels llavis
excitats bes afora i clam adins.

¡Si el tacte fora cert
i este vel que per tot se m'accentua
desvirtuant contorns
se'm tornara bandera dels anhels...!
¡Quína exacta batalla
de l'orage i del cor pel clos de mi!

TOT es fa vellutat
pels colors impossibles del ponent;
el sol se n'ha enfugit
inspirant de recança tots els núvols;
l'aire es torna insegur
de mans enamorades en desig,
i des de cada muscul
ve la fúria lenta de la carn.

Els ulls s'acluquen màrtirs
de sagetes de l'hora i de la sang,
i els narius resisteixen
el silenci que alena afeixugat
sobre el límit dels llavis
arborats bes enfora i clam endins.

¡Ah, si el tacte fos cert
i aquest vel que per tot se m'accentua
desvirtuant contorns
m'esdevingués bandera dels anhels!
¡Quina exacta batalla
de l'oratge i el cor pel clos de mi!

Pero es sent descenyida
la meua edat de mar cara a la platja,
entre els breus signes tan flexibles
d'extrems de temps i extrems de mi
mateix.]

¿I on va tanta gasela
des del bosc ablamat de l'horiso
al gеспet del meu seny?
¡Sobresalt d'harmonia inexpugnable
que em crida a passio!

¿I qué s'espera a qui?
Tot per mi; yo per tot... I l'aire, tu.

Però es sent descenyida
la meua edat de mar cara a la platja,
entre tants signes blegadissos
d'extrems de temps i extrems de mi
[mateix.

¿I on va tanta gasela
des del bosc ablamat de l'horitzó
a la gespa del seny?
¡Baticor d'harmonia inabastable
que em crida a passió!

¿I què s'espera a qui?
Tot per mi; jo per tot... I l'aire, tu.

NIT D'HIVERN

ARRACERAR-ME

ab aquell aire: tu.
La llar, encesa i nostra.
Fora està el fret.

El fret que me fa vindre-me'n
arracerant-me en tu.

Sí, tu:
troballa temperada
de l'homenenc deffici
de les meues vitals estacions.

Sí, tu: platja intuïda
per cada temps de mi.

L'hivern es arribar al llenç darrer
quan la brasa no pot vencer la neu.

Com soc flama per tu,
¡l'hivern es un tornar
al propi naixement!

ARRECERAR-ME

amb aquell aire: tu.

La llar, encesa i nostra;
a fora, fred.

El fred que em fa venir-me'n
arrecerant-me en tu.

Sí, tu:

troballa temperada
de l'homenenc deffici
de les meues vitals estacions.

Sí, tu: platja intuïda
per cada temps de mi.

L'hivern és arribar al llenç darrer
quan la brasa no pot véncer la neu.

Com sóc flama per tu,
¡l'hivern és un venir
al propi naixement!

ALBA DE PRIMAVERA

TOT comença a ser com es
revelant-se com sera.

¡Deixa'm sentir-te com som
des del goig de com serem!

TOT comença a ésser com és
revelant-se com serà.

¡Deixa'm sentir-te com som
des del goig de com serem!

CONTRAPUNT DELS PEUS

ELS peus saben dir el goig.
 ¿I si callassen els peus?
 ¡Quin no-res parlar de mort!

ELS peus saben dir el goig.
 ¿I si callaren els peus?
 ¡Quín no res parlar de mort!

El goig el canten els peus.
 ¡Sense l'alçament de terra,
 no són blaus ni mar ni cel!

El goig el canten els peus.
 ¡Sense l'alçament de terra,
 no son blaus ni mar ni cel!

Alegria: ¡cor de dansa!
 Plaer: ¡dansa de la sang!
 Joia: ¡dansa i sang en flama!

Alegria: ¡cor de dansa!
 Plaer ¡dansa de la sanc!
 Solaç: ¡dansa i sanc en flama!

Els orientes del cervell
 viuen el compàs dels peus.
 Agonia als peus: ponent.

Els orientes del cervell
 viuen el compas dels peus.
 Desmai en els peus: ponent.

Quan la carn esdevé llum
 a l'himne d'una arribada,
 els peus mai no han dit: ¡és lluny!

Quan la carn s'ompli de llum
 a l'himne d'una arribada,
 els peus no han dit mai: ¡qué llunt!

Peus: polsos de l'home alerta.
 Peus: fonts del nostre fang viu.
 Peus: ¡murta de la conquesta!

Peus: polsos de qui vigila.
 Peus: fonts del nostre fanc viu.
 Peus: ¡murta de la conquesta!

Peus: muscles del propi esforç.
 ¡Peus, oh peus,
 crits del goig!

Peus: muscles del propi esforç.
 ¡Peus, oh peus,
 crits del goig!

IMPROMPTU DELS MUSCLES

CORBES de lo no dit,
dels gests innats,
del goig ixent,
d'enllaç.

Vertents
a paus sabudes
o a esclats promesos
duals d'amor... ¡Els muscles!

Albes del temps en carn
d'altres nuees,
de goig en guaita,
de presses.

Baranes
sobre les rutes
d'endevinar-te
caliç d'amor... ¡Oh muscles!

CORBES dels mots no dits,
dels gests innats,
del goig ixent,
d'enllaç.

Vessants
a paus sabudes
o a esclats promesos
duals d'amor... ¡Els muscles!

Albes del temps en carn
d'altres nuees,
de gaudi en guaita,
de presses.

Carenes
sobre el crepuscle
d'endevinar-te
calze d'amor...¡Oh, muscles!

RITORNELLO DE LES MANS

	<p>¡LES mans, amor, les mans! El front corol·lant albes i els llavis en [descans.</p>
<p>¡LES mans, amor, les mans! El front corolant albes i els llavis en descans.]</p>	<p>Flama lenta el respir –¡les mans, amor, les mans!– i els ulls [brasa en sospir...</p>
<p>Flama lenta l'alé –¡les mans, amor, les mans!– i els ulls brasa de fe...]</p>	<p>¡Les mans, les mans, amor! El goig ens asserena: tu camp, jo [sembrador.</p>
<p>¡Les mans, les mans, amor! El goig nos asserena: tu camp, yo sembrador.]</p>	<p>La collita és el feix –¡les mans, les mans, amor!– que en mi, [per tu, es mereix...</p>
<p>La collita es el feix –¡les mans, les mans, amor!– que en mi, per tu, es mereix...]</p>	<p>¡Les mans, amor, les mans! ¿El després o l'abans de la joia en fervor? ¡Les mans, les mans, amor!</p>
<p>¡Les mans, amor, les mans! ¿El despres o l'abans de l'alegre fervor? ¡Les mans, les mans, amor!</p>	<p>I alba i nit fan el niu. A les mans de l'amor, ¿serà el vol qui [somriu?</p>
<p>I alba i nit fan el niu. En les mans de l'amor, ¿sera el vol qui somriu?]</p>	

BALADA DE LES GALTES

		B ALADA de les galtes, un bes sense distàncies.	
		Sense afanys de camí	duu sense presses
	Sense afanys de camí	a penes un sentit	
du sense presses			que besa a penes
	a penes un sentit	i es fa, suau de platges,	
que besa a penes		balada de les galtes.	
	i es fa, suau de plages,	Balada de les galtes,	
	balada de les galtes.	niu en silenci d'ales.	
	Balada de les galtes,	Tot acaroador,	
	niu en silenci d'ales.		vibrant de fulles
	Tot acaroador,	nascudes a cançons	
vibrant de fulles			mai no nascudes,
	naixcudes a cançons	es fa, blanc d'esperances,	
mai no naixcudes,		balada de les galtes.	
	es fa, blanc d'esperances,		
	balada de les galtes.		

CORRANDA DELS CABELLS

CANÇONETA DELS CABELLS

ELs cabells:
aire en llum
d'ells a ells,
i un deffici
en indicatiu
de perfum.

Sospir lliure,
joc d'anells,
rulls de riure,
companyia
dia a dia:
els cabells.

ELs cabells:
aire a l'aire
d'ells a ells,
i un deffici
del caprici
quasi flaire.

Sospir lliure,
vol d'ocells,
rulls de riure,
companyia
dia a dia:
els cabells.

JA HI SOM

YA ESTEM

ARA sí;
¡ara sí que et trobe el cor
ben obert de pit a pit!

ARA sí;
¡ara sí que et trobe el cor
ben obert de pit a pit!

Ya no es res
l'esquelet de la distancia
ni el dema que ofega el temps.

Entre els dubtes de l'afany,
¡ara sí
que t'has fet realitat!

S'estenia de mi a tu
una mà
que et captava fulla i fruit,
i absoluta,
m'has donat –¡almoina invicta!–
carn de fruit i ales de fulla...

¡Ara sí
que el duo dels nostres cors
s'ha oblidat de tu i de mi!

¡Ara sí
que el duet dels nostres cors
s'ha oblidat de tu i de mi!

III

El goig acostumat

¡ETS TANTA EN MI!

¡EST TANTA EN MI!

TINC pressa, molta pressa,
de dur a tot la meua veu,
de donar a les coses un nom meu:
tinc pressa, massa pressa,
d'abocar-me ab la vida que m'expressa...

Se be que tot em mira
des d'un silenci nou
que em desija, que em crema, que em
commou;]

i se que tot em mira
des del descobriment que en mi sospira...

Es la força diürna
que me nega els barrancs
perque prea el fruit i prea els flancs;
la força en mi diürna,
ades roca, ades sanc, ades espurna;

la linea perfecta
fitant la passio
on llimita el pecat ab el perdo;
¡oh linea perfecta
d'anar per giragonses a la recta!

Esta pressa que em canta
de dur-ho tot a mi,
de desfullar la fe del perque sí,
es perque ab pressa em canta
el goig d'amar-te tanta, tanta... ¡tanta!

TINC pressa, molta pressa,
de dur a tot la meua veu,
de donar a les coses un nom meu:
tinc pressa, massa pressa,
d'abocar-me amb la vida que se'm vessa...

Sé bé que tot em mira
des d'un silenci nou
que em desitja, que em crema, que em
commou;

i sé que tot em mira
des de la descoberta que hi sospira...

És la força diürna
que nega els esvorancs
perquè estima el fruit i estima els flancs;
la força en mi diürna,
adés roca, adés sang, adés espurna;

la línia perfecta
fitant la passió
on limita el pecat amb el perdó;
¡oh línia perfecta
d'anar a giragonses vers la recta!

Car la pressa que em canta
de dur-ho tot a mi,
de despullar la fe del perquè sí,
és perquè amb pressa em canta
el goig d'amar-te tanta, tanta... ¡tanta!

SONATA DE LES DISTÀNCIES

SONATA DE LES DISTANCIAS

I. Adagio d'ella absent

DESEIXIT del solstici del contacte i el foc,]

la buidor insabuda, i així i tot resistida sobre cada destrea de l'intent contra el lloc,]

em rendix el deliqui de cenyir-me a l'eixida]

que em fa el so llunt del toc.

Es un vel de paraula allargada en present,]

que m'enclou i m'escalfa i em propala i m'ajusta;]

es la meua tornada insistida al teu vent que em forada i musica la fermea de fusta]

del meu –teu– pensament.

Al tossal de nosatres, ascendixc pressuros per l'ombriu dels meus dubtes i el soleig dels teus actes;]

l'espiral invertida de l'anhel amoros, m'asserena el defici per les corbes exactes]

cap al centre dels dos.

Si l'absència vibra pel silenci enardit, si l'absència es teua i en mi res no s'emporta,]

¿cóm dire, sense absència, tot l'ensomi abellit?]

Si el teu sol em du el dia, ¡la carícia absorta]

et fa estrela en la nit!

1. Adàgio d'ella absent

DESEIXIT del solstici del contacte i el foc, la buidor insabuda, i així i tot resistida sobre cada destresa de l'intent contra el

[lloc,

m'atueix el deliqui d'agençar l'embranchida que em fa el so lluny del toc.

És un vel de paraula allargada en present, que m'enclou i m'escalfa i em propala

[i em tusta;

és la meua retronxa insistida al teu vent que em forada i musica la fermea de fusta del meu –teu– pensament.

Al tossal de nosaltres, ascendesc ivarsós pel bagueny dels meus dubtes i el solell

[dels teus actes;

l'espiral invertida de l'anhel amorós, m'asserena el defici per les corbes

[exactes

vers el centre dels dos.

Si l'absència vibra pel silenci rebel,

si l'absència és teua i en mi res no

[s'emporta,

¿com diré, sense absència, tot el somni

[i el zel?

Si el teu sol em duu el dia, ¡la carícia

[absorta]

és la nit que et fa estel!

II. Moderato d'ella present

SE'N ve l'espai
 en un desmai
 sense purea,
 porque ve a mi
 tot el teu vi
 d'embriaguea
 sense esglai.
 Brasa del fet,
 goig de la set
 sempre en proclama
 per la costum
 de fer-nos llum
 des de la flama
 que hem contret
 Fruint lo extern,
 l'impuls intern
 que no fretura,

II. Moderato d'ella present

SE'N ve l'espai
 en un desmai
 de l'hora estesa,
 perquè és en mi
 tot el teu vi
 d'embriaguesa
 sense esglai.
 Brasa del fet,
 goig de la set
 sempre en proclama
 sobre el costum
 de fer-nos llum
 des de la flama
 que hem contret.
 Gaudint l'extern,
 l'esplet intern
 que no fretura,

entre tots dos
ens fa en redós
la positura
que se'ns cern.

nos pren als dos
en el redós
de la postura
que se'ns cern.

Ya tu present,
¿d'on pren el vent
la meua vela?

Platja al repòs,
la mar del cos
vibra l'estela
de l'intent.

Present ja tu,
¿quin vent s'enduu
la meua vela?

Platja al repòs,
la mar del cos
fimbria l'estela
del git nou.

III. Andantino d'ella inicial

¡QUE llunt... llunt!
 ¿I qué sera la distancia?
 Si l'inicial fragancia
 nos ve amunt,
 ¿per qué clame qué llunt... llunt?

Eres ya
 en aquell alé d'antuvi
 que s'insinuà en efluvi
 del dema,
 cenyint-se perque eres ya.

Tu i yo, vius
 d'anar a sifra de sifres,
 nos agudisarem pifres
 cantant nius
 desvetlats de tu i yo vius.

III. Andantino d'ella inicial

¡QUE lluny... lluny!
 ¿I què serà la distància?
 Si la inicial fragància
 posa encuny,
 ¿per què clame que lluny... lluny?

Eres ja
 en aquell alé d'antuvi
 que esdevingué en aire nuvi
 del demà,
 cenyint-se perquè eres ja.

Tu i jo, vius
 d'anar a xifra de xifres,
 ens aguditzàrem pifres
 cantant nius
 desvetlats de tu i jo vius.

Ya en solaç
dels auguris mes estrenus,
rosaris d'accents ingenus
fan l'abraç,
sentint ritmes ya en solaç.

Be; ¿quí sap
si la distancia es vera?
Tu i yo hem creat la bandera,
pal i drap;
si el vent força... ¡be, qui sap!

Tu est, sí,
inicial i precisa.
Present o absent, est divisa
del desti
per al meu ser. ¡Tu est, sí!

I ja en goig
dels averanys més estrenus,
rosaris de mots ingenus
sense estoig,
copsaren ritmes ja en goig.

Bé; ¿qui sap
si la distància és vera?
Tu i jo hem creat la bandera,
pal i drap;
si el vent força... ¡bé, qui sap!

Sí, tu ets,
inicial i precisa.
Present o absent, ets divisa
dels indrets
del meu ésser. ¡Sí, tu ets!

IV. Rubato d'ella total

Y_A:
heus aci
el cim on se'n va
la veritat de tu en mi.

De la riba
a l'horiso com a meta.
¿Cóm s'hi arriba
a la linea inconcreta?

Tot:
heus aci
l'arraig i el brot
per a tindre't sense fi.

Dels crepuscals
de l'eixida i de la posta,
als corpuscals
d'atmosferes ben a posta.

Tu:
heus aci
l'astre net que em du
clamor al vol del meu sí.

IV. Rubato d'ella total

J_A:
heus aci
el cim on se'n va
la veritat de tu en mi.

De la riba
a l'horitzó com a meta.
¿Com s'hi arriba
a la línia inconcreta?

Tot:
heus aci
l'arraig i el brot
de tenir-te sense fi.

Dels crepuscals
de l'eixida i de la posta,
als corpuscals
d'atmosferes ben a posta.

Tu:
heus aci
l'astre net que em lluu
endegant-me el vol del sí.

De l'obstacle
de saber-te en esperança,
al miracle
de sentir-me ja en puixança.

Simulacre
de saber-te en esperança,
i miracle
de sentir-me ya en puixança.

Yo:
heus aci
total accio
i totalitat afix.

Jo:
heus aci
totalitat to
i totalitat així.

De la idea
al sentiment nostre sempre.
... ¡I se'm crea
la vida en tu permanent!

... ¡I se'm crea
la vida en tu que ja empre!

FOC NET

FOC NET

No vull dur-me la pena en un feix
deslligat]
ni deixar-me la força en la facil espera;
llenyater del meu viure, yo mateix m'he
podat]
branquillons de l'angunia a l'impuls de
foguera.]

Ya nuet de fatigues, vaig als vents del
dolor]

oponent el meu ritme de columna
intuïda;]

capitell a la gracia, basament al fervor,
tomba en cantic tot l'aire contra el fust
de ma vida.]

Es present cada abisme pels sacsons de
la llum,]

i es un seny de caricia la claror que
m'engendra;]

fet al sol sense pressa, el meu foc no fa
fum]

ni ab l'inutil rabassa ni ab la fulla mes
tendra.]

¡Ah, quín goig sereníssim fa el saber-me
tan meu]

per la teua conquesta dels meus pins i
els meus lliris!]

Si allà al cim de l'idea no es vulnera la
neu,]

un desgel d'aigua verge rentarà els meus
deliris...]

No vull dur-me la pena en un feix
[corlligat,
ni deixar-me la força a la fàcil espera;
lleyataire del viure, jo mateix m'he podat
branquillons de l'angúnia a l'impuls de
[foguera.

Nu de cada fatiga, vaig als vents del dolor
oposant el meu ritme de columna intuïda;
capitell a la gràcia, basament al fervor,
tomba en càntic tot l'aire contra el fust de
[ma vida.

Es pressent cada abisme pels trontolls de
[la llum,

i és un seny de carícia la claror que
[m'engendra;

fet al sol sense pressa, el meu foc no fa
[fum

ni amb la inútil rabassa ni amb la fulla
[més tendra.

¡Ah, quín goig sereníssim fa el saber-me
[tan meu

per la teua conquesta dels meus pins i els
[meus saules!

Si allà al cim de la idea no s'esvolva la
[neu,

ve un desglaç d'aigua verge per rentar-me
en paraules....

GOIG D'ALBA

GOIG D'ALBA

Yo... ame l'alba, es l'hora clara
que puc mirar el sol cara a cara.

Yo... ame l'alba; l'hora suau
que el cor arriba a pensar en pau.

Suau i clara, l'alba es ribera
del dia en mar i la nit plagera.

Dos jerarquies pegant-se un bes
on mor l'abans i naix el després.

La nit acull el dia de cara,
ab flor de lluita i raïl de pau,
que es l'hora clara,
l'hora suau.

I l'esperança encen la fermata
on vibra l'ansia del després...
¡quan l'alba esclata
tota en un bes!

ESTIME l'alba; és l'hora clara
que puc mirar el sol cara a cara.

Estime l'alba; l'hora suau
que el cor arriba a pensar en pau.

Suau i clara, m'estime l'alba;
el dia és fluix i la nit és balba.

Dues potències fent-se un bes
on mor l'abans i naix el després.

La nit recolza el dia de cara,
amb flor de lluita i arrel de pau,
que és l'hora clara,
l'hora suau.

I l'esperança s'esclata balba
quan, nua l'ansia del després,
¡s'ofega l'alba
tota en un bes!

VICTÒRIA

SUARA els camins, amiga,
ja ens porten de cor a cor.
Jo, assaonant l'espiga;
tu, redituant-la a flor.

FA poc que els camins, amiga,
nos porten de cor a cor.
Jo, assaonant l'espiga;
tu, redituant-la a flor.

Suara els camins, amada,
ja no semblen ni camins,
sinó la terra guanyada
a la sembra dels destins.

Fa poc que els camins, amada,
no pareixen ni camins,
sino la terra guanyada
a la sembra dels destins.

Una terra tan serena
que fa esperança de pa,
ara que la carn és plena
de l'albada del demà.

Una terra tan serena
que fa esperança de pa,
perque la carn està plena
de l'estimul del dema.

Tu, la dona convençuda
i jo l'home convençut,
em puc fer tot jo batuda
perquè tu saps fer-te Rut.

Tu, la dona convençuda
i yo l'home convençut,
em puc fer tot yo batuda
perque tu saps fer-te Rut.

Suau espigoladora
desbrosses tot el meu camp,
i tornes claror d'aurora
la llum del meu gest de llamp.

Suau espigoladora
desbrosses tot el meu camp,
i tornes claror d'aurora
la llum del meu gest de llamp.

Suara, cançó de vida,
suara, triomf de mort,
com m'aveses l'embranchida
ja puc ésser home fort.

I es que ara, canço d'essencia,
ara, triümf d'ajust,
com m'avees la potencia
ya puc ser home robust.

Que a cada camí diari
ja sentim un gust de Déu,
car em parles del Calvari
quan em queixe de la creu.

Que a cada camí diari
ya sentim un gust de Deu,
perque em parles del Calvari
quan em queixe de la creu.

TRÍPTIC DEL SOMNI
TRIPTIC DE L'ENSOMI

I

1.ª antifona a l'ensomi

—¿Quí diria la boira lluminosa
que engasta ingravits el desig i el fet?

—¿Quí diria la força harmoniosa
que agermana les branques a la set?

—¿Quí diria la facil valentia
d'entranyar res i tot a cor i mà?

— El palpit de l'ensomi, ¿quí el diria?

—L'ensomi sols ensomi, ¿quí el dirà?

I

1.ª antifona al somni

—¿QUI diria la boira lluminosa
que aplega ingràvids el desig i el fet?

¿Qui diria la joia harmoniosa
que agermana les branques a l'esplet?

—¿Qui diria la fàcil frenesia
d'amoixar res i tot a cor i mà?

—El palpit del somni, ¿qui el diria?

—I el somni només somni, ¿qui el dirà?

II

Càntic en ensomi

No toque res, i tot ho sent.
 Es, sense espera,
 el triümf esperat.
 Tots els lligams del pensament,
 s'han tornat mans de primavera
 deixant-me el temps sense combat.

¿On anire ab el meu somris?
 Es, sense abisme,
 ilusio d'immens.
 Tot el passat es un pendís
 a l'esperança d'un lllirisme
 vagarosíssim de tants bens...

¡I cóm se'n ve el teu rossinyol
 a madurar-me en cant la sanc!
 No em cal la nit ni em cal el sol:
 ¡una aigua en terra sense fang!

¡Hi corre, corre! ¿Son sentits
 o sentiments
 aquelles canyes on tremoles
 a l'alenada dels obllits?
 Entre les dents
 se m'anuncia en goig de terreroles
 el nom mes meu,
 un nom: el teu.

II

Càntic en somni

No toque res, i tot ho sent.
 És, sense espera,
 el triomf esperat.
 Tots els fermalls del pensament,
 s'han tornat mans de primavera
 deixant-me el temps sense combat.

¿On aniré amb el meu somris?
 És, sense abisme,
 il·lusió d'immens.
 Tot el passat és un pendís
 a l'esperança d'un lirisme
 vagarosíssim de tants béns...

¡I com se'n ve el teu rossinyol
 a madurar-me en cant la sang!
 No em cal la nit ni em cal el sol:
 ¡una aigua en terra sense fang!

¡Hi corre, corre! ¿Són sentits
 o sentiments
 aquelles canyes tan commoses
 a l'alenada dels obllits?
 Entre les dents
 se m'anuncia en goig d'aloses
 el nom més meu,
 un nom: el teu.

¡Es quasi en mi un defalliment fruit!
 Sí, defallixc en goig.
 I, com per la serena de la nit,
 els llavis van humitejant-me el roig
 com un contacte sense pressa.

... I calla tot i tot m'expressa...

El meu silenci es fa odorant de tu
 i tu harmonia
 d'aquesta meua passió.

Un toc real s'exulta, nu a nu,
 i els pensaments son cabrits en follia.
 que van triscant sense rao.
 ¡Yo ya no se d'esta fragancia
 del teu espígol i la meua menta,
 quin expandit alé es ni teu ni meu!
 ¡Cóm nos degota nostra veu
 de brasa fèrria, per lenta,
 que ens fa vastíssim i ablamat tot l'aire!

Des dels teus ulls fins als ulls meus,
 a penes va res mes que la mirada;
 el teu goig es
 la glorieta molt ben circumdada
 on el goig m'alça un sol ciprer de veus
 i els pardalets del meu despres
 tots hi bateguen sense cant.

Dels teus ulls fins als meus ulls
 a penes va res més que la mirada;
 el teu goig és
 la glorieta ben cerclada
 on el goig m'alça un sol xiprer
 [d'antulls,
 i l'ocellada del despres
 tota hi batega sense cant.

¿Quína llacor d'entranyes correspostes
 sap entendre-te pomes en les galtes
 assaborides pels meus llavis?
 ¡La gallardia, festivant
 en lluita d'albes i de postes
 les serenors mes altes,
 nos fa acordar-les sense glavis!

¿Es que ensomie o es que vixc?
 ...Deixare el cap sobre la teua falda
 i em faran niu pacific els desficiis.
 Sera la porta, sense clau ni balda,
 docil al teu estar-me en flor d'inicis...
 ¡Ah, quín donar-me en lo que consistix!

I a l'hora freda que el respir corona
 de rosada vital tot lo esclatable,
 la teua companyia es tebiona
 com la llet matinera ab baf d'estable.

¡Feliç l'instant
 constant
 de dir-te meua sense furia,
 besant la flama que s'enfuig
 en una tria sense cap rebuig,
 prodiga en la riquesa i la penuria!

¿Quina saba d'entranyes correspostes
 sap entendre-te pomes a les galtes
 assaborides pels meus llavis?
 ¡La coratgia, festivant
 en lluita d'albes i de postes
 les serenors més altes,
 ens fa bronzir-les sense glavis!

¿És que somnie o és que visc?
 ...Deixaré el cap sobre la teua falda
 i em faran niu pacífic els desficiis.
 Serà la porta, sense clau ni balda,
 dòcil al teu venir-me en flor d'inicis...
 ¡Ah, quin donar-me sense risc!

I a l'hora freda que el respir corona
 de rosada vital tot l'esclatable,
 la teua companyia és tebiona
 com la llet matinera amb baf d'estable.

¡Feliç l'instant
 constant
 de dir-te meua sense fúria,
 besant la flama que s'enfuig
 en una tria sense cap rebuig,
 pròdiga en la riquesa i la penúria!

¿D'on ve l'exacta meravella
de rimar sol
i estel
amb vol
i anhel?

¿D'on ve l'exacta meravella
de rimar sol
i estrela
al vol
que anhela?

Ensomi: breu verema que aconsella
un ritual de danses
en trepig sobre el lucre,
deixant al propi foc tastar en panses
l'íntim raïm vençut en sucre...

¿Detingau-vos, coloms passionals!;
no escaroteu, ab vostra gresca d'ales,
l'aire sensible de la nostra amor...
No desveleu les nostres mars totals
enchiquidetes en un goig de cales
amansidores de claror...
Si ara l'ensomi sap crear
la via en anima del viure,
¿deixeu-me el goig d'ensomi lliure
sense mes temps que ensomiar!

¿D'on ve l'exacta meravella
de rimar sol
i estel
amb vol
i anhel?

Somni: pura verema que aconsella
un ritual de danses
en trepig sobre el lucre,
deixant al propi foc tastar en panses
l'íntim raïm vençut en sucre...

¿Atureu-vos, coloms passionals!;
no esvaloteu, amb la gatzara d'ales,
l'aire sensible de la nostra amor...
No desvetleu aquestes mars totals
empetitides en un goig de cales
amansidores de claror...
Ara que el somni sap crear
la via en ànima del viure,
¿deixeu-me el goig del somni lliure
sense més temps que el somniar!

III

2.^a antifona a l'ensomi

-DIRIA'S que ensomie la paraula
d'este cantic sentit sense lliço.

-Diria's que no cal parar la taula
quan el convit total el brinda el yo.

-Diria's que es un vent a les banderes
hissades sobre el goig que se'ns endu.

-¡Diria's que ens creem les primaveres!

-¡Diria's que hi son carn de yo i de tu!

III

2.^a antifona al somni

-DIRIA'S que és somni la paraula
d'aquest càntic sentit sense cap so.

-Diria's que no cal parar la taula
quan el convit total el brinda el jo.

-Diria's que és un vent a les banderes
hissades sobre el goig que se'ns enduu.

-¡Diria's que ens creem les primaveres!

-¡Diria's que hi són carn de jo i de tu!

LLETANIA DE LA MULLER

LLETANIA DE LA MULLER

TERRA del meu camí de l'esperança.
Alba sobre el meu temps d'il·lusió.
Lluna per al meu sol en aliança.
Eva del meu Adam cara al perdó.

¡Salva'm, dona muller,
plena del meu voler!

Rosada de les meues flors novelles.
Bes de tots els meus dies ab les nits.
Corola on van les meus cinc abelles.
Bresca per a la mel dels meus sentits.

¡Salva'm, dona muller,
plena del meu voler!

Pa de la meua fam de massa coses.
Aleluya del fanc del meu treball.
Roser tocant de maig les meus roses.
Rosari del meu plor sobre la vall.

Salva'm, dona muller,
plena del meu voler!

Almoina al meu ofici de pobrea.
Ma oberta del meu clam vora els perills.
Cor de la meua sanc. Set i purea.
Got dels meus llavis. Mare dels meus fills.

Dona, salva el vol meu,
muller: ¡jala de Deu!

TERRA del meu camí de l'esperança.
Alba sobre el meu temps d'il·lusió.
Lluna rere el meu sol en delectança.
Eva del meu Adam cara al perdó.

¡Salva'm, dona muller,
plena del meu voler!

Rosada de les meues flors novelles.
Besada dels meus dies amb les nits.
Corol·la on van les meues cinc abelles.
Bresca per a la mel dels meus sentits.

¡Salva'm, dona muller,
plena del meu voler!

Pa de la meua fam de massa coses.
Alel·luia del fang del meu treball.
Roser tocant de maig les meues roses.
Rosari del meu plor sobre la vall.

¡Salva'm, dona muller,
plena del meu voler!

Almoina al meu ofici de pobrea.
Mà oberta del meu clam vora els perills.
Cor de la meua sang. Set i promesa.
Got dels meus llavis. Mare dels meus fills.

Dona, salva el vol meu,
muller: ¡jala de Déu!

ESPARSES

(1953)

*A Hermínia, la meua
germana i emoció
fraternal de ma vida.*

ALEGRIA

GERMANA: estic tan content,
sent els versos tan encesos,
que contra el millor accent
no sé fer només que besos.

Tu deixa'm les galtes fresques
i, en un goig que no sufoca,
et donaré el cor a llesques
esclatades a la boca.

L'alegria no sap frases
i el futur ens duu bonança...
¡Avui et brinde pau de brases
en el cant de l'esperança!

Dia de Santa Hermínia, 24 desembre, 1941

SIMBOLISMES

*Escrit sobre la blanca llista de seda
del ram de tarongina que fou de les
noces de la meua germana.*

S'HA mustigat la tarongina,
i és natural que es mustigués;
fins el blanc és una joguina
que viu esclava del després.

Aquesta llei que fan les coses,
no té el domini dels sentits;
hi ha sentiments que no són roses
i alenen flaire d'infinits.

Per això avui sent la delícia
d'un fons de cor més ample i clar.
Sé amar-te més amb la justícia
que idealitza l'enyorar.

¿Vols regalar-me el ram simbòlic
del qual el blanc ja és tot absent?
¡Tot ell em canta el pas catòlic
al verd que ha d'ésser permanent!

Dia de Santa Hermínia, 24 de desembre, 1942

LLAURADOR VALENCIÀ

AQUEIX home magre,
tronc de garrofer,
que té el parlar agre
i el callar sincer.

Aqueix home imatge
de terra en guaret,
esclau de l'oratge
i senyor del fet.

Home de cintura
àgil com el blat,
fet a la postura
d'arbre i de sembrat.

Home paradoxa,
tot cansat i actiu,
dut de l'ortodoxa
passió del niu.

Inquiet i harmònic
amb la serenor,
amic, massa irònic,
del pensar pitjor.

Primitiu que llaura
amb rella i cançó,
agredolç de fraura,
de culpa i perdó.

Clar com flor de fruita
i fosc com l'arrel,
bèstia que lluita
amb terra del cel.

Aqueix que sap heure
la fe clot a clot,
i encara sap beure
amb les mans per got.

Valencià d'horta
que l'horta el fa seu...
jés qui encara porta
un sospir de Déu!

Abril, 1946

A LA GAIATA DE CASTELLÓ
ROMANCET DEL FEMENÍ

MENTRE tanta canya verda
tempteja terres d'ahir,
¿quina encesa il·lusió
t'il·lumina el femení?

Sobre el teu posat de bàcul,
fent-se serena, la nit
descansa la fe del dia
recolzada en pelegrí.
¡Vés a saber quina gràcia
t'ha fet l'íntim femení!

Femenina és l'esperança,
però no ho és el camí
pel qual l'aire de les ales
abraça el retorn al niu.
¿Serà l'amor dit en pau
coloma del femení?

Gaiata, joia en costum:
¿quin pastor sosté l'abril
del teu viure fervorós
entre la Mare i el Fill?
...La Plana, que torna amigues
canyes verdes del destí,
en una festa d'amor
¡t'ha florit el femení!

Febrer, 1949

FESTA I FESTA

UN sol net, mentre l'octubre s'esllavissa,
porta encara prou calor a l'alt matí.
Vinc de missa
i està l'horta més en pau que el meu destí.

El retorn a l'alqueria
em plau fer-lo desviat del camí fet.
No tinc pressa, que el diumenge és l'únic dia
que fa goig portar el llom tranquil i dret.

¡Quin color i quina flaire!
Tot alena tan segur,
que per l'aire
vaga un suc massa madur.

La rambleta dels baladres, tan callada,
porta una aigua clara clara com un broll,
i amb les pluges de tardor, duu una tongada
quasi quasi pel genoll.

Són inútils les pedrotes de passerres
que el corrent les deixa en fals.
—Si dins meu no hagués un feix de primaveres...—
Però em ric i em faig descalç.

Quins pessics de neu sucosa!
¡I és que corre tan fresquíssima, redell!
Se m'encén la inquietud voluptuosa
com si fos la deu de sang cada turmell.

...Allí arriba la filleta de la vídua veïna.
Per ací no pot creuar.
Amb sabates, vestit nou i mantellina
no crec pas que es decidezca per saltar.

-¿Vols que et passe, criatura?
-Si vosté me fa el favor.
-¿Vas a ser clavariesa prematura?
-Vaig a oir missa major.

Sense dubtes ni corruixes,
se'n ve a mi com l'aire sà.
Jo l'agafe per les cuixes...
(¡Que rodones les té ja!)

L'aigua em punxa per les cames
i la sang em troba el gust.
La xiqueta porta flames
ajupides en el bust.

¡Xe, que estreta és la rambleta dels baladres!
El matí sembla perfecte de tendror.
Els capricis són uns lladres
i el cervell un traïdor.

Ella, lliure,
vol mirar-me i s'enrojola, i se riu, i fuig trencant tot el
[moment.

El silenci me sosté tot el seu riure
i el seu cos també el sosté el meu pensament.

Les campanes omplin l'horta de veu neta.
(Ja té els pits com mitges llimes de basalt.)
Justetet arribarà per a la missa, la xiqueta.
(¿La xiqueta?, ¿o és només que jo la mire des de dalt?)

¡Que sincers s'entenen l'aigua i el diumenge!
(I els meus dits encara es creuen que la duc.)
El volteig de les campanes té un bon cel que les repenge.
(Quan corria, li vibrava un fresc desig cada maluc.)

Té la pell com un manoll de bona seda.
¿Per què tot sembla acusar-me d'impudent?
...I he llançat una pedrada recta i freda
contra el clar espill magnífic del corrent!

Octubre, 1942

VIOLÍ

Es va mirar la veu
al sinuós espill de l'auditori:
¡quin gest de flor
sobre fulles de somni,

i quin perfil
de vol sense distància
fet al retorn
en llàgrima de gràcia!

Se sent les ales
femenines per àgils,
i suggereix
que el cor viu sota els llavis...

¡Menys mal que es tornen pedres
totes les brases mortes dels elogis,
trencant en breus cristalls
el sinuós espill de l'auditori!

Estiu, 1948

A L'ENDEMÀ DEL BALL

¡Sóc la queixa del setí
que tu vesties anit!

Passaves, al braç del ball,
feta carn del meu compàs,

i per l'aire del teu cos
vaig descobrir el meu vol.

Després, el blau del nocturn
em va deixar sense tu.

Fil trencat del teu capdell
que se m'endua la veu,

va cruixir el teu faldó
a frec dels meus pantalons.

Sospir de lluna que es perd...
¡alé impossible d'estel!

Desembre, 1942

HE PLORAT

A^{NIT} vaig donar-me al plor,
¡al plor que tu me regales!
Les paraules prenen ales
i les obeeix el cor.

Criden les veus del camí
i haurem de girar el rostre.
Però allò que resta nostre
ja no és de tu ni de mi.

Les veus són realitat;
no podrem fer-les mentida.
Cada signe de la vida
va al manament del passat.

...¡I tu véns al meu verger
i no et puc ofrenar roses!
Si no s'han marcit les coses,
¿què s'ha fet el jardiner?

Per això, xopat el cor
de les paraules amb ales,
pel plor que tu me regales
¡anit vaig donar-me al plor!

Febrer, 1943

BENIOPA

¡A I, quina cosa tan mala,
ai las, quina mala cosa,
és tenir un veí ric
fent de l'or mirall de rosa!
És massa rica Gandia
i tu... ¡pobra Beniopa!

Bruta i blanca de la pols,
vella abans de fer-te història,
ets ombra de trepitjada
del gran veí que triomfa.
¡Ai, Beniopa enfosquida,
freda i muda Beniopa!

Tenir un veí que és ric
perquè ho és i s'ho proposa,
¡és una cosa tan mala...!
¡Ai las, una mala cosa!

Estiu, 1945

ELEGIA A L'ESCARABAT «BARTOLO», MORT

*A l'amic Joan Garcia Rigal,
creador de tal personatge,
en el seu llibre «Bartolo».*

JA no veus, bon amic,
com vénen les formigues.
S'han despintat de sol
els núvols del ponent.
L'aire fosc t'ha ofegat
totes les veus amigues
i els pàmpols de setembre
són mans mortes al vent...
Elles hi tornen certes
perfilant llur corrua.
Els ho havies pregat
entre poruc i estoic.
Ara és el moment tou
de la quietud nua
i s'eixampla més teu
l'olor d'àcid benzoic.

El darrer pensament
de la teua Gertrudis,
et bressa al rieró
ton cos potes amunt.
I en l'adéu impossible
esdevenen preludis
les promeses marcides
de l'idil·li conjunt.

Una bola de llum
encara massa lívida,
entela, fluixa i lleu,
la claror de l'instant.
¡La que tu t'auguraves
t'esclatarà, més vívida,
camins sense camí
del sense quan ni quant!

Abril, 1948

ROMANÇ DE MANOLO CORTÉS

QUAN caigué al mig de la plaça,
 era flor de joventut;
 la rosella de la sang
 li signà el camí vençut.
 ¡Ai, de Manolo Cortés,
 romanç d'un himne perdut!

Tu que veies els camins
 com a venes d'una rosa,
 i la rosa la cercaves
 pels esqueixos de la glòria;
 tu que feies de la gràcia
 un domini de la força,
 quan preguntaves al brau
 el valor de la resposta,
 has trobat sobre els olés
 d'una tarda sense història
 la tràgica revolera
 que t'ha furtat tota l'hora.
 La mar dels teus disset anys
 s'ha esclatat contra la costa.

I ara, Manolo Cortés,
 ¿t'esperarà a tu la rosa?

Avui t'han tret també a muscles,
 ja quatre muscles només!
 Et precedia un silenci
 fet de flors d'oferiment,
 que flairen a esglai i oblit
 i callen sense remei.

Les dones a plor obert,
les jóvens a dolç gemec
i els hòmens a pas pesat,
et duien al teu ponent...
I a la nau que no navega,
el teu capot de passeig
era l'ala dels teus vols
caiguda en un pensament
que t'ha resumit l'abans
a un oblit sense després.
La teua montera, buida
dels gentils arboraments,
l'afeixugava simbòlica
com un corb del teu no-res.
¡I ai, del romanç de Manolo,
ai, de Manolo Cortés!

...S'eixuga el plor del capvespre
pel roig d'un capot en fuita,
mentre el jòneg de la nit
triomfa amb banyes de lluna...
¡I ai, de Manolo Cortés,
el de la rosa immatura!

Octubre, 1944

A JAUME BRU I VIDAL

en casar-se amb Maria dels

Àngels Ripollés Benlloch

SABER ben bé de la vida
de cada un de tots dos,
i oblidar-ho
de cara a la vostra vida
doble,
una.

Entrecreuades les dretes
–joh mans vostres,
ministres sacramentals
i humilment sacramentats!–.
Entrecreuades les dretes,
manament de cors a cor.

Tot serà.
Al darrere, els tions
de la flama que us junyeix;
al davant, ¡qui sap els vents
de l'afany!
Il·lusió, passió...

Bosc
a descobrir bes a bes,
clam a clam.

Ella amb l'anell al dit balb
de l'esquerra,
corona d'obediència
voluntària;
tu, prometença en la sang
heroicament ofrenada.

Tot és. Ella, llac de llum
esclatable;
tu, coloms reproduïbles
enlluernats d'abeurar-s'hi.

I l'instant
bategant-vos els camins
de la vostra veritat:
ella ja fidel a ella
i tu ja fidel a tu.

¡I, fidelíssim, l'amor!

Juny, 1950

VICENTICA

*¡amb quina claror d'anima i amb
quin goig íntim et dedique avui
aquestes sinceritats de sempre!*

VULLC besar-te la mà franca i en pau,
però amb un fraternal consentiment.
Vullc besar-te la mà amb el pensament
de beure un gest de llum blanca i suau.

Vullc besar-te la mà sentint esclau
el gaudi de la boca conscient.
Vullc besar-te la mà amb el sentiment
que el sol s'eixampla pur si el cel és blau.

I així, claror de sol i blau de cel,
fraternitat bessona de tan pura,
la mà i el bes seran la bresca i mel.

La bresca i mel precises per al pa
d'aquesta estima en flor i ja madura
que em fa voler besar-te avui la mà.

I tu m'ofrenaràs la mà, serena,
ben serena de tu i de mi mateix.
L'amor no et pot negar fer un esqueix
per a la flor fraterna de l'ofrena.

I tu m'ofrenaràs la mà, que alena
com una ala del cor que la mereix.
Jo vullc ésser germà del vol que et neix
i cenyir-me amb el bes al vent que et mena.

I així, el goig del vol i el goig del vent,
dues lleis d'un defici d'ideals,
guanyaran l'esperit d'enlairament.

L'esperit d'enlairar-nos on està,
sense ombres de seny, contracorals,
el bes que avui et vullc fer sobre la mà.

Dia de Sant Vicent, abril, 1945

A LLUÍS MARGARIT COLOMINAS

bon amic, amb veritable companyia en el seu dolor d'haver perdut la seua muller, Esperança.

Si amidares les passes de ta vida
al ritme d'ella;
si et fou possible el goig de ta florida
a l'aire d'ella;
si et fou donat el fruit de ta embranzida
a la pau d'ella;
si tota l'esperança et fou sumida
al calze d'ella,

no creuràs que aquell ritme i aquell aire
i aquella pau
s'han exhaurit en tu fent-te captaire,
deixant-te esclau.

El calze s'ha romput entre tes mans
(la terra que es rendeix, torna al descans)
vessant-se't la muller inesgotable...

L'ama de casa, fètil però breu,
t'és ja inefable;
s'ha avançat a la gràcia de Déu
amb la frisança
d'agençar-te la llar intransitòria.

¡Però t'ha deixat rica la memòria
i exacta l'esperança!

Abril, 1953

PASSIÓ DE NADAL

¡CORRE, cor... de pressa,
que l'alba és a mitjanit!

Deixa el passat i les roses
que t'esclaten pels camins.

¡Corre, cor... que vas
de retorn a mi!

Corre, cor... no em deixes
amb la brasa del desig
sobre aquesta cendra tràgica
saborosa de la fi.

¡Cor, cor meu... no oblidés
que l'abisme és redimit!

¿No sents la nit despullant-se?

¿No sents els segles morint?

¿No sents que la primavera
troba l'esqueix d'infinít?

¿No sents que la Mare és Verge
perquè Déu ha nascut Fill?

...¡Corre, cor... i dóna't
a l'alba de mitjanit!

Desembre, 1945

NADAL A L'AMISTAT

–**Q**UINA olor de fem!
 ¡Quin baf d'establia!
Digues, poesia,
¿quin indret passem?

–Passem per Betlem,
alba sense dia
on va dur Maria
la mort de l'extrem.

–Digues, ¿on estic
que el cor i el cervell
s'han agenollat?

–A casa l'Amic,
on el nou i el vell
han florit l'Amat.

Desembre, 1946

IMPETRACIÓ

I

*«Apártalos, Amado.
Que voy de vuelo.»
San Juan de la Cruz*

VINDRÉ, Senyor, vindré!
Però deixa'm creuar la teoria
d'aquest ésser que em mana i no me'l sé,
d'aquest cor i aquest seny en agonia.

Vindré, Senyor, segur
de l'ansia de goig irrevocable,
quan salve, foll d'amor, l'exacte mur
que em limita la veu rere el vocable.

No és encara sospir
l'impuls del meu alé cara a la lluita;
és afany de sembrar i de collir
fent la terra i la planta esclaus de fruita.

Però vindré, Senyor,
perquè la meua fam és d'impossible
i així la meua set és el dolor
d'augurar-te dins meu immarcescible.

No sé on ets; sé que estàs.
La recerca se'm torna embriaguesa
del temps i de l'espai, contra el compàs
que em perfila la pròpia nuesa.

I mentre els ulls eixuts
em deficien focs voluptuosos,
mentre els contorns vitals em siguen duts
amb la tendror que els dicta imperiosos,

mentre siga cançó
aquesta servitud sota les roses,
mentre s'estenga en boira del perdó
el desconcert dels hòmens i les coses,

no puc venir a res
sinó anar, anar sempre per senderes
palpitat de les queixes contra el bes
i enfredorit d'hiverns a primaveres.

El viure és un contrast
sensorial i alerta en les distàncies:
ara hi sóc en la mínima on l'abast
del desig es barreja amb les fragàncies.

I el desig duu un temor
i cada temor un desig disorde...
Per açò... ¿veus, veus com vindré, Senyor,
trepitjant iris, a la llum de l'orde?

II

*«Descubre tu presencia
Y máteme tu vista y hermosura.»*
San Juan de la Cruz

¿D'ON em ve aquesta llum total, Senyor,
que em fa sentir-me orb, sense tenebres,
enlluernat d'arrels sota l'amor?

Ni una vena ni un gest no pot decebre's
en aquest indagar-me tot fet ulls
esgotat de perfils i de palpebres...

Una gota només em resta als trulls
després de tant de pàmpol i verema,
després de tants trepigs i tants traïlls.

Mira'm: al meu celler sols resta un tema,
una gota enrancida d'aquell vi
que vaig beure ansiós i encara em crema.

Ara només és meu el que és de mi
i de mi només tinc la desfermança
de tots els horitzons del meu camí.

Captaire a les palpentes de l'estança
intuïda amb l'esglai del contraseny,
¿quina claror revela l'esperança?

Jo volia dir: ¡sé! Però el desdeny
d'haver trobat a tot tantes respostes,
m'ha despullat en erm el meu mareny.

I ara et confesse: ¡vullc! I te m'acostes
encegant-me d'un blanc caritatiu
on no calen les albes ni les postes.

I ja sé. ¡Perquè et sé! Sentir-me niu
del voler pel que em vols, és una torna
de viure'm el morir que em porta viu.

¡I et vullc, Senyor! La vida que em retorna
no sospesa cap ombra del demà,
sinó l'esclat del sempre que m'ajorna.

I així, ¡ja vinc, Senyor! Estenc la mà
perquè és un endinsat pelegrinatge
on l'amor és convit amb gust de pa.

I en mi, la llibertat i l'esclavatge,
l'anar amb tots venint sense ningú,
l'estel del nord i l'ala de l'oratge,

la joia de la carn i el goig del nu,
la inquietud d'amar l'amor serè...
¿No estic venint, Senyor... venint a Tu?

...I no sé com es diu. ¡Déu meu, ¿és fe?!

Maig, 1951

SENSACIÓ DE SANT FRANCESC D'ASSÍS

L'OMBRA t'és casta,
germana de la llum.
Que el mateix goig abasta
el foc i el fum.

La forma, estricta,
filla de l'aptitud.
Que el fang respon quan dicta
la inquietud.

La veu, honesta,
bessona del callar.
Que els crits de la tempesta
volen cantar...

Germana, filla,
bessona... tot ensems,
t'has fet de tu una illa
al mar d'extrem.

Illa de calma,
beata com un niu,
entre actituds de palma
et sents captiu,

i et fas tan pobre
que captes pes de creu,
aprenent de manobre
del tot de Déu...

Octubre, 1946

ÍNTIMA RECERCA DE SANT JORDI

DONZELLA,
tu, la donzella dels sentiments
donzells,
espera'm.

A l'orba riba del nostre estany,
tu l'assutzena
i pau l'ovella;
fosca vinguda constant, el drac.

¿I qui et va dir,
o què et digué,
que ell era palma dels cavallers
i cavaller de l'únic camí?

Jo porte,
com tu, donzella, el cor de genolls
i un pols
de roses,

de tan subtil cara a l'esperança,
de tan fidel a l'ahir i avui;
i sóc, com tu,
sucre possible, sal destinada.

Mira'm, com tu, poble del meu poble
en sacrifici proclamador.
El combat, çon,
si el drac s'engul l'actitud dels hòmens?

No és somni,
sinó recerca del cavaller
de fe,
del Jordi

que, cavalcant per la nostra història,
signa els triomfs
del nostre ésser que ens diu com som
en un miracle de raó absorta.

Tu que el vas veure, donzella en símbol
alçada amb ell per sobre els presagis,
dóna'm el plant, la força i el càntic
d'amar sabent-lo i lluitar sentint-lo,

que és propi
de qui es defensa del drac estrany,
clamar:
¡Sant Jordi!

Febrer, 1952

RECORDANT UN SANT JOSEP ENTRE NENS

A Josep M.ª Bertran Tura

SANT Josep era de fusta
i la vara un fil d'aram.
(Li durem la fam
mansueta i justa.)

Li florí de pau la vara,
paperets color de llet.
(Li durem la set
ansiosa i clara.)

Sant Josep portava barbes
d'home vell sense envellir.
(Li durem el dir
corlligat a garbes.)

Ell vestia roba pobra
d'enfeinat bon menestral.
(Li durem, si cal,
el descans que ens sobra.)

I al posat perfet de mestre
treia un somni d'aprenent.

(Li durem l'accent
del designi destre.)

Perquè amb ell, a nostra mida,
va l'Infant del ver amor.

(¡Li durem dolor
com a joc de Vida!)

Desembre, 1950

SANT VICENT FERRER, PREDICADOR

DOLÇA com la tardor per a les figues,
profunda com l'ahir per al demà,
té la teua paraula gust de pa
pastat amb les diàries fatigues.

Les fulles més humils, les fas amigues
de la flor que descriu llur més enllà,
i fas que cada puig i cada pla
s'estimen per les sendes que prodigues.

La il·lusió humana del conflicte,
la gràcia divina del miracle
i el fonament cabal de l'home estricte,

xuclen tot el teu verb per a substància,
fonent la solitud i l'espectacle
amb el venir i anar sense distància.

Febrer, 1944

SANT MIQUEL

*A Miquel Adlert Noguerol,
en el dia del seu Sant.*

ARCÀNGEL: home possible
amb la carn a penes.

¿I les ales?

Flames intàctils, serenes...

I no així les teues mans.

¡Que encesa la dreta!

Aquell de l'ofensa màxima
te la sap concreta.

Si els cercles del dubte

centren l'odi,

tu, clam de la veritat,

ens adreces el custodi.

Príncep d'escomeses

espirituals,

carícia dels sentits

zenitals.

¡Quina milícia d'ales

rere teu!

¡Arcàngel: porta segura

entre nosaltres i Déu!

Setembre, 1949

ÈXTASI

*postrat davant de la Mare
de Déu dels Desemparats*

GALTES de pa calent
i ulls de claror amiga;
Mare ja des d'abans del pensament,
des que Déu va voler tornar-se espiga.

Cistell de les amors
dutes a cada casa,
vós ens trieu el cor dels fruits millors
entre fulles de cendra i troncs de brasa...

Mireu les meues mans
buides de l'aigua pura;
terra només captaire del descans,
em travessen abismes de l'altura.

Mireu la meua nit
sense estels ni corona;
si em mireu a la platja de l'oblit,
em salvaré entre onades fent-me ona.

I humil d'humilitats,
fulla als peus de la rosa,
us diré Mare dels Desemparats
sentint camins de sol i impuls d'alosa.

Que ja els ulls i els genolls
besen el sempre d'ara,
i enllaça un goig de flors tots els rostolls
en ofrena a la Mare que els empara.

Verge: ¿de quin convit
em ve aquest aire d'ales,
concertat d'innocents que han enfollit
amb follia d'amor que trenca escales?

Brossa als marges dels prats,
la culpa es fa alegria
si us la porte entre tants desemparats
cantant: ¡Plena de gràcia, Maria!

I embriagat de blau,
blau clar de l'alba encesa,
per vós escolte l'himne de la pau
guanyat en despertar-se la puresa.

Alé de tot moment,
eterna i dolça amiga,
Verge Mare de cada pensament,
doneu-me el Fill, ¡el Déu vingut a espiga!

Primavera, 1948

ÈXTASI EN AL·LELUIA

¿SOU vosaltres, les ales,
les que estremiu els aires a un sol aire?

Maria, ¿serà aquest, ¡oh Verge Assumpta!,
el de les ales d'àngels
que us bressaren un dia en al·leluia?

En un aire blanquíssim de Colom,
l'espera es transfigura,
i on no cal l'esperança
tot us diu: ¡al·leluia!

Aquest misteri doble que us corona
amb la rònega llum que no trau ombra,

del trànsit felicíssim que us situa
en natalici just d'Assumpció,
¿no és la font d'al·leluia?

Concertades les gràcies,
vós sou qui les perfuma,
¡oh perfum de la vida
que ens corol·la! ¡Al·leluia... al·leluia!

Heu ascendit ja Mare de les mares
i la palma ha esclatat un cor de palmes;

que tots els privilegis, senda pura,
floreixen de la vostra
maternitat divina en al·leluia.

I en l'heretat de Déu
heu trobat el repòs que us perpetua,
i els precés d'aquesta vall us besen les sandàlies
plorant-vos: ¡al·leluia, al·leluia, al·leluia!

Si no hi ha cap grandesa
que no siga petita davall vostre,
perquè en vós reposà
el Creador de tot venint a home;

si vós sou el triomf
de la mansuetud i la justícia,
vós que heu estat alhora
Maria
extasiada i Marta
sol·lícita;

si sobre tots els Benaventurats
vós heu fet el perfecte enlairament,
Verge que captivàreu
el cor del Rei suprem,

¡oh Maria, Olivera ben crescuda
pels nostres esbarzers!,
¿com no hem d'ansiar fer-vos l'al·leluia?

Sobre una brisa d'àngels
—sí, ¡al·leluia!—
i entre un silenci d'ales

-¡més al·leluia, sí!-
ressuscitada en carn
-¡més al·leluia encara!-
salveu el paradís del primer fang
-sí, ¡al·leluia sempre... al·leluia!-.

Que Déu posà el seu manament en vós
i heu assumit el cel,
¡oh Falda del perdó!

Dolça acaroadora, en vós madura
la sentida promesa... ¡Al·leluia!

Divina intercessora d'aquests fills
que ens acostem captaires
a la taula infinita del convit.

¡Oh Verge veritable,
cor d'al·leluia!
¡Oh Mare il·limitable,
al·leluia, al·leluia!
¡Oh dogmàtica Assumpta,
al·leluia, al·leluia!... ¡Al·leluia!

Novembre, 1950

VARIACIONS SOBRE UN TEMA D'ISAÏAS

I en estendre vosaltres vostres mans,
em taparé els ulls per a no veure-us:
àdbuc quan multipliqueu pregàries,
no us escolte;
vostres mans de sang van plenes.
Renteu-vos, purifiqueu-vos,
traieu les vostres malifetes de davant mos ulls,
desistiu de maldat.
Apreneu de fer bé;
cerqueu el dret, adreceu el torçat,
feu justícia a l'orfe, defenseu la vídua.
Veniu, si us plau, i discutim, diu Jabvè.
Si fossen vostres pecats com l'escarlata,
com la neu blanquejaran;
si fossen roigs com el múrex,
com la llana esdevindran.
Si volguésseu escoltar-me,
el bo de la terra menjaríeu.
Mes si refuseu i us revolteu,
el glavi us devorará;
puix la boca de Jabvè ha parlat.
¡Com és devinguda prostituta
la ciutat fidel, plena de seny!
Justícia residia en ella, i ara... ¡assassins!
El teu argent s'és tornat escòria,
s'és barrejat el teu vi amb l'aigua.

Isaïas. I. 15-22

¡H^o vols! ¿Com podré venir
a què discutim tots dos?

Les paraules són terrossos d'un cant que vaig endurir
per rutina de gaubar-me'n d'ésser home esponderós.

¿D'on em venia l'arrel?

¿De qui la saba i l'estil?

Ningú no es gira endarrere quan davant floreix l'anhel,
com no escarbota la terra quan el fruit tanca el perfil.

Pensar que el demà es fa curt,
sentir que ens fita la mort,
seria viure en la boira de si la vida és un furt
collit per sobre les tanques imposades al Teu hort.

¡Ho vols! I si estenc les mans,

¿per què Te tapes els ulls?

¿Com veuràs la meua argila sedegosa de descans
en lluita contra el vertigen apassionat d'esculls?

Mira: en la Pàtria meua
on no hi ha un grapat de terra
sense presència d'home
intrigat i utilitari;
on el rebut paísatge
poc a poc ha deixat d'ésser-ho
per l'esforç suat de l'home;
on tot respon a això: l'home,
¿com T'he de sentir, Senyor,
si no és a través de l'home
i de l'home esclavitzat
al primer pecat de l'home?

Me'n vaig –¡qui sap on!– fugint
muntanya amunt, cara a Tu,
o mar endins, cara a Tu.
I amunt vol dir enlairar
com endins aprofundir.
¡I tot, tot, cercant-Te a Tu!
I els meus sentits em fluctuen
entre altitud i fondària...

Car m'agrada pregar a camp obert,
de cara al cel altíssim de l'estiu;
llavors la petitesa d'home cert
em clava a l'obra immensa d'ésser viu.

I rebats la ciutat plena de seny,
¡la més Teua ciutat de l'home endins!
Si jo volgués oir-Te... –¿Què em constreny?–
Si volgués escoltar-Te... arbres, brins,

flors, fruits, vives carícies del món,
germans serien tots al meu servei.
Però els que foren no són els que són
i han fet nàixer un mot precís: remei.

Però si jo T'escolte a pit encès,
¿Tu com m'escoltaràs?
¿Multiplicant pregàries al bes
que entre el bosc sangonós Tu, net, em fas?

El glavi que devora el duc revolt;
com el múrex, vermell.
¿Amb quin esforç podré sentir-lo tolt,
sobrepujat de cor, fos de cervell?

Si em cal minimitzar-me en aprenent
de mesurar el blanc,
si em cal rentar-me a l'alba del Teu vent
perquè torne a encabir-Te en l'esvoranc...

Jo trepitjaré el defici de tota la meua escòria
cercant l'argent impecable de la veritat fidel.
Serà la ben trista eufòria
d'ésser justament rebel.

Amb mi mateix, rebel·lia, desistiment convençut;
amb mi mateix el possible concebre'm l'home total.
No em cal saber-me retut
ni alçar-me tampoc no em cal.

Em cal retornar-me jutge sobre mi i de cara a mi.
Rebutja'm l'aigua de llàgrimes que plora per restar nu
i accepta'm la sang per vi
;refent-me espill de Tu!

Juliol, 1952

BRAÇAT

(1955)

A

*Josep Sanç Moia,
delitós prosista, mestre de tan-
tes virtuts humanes, d'entre les
quals només puc correspondre-
li a una: l'amistat.*

EN aturar-se un instant en la vida –la vida és generosa i, encara que ella no s'atura, ens permet aturar-nos-hi–, hom s'adona, de sobte, que en la collita dels afanys, els venciils de les garbes fetes no han abastat tota la sega. Cal, doncs, espigolar. És aquesta una tasca humil.

Ara jo, humilment, n'he fet aquest braçat.

D'impressions

ARBRES

ARBRES!, vides amigues de la meua!
Braços a l'aire
i arrels a terra,
pobre cor estirat, vertical de les ànsies!

Arbres!, fills de la terra
i amants de l'aire!
Com jo, com jo,
tronc fidel a l'enigma de les ales!

¿Qui em diria el secret
si els fracassos floreixen esperances?
Ja vaig tornant-me espill:
mireu-me els arbres!

S'hi vindria dins mi –en un ofici d'ombres–
la vostra primavera per l'estiu de les ànimes,
i aquest esforç
que em fan les meues branques
òrfenes de les fulles
que podrien vibrar-me l'aire,
sabria cantar: Salve,
vida meua, germana
dels arbres!

Abril 1948

SOBTADAMENT

És de sobte que tu m'has descobert,
que m'has creat, de sobte, altra vegada.
¿Veritat que ets feliç
trobant-me nou, de sobte, a cada instant?

Jo no podria ésser mai qui sóc
sense veure'm, de sobte, vist del tot
i sentir-me sorprès el sentiment
per la sorpresa exacta de dins teu.

De sobte, transparent de dins enfora;
tot jo veritat teua, tan de sobte!

I la realitat és concertada
sense veu entre els dos;
el silenci ja tàctil d'afirmats,
de sobte, en companyia.

Companyia de tu i jo sols, tan sols
que ni la soledat no ens acompanya.
Quina plenitud nostra, tan de sobte,
ens il·limita justs!

És com quan cel i terra
són, de sobte, horitzó.

Març 1953

PLOR

OLI del cor apagat,
crema el dolor d'ulls a llavis.
Quina ombra s'alenteix
pels muts sospirs de la sang!

Aguaiten flors a les galtes,
flors d'un estiu de l'instint
insospitat al cervell.

Una gota, tot un món
plenet de l'home que es buida;
una gota... o una llàgrima,
li diré set o tendresa.
I em faig més mons o més llàgrimes,
i menys set... o més tendresa!

Se'm vessen sols de tardor
a primavera en les galtes.
Un crit d'alè, sang només,
se m'espesseeix als llavis.
Hi ha un calfred interior
rebel d'oratges ferits.

Però em salven –sí, presons
llençades als iris breus,
notes d'un ai resignat,
oli claríssim– les llàgrimes!

Juny 1952

HAURÉ DE CLOURE ELS ULLS

HAURÉ de cloure els ulls.
Primavera poncella... i em fa dolor!
En ampla voladissa, uns esparvers
m'han vibrat una alada floració.

Però en la llunyania,
cel contra terra es besen tan fort i eixut,
que ja em sent les parpelles caldes de clar
...i hauré de cloure els ulls!

Del campanar del poble
han fugit per capricis els esparvers.
Les campanes els serveix una peresa
d'abandó migdia massa en plaer.

El sol es creix, s'estova,
i fa tot el blau clar com bon somrís.
El camp, amb les senderes sobre el secà,
és un tètric dibuix fora d'estils.

En l'hora és tot tan franc!
s'ofeguen tan de veres els greus antulls!
es creu tan furiosa la soledat,
que em fa dolor... i hauré de cloure els ulls!

Així, si cloc els ulls,
tot el de fora és meu, de mi a dins,
i em veig unes roselles sagnant-me l'hora
com ulls que l'enyorança va fent-me obrir.

El jo intern sóc verger
tot d'esqueixos antics amb novells brosts.
Brostada d'esperances que xucla saba
d'arrels de l'enyorar... fa una dolor!

Primavera poncella
i hom diu que va com sempre, nuesa en flor.
Primavera la certa, aquesta meua,
enguany només poncella flors d'aire en plor.

Si cloc els ulls, així,
la veig tan tendra i trista com jo la duc.
Va amb les mans al passat entre els capolls
nafrats d'avui... i hauré de cloure els ulls!

Suaument, els ulls closos,
esguarden la fondària de l'esperit,
i l'esperit té al fons la primavera
de la dolor i el goig de tu en mi.

BRAÇAT

Per això prenc de l'hora
un esgarrany d'abril abstret vers tu,
i per fugir del gaudi que viu l'oratge,
hauré de cloure els ulls!

Tot tempra la gatzara;
jo la dolça dolor que em fas gaudir.
Rosari de roselles que sempre em miren
amb l'esperança justa d'aconseguir!

I tot jo solitari,
d'ulls a cor fet un plor serè i robust,
per meditar l'amor amb què t'enyore,
hauré de cloure els ulls!

Abril 1941

ALBA DE MAIG

Si em defensés un poc
–un poc només–
d'aquest cel sense toc,
d'aquest sol sense res...
Si em defensés

l'ala suau
d'un núvol des del cos en pau
d'una ombra del vol detés...

Si aconseguís el vol
–el vol precís–
del meu cor qualsevol,
del meu seny indecís...
Si aconseguís
l'oratge nu
de l'esperança que s'endú
l'alè del propi Paradís...

Ai, l'alba breu de maig
–d'aquest maig meu–!
Quin exemple de raig
em torna cant la veu,
a to de l'alba malva
que em salva
de l'alba breu...!

Maig 1948

¿QUAN, AMOR?

AQUEST vesprejar, homenenc,
té assedegades ànsies d'insomni.
Amor! És carn d'ocàs el meu insomni
en aquesta ànsia de tu que encenc.

Pupil·les teues, infinites;
flama del foc etern, solemnial.
Amor! Foc és l'anhel solemnial
que em curulla de llums mai no descrites.

I aquesta ànsia, ¿no saps tu
que és l'ànsia de fondre'm al teu bes?
Amor! ¿Quan em diràs, en aquest bes,
la veritat del tu i jo clos en u?

Juny 1936

DESPRÉS DE L'EMBRIAGUESA

EL seny el tinc tan ert
com un vent de ponent,
i el meu cor tan desert
com un gran pensament.

Senyor, un poc de vi
em fa riure el destí.

Ja sé que és un pecat
magnífic com l'orgull,
però lluny del passat
sembla que tot ho vull.

Senyor, porte dins meu
un bell lladre en la creu.

Quelcom en pau me diu
que hi ha un esforç major,
però és dolç el caliu
il·legal de l'amor.

Senyor, el vi, si és pur,
sembla sang del futur.

Sent set de penedit
sense retorn al bo.
La vida és un neguit
sota el triomf del jo.

Senyor, els meus anhels
s'ofeguen de miquels.

Ultra el flameig sublim
que m'enlaira el jo boig,
sent la boira del llim
que m'ensorra pel goig.

Senyor, el suc d'herbei
és més dolç que el remei.

I és que el vi és homenenc
quan s'eixuga en el cos.
Es fa el blanc vermellenc
i el bes es torna mos.

És llàstima, Senyor,
la fe superior...

Desembre 1942

EL TEU MUSCLE NU

CARN tornejada, tranquil·la i serena,
del teu muscle tan nu com m'has promés...
(Ara els meus llavis li han deixat un bes
que et rodola brusent cap a l'esquena).

¿Per què em versembla que a tota tu, plena,
el muscle nu et preludia a més?
(Un altre bes et va i s'atura espés
al teu dual esclat que al pit s'estrena).

L'alè suau de la nit, te'l refresca.
Voluptuositat més tendra encara
que em fa a la boca sospites de bresca...

I el nu rosat del teu muscle, irradia
com l'alba del teu cos que aguaita avara
al migjorn de la meua gosadia...!

Agost 1938

DESIG

És una llàntia antiga
que apura l'oli de l'ésser.
Al voltant, una fogata
que envaeix totes les venes.

Assegut al cervell, jo;
no ignore l'antiga llàntia.
Calcule l'oli del temps
i la força de la gràcia.

Em desorienta el gaudi
de les venes envaïdes,
la polimorfa avidesa
que em facilita en carn d'himne.

Però com un ull possible,
més que possible, precís,
l'antiga llàntia em mana
tot l'holocaust de dins mi.

Qui diria que el silenci
és la veu que s'entravessa
sabedora d'arribar
entre les veus sense espera!

Juny 1952

SONET DE LA BAIXA CIUTAT EN LA NIT

VAGAR, vagar de nit... i sol, tot sol.
La ciutat es desvetla a les palpentes
de dones inequívokes i lentes
i d'hòmens d'un equívoc qualsevol.

El temps té un llefiscós de caragol
a pols de les misèries lluentes,
i hi ha un fred d'epidermis violentes
arrossegant fracassos cara al vol.

El silenci fluctua i importuna,
secretejat de fam i impudícia
en desaforadíssim contrapunt.

També hi ha, sobre tot, un tou de lluna
i una ofrena d'estels a la delícia...
Però, ¿qui pot mirar cases amunt?

Juliol 1951

ROMANÇ DE LA POR INÚTIL

AL costat del cementeri,
 paret mitgera tot just,
 tens ta casa, dolça amiga
 d'ulls negres i cabells rulls.
 I jo que aniria a veure't,
 a veure't només a tu,
 em fa por la companyia
 de tants morts inconeguts.
 Però aquesta por... per Déu,
 no la digues a ningú!
 L'amor es viu sobre brases
 i allí és tot cendra... menys tu.
 I cercar la teua flama
 vora cendres sense fum,
 em fa por... però per Déu,
 no ho digues pas a ningú!

Si no visquesses allí,
 jo aniria cada dia
 a dir-te que el món té gust
 de llimona i de bresquilla,
 agre dolç d'hòmens i dones
 vividors contra la vida.
 Si no visquesses allí,
 jo et duria la ferida
 de l'enamorat cor meu;
 però allí es fa nit el dia
 perquè la por és l'acer
 que invisible m'assassina.

Però per Déu, dolça amiga
esclava dels negres ulls,
no et burles d'aquesta por
ni la digues a ningú,
que al costat del cementeri
els pecats tenen mal gust
com una caiguda en fals
sobre un bes del goig absurd.
I tinc por... del cementeri
que endevine dins de tu...
puix tens la carn massa blanca
per a parlar-me andalús!

Abril 1945

ROMANÇ DELS SENTITS DIALOGANTS

–M'HA semblat aquest estiu
una galta sufocada;
com m'ha passat tan de pressa,
no li he vist tota la cara.
Ja no tornarà l'estiu
de l'amorosa esperança.
Ai de la fina calor,
de la calor sense flama!

–Un dia fou de gesmil
el cor de les teues nits.

–Però acròbata del temps,
m'ha esdevingut a clavell.

–Gesmil i clavell diria's
que t'han fet sang l'alegria.

–Ai de l'alegria en sang,
de la sang que em vol manar!

–Estiu de la galta rossa,
cabellera de nit bruna
i un cos que se li endevina
vestit d'una sola fulla.

–La fulla serà la nit
i jo estic cridant la lluna
per a furtar-li la línia
de tanta il·lusió nua...
Ai de la bella nuesa,
de la nuesa absoluta!

–¿Has dit adéu a l'estiu?

–Un adéu tot sensitiu.

–¿No és d'estiu la teua brasa?

–La meua brasa està en flama.

–Així, ¿on ets i per on vas?

–Pel vertigen del llindar.

–¿Llindar d'estiu a tardor?

–Llindar d'amar fet amor.

–Alegra't, doncs: al·leluia,
que et ve el fruit que perpetua!

–El fruit matarà la flor,
i la flor era el perfum
de tota la meua vida
tendra pels camins madurs.
Però ai del viure en esclat,
de l'esclat cara al futur!

–Et vindrà un novell estiu
assolellat d'esperança.

–Ai de la fina calor,
de la calor sense flama!

–I ara guanyaràs el sol
i el miraràs cara a cara.

–Però enguany li he vist només
una galta sufocada!

–Ah, jo cante el nou estiu!

–Ah, jo plore pel que passa!

–Tots dos hem de fer un cor:
Jo de riure!

–Jo... de plor!

Novembre 1945

ROMANÇ DE LLUNA EN EL DIA

LA lluna és encara al cel,
vetla que vetla, vetlant.
I això que és l'hora en què l'or
desperta els tous arrossars.
Ella es queda molt sovint,
quan l'estiu esclata en pau,
fins a molt alt el matí
per contrastar claredats.

Quina vergonya deu prendre
sentint-se com l'ull buidat,
que s'enrojola esllanguida
en veure el sol triomfant!

Es mira al viu sequiol
i a penes si es pot mirar,
car l'aigua, corre que corre,
la deixa corrent avall.
Els arbres ja no es turmenten,
car troben llur veritat;
tot fou, com en somnis verges,
deliris que creen art.

Els ocells canten i canten
fent-se veu del tot cantat.
Tot és una sana eufòria
que vessa sinceritat.

La lluna sap la dolor
d'orgull que esdevé en esclau.
Com vull la lluna del dia
capint-la en el seu fracàs!

La lluna no té claror
on tot és un cor tan clar.
Tan bella que és en la nit...
Que trista la veritat!

Agost 1952

MAIG, LA LLUNA I JO

ESTÀ tan clara la nit
que la lluna es vol fer íntima.
Té el cel la color tan verge
com una idea envellida,
i trau la confessió
d'estels fets de tarongina.
Per això la nit és clara
i la lluna es torna íntima.

Només un galló de galta
d'aquesta lluna tan trista,
és prou per tal que la nit
se me faça més amiga;
i com la veritat màxima
cap en la mentida mínima
la lluna és molt més sincera
quan es torna més petita...

És un front tot solitari;
és un llavi sense vida;
és una cella de llum
cercant l'eterna pupil·la;
és... tot allò que ja fou
i que a poc a poc s'oblida!

I ara que s'enceta maig,
l'oratjol du una delícia
amb perfum de terra molla,
i de xiprer, i de llima,
com un alenar de fraures
amb suc de taronja fina.
I ara és quan la nit és franca,
franca com la lluna íntima!

Que dolça la solitud
quan la lluna em presencia!
I aquesta lluna minvada,
temorega per senzilla,
ve més sola amb mi que mai,
car per no dur companyia
no trau l'ombra del meu cos,
que la porta recollida.

La meua dolor s'eixampla
a gust amb la fantasia.
La nit sap alçar-se verge
pels estels de tarongina.
I tot és perquè la lluna,
innocent d'amorosida,
es renta la intenció
a pur d'esdevenir íntima.

... I és que al símbol dels estels
vibra un toc d'avemaria!

Maig 1942

FLAIRE AL·LODIAL

I

TINC un orgull que em va colpint
l'ansietat del pensament;
inquietuds que, tan sovint,
em fan un tast d'abrandament.

Tinc una jove rebel·lia
que s'acomboia pledejant,
ultra una calma flonja i pia
que en just contrast em ve aturant.

Tinc un desig del gran secret
que em desclou l'ànima a un oratge
que em fa una set, sempre una set
d'embriagar-me de miratge...!

Però no vull mullar d'espai
la meua nua joventut,
car sent ensems un dolç esglai
ultra l'enterca inquietud,

i m'abelleix –eixam d'abelles–
el tremolor que em fan els llavis
en un vagar de cançons velles
madures ja de consells d'avis.

Que els pensaments fan l'anell d'or
on cloc la deu d'anhel carnal,
i una tendresa em surt del cor
com una flaire al·lodial...

II

¿PER què aquest virus m'emmetzina
d'incursió passional
sollant la calma peregrina
d'aquella flaire al·lodial?

Suara als llavis se m'aferra
un tou regust de terra amarga;
al cor, un pes de carn de terra,
i al rostre un gest de cara llarga.

En mi ja es cansa la cançó
ensems de núvia i pairal;
cançó que duia una saó
de tendra flaire al·lodial...

Amb els delictes i els turments,
se m'agombolen els delits
que són rebrots d'uns sentiments
que han madurat mal envanits.

Que el marejol que arreu em mou,
té un fosc desig greument banal.
Ai, qui beguera de bell nou
d'aquella flaire al·lodial...!

III

LA recordança tan recent
cada vegada es fa més balba,
i es fa més clara i resplendent
quant més antiga i lluny és l'alba.

Que el temps darrer fou corferit
i em feia besos fugissers,
i ara em fermenta a l'esperit
el bell record dels mots primers.

Ja sent que em torna aquella calma
amb el munt d'anys que em du el cerç lliure,
i una alegria jove es balma
fent un somris del que era riure.

I ara, en eixir de la penombra
del gaudi buit, turment real,
sent, carregant petjades d'ombra,
la que era flaire al·lodial.

Febrer 1936

D'afectes

ELEGIA A JOAN ALCOVER

(Evocació)

D'AQUELL ram teu de l'enyorança
la veritat n'ha florit tants,
que tots servim una esperança
cabdal al goig d'ésser-te amants!

Qui posa arrels en terra teua
no sent eixut el brollador;
la vida és una fèrtil treua
entre el miracle i el dolor.

Miracle de saber-te immarcescible
com l'olivera experta del destí,
i dolor d'enfrontar-te a l'impossible
amb la força d'un trèvol del camí...

Descobriment de l'alta petitesa
d'acaronar-ho tot d'intimitat,
salvant-nos cada abisme amb la bellesa
de pressentir l'abast d'eternitat.

Si en el culte d'imatges benivolgudes
consagrades la mirra del sofrir,
era perquè les forces no vençudes
se't feien alegria d'existir...

El temps negant-te l'alegria;
tu, reposat en el coster.
Fou quan encara no hi havia
fites ni tanques al voler.

I en la sendera de Mallorca,
la teua soca s'ha torçut
fent que la idea, massa eixorca,
puge al recer del propi escut.

Suaus de cala i fermes de penya,
sentim la lluita quasi un joc;
si vas cremar la teua llenya,
nosaltres som flams del teu foc.

Des de la mort, fidel poema,
el millor teu tots ho sentim.
L'hora feliç de la verema
ens du, amb el suc del teu raïm,

l'embriaguesa exacta
d'ales interiors
que et féu la mel de la corol·la intacta
esclatada a l'amor de tants amors...

(Invocació)

¿QUANTES arrugues d'olivera,
quantes florides d'ametler
s'han repetit la veu darrera
del teu adéu no mai darrer?

¿I quants voltejos de campanes,
i quantes rames de quants pins
s'han dit el to que tu encomanes
a l'esperança sense fins?

Ja no cal ni la veu a les paraules
ni l'abella al desig de cada flor;
l'emoció del plany dels nostres saules
té la saba votiva dins del cor,

i la mel del silenci té la bresca
en els ulls dels germans que t'enyoram,
des de la joia antiga i sempre fresca
fins la novella índole del clam...

Ah, mentre aquesta terra és tebiona
i les mans un defici de perfum,
no ens arriba endebades ni una ona
a dir la persistència en la llum!

Fins a la gràcia de l'acte
sense pruija d'horitzons,
entre la història i el pacte
amb l'avenir d'il·lusions,

la teua obra és un exemple
collit al punt d'ésser madur,
i tu ens has fet capir el temple
on cal sentir-nos l'home pur.

No calla res del que deixares
ni es tomba el gest al desconhort,
perquè la pau dels nostres pares
sabem sentir-la com un port.

Tu, far, encens a la partida
un solc de llum en l'ampla nit;
tu, far alçat en nostra vida,
encens endins del nostre pit

aquella embriaguesa
d'ales interiors
que et revelava els cims de la bellesa
esclatada a l'amor dels grans amors...

I al nostre cel, dos fets: perennitat,
fidelitat!

Abril 1951

Nota. A l'Evocació, hi ha paràfrasis de: Pròleg a «Cap al tard», «Les campanes», «La relíquia», «Enyorança», «Desolació» i «Henoc».

EN EL XXIV ANIVERSARI DE LA MORT
DE MIQUEL COSTA I LLOBERA

MON cor estima uns versos! Més vells que un buf de vida
més forts que un ai de mort, més verds que un pensament,
conserven de llurs mots l'emoció ferida
que descobreix l'arrel que signa la florida
des de l'esforç absent.

No guaiten les paraules d'inútil galanura,
ni els neix la fontanella joiosa del bon dir;
mes Déu els unguí l'ànima d'abismes i d'altura
i esclaten amorosos la sola positura
serena del sentir.

Versos: mon cor enveja l'harmònic nuviatge:
fidel percepció, fidel concepció.
I el pi és un canelobre amb braços a l'oratge,
hissant-me l'esperança de fer-vos l'homenatge
de l'íntim horitzó.

Octubre 1946

AL POETA GUILLEM COLOM

EM vares arribar, lent i suau,
amb la flaire de flors massa llunyanes,
i un pomell de senderes catalanes
ens va dir l'horitzó d'un mateix blau.

T'esperava, captaire nu i brau
de dolors i prestàncies humanes,
i em portares les ànsies germanes
a la joia inquieta de la pau.

Suara, veu a veu, immarcescibles,
cantarem –ala i ala, cor i cor–
l'altiva passió de l'esclavatge.

I ensems, muntant els vents més impossibles,
esclatarem l'afany de cada flor
per al triomf d'un rònc paisatge.

Abril 1944

EXALTACIÓ

*Al poeta Miquel Ferrà, en la
mort del seu germà Bartomeu.*

T'ESPERE sempre, Senyor.
T'espere... sense saber
si des de l'amor del ser
o des del ser de l'amor.

T'espere sempre, Déu meu.
Vindràs... per cada camí
que condueix per dins mi
a retornar-te a la creu.

I sempre t'esperaré...
gaudint de la set del fang
que ama el record de la Sang
per a l'esclat de la fe.

I t'espere... des del cor
de cada realitat,
car tota finalitat
és l'esperar-te, Senyor.

Juny 1946

AL GRAN POETA MIQUEL FERRÀ, MORT

No et cal el comiat des de la vida.

Bronze de la campana que és marcida,
quina veu sense temps és la que ens deixa!
Adéu, adéu, amic sense ferida!

Estimaves la seda de la queixa
i el vellut del teu pas ens la dibuixa
amb el gest acabat que se t'esqueixa...

Quin goig sentir la terra massa fluixa
per a ofegar el to d'aquella flama
guanyada entre la rosa i la maduixa!

Carn i sang, gust i flaire, tot reclama
la nit on despullar-se la figura
mentre l'ànima en vol ja no s'ablama.

I tu, senyorejant la positura
d'agermanar les mans a la collita,
has escampat senderes de dretura...

Que Déu t'accepte el feix quan l'aire imita
l'alosa del record vers el teu rastre
que entre el mont i entre el núvol s'il·limita,

mentre et florim un bes amic de l'astre
que il·lumina el descans irreductible
del teu cos detingut en alabastre...

No et cal el comiat. L'indefinible
t'ha vestit l'ombra exacta de la creu.
Adéu, adéu, amic sense impossible...

L'oració ja et diu amic de Déu!

Novembre 1947

AL POETA MIQUEL FORTEZA

Pel seu llibre «L'íntim recer».

És tan íntim, amic, aquest recer,
que estic emmirallant-vos les paraules
amb un gest sensitiu, quasi de saules
vora l'aigua ideal d'un plor per fer.

El dia es fa innocent per matiner
i la nit es deslliura de les faules,
superant sense esforç les jóvens baules
que ens separaven de l'íntim recer.

Ací feu una taula de les taules
i la fam dels camins sap satisfer
el triomf instantani de les fraules;

que així s'abraça l'últim al primer
amb els braços en flor de les paraules
del vostre íntim –tan íntim!– recer.

Desembre 1946

BRAÇAT

A M É N

*A Miquel Dolç i M.ª Eugènia
Rincón, a l'instant de les no-
ces, des del cor de l'amistat.*

LA lliure esclavitud us fa verema,
pudorosa de pàmpols transcendentals,
pels deficients congènits dels sarments
que us emparren raïms d'un sol poema.

Trepitjareu la carn, sadolls d'esquema,
per al most triomfal dels sentiments,
i el ferment gaudidor dels pensaments
us embriagarà del temps que us crema.

I beureu, vida a vida, vas d'iguals,
el propi vi, misteri de l'esglai
vessat per a la sang de l'alba clara,

car un jorn copsareu, tot d'un trasbals,
l'angúnia sotmesa de Sarai
sota l'ampla presència de Sara.

Agost 1945

MONÒLEG AMB BLAI BONET

A LÇAT en tu mateix,
merlets del seny alerta
i enfonyades carícies
d'admirats que t'habiten.

Però el teu món ets tu
volent ésser-ho més.

Illenc sense sentir-ho,
la mar t'obliga i ho ets.
(Per sort per a nosaltres,
de mar al costat pur).

Merlets del seny alerta,
però envers tu, la seda
històrica fins tu.
I tu, seda mateixa
precisa i eficaç.
Cuc de pròpia fulla,
la morera és l'antiga
i obeeixes la saba,
les arrels i la terra.

No importa –et cal, ens cal–
si amides l'aire d'ara
amb tràgica esperança;
no importa –et cal, ens cal–
si el teu verb pren la febre
de nuesa anhelant;

no importa –et cal, ens cal–
si t'arrapes la veu
amb ungles instantànies...

Tu saps, sense intentar-ho,
que un fil de llum en calma,
que un goig naturalíssim
et centra a viure vida
de vides que ja foren
i que et són i seran.

Alçat en tu mateix,
fita des d'altres fites.

La mar, l'ahir i l'ara...
Que germans som, amic!

I volem guanyar l'èsser-ho.

L'Illa és en tu tan illa
que no ens és aïllada!

Octubre 1953

A MOSSÉN JACINT VERDAGUER

És un most –suc de criteri i sang de camp–
el que ens fa tastar la vostra poesia.
Claror d'alba feta cor de cada dia
amb el somni voluntari d'ésser llamp.

Heu posat tots els camins en un pomell
d'agredolç de teuladins i terreroles.
Sou l'amic de les floretes camperoles
que s'esclaten fetes ales del cervell.

La paraula us fa carícies d'estel
(és de nit quan vós veniu a la paraula),
i un defici entre la història i la falla
us permet arrels de terra i fruits de cel.

Sou el goig cantat a l'ombra de la creu;
sou la veu de la tempesta originària
bressolada en una brisa de pregària.
Sou... la pedra feta sol al pas de Déu.

Gener 1945

A JOSEP M. LÓPEZ-PICÓ

qui arriba avui als 60 anys, perfecte de fecunditat poètica

HEU fet les hores serenes
i el viure tan profitós,
que el temps balla per a vós
sardana de sis desenes.

I a cada vora voreta
dels perfils de cada cant,
heu trobat l'interrogant
misteriós del poeta.

Heu eixamplat la rodona
amb les mans d'emocions,
acordant els saltirons
dels sis temps de la corona.

I amb les flors de la resposta
esclateu tan natural,
com si el cor fera immortal
un món moridor a posta.

Si heu fet del ritme a la mida
teoria de la sort,
¿qui diria que la mort
se us ofega amb tanta vida?

Amb la mortalla dels versos
vós l'heu soterrada en pau
per a bastir un palau
fent murs dels sentits dispersos.

I allí, per les sis finestres
–des de la tija al perfum–
us harmonitza la llum
les fites dels camins mestres...

Camperol d'immarcescibles
sensibilitats d'arrel,
heu cavat a llum d'estel
tots els solcs dels impossibles.

I un vent remorós d'espigues,
diu la gràcia del seny
espigolant el terreny
de les collites amigues...

Ara feu amb les mans plenes
a vessar dels millors temps,
la corona dels sis temps,
sardana de sis desenes.

I els pensaments són més destres
i més sucosa la llum
que, de la tija al perfum,
ve al palau de sis finestres.

Car del regne sense fites
vós sou vassall i senyor:
enamorament d'amor
i acaballes infinites!

11 octubre 1946

DIÀLEG DE LA FLAIRE I LA VEU

pel camí immortal de Francesc Matheu

—¿ON va, silenciosa,
la cançoneta vella?

—A viure en la flairosa
sensació novella.

—¿Potser sentiú desclosa
l'eternitat que us mira?

—Quan s'esclata una rosa,
és l'arrel qui sospira.

—Doncs, si el viure és la planta,
¿serà el cant la florida?

—Sí; quan la vida canta,
ja s'ha guanyat la vida!

(I quan l'alba proposa
un bes de flaire i veu,
es proclama la rosa
del poeta Matheu.)

Novembre 1943

A OCTAVI SALTOR

*des de València, en el dia del seu homenatge
celebrat a casa de Josep Iglésies*

QUIN goig, amic, el d'allargar la mà
–aquesta mà del cor que és la paraula–
a vós que sabeu fer de la paraula
una ala per a l'aire de la mà!

I l'ala i l'aire
us fan el gest,
efusiu com la flaire
del pit modest.

Quina joia esclatar-vos el somrís
–aquest somrís del cor que és l'amistat–
sentint que sabeu fer de l'amistat
un vol per a la vida del somrís!

I l'ala i l'aire i el vol i la vida,
silenci pur
de la millor vena florida,
us fan ben pròdig cada fruit madur...

Rebeu l'ala del meu record en flor
que us esclata el somrís sense demà,
amb el goig blanc d'allargar-vos la mà,
la mà que és la paraula del meu cor!

23 maig 1948

AL·LELUIA DE L'AMISTAT SINCERA

a Consol Rodríguez-Fornos, de Zabala

AL·LELUIA!
Els meus llavis, niu només;
la teua mà, l'ala en vol.
Si l'amistat me la duia,
¿com no he d'esclatar-te un bes
a sobre la mà, Consol?

El silenci, com un muscle
que deté cada demà,
tindrà un sabor de crepuscle
incendiat
d'amistat
quan et besaré la mà.

Que la paraula era balba
i la claror se l'enduia
quan no deia el que dirà.
I el niu i l'ala, vius d'alba,
canten fidels l'al·leluia
d'haver-te besat la mà.

Al·leluia, emoció,
tot el verb es fa cançó!
Aquell niu que te m'endua,
et va

a la mà.

Al·leluia!

Al·leluia, pensament,
tot el temps és un moment!
Aquella ala que te'm duia,
m'ha pres

el bes.

Al·leluia!

I ja el goig em ve i et va
des que et duia i se m'endua,
car ja t'he besat la mà
des del niu al vol,

Consol.

Al·leluia...! Al·leluia...!!

Pasqua de Resurrecció, 1950

EL DIA AMB GOIG

*Miquel: enguany també
una goteta de la mar.*

I

Sí; quan cante la rosa
i quan vole el clavell,
podré dir-te una cosa
entre el joc i el consell.

I si la rosa calla
i el clavell deixa el vol,
sabràs fer or la palla
i casar lluna i sol.

II

AMB un grapat d'estels
–o bé d'anhels,
car què més fa!–
signaràs el demà
més lluminós
des de l'ara joiós.

I no te'ls deixes muts
–ni convençuts
davant dels crits–
que en terra dels sentits,
de sol a sol,
es sembla el cant del vol.

III

No hi ha blau com aquest
de pensar en el blau
i afuar cor enlaire
l'himne d'ales d'esclau,
envaint l'impossible
que fa blau el gran blau!

¿Qui diria la mar
dels sentits sense port?
Pobra vela ociosa
sense el vent del conhort!
Cada rem dels sentits
té esperança de port...

IV

LA rosa cantarà
i el clavell volarà...

Mira, mira el teu port
ple d'estels del conhort!

V

LLUNA d'ales
cor de sol,
i la vida
cant i vol!

Sant Miquel, 1948

SUAVITAT CORDIAL

*No pot ésser més que a
tu, Vicentica.*

ROSER de l'amistat
florit d'esclats d'estima;
amiga del costat
al qual el cor s'arrima.

Arrima't tu també;
no cal témer el tacte
quan el tacte és l'alé
que purifica l'acte.

Fonteta de l'abril
on l'hivern es transforma
conquerint la gentil
ofrena de la forma.

Jo sóc el brinet verd
vora del qual reposes
feta ruixim que es perd
sobrer de regar roses.

Deixa'm que el teu descans
em siga l'aigua viva
on em rente les mans
de la forma expressiva.

I acostaré el meu bes
a la teua fontana
per ofegar l'excés
amb la pau que agermana.

Les roses, a l'amat,
on el triomf despulla.
Jo, amorós d'amistat,
a l'ombra d'una fulla.

Fulla... la teua mà,
ala fraterna, pura...
I amb ella, el meu bes fa
el vol d'interna altura.

Abril, 1946

OH, MYRA!

A Myra, ànima de «El Pont de Waterloo», incorporada insuperablement al cinema per Vivien Leigh.

OH, Myra, Myra!
Màrtir del somni recte i suau.
La contradansa final t'enlaira
sobre el fracàs amorós de pau.

Oh, Myra! Filla
de l'esperança i el desconhort.
El fatalisme t'ha dut a l'illa
de recolzar-te al si de la mort.

Fidel i pura,
duies les ales per a remei;
l'engany d'un vent et negà l'altura
i l'ombra freda et guanyà la llei.

Ja tot, oh Myra,
t'esquinça l'hàbit d'adolescent;
però el teu gest s'humilia i flaira
a greu misteri subconscient...

No hi ha caprici
d'un pas a l'altre per sobre el pont.
L'aigua va al mar des del sacrifici
que crea un riu al bes d'una font.

Oh, Myra! Vida
de solitud contra voluntat.
Càstig de l'hora no pressentida,
florida tard sobre el teu combat.

¿L'has ben vençuda
la teua fi contra tot perdó?
La vall i el cim t'esclaten caiguda,
oh Myra, símbol d'il·lusió!

Maig 1944

A LA CASA D'ALONSO QUIJANO

L'AIRE tenia pau de vida justa
i serenor d'ama de casa;
olia noblement a pedra i fusta,
idil·li honest de cendra i brasa.

La raó s'ordenava veu i signe
des de la porta a la portella...
¿Quin buf espavilà la flama insigne,
rosa dels vents de meravella?

L'horitzó del camí més inefable
floria en llum de cor a cara,
i l'amor va junyir cambra i estable
amb l'agonia contra l'ara.

Febrer, 1947

AL·LELUIA DELS LLORERS

*A Miguel de Cervantes, en el IV
centenari del seu naixement.*

Sí, llorers i més llorers...

Al·leluia
sobre l'alba dels llorers!
¿Quin vol d'àngels se t'endua
contra el temps dels cavallers?
Al·leluia... al·leluia!

L'alba tu, sí, l'alba tu...
Al·leluia
sobre el cor vingut en tu!
¿Quina lluna de tristesa se t'endua
a estimar l'humor del nu?
Al·leluia... al·leluia!

Mira el vent
-al·leluia!-
destrenant per l'horitzó
del sentiment
-al·leluia!-
quatre segles en un himne fet cançó...
¿Qui concerta l'al·leluia
d'aquest glòria que et du i no se t'endua?

BRAÇAT

Més llofers,
al·leluia!
Tot llofers,
al·leluia!
Ja t'encenen els llofers
flames d'ales d'al·leluia!
Al·leluia... al·leluia... al·leluia!

Febrer, 1947

A QUEVEDO

1

*«polvo que en vez de enriquecer, ultraja»
(«Soneto», Quevedo)*

¿PER què em dus de la mà contra el criteri
per aquesta sendera del somrís,
si saps que el desconhort del Paradís
segueix, a l'ombra d'Eva, en el misteri?

¿Per què, per correnties d'improperi,
em despulles l'esforç del desencís
entre el càntic barroc i el crit concís
del contrast que harmonitza el seu imperi?

¿Per què, amb els peus pel fang i el rostre al sol,
em dus pel cor calent del desengany
ofegant la carícia del líric?

¿Per què em furtes les ales a ple vol?
¿Per què em traus l'esquelet de cada afany
a la dansa invencible del satíric?

«que no le venía bien el alma»
(«Sueño del Juicio Final», Quevedo)

...**N**O em contestes, amic, que com un cigne
es somnia senyor de l'aigua en pau,
jo sé que cap posat no se t'escau
com el d'agonitzar per cada signe.

No em contestes, company, que si és benigne
l'alè de llibertat del cos esclau,
dins teu es desconcerta cada blau
del cel que dia i nit t'espera digne.

No em contestes, no, mestre, que em diràs
la lluita imperdonable del voler
encabir a l'instant tots els ahirs.

No em contestes, que l'aire del fracàs
t'esgarra per la selva del saber
la fina rebel·lia dels sospirs.

*«La soberbia tropieza volando;
la humildad vuela cayendo»
(«Vida de San Pablo», Quevedo)*

PERÒ parla'm: les ales sense obstacle
m'han escarbat els núvols fets per tu,
i l'àngel indecís m'ha caigut nu
sagnant la ziga-zaga de l'oracle.

Parla'm: t'escolta el meu propi espectacle
vestint-me l'esperança del ningú
amb el goig d'un silenci que me duu
a la fe intuïtiva del miracle.

Parla'm... i jo aniré per tu triant
entre els fruits i les fulles i les branques,
amorós perquè el tronc és absolut.

M'espera, humil, l'ocell que està cantant
la fermata insistent de causes blanques
a compàs del defici més agut.

Març, 1946

QUASI UN SONET AL ROSTRE DE TERESA

*La d'Ausiàs March,
naturalment.*

QUIN rostre sobre els anys imaginats
em fas sentir, Teresa!
Cal que em deixes concebre't ben encesa
d'altres serenitats...

Un ros de vesprejars assolellats,
un bru de sang sotmesa
i un blanc impertorbable de puresa,
lliurement concertats.

El vol de l'esperança
fent l'oval on es tanca la cançó
que et floreix en els llavis els antulls,

i el blau de la recança
enfosquant els camins de passió
que et sorprenen la pau coral dels ulls.

Dia de Santa Teresa, 1948

ACAMPADA

LES nostres mans, esteses pit a l'aire,
que bé il·limiten ja la nostra terra!
L'ahir ens duu l'afany d'un mateix caire
sentit de cada vall a cada serra.

Mireu les nostres mans, ofrena viva
d'una esperança en pau sobre la història,
flames d'aquesta essència votiva
que ens diu la germanor de la memòria!

Ací portem el feix de les senderes,
que són venes sagnant-nos l'alegria
de travessar hiverns i primaveres
de l'espiritual geografia.

¿Qui diria la veu inexhaurible
que confessa els turons i les planures?
Branques de la paraula immusteïble
sobre el tronc de les sables més madures!

La cançó d'aquest dia, s'encomana
cor a cor –sense vostres, sense nostres–
de l'alta veritat que ens agermana...
Preneu les nostres mans i feu-les vostres!

Abril, 1950

LLENGUA

¿QUI t'ha infantat, paraula, carn a carn
com una sang sonora d'home a home,
descobrint-nos arrels per terra exacta
en esclatar la vida entre les vides?

Quin goig sentir la parla corresposta,
com si afany i aptitud ens decidissen
un íntimat perfil de germanor
limitat per la gràcia del verb!

...I allà se'n va el respir de mi mateix
a la corranda d'aires respirats,
coronant-nos la festa irrecercable
concertada a l'ofici de la llengua...

Llengua! Meua i d'aquell que amb mi diu nostra!
¿Quina mà va a la mà més viva d'ala
que aquesta que ens duu al pols el mateix ritme?
Llengua: fidelitat entre home i pàtria!

Novembre, 1950

POEMA DRAMÀTICAMENT
ESPERANÇAT

(1956)

I

EM cal dir-me; volent, sense voler,
siga com siga.

¿I qui m'escoltarà?

Potser ningú.

El silenci dels tètrics sords a posta
és, si més no, una mena sornuda de soroll.

¿Que qui m'escoltarà? Tu sí, cor meu,
oh tu, àrea meua

que m'encabeixes sempre, inclús ara
que ja em cal dir-me

perquè em besa la vida

i em mossega el viure.

És el cas que em cal dir-me;

ja no tinc més remei,

i açò és tan prou

que és ben bé massa.

Crec: sóc justificat;

ara em cal l'alè: dir-me.

He esperat amagant-me dins de mi

i fugint i tornant,

això sí, tornant sempre.

Ja no tinc més remei:

he guaitat l'alba,

he guaitat l'arbre,

he guaitat la cançó,

i la dona i la set, la sang, el crit,
l'esglai, l'aigua, la bèstia...
he guaitat tot allò
que clama l'impossible aturament
i que promet, promet, promet. ¿Què? Bah!
Això es diu esperança
i és renyida amb l'espera.
Ja no tinc més remei:
em pese jo mateix, com la paraula
que no sé què vol dir i que em cal dir.
Amb la pedra a la boca
i amb el sol a les mans,
m'he esmolat el verb propi
i encés l'acció pròpia.
Ja no tinc més remei.

No m'importa el ¿per què?, ¿per què?, ¿per què?;
tot pregunta per què,
el perquè que jo duc
com un vi del goig fàcil
que si el tastes t'incita
i si el beus t'emborratxa.
¿És que no hi ha el glop just?

És de sobte que ho sé,
com és, de sobte així, que hom sap la mare
quan la perd: és llavors

que hom la veu total, l'eixampla lliure
 i la viu dolorosament precisa,
 inesgotablement fontana interna.
 És de sobte que ho sé:
 domèstic borinot contra els cristalls
 del goig i del dolor,
 enlluernat de l'aire sense límits,
 la codolada a punt, deslliuradora
 –ah dels cristalls romputs
 que potser cal que em nafren d'eficàcia!–
 no vindrà pas de fora
 sinó de dins de mi
 com revelació
 o revolució
 o redemptora fibra neurastènica
 que estronque la salut d'ésser vulgar;
 sí, és que sé, de sobte,
 la penible virtut de viure bé
 enganxat al posat d'escalafó,
 sense temptar l'eufòria del salt
 ni el perill del prodigi
 ni l'exultació de la vagància
 ni la voluptuositat
 de l'heroisme;
 sí, és que sé, de sobte,
 que rere el nostre pa de cada dia
 suat amb l'anecdòtic

dos i dos quatre,
hi ha la casta, la pura indisciplina
de cridar que la meua sang és meua
i que el meu cor,
aquest cor que jo duc tot sol al pit,
que el duc com una galta
a la mà enamorada,
que el duc com una poma
del paradís intrínsec i impecable,
que aquest cor és meu, meu...
I és de sobte que sé –ai, que ja ho sé!–
que contra mi,
per sobre mi
i inclús en mi,
hi ha impertorbable,
indefugible,
impúdic, cert,
elemental,
el temps.

Em cal, doncs, dir-me;
volent, sense voler,
siga com siga.
Em cal dir-me. El temps i jo
de cara a cara.

II

Sí, treballe, treballe.

Quin tedi!

Sí, treballe com tots, per a menjar

i anar vivint

i deixant-me que em visquen

les aspiracions i les rutines;

sí, treballe com tots, per a passar

i anar morint

i deixant-me que em muiren

els riures que no duren

i els plors que tampoc duren.

Quin tedi!

Sí, treballe com tots els que treballen

sense pena ni glòria

perquè, com quasi tots, el meu treball

no té pas res a veure

ni amb la vocació ni amb l'aptitud

que se m'angoixen, febles com un vici

o com una virtut

que no ho són prou

per a guanyar-me entranyes i esperit.

Jo tenia en tot jo, com un infant

cara al món, l'alegria;

jo tenia en tot jo, com una núvia

cara a mi, l'esperança.

L'infant se m'ha fet seny

i la núvia carn;

ara ja tinc

una formalitat d'abastaments
i una luxúria
de les realitats.

Per uns diners ineptes per al goig
em vaig venent en hores invencibles,
i a rodolons en mi
el desig d'ésser
se m'endureix
tornant-me cosa.

Quin tedi el de passar
com un pols de rellotge!
Quina imbecil, despòtica
invenció
la de la roda!

I ja veus, és així
com la rosa segueix
–vida i mort, vida i mort d'ella mateixa,
forma i perfum, goig i record–,
i és així com segueix tot el sistema:
dia i nit, sol i lluna, home i dona,
llum i espill... ¿I jo, jjo!?

Té un gust dolorosíssim de fracàs
vestir-me d'important
fora de la jornada d'oficina,

car al despatx no hi ha més importància
que l'esperança humil
de tornar-me'n a casa on tinc la dona
que m'ha parit uns fills com angelons,
tan entremaliats i tan xirois
que ens fan obrir la boca
massa plena de besos
i creure'ns –home i dona–
pares del món...

Però amb la dona –tova part de mi
i de molt més enllà de mi mateix–,
en la dona –en la qual
vaig amagant la por, l'horrible por
a morir-me del tot–,
per la dona jo entenc
que la vida és un joc que no he triat
i al que cal apostar-me per sencer.
Amb la dona –hisenda dels meus fruits–,
en la dona –saó del meu oratge –,
per la dona jo sé que l'esperança
és no esperar a res,
sinó agafar el temps com un raïm
i menjar-me'l famèlic gra a gra
tenint la coratgia de captar
un suc magnànim,
un gust d'amor,
un aliment

de companyia.
Tornar, tornar a casa
i no ser més que això que es diu família!

No importa que la ràdio
vaja parlant, parlant,
parlant sempre en cretí
–quin fàstic d’idioma mundial!–;
no hi fa que la minyona, del país,
es llance a la bugada
cantant *flamenco*;
la vida prossegueix
i sóc poble d’un poble
que, perquè menja, dorm i viu,
no s’adona que ho és.

(Ah poble meu,
quina dolor em fa
sentir que et penses
feliç només!
Facilitari,
comodó i adaptable poble meu,
quins pecats d’epidèrmic!)

Jo vull tornar a casa,
únic lloc on assatge
les ales ideals;
a casa, únic lloc
on sóc força motriu
del petit món que és meu
i que segueix de mi.
Però, ¿com mantenir-lo, aquest món,
com guanyar-me la pau per a l'assaig
del meu ideal d'ales?
El pa és una farina
que es mol en l'engranatge social
del que sóc una dent,
una dent fixa,
invariable...
quin tedi!

¿O potser aquest tedi
és el fem que alimenta els millors fruits,
les millors flors?

III

I ara pense: així com núvols baixos
en una nit claríssima de lluna,
som els hòmens a contrallum del viure:
silueta només d'allò que som,
silueta de l'ombra de la vida.

Ara pense: així com en l'espai
la Terra és un sol cos obedient,
és l'home dins de l'òrbita dels hòmens:
viu inqüestionable, malalt d'ansia,
enlluernat de mort, alè del temps.

Ara pense que potser el pensar
és on arrecerem la diferència
d'açò que és u només al tot de tots,
la paraula del jo en la total frase,
la sang que jo he rebut per a donar-la.

(Jo, jo, jo... qui sap bé com és de greu
ficar-se dins del jo sense egoisme
per tal de traure alegrement el cor
amb l'aurèola sola del cervell
en un acord fidel d'astre i satèl·lit!

Un jo ni introvertit ni extravertit,
funàmbul a la corda del pur límit
on és serenitat honesta el fons
i és superficial la superfície,
on és sense vertígens l'hora humana...)

Ara pense que em cal pensar, pensar.

Però pensar... ¿en què? El gran sistema,
com una llei civil de burocràcia,
destina els empleats a cada lloc
i té les finestretes retolades
on paguem o cobrem el que ens pertoca.

La llibertat secreta ve després,
un després més enllà del del treball,
un després que entre els vius té el nom de mort
i que ens lliga a pensar si els nostres morts
ho estaran tan del tot que seran vius.

¿Però i si ho són a penes com un pas
entre la nostra vida i el no-temps,
sense haver encaixat a l'ordre angèlic,
i són esclaus de la final espera
per a alçar-se amb el cos que ens han deixat?

Meravella homenívola del dubte,
caritativa gràcia de fe!
Jo sóc i sé que sóc i no sé què:
heus ací la partida cap a l'ésser
i els camins invitant-nos a triar.

Cada horitzó enarbora una bellesa
incitant-nos a descobrir-la autèntica
rere de la bandera doctrinal
brodada amb els conceptes imponents
que disfressen la nua intenció.

Però al cap i a la fi, ¿què és la bellesa?

La bellesa no és més que això que arriba
a portar cadascú com un tresor
després de posseir la intimitat;
la bellesa no és més que un grau d'amor
no superació sinó equilibri;

la bellesa no és cita de senderes
sinó exacta assemblea dels sentits
en el difícil punt insospitat
on l'abans i el després i el menys i el més
es rendeixen al tot i a l'ara unànimes.

Això és, doncs, com un glop d'aire segur
que em cal sovintejar com a mercè,
com aliment d'un blat que no he sembrat
i no sé si el meresc o no el meresc
pel sol fet d'ajudar el sembrador.

Si m'alce des dels morts envers la mort,
¿sóc només una corba –sí, precisa!–
de la circumferència total?
¿Sóc la transició de mi mateix
o la lliure partícula d'un cos?

Ah l'esglai de sentir que hi ha el rebuig
dels qui no arriben mai on els cal ésser!
Pensar que sóc un viu entre tants vius
i no saber si sé ser-ho bastant
per a sentir que visc tota la vida:

heus ací la dramàtica esperança.

Esperança de viure cada instant
abocant-me dins d'ell anguniós
i abocant-me'l dins meu joiosament;
esperança de doldre'm l'esperar
com un pecat d'amor ineficaç;

esperança d'anar donant-me tant
i tan victoriós d'il·lusió,
que arribe a ésser captaire del que és meu
i s'ha multiplicat en aquells altres
que són per mi i seran després de mi;

esperança de creure que és un drap
cada alè i alenar per despullar-me
i trobar-me, de sobte, veritable,
nu, nu de dins enfora, clar, claríssim
com un dual silenci correspost;

esperança de... què sé jo! No sé
ni per quina raó estic raonant;
és un impuls, un ímpetu implacable
de la intuïció llançada a córrer
des d'aquest poc que puc al molt que vull

i ni sé si açò és dir-me com em cal;
em caldrà dir-me a ritme de tothora
en el sempre que és ara dins del temps,
del meu temps... una gota al mar del temps.
Per açò jo treballe, sí, treballe!

Visc pensant-me, desfent-me en jo, vivint-me...

Biblioteca Valenciana

 GENERALITAT
VALENCIANA